

BÂBÜR ŞAH
VE BÂBÜRLÜ DEVLETİ'NİN KURULUŞU

Sebghatullah SHAHİN

(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir, 2022

BÂBÜR ŞAH VE BÂBÜRLÜ DEVLETİ’NİN KURULUŞU

Sebghatullah SHAHIN

T.C.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı

İslam Tarihi Bilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eskişehir, 2022

Jüri Üyelerinin Onay Sayfası

Etik İlke ve Kurallara Uygunluk Beyannamesi

25/01/2022

Bu tezin/projenin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

SEBGHATULLAH SHAHİN

ÖZET

BÂBÜR ŞAH VE BÂBÜRLÜ DEVLETİ'NİN KURULUŞU

SHAHİN, Sebghatullah

Yüksek Lisans Tezi-2022

İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Hasan Hüseyin ADALIOĞLU

Bâbürlü Devleti'nin kurucusu ve ilk hükümdarı olan Bâbü Şah Türk tarihinin önde gelen şahsiyetlerinden biridir. Bâbü Şah'ın babası, Timur'un torunlarından Fergana hâkimi Ömer Şeyh, annesi ise Cengiz Han'ın soyundan Yunus Han'ın kızı Kutluğ Nigâr Hanım'dır.

Bâbü Şah, 49 yıl süren hayatına birçok büyük mücadele sığdırmış, bunların bir kısmında yenilgiye uğramış, önemli bir kısmında ise büyük zaferlere imza atmıştır. Ne aldığı galibiyetler onu rehavete düşürmüş, ne de yaşadığı mağlubiyetler umutsuzluğa sürüklemiştir. Bu anlamda Bâbü Şah azimli, mücadeleden kaçmayan, enerjisini yenilemeyi bilen, güçlü bir kişiliğe sahip olup siyasî liderliği, mücadeleciliği, ilme olan düşkünlüğü ve sanatsever kişiliğiyle pek az insanda bulunan üstün meziyetlere sahip bir liderdi. Bu özellikleri ile bugün bile hem doğuda hem batıda saygın bir lider olarak hatırlanmaktadır.

Bâbü Şah'ın kurmuş olduğu Bâbürlü Devleti (932-1254/1526-1858), Hindistan'da üç yüzyılı aşkın bir süre hüküm sürmüş ve Safevî, Özbek ve Osmanlı Devletleri ile ilişkileri olmuştur. Kültürel açıdan sürekli zenginleşen ve İslâm medeniyetini yücelten zamanın güçlü devletleri arasında yer almıştır. Bâbü Şah'ın ve Bâbürlü hükümdarlarının Hindistan'da yaptırdığı tarihî ve mimarî eserler, günümüzde hâlâ varlığını sürdürmektedir.

Bu çalışmada klasik kaynaklar ışığında Bâbü Şah'ın hayatı, siyasî kişiliği, askerî dehası, fetihleri ve devletin kuruluşu yeniden ele alınmıştır. Bilindiği gibi konu üzerinde daha önce birçok tez ve araştırma yapılmıştır. Ancak önceki tezlerde daha ziyade İngilizce'den Türkçeye veya Çağatayca'dan Türkçeye çevrilmiş tercüme eserler kaynak

olarak kullanılmıştır. Bu tez çalışmasında ise, bizzat orijinal Farsça kaynaklar kullanılmış ve önceki tezlerin eksik yönleri ikmal edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bâbûr şah, Bâbürlüler Devleti, Hindistan, Siyasî Kişilik, Askerî Kişilik.

ABSTRACT

BABUR SHAH AND THE ESTABLISHMENT OF BABUR STATE

SHAHIN, Sebghatullah

Master-2022

Islamic History Science

Advisor: Profesoor Hasan Hüseyin ADALIOĞLU

Babur Shah, the founder and first ruler of the Babur State, is one of the leading figures in Turkish history. The father of Babur Shah is Ömer Şeyh, one of Timur's grandchildren and ruler of Fergana and his mother is Kutlug Nigar, daughter of Yunus Han, one of Genghis Khan's grandchildren.

Babur Shah has had many great struggles in his 49-year life; some of them ended in defeat and a significant part of them were considered great victories. His victories neither made him complacent nor did his defeats drag him into despair. In this sense, Babur Shah had a rare and strong personality that was determined, did not run away from the struggles and knew how to renew his energy. With his political leadership, combativeness, devotion to knowledge and his art-loving personality, Babur Shah possesses superior virtues that cannot be found in every human being and even today it still maintains its respectable place in both Eastern and Western world.

The Babur State, founded by Babur Shah (932-1254/1526-1858), ruled in India for more than three centuries and at the same time it had relations with the Safavids, Uzbeks and the Ottoman Empire. It was among the great states of the time, which was constantly enriched in cultural terms and glorified the Islamic civilization. The architectural and historical artifacts built in India by Babur Şah and the rulers of the Babur state continues its existence till today.

In this study, we covered the life of Babur Shah, his political personality, his military genius, his conquests and the state he founded. As it known, many theses and

researches have been done on the subject before. However, in the previous theses, mostly translated works from English to Turkish or from Chagatai to Turkish were used as sources. In this thesis, the original Persian sources were used and the deficiencies of the previous theses were tried to be fulfilled.

Keywords: Babur Shah, Baburs/Mughal State, India, Political Personality, Military Personality.

İÇİNDEKİLER

Jüri Üyelerinin Onay Sayfası	iii
Etik İlke ve Kurallara Uygunluk Beyannamesi	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	ix
EKLER LİSTESİ	xii
KISALTMALAR	xiii
ÖNSÖZ	xiv
GİRİŞ	1
1. ÇALIŞMANIN AMACI VE ÖNEMİ	4
2. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI	5

1. BÖLÜM

BÂBÜR ŞAH'IN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. Hayatı ve Şahsiyeti	19
1.2. Bâbü Şah'ın Eserleri	32
1.2.1. Bâbürnâme	32
1.2.2. Divan	33
1.2.3. Risâle-i Arûz (Arûz Risâlesi)	34
1.2.4. Mübeyyen Der Fıkıh	35
1.2.5. Risâle-i Vâliyye Tercümesi	36

2. BÖLÜM

BÂBÜR ŞAH'IN ERKEN DÖNEM İDARECİLİĞİ

2.1. Fergana Valiliği	37
2.1.1. Fergana Hükümrânlığını Sağlama ve Geliştirme Girişimleri	39
2.1.2. Bâbü Şah'ın Esfera'yı Kuşatması	41
2.1.3. Hocend'in Ele Geçirilmesi	42
2.1.4. Ura-Tepe Seferi	43
2.1.5. Bâbü Şah'ın Semerkant'ı Kuşatması	43
2.1.6. Endican'ın Zaptı	45

2.1.7. Uş Seferi	46
2.1.8. Bâbü Şah'ın Kaybettiği Semerkant'ı Geri Alma Çabası.....	48
2.1.9. Semerkant'ın Ele Geçirilmesi.....	50
2.1.10. Ser-i Pül Muharebesi	52
2.1.11. Özbek Hükümdarı Muhammed Şibanî Han ile Mücadelesi	55
2.2. Kâbil Hükümdarlığı	58
2.2.1. Bâbü Şah'ın Kâbil'i Ele Geçirmesi.....	58
2.2.2. Horasan'daki Siyasî Gelişmeler	60
2.2.3. Bâbü Şah'ın Kandeher'i Ele Geçirmesi	63
2.2.4. Şah İsmâil İle Muhammed Şibanî Han Arasındaki Siyasî Mücadeleler	65
2.2.5. Bâbü Şah İle Şah İsmâil'in Siyasî İlişkileri	67

3. BÖLÜM

BÂBÜRLÜ ÖNCESİ HİNDİSTAN

3.1. Sultan İbrâhim Lûdî Döneminde Delhi Sultanlarının Siyasî Durumu	75
3.1.1. Sultan İbrâhim'in Kardeşi Celal Han İle Çatışması	75
3.1.2. Sultan İbrâhim Lûdî'nin Sarayında İç Kargaşalar.....	78
3.1.3. Sultan İbrâhim Lûdî'nin Askerî Gücü	82
3.2. Bâbü Şah'ın Hindistan'daki Faaliyetleri	83
3.2.1. Bâbü Şah'ın Hindistan Üzerine Seferleri.....	83
3.2.2. Rânâ Sangâ ile Kânvâ Savaşı ve Delhi'nin Fethi	88
3.2.3. Çanderi Üzerine Sefer	90
3.3. Bâbürlü Devleti'nin Kuruluşuna Etki Eden Faktörler.....	91
3.3.1. Pânîpet Savaşı.....	91
3.3.2. Pânîpet Savaşı Sonrası Kargaşalar	94
3.3.3. Afganlarla Mücadele	97

4. BÖLÜM

BÂBÜRLÜ DEVLETİ'NİN KURULUŞUNA KATKI SAĞLAYAN FAKTÖRLER

4.1. Hindistan'da İslâmiyet.....	100
4.2 Bâbü Şah'ın Dinî Hoşgörüsü	103
4.3. Bâbürlüler İçin Hindistan'ın Çekiciliği	107
4.4. Bâbü Şah'ın Hindistan'da Yaptığı Reformlar	108
4.4.1. Politik ve İdarî Reformlar.....	108

4.5. Bâbüş Şah'ın Ordu Teşkilatı.....	112
4.5.1. Bâbüş Şah'ın Kullandığı Silahlar	113
4.6. Bâbüş Şah'ın Hindistan'daki Kültürel Etkisi	116
4.7. Hindistan'da Bâbüş Şah'ın İmar Faaliyetleri	118
SONUÇ	121
KAYNAKÇA.....	124

EKLER LİSTESİ

Ek 1: Bâbüş Şah'ın baba tarafından Timur Küregen'e dayanan şeceresi, sayfa 137

Ek 2: Bâbüş Şah'ın anne tarafından Cengiz Han'a dayandığına dair şeceresi, sayfa 138

Ek 3: Mâverâünnehir, Afganistan ve Hindistan, sayfa 139

Ek 4: Bâbürlüler, Safevîler ve Şibanî Devletlerinin sınırlarını gösteren harita, sayfa 140

Ek 5: Bâbüş Şah'ın Mezarı, Kâbil 1844 yılları, sayfa 141

KISALTMALAR

a.g.k.	: Adı geçen kaynak
a.g.m.	: Adı geçen makale
Bkz/bkz.	: Bakınız
c./C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
der.	: Derleyen
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
Ed/ed.	: Editör
h.	: Hicrî
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa sayısı (sayfa arası)
Trans.	: Taranslated
TTK	: Türk Tarih Kurumu
ty.	: Tarih yok
vd.	: Ve devamı
vol.	: Volume
Yay./yay.	: Yayınlar/ Yayınlayan
yy.	: Yayıncı yok
yyy.	: Yayın yeri yok

ÖNSÖZ

Türk tarihinin yetiştirdiği en büyük şahsiyetlerden biri olan Bâbü Şah, pek az hükümdarda görülen özelliklere sahipti. Bâbü Şah'la ilgili araştırma yapanlar, başka hiçbir tarihî şahsiyetin, Bâbü Şah'ın kendisini *Bâbürnâme*'de anlattığı kadar güzel betimlemediği kanaatindedirler. Nitekim onun hakkında yazılmış olan birçok eser de bunu doğrulamaktadır. Bâbürlü Türk Devleti, Hindistan'da siyasî üstünlüğünün yanı sıra, hâkim olduğu coğrafyada eğitim ve kültür açısından da önemli gelişmeler kaydetmiştir. Bu yönüyle, diğer devletlerden farklı olarak İslâm medeniyetine de önemli katkılarda bulunmuştur.

Bu çalışmayı yapmaktaki amacımız, Bâbü Şah ve Bâbürlüler Devleti'nin kuruluşunu ağırlıklı olarak Farsça klasik kaynaklara dayanarak, objektif bir biçimde ve bütün yönleriyle ele alıp yeniden yazmaktır. Bütün devlet adamları ve yöneticilerinde olduğu gibi, Bâbü Şah'ın hayatında da eleştirilen bazı yönler vardır. Bâbü Şah, bizzat kaleme aldığı *Bâbürnâme* isimli eserinde yaptığı icraatların ve yönetimin başarılarından bahsetmiş ve yapamadığı icraatlarını da en ince ayrıntısına kadar samimi bir üslupla dile getirmiştir.

Bu tezde öncelikle Bâbü Şah'ın doğumu, çocukluğu, eğitimi, evliliği, vefatı, askerî kişiliği, devlet adamlığı ve ilmî-edebî kişiliği ele alınacaktır. Daha sonra Türkistan'daki mücadeleleri ve Kâbil hükümdarlığı değinilecektir. Üçüncü bölümde Bâbürlü öncesi Hindistan, Bâbü Şah'ın Hindistan'daki faaliyetleri, Rânâ Sangâ'nın mağlup edilmesi, araştırılacaktır. Dördüncü bölümde ise Bâbürlü Devleti'nin kuruluşuna katkı sağlayan faktörler, Bâbü Şah'ın Hindistan'da yaptığı reformlar ve bu reformların Hindistan'da yarattığı kültürel etki ve imar faaliyetleri üzerine durulacaktır. Sonuç ve değerlendirme kısmıyla araştırmamız sona erecektir.

“Bâbü Şah ve Bâbürlü Devleti'nin Kuruluşu ” adlı Yüksek Lisans Tez çalışmam sırasında gerek ilmî yöndeki kılavuzluğu gerekse de maddî ve manevî yönden desteğini esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Hasan Hüseyin ADALIOĞLU'na teşekkürü bir borç bilirim.

Sebghatullah SHAHIN

GİRİŞ

Hindistan, tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış bir ülkedir. Birçok farklı dine, millete ve kültüre yaşam alanı olan bu coğrafya, Türklere de yurt olmuştur. Delhi Sultanlığı'nın kuruluşuna kadar Hindistan'daki Türk etkisi dışarıdan müdahale tarzında olmuştur. Hindistan 10. yüzyılın sonlarından itibaren siyasî, dinî ve ekonomik nedenlerle Türk İslâm ordularının hedefinde olmuştur. Gazneli Mahmud, Hindistan'a yaptığı 17 sefer ile Hindistan bölgesinde İslâmiyet'in yayılmasına zemin hazırlarken, daha sonra kurulacak olan Türk devletlerinin de temellerini atmış oldu. 13. yüzyılın başlarında kurulan Delhi Türk Sultanlığı Türk İslâm hâkimiyetini Hindistan'da güçlendirdi. Birçok Türk hanedanının yönetiminde rol oynadığı bu devlet zamanla dağılarak bölündü. Emir Timur'un 1398'de yaptığı akınlar karşısında zor durumda kalan Hindistan'da, siyasî kargaşalar ortaya çıktı ve toplumsal hayat gitgide zorlaştı.

15. yüzyılın başında bir Afgan hanedanı olan Lûdîler Delhi'de yönetimi ele geçirdi ve Delhi tekrar eski gücüne kavuştu. Delhi sultanlığı Hindistan'da toplumsal, ekonomik ve siyasî bir değişim başlattı. Sultanlığın birçok kenti mimari eserler ile zenginleştirilirken, ilim ve kültür alanında da önemli ilerlemeler oldu.

Hindistan'da Bâbürlü Devleti'ni kuracak olan Bâbü Şah, babası Ömer Şeyh Mirza'nın ölümü ile Fergana bölgesinin yönetimine geçti. Bâbü Şah, bazı iç kargaşalardan dolayı atalarının yurduna sahip çıkamadı ve Özbekler ile yaptığı mücadeleler sonunda Hindistan'a yönelmeye mecbur kaldı. Bâbü Şah büyük bir devlet kurma arzusu ile Afganistan ve Hindistan beyliklerini bir araya toplamayı düşünüyordu. Bu dönemde Delhi Sultanlığı'nda iç kargaşalar yaşanmaktaydı. Bâbü Şah'ın Kuzey Hindistan üzerine yaptığı seferler, 932/1526'daki Pânîpet Muharebesi ile sonuçlandı. Bu savaş neticesinde Afgan Lûdî Devleti sona erdi ve ardından Bâbürlü Devleti kuruldu. Bâbü Şah, kısa bir süre içinde hâkimiyet alanını genişletti ve 937/1530 yılında hayata gözlerini yumdu.

Hindistan'da en büyük imparatorluklardan birini kuran Bâbürlüler zamanında Hint ülkesi her yönden büyük değişikliklere sahne oldu. Bâbürlüler ata yurtları olan Türkistan'a ait geleneklerini Hint kültürü ile mezcederek kültürler arası etkileşimde önemli rol

oynadılar. Bâbürlü Devleti döneminde edebiyat, sanat ve bilim alanında yaşanan zenginlik, bölgeyi temsil eder hale geldi. Bâbürlü Devleti kendisinden sonra gelen nesillere büyük bir kültürel miras bıraktı.

Konusu, “Bâbürlü Devleti’nin Kuruluşu” olan bu çalışmamızı, klasik kaynaklar ışığında üç bölümde ele almaktayız. Birincisi, Fergana hâkimiyeti dönemi, İkincisi, Kâbil hâkimiyeti dönemi ve üçüncüsü Hindistan hâkimiyeti dönemidir. Bâbürlü, tahta çıkmadan önce kendi akrabalarıyla ve otoritesini tanımayan emirlerle daha sonra amcası ve Semerkant valisi olan Sultan Ahmed Mirza ile ve Taşkent hanı Sultan Mahmud Han ile mücadele etti. Bâbürlü Şah’ın asıl hedefi Endican’ı almak değil, atalarından kalan Semerkant’ı ele geçirmektir.

Bâbürlü Şah 902/1496-1497 ve 906/1500-1501 yılları arasındaki kısa dönemde iki kez Semerkant’a hâkim oldu. Fakat Timurluların son döneminde şehzadeler yüzünden devletin gücü azalmaktaydı. Devletin bu zayıf durumundan yararlanmak isteyenler vardı. Örneğin, Mâverâünnehir’in kuzeyinde bulunan Özbek hükümdarı Muhammed Şibanî Han, Bâbürlü Şah’ın en tehlikeli siyasî rakiplerinden biri idi. Öte yandan İran’da Safevî Devleti’ni kuran Şah İsmâil de mevcut topraklarını Ceyhun Nehri’nin sınırlarına kadar genişletmeyi düşünüyordu.

Bâbürlü Şah, Afganistan’ın kuzeyindeki Ser-i Pül’de Özbeklere mağlup olunca Taşkent’teki dayısının yanına sığındı. Ancak uğradığı bu başarısızlığa rağmen, sağlam iradesi sayesinde tekrar eski gücüne kavuştu. Küçük bir orduyla Hindukuş Dağlarını aşarak Kâbil’e indi. Kâbil’i savaştan kolay bir şekilde ele geçirerek kendisine merkez edindi. Bütün ayaklanmalara karşı dimdik durarak tertip edilen tuzakları bertaraf etti. Böylece Kâbil’de merkezî bir hâkimiyet kurmaya muvaffak oldu. Bu sırada Muhammed Şibanî, Şah İsmâil tarafından mağlup edilerek öldürüldü. Bu sayede Bâbürlü Şah, Safevîlerin siyasî ve askerî yardımıyla Semerkant ve Buhara’yı ele geçirdi. Buna karşılık, Şiilerin bazı isteklerini yerine getirmek zorunda kaldı.

Özbekler 917/1511-1512 yılları arasında Kulmelik ve Gicdûvân savaşlarını kazanınca tekrar Mâverâünnehir bölgesinde güçlendiler. Bu arada Bâbürlü Şah, artık Semerkant’ta tutunamayacağını anlayınca tekrar Kâbil’e doğru hareket etti ve orada yeni

bir devlet kurmayı başardı. O, Kâbil'deki hâkimiyet sınırlarını genişletmek için hemen harekete geçti ve sonunda Sind, Kunar ve Pencap gibi bölgeleri ele geçirdi. Bâbü Şah'ın en son Kandehar kalesini fethetmesiyle Hindistan, Afganistan ve İran yolu kontrol altına alındı.

Bâbü Şah, 931/1524-1525 yılında Hindistan seferine çıktı. Önce Pencap'a daha sonra Delhi üzerine hareket etti. Bu dönemde Kuzey Hindistan, Lûdîler tarafından yönetiliyordu. Bâbü Şah, ordusuyla Pânîpet yakınlarına kadar geldi ve burada karargâhını kurdu. Bâbürlü ve Lûdî kuvvetleri Cemâziyelâhir 932/ Mart-Nisan 1526'da karşı karşıya geldiler. Bâbü Şah, Lûdîlerin asker ve mühimmat bakımından üstünlüklerini görünce Osmanlı savaş tekniğini uyguladı ve ateşli silah kullanarak bu savaşı kazandı. Bu sırada İbrâhim Lûdî öldürüldü ve onun ölümü ile Lûdîler devleti yıkıldı.

Bâbü Şah, bu seferin ardından Delhi ve Agra'yı ele geçirdi ve Bâbürlü Devleti'ni kurdu (932/1526). Bâbü Şah, Çitor Racası Rânâ Sangâ'nın kalabalık bir orduyla üzerine geldiği haberini alınca derhal harekete geçti. İki taraf Biyâne bölgesine yakın Hânüvâ'da karşılaştılar ve Cemâziyelevvel 933/Şubat-Mart 1527'de gerçekleşen bu savaşta Rânâ Sangâ büyük bir yenilgiye uğradı. Hindular çok kayıp verdiler. Bâbü Şah bu savaştan sonra devletin merkezî olacak Agra'yı ele geçirdi. Bu zaferi kazanmasından sonra Bâbü Şah "gazi" unvanını aldı.

Bâbü Şah zamanında ülkenin sınırları güneyde Vindiya dağlarından, kuzeyde Amuderya'ya (Ceyhun) kadar uzandı. 6 Cemâziyelevvel 937/ 26 Aralık 1530 yılında Agra'da vefat eden Bâbü Şah'ın yerine 22 yaşındaki büyük oğlu Hümayun Mirza geçti.

1. ÇALIŞMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bâbürlü Türk Devleti, İslâm dünyasının en büyük İmparatorluklarından biri olarak tarihe geçmiştir. Bu İmparatorluk Safevîler, Özbekler ve Osmanlı devletlerinin çağdaşı olup, İslâm medeniyetinin yükselmesine katkı sağlayan, kültürel açıdan zengin ve büyük devletler arasında yer almıştır. Hindistan’da kurulmuş olan bu imparatorluk büyük bir siyasî güce ulaşmış ve bölge Müslümanlarını bir bayrak altında toplamıştır.

Bâbürlü Devleti kurulduktan sonra İran, Mâverâünnehir ve Hindistan bölgelerinde de kültür, sanat ve medeniyet gelişmeleri yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu durum özellikle İran tarihi açısından önemli olmuştur. Zira Bâbü Şah, Şah İsmâil’in desteği sayesinde Özbek akınlarından kurtularak, Semerkant’ı ele geçirebilmiş ve bu durumun bir sonucu olarak Şîi etkisine maruz kalmıştır. Dolayısıyla “siyasî üstünlükten” ziyade karşılıklı bir “alış-veriş” söz konusudur.

Günümüzde Hindistan’da Türklerin ve Türklüğün izleri hala devam etmektedir. Bunda Bâbü Şah ve onun kurmuş olduğu Bâbürlü Devleti’nin katkısı büyüktür. Hint kıtasındaki kadim ve köklü kültürler karşısında asimile olmadan güçlü bir devlet kurmak; Hindistan halkını, tarihlerinde görmedikleri bir refah ortamı içinde yaşatmış olmak; Bâbü Şah’ın ve onun kurmuş olduğu Bâbürlü Devleti’nin büyüklüğünü anlatmak için yeterlidir.

Bâbürlü Devleti’nin kurulması, İslâm dinin hem Hint kıtasında hem de dünyanın diğer coğrafyalarında yayılma serüveni açısından da önemlidir. Maalesef ki bu konuda İslâm dünyasında özellikle Türkiye’de Bâbürlü tarih çalışmaları hakkında fazla araştırma yapılmamıştır. Sadece Yusuf Hikmet Bayur’un üç ciltlik *Hindistan Tarihi* isimli eseri 20. yüzyılın ortalarında yazılmış, yarım asırdan fazla zaman geçmesine rağmen hâlâ yeni bir çalışma yapılmamıştır. Yine de yakın tarihlerde Hindistan’daki Bâbü Hâkimiyeti sahasında birkaç yüksek lisans tezi çalışması ve sınırlı sayıda yazılmış makalelerin bulunması da sevindiricidir. Bâbü Şah dönemiyle ilgili Türkiye’de akademik seviyede yapılan yüksek lisans tez çalışmaları şunlardır: Bilal Koç’un “Babürlüler Devleti’nin Kurucusu Babür Şah’ın Dış Siyaseti”, Güzel Kemaç’ın “Özbeklere Karşı Babür ve Safevi İşbirliği”, İsmâil Pırlanta’nın “Babür Şah ve Babürlü Devleti’nin Kuruluşu”, Ümit Ulvi Türk’ün “Safevi Devleti’nin Özbek Hanlıkları ve Babür Devleti ile Siyasi İlişkileri” tez adlı yapılan çalışmalardır. Fakat saydığımız tezlerin kaynakçalarına baktığımızda bunların ya

Batılılar tarafından kendi dillerine tercüme edilmiş veya Türkçeye tercüme edilmiş eserler olduğunu görüyoruz. Yani orijinal Farsça kaynaklar az seviyede kullanılmıştır.

Bu çalışmadaki amacımız, konuyu birinci elden klasik kaynaklardan okuyarak, elde ettiğimiz bilgi ve bulguları yazmaktır. Yukarıda ifade ettiğimiz üzere konu bundan önce birçok kez araştırılmıştır. Ancak o araştırmalarda kullanılan kaynaklar ağırlıklı olarak İngilizce'den Türkçeye, Farsça'dan veya Çağatayca'dan Türkçeye çevrilmiş eserlerdir. Yine konu bağlamında sınırlı sayıda olan Türkçe yazılmış kaynaklara da başvurulmuştur. Bu kaynakların yakın dönemde yazılmış olmaları veya ikinci dillerden çevrilmiş olması ulaşılan verilerin bilimsel gerçeklikleri hakkında şüphe uyandırmaktadır.

Tezimizde yararlanacağımız kaynakların çoğu ilk elden hadiseye şahit olan tarihçiler tarafından kaleme alınmıştır. Adı geçen eserlerin tamamı o dönemde bölgede yaygın bir şekilde kullanılan Farsça eserlerdir. Bilindiği üzere, Farsça hem Timurluların son dönemlerinde hem de Bâbürlüler'de özellikle Ekber Şah döneminden itibaren tarihçilerin eserlerini kaleme aldıkları dildir. Bu nedenle biz, tez yazımında Farsça yazılmış birinci elden kaynakları kullanacağız. Bu da bizi dönem hakkında daha isabetli bilgi ve bulgulara ve sonuçlara ulaştıracağına inancımız tamdır.

2. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI

Çalışma konumuzu belirledikten sonra konuyla ilgili kaynakların tespiti ve genel bir literatür taraması yapılmıştır. Akabinde Bâbü Şah'ın doğumundan ölümüne kadar (888-937/1483-1530) bilgi veren klasik Farsça kaynaklar ve daha sonra Batılı İngilizce kaynaklara başvurarak Bâbü Şah'ın hayatı kaleme alınmıştır.

Diğer taraftan, asıl konumuz Bâbü Şah ve Bâbürlüler'in kuruluşu olduğundan Bâbü Şah'ın devlet ile ilişkileri ve bu ilişkiler üzerine yazılan eserleri ve araştırmaları incelemeye başladık. Kullanılan kaynakların bir kısmı İran'da yapmış olduğumuz araştırmalarda, bir kısmı ise Hindistan, Afganistan, Özbekistan ve Türkiye'deki kütüphanelerden temin edilmiştir.

Çalışma sonucunda tespit edilen kaynakların tamamı bir araya getirilmiş, kullanılacak bilgileri düzenlendikten sonra fişleme kısmına geçilmiştir. Bu fişlemelerin ardından klasik kaynaklar taranmaya başlanmıştır. Elde edilen muasır kaynakların konuyla ilgili kısımları detaylı bir şekilde irdelenmiş ve Türkçeye çevrilmiştir. Bu klasik

kaynaklardan elde etmiş olduğumuz veriler çalışmamızın şekillenmesini ve yazım aşamasında temel araştırma alanlarının aydınlanmasını sağlamıştır.

Tez çalışmamızın konusu hakkında tespit edilen klasik kaynaklar içerisinde en fazla ve doyurucu bilgiyi Bâbü'r Şah'ın kendi eseri olan *Bâbü'r-nâme*'de bulmaktayız. Bu değerli eserde Bâbü'r Şah, kişisel hayatını, yaptığı savaşları ve gördüğü yerleri ayrıntılı bir şekilde bize bizzat kendisi anlatmaktadır.

Tezin yazım aşamasında, elde edilen kaynaklar kullanılmadan önce her birine ayrı başlık verilerek buradaki bilgilerin doğruluğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu anlamda kaynaklar arasında tarihçiler tarafından yapılması gereken kaynak kritiği ile bilgi yanlışlığına sebep olabilecek muhtemel çelişkili ve yanlış olan bazı bilgilerin düzeltilmesine özen gösterilmiştir. Bu hassasiyet, konumuzun daha sağlıklı araştırılması ve anlaşılabilir kılınmasını sağlamıştır.

Araştırmanın yazım aşamasında gayet akıcı bir üslup kullanmaya gayret edilmiştir. Yazım ve imla kurallarına özen gösterilmiş ve ilgili konularda Diyanet İslâm Ansiklopedisi'nin (DİA) ve Türk Dil Kurumu'nun (TDK) yazım kuralları esas alınmıştır. Böylece eser genelinde tek tip dilbilgisi kuralları kullanarak bir bütünlük sağlamaya çalışılmıştır.

Temin ettiğimiz klasik kaynakların kullanımında uygun bir yöntem kullanılmasına özen gösterilmiştir. Söz konusu klasik kaynaklarda konuyla ilgili içerikler tespit edilmiş, ardından diğer kaynaklardaki bilgilerle örtüşen veya buradaki bilgilerin klasik kaynaklardan alınan verilerdeki boşlukları dolduracak bütün belge ve bulguları yazım aşamasında tekrar gözden geçirilmiştir.

Özellikle, yapılan karşılaştırmalarla her belge ayrı ayrı değerlendirilmiş, akabinde bu belgelerdeki bilgiler çalışmada kullanılacak seviyeye getirilmiştir. Netice itibarıyla klasik kaynaklar, kitaplar ve makalelerden elde edilen bilgiler tasnif edilerek sınıflandırılmış ve bu konular çerçevesinde, çalışmanın içeriği belirlenmiştir. Daha sonra tezin bölümleri oluşturularak yazım aşamasına geçilmiştir. Çalışmanın yazım aşaması tamamlandıktan sonra tezde yer alan yazım ve mantık yanlışları, ilave edilebilecek hususlara ilişkin konular incelemenin danışman hocam Prof. Dr. Hasan Hüseyin Adalıoğlu tarafından kontrol edilmiş, hatalı olan yerler çıkarılmış ve eksik kalan kısımlar kendilerinin nezaretinde tarafımda tamamlanmıştır. Çalışmamızın kaynakları hakkında bilgi verecek

olursak; İnceleme konusunun belirlenmesinin ardından ilk olarak konuyla ilgili kaynakların tespit edilmesi amacıyla akademik literatür ve kaynak taraması yapılmıştır. Bu tarama sonucunda çalışmanın ortaya çıkmasında başvurulmuş kaynakların önemi ve mahiyetlerini açıklamanın gerekli olduğu düşüncesindeyiz.

Farsça İran, Afganistan ve Tacikistan'ın resmî dili olduğu gibi, Orta Çağ'da Hindistan'ın da resmî dili idi. Bu nedenle Hint Yarımadası'nda asırlarca konuşulan ve yazılan dillerden biri olmuştur. Bir kültür dili olan Farsça sayesinde Hindistan'da çok sayıda şâir, yazar, mutasavvıf ve tarihçi yetişmiş ve geriye zengin bir kültür mirası kalmıştır. Bu nedenle konumuzla ilgili Hindistan'da yaşanan tarihi olayların ilk elden kaynakları Farsça'dır.

Şimdi tezimizde kullandığımız Farsça kaleme alınan başvuru kaynaklarımızın tanıtımına geçmek istiyoruz.

Bâbürnâme veya Vakiât-ı Bâbüri¹

Bu eser, Bâbürlü Devletinin kurucusu ve ilk hükümdarı olan Zahîrüddîn Muhammed Bâbüri Şah'ın kendi eseridir. Eser, Çağatay dilinde yazılmış olup Bâbüri Şah döneminde vuku bulan olaylardan bahsetmektedir.

Eser, bir önsöz ve girizgâh kısmı olmaksızın, Bâbüri Şah'ın on iki yaşında Fergana Valiliğe çıkışıyla başlayıp, ölümünden bir yıl öncesine kadar geçen zaman dilimindeki hayat macerasını anlatmaktadır.

Her yılın olayları kronolojik olarak yazılmıştır. Kitap üç bölüme ayrılmaktadır. Bu üç bölümde de Bâbüri vakıaları bir mekân bağlantısı içinde yer alır.

İlk bölümde, 1494-1503 yılları arasında Bâbüri Şah'ın doğup büyüdüğü Fergana'da geçen hadiseler nakledilir. İkinci bölümde, 1504-1520 yılları arasında Özbeklere karşı mücadelesi sırasında ülkesini terk etmek zorunda kalan Bâbüri Şah'ın yeni bir siyasi birlik kurmak için Kâbil'e yerleşmesini, oradayken Muhammed Şibanî Han'a karşı verdiği mücadelesini, Afganistan'ı hâkimiyeti altına almasını ve ardından Hindistan'a yaptığı

¹ Zahîrüddîn Muhammed Bâbüri, *Bâbürnâme Mevsûm bi-Tüzük-i Bâbüri*, (çev: Abdürrahîm Hân-ı Hânân), (der: Mirza Muhammed Şîrâzî), Bombay: Melikü'l-kitap, 1308/1890. Bu eser, <http://afghandata.org> sitesinden alınmıştır.

akınları anlatır. Üçüncü bölümde ise, 1525'ten 1529 yılına kadar kazanılan zaferlerle Bâbü'r Şah'ın Hindistan-Türk imparatorluğunu kurduğu Hindistan dönemini anlatır.

Bâbü'r-nâme her şeyden önce bir otobiyografik eserdir. Bununla beraber, gerek muhtevası dolayısıyla gerek edebî değeri bakımından çok yönlülük gösterir. Eserin baştan ilk dört faslı Timurlular döneminin bir Mâverâünnehir tarihi gibidir.

16. yüzyılı anlatan önemli bir eser olan *Bâbü'r-nâme*; Mâverâünnehir, Afganistan ve Hindistan'da gerçekleşmiş bazı önemli hadiselerle değinmiş ve olayları herhangi bir asabiyet, önyargı, kusur ve zaaflarını gizlemeksizin her yönü ile büyük bir samimiyetle anlatmıştır. Müellif, siyasî düşmanlarının sadece kusurlarını değil faziletlerini de belirtecek kadar dürüstlük göstermiş ve bu yönüyle etrafında geniş bir takdir ve hayranlık yaratmıştır.

Vakiât-ı Bâbü'rî özgün, güvenilir ve birinci elden kaynak olduğundan aynı zamanda bir hükümdarın kaleminden çıkmış olması nedeniyle Bâbürlüler'in tarihi konusunda en önemli kaynak olarak çok kıymetli sayılmaktadır.

Bu eser, sadece Türkçe'ye tercüme edilmekle kalmamış, daha geniş bir okunma sahası bulması için birçok farklı dile çevrilmiştir. Bu çalışmada biz, *Bâbü'rname*'nin hem Farsça hem de Çağatayca metinlerinden yararlandık. Abdürrahîm Hân-ı Hânân tarafından yapılan Farsça tercümesi (1929 ve 1993) oldukça akıcı ve anlaşılırdır.

Mütercim, metne bağlı kalmak amacıyla Çağatayca'dan Farsçaya yaptığı tercümelere büyük özen göstermiştir. Bu kitabı daha sonra Gülşen-i Âra Begüm, bir doktora çalışması ile yeniden yayınlamıştır. Bunun yanı sıra, yaptığımız çalışmada eser üzerinde yoğun araştırmalar yapan Annette Susannah Beveridge'nin *The Baburnama in English* (London 1969), Yusuf Kutval'ın Çağatayca *Bâbü'r-nâme*'si (Kazan Üniversitesi 1856), Macide Salâh Mahluf'un "*Târîh-i Bâbü'r Şah ve Vekâyi Fergana*" Arapça tercümesi (Kahire, 2002), Şefike Yarkin'in "*Dîvân-ı Zahîrüddîn Muhammed*" Farsça tercümesi (Kâbil, 1362 h./1983), Porsu Şamsiyev'in "*Bâbü'r-nâme*" Özbekçe tercümesi (Taşkent, 1990), Şefika Yarkin'in "*Bâbü'r-nâme*" Farsça tercümesi (Kâbil, 1386 h./2007) ve Ramiz Askar'ın "*Bâbü'r-nâme*" Azerice tercümesi (Bakü, 2011) gibi eserlerine de başvurulmuştur.

Târîh-i Reşîdî²

Bu önemli eser Bâbü Şah'ın yeğeni Mirza Muhammed Haydar Duğlat (905-958/1499-1551) tarafından yazılmıştır. Eser Farsça olup, 10.-16. yüzyıllarda Mâverâünnehir'de vuku bulan olayları ve coğrafyayı ele alan ana kaynaklardan biridir. Eser, iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Tuğluk Timur'un 1347'de tahta çıkışından Çağataylılar döneminde meydana gelen hadiseler ele alınmaktadır. İkinci bölümde ise, 1541-1544 yılları arasındaki olayları anlatmakta ve daha çok Haydar Mirza'nın başından geçen olayları anlatmaktadır. Yazar, Bâbü Şah zamanında yaşadığı için *Bâbüname*'nin bazı eksik yıllara ait olaylarını tamamlaması yönünden değerlidir. Bununla beraber eser, Türk dünyasında İslâm dininin ne şekilde yayıldığını gösteren önemli bilgilere de yer vermektedir. Aynı zamanda Bâbü Şah'ın Mâverâünnehir'deki hâkimiyeti, askerî faaliyetleri ve Afganistan'daki siyasî faaliyetleri hakkında da detaylı bilgi içermektedir. Eser çeşitli dillerde tercüme edilmiştir. İngilizce tercümesi E. Denison ve N. Elias tarafından (*The Tarikh-i Rashidi of Mirza Muhammad Haydar Dughlat, A History of the Moghuls of Central Asia*, London 1895 ve 1898'de) yapılmış ve yayımlanmıştır.

Türk-Tazanî Hind³

Eser, tezimizin ana kaynaklarından biri olup Fidâî İsfahânî tarafından yazılmıştır. Kitabın bir kısmı Bâbü Şah'ın siyasî ve askerî yaşamına ayrılmıştır. Yazarın Hindistan'da bulunması bu eserine ana kaynak olma özelliğini vermektedir. Ancak Mâverâünnehir ve Bâbürlü Devleti'nin kuruluşuyla ilgili olaylar yazarın dikkatini çekmemiş ve dolayısıyla bu konu hakkında kapsamlı bir incelemede bulunmamıştır. Kitabın adından anlaşıldığı üzere *Türk-Tazanî Hind*, Hindistan'daki Müslüman hükümdarların tarihini anlatmakta ve bir bölümü sadece Bâbü Şah'a ayrıldığından oldukça önemlidir.

² Mirza Muhammed Haydar Duğlat, *Târîh-i Reşîdî*, yay: Abbas-kuli Gaffârî Ferd, Tahran: Mîrâs-ı Mektûp, 1383 h./2005. Bu eser, <https://amp.taaghche.com> sitesinden alınmıştır.

³ Mirza Nasrullah Han Fidâî, *Türk-Tazanî Hind*, Nevvâb-Nâme-i Nigâr, Tahran, 1283/1867. Bu eser, <http://ketabfarsi.club> internet sitesinden alınmıştır.

Gölbedennâme (Ahvâl-i Hümâyûn Pâdişâh)⁴

Bu eser Bâbüş Şah'ın kızı Gölbeden Begüm tarafından (930-1011/1522-1603) bir hatırat kitabı olarak yazılmıştır. Eser, Gölbeden Begüm'ün yeğeni Ekber Şah tarafından yazdırılmıştır. Gölbeden akıllı ve ileri görüşlü bir hanımdır. Ebu'l Fazl el-Allâmî'nin *Ekbernâme*'sine kaynak olmak üzere yazılmıştır. Eser, Hümâyûn döneminin genel olayları bakımından yetersiz olmakla birlikte, Bâbüş Şah'ın son yıllarını anlatması ve şehzade Hümâyûn dönemi hanedan mensupları hakkında bilgi vermesi, sarayda geçen olaylar ve harem hayatına dair verdiği bilgiler yönünden önemlidir.

Gölbeden şahit olduğu veya duyduğu olayları kendi duygu ve düşünceleri doğrultusunda kaleme almıştır. 951/1545 yılından sonraki bizzat tanık olduğu olayları canlı bir şekilde anlatmıştır.

Gölbedennâme'de konular bölümlere ayrılmış, girizgâh kısmı Bâbüş Şah'ın 899/1494 yılında Fergana hükümdarlığından başlayarak Mirza Kâmrân'ın 961/1554 yılında kör olmasına kadar kapsamlı bir şekilde anlatmıştır. Müellif bu önemli eseri Farsça olarak sade ve anlaşılır bir dilde yazmıştır. Her türlü edebî ifadelerden olabildiğince kaçınmıştır.

Eserde önemli sayıda Türkçe, Moğulca ve Hintçe kelimeler kullanılmıştır. Bu da Çağatay kökenli olması ve yazarın Hindistan'da uzun süre yaşamasından kaynaklanmaktadır. Sonuç olarak, eser için *Bâbüşnâme*'nin özeti diyebiliriz ama yine de elde bulunan tek nüshası eksik olup, 960/1553 yılı olaylarıyla sona ermektedir. Daha sonra geniş bir girişle birlikte İrec Efşâr tarafından (*Gölbedennâme*, 1383 Tahran) tekrar neşredilmiştir. Aynı şekilde eser A.S. Beveridge tarafından geniş bir girişle İngilizce'ye çevrilerek (London 1902 New Delhi) yayımlanmıştır. Farsça metni *Hümâyunnâme-i Gölbeden Begüm* ismiyle yayınlanan eser (Leknev 1925), daha sonra Abddürab Yelgar tarafından *Hümâyunnâme* adıyla Türkçe'ye (Ankara 1944) çevrilmiştir.

⁴ Gölbeden Begüm, *Hümâyunnâme*, Matbaa-i Doruglin fi-lisk, London, 1281/1902. Bu eser, <http://ketabfarsi.club> sitesinden alınmıştır.

Târîh-i Elîf⁵

Bu eser Kadı Ahmed Tetevî (1533-1588) ve Asaf Han Kazvînî (1551-1613) tarafından yazılmıştır. Bütüncül bir şekilde olayları yıllara göre ele alan bir eserdir. Eserin sayfa köşesinde Padişah olayları açıklanmıştır. Diğer yandan İslâm tarihi olaylarını anlatırken tarafsız bir yaklaşım sergilemiştir. Eser, Bâbü İmparatorluğunun üçüncü hükümdarı olan Ekber Şah'ın (1551-1602) emriyle, en mümtaz tarihçiler ve bilim insanları tarafından 993/1585 yılında Farsça olarak yazdırılmıştır.

Eser, önemli kaynaklardan yararlanılarak sade bir dille yazılmıştır. Bu sebepten dolayı ana kaynaklar arasında yer almıştır. Bin yılın tarihi olarak adlandırılan *Târîh-i Elîf*, müverrihler tarafından Orta Asya'nın İslâm ülkeleriyle olan alakasını, bizim ilgilendiğimiz dönemi ele alması yönünden önemlidir.

Eserin İslâm dünyasından uzak kalmasının nedeni Hindistan'da yazılmasıdır. *Târîh-i Elîf* Bâbürlü devleti, İslâm Kültürü, Hint Kültürü ve dinler arası uzlaşma politikalarından bahsetmektedir. Dolayısıyla bu eserde bazı önemli hadiseler farklı bir yaklaşım biçimiyle anlatılmakta ve İslâm dünyasında sözü edilmeyen pek çok değerli bilgiler içermektedir.

Eser, İslâm'ın yayılmaya başladığı ilk zamandan 1000/1591-1592 yılına kadar gelen olayları ana başlıklarıyla ve ayrıntılı bir biçimde anlatmaktadır. *Târîh-i Elîf* nesir bakımından sade ve anlaşılır bir biçimde yazılmıştır. Eserin bizim konumuzla ilgili kısmı, Mâverâünnehir, Hindistan ve İran bölgelerinde 16. yüzyılda Bâbürlüler, Safevîler ve Özbekler arasındaki siyasî ve diplomatik ilişkileri ele almasıdır.

İslâm ve Türk Tarihi çalışmaları açısından fevkalade önemli olan bu eser, geniş bir giriş ile Seyyid Ali Davud tarafından (2000 yılında) yayımlanmıştır.

Ekbernâme⁶

Bu eser Ebü'l Fazl Mübarek el-Allâmî (1550-1603) tarafından yazılmıştır. Kendisi Ekber Şah (958-1011/1551-1602) döneminde ünlü âlim ve yetenekli bir vezir idi. Ebü'l-

⁵ Kadı Ahmed Tetevî ve Asaf Han Kazvînî, *Târîh-i Elîf*, nşr: Seyyid Ali Ali Davud, Tahran: Fikrî-rûz, 1378/1999. Bu eser, İsam kütüphanesinde mevcuttur.

⁶ Ebü'l-Fazl Mübarek en-Nâgavî el-Allâmî, *Ekbernâme*, nşr: Gulâm Rıza Tabâtabâi Mezd, Tahran: Müessesec-i Mütâlaât ve Tahkikât-i Ferhengî, 1372/1994. Bu eser İsam kütüphanesinde bulunmaktadır.

Fazl 981/1573-1574 yılında Ekber Şah tarafından, Bâbürlüler tarihini ve önceki hükümdarlar dönemini yazmak için görevlendirilmişti.

Eser, Farsça olarak üç cilt halinde yazılmıştır. Timurlular döneminden başlar Ekber Şah'ın dönemine kadar yaşanan olayları anlatır. Kitabın tarihi önemi, yazarın eserde önemli yerel kaynakları sıkça kullanmasıdır. Yerel kaynaklar ise, *Zafernâme*, *Târîh-i Ravzatü's-safa*, *Matla-ı Sadeyn*, *Habibü's-Siyer*, *Bâbürnâme*, *Târîh-i Reşîdî*, *Gülbedenâme*, *Tezkiretü'l Vakîât*, *Tezkirey-i Hümayun* ve *Ekbernâme* gibi kaynaklardır.

Bu eserde, müellifin hem yaşanan olaylara şahit olması hem de diğer kaynaklardan yararlanması önemlidir. Bunun yanı sıra yazar, eserin edebî yönünü zenginleştirmek için elinden geleni yapmıştır. Eserin başka bir özelliği, ilk defa Bâbürlüler'in resmî tarihi olma unvanını taşımasıdır. Kitap, Ekber Şah tarafından sürekli kontrol edilmiş ve denetlenmiştir. Eserin birinci cildi Gulâm Rıza Tabâtabâî'nin çabasıyla Müessesese-i Mütâlaât ve Tahkikât-i Ferhengî Yayınevi'nde 2016 yılında basılmıştır. İkinci ve üçüncü ise cilt daha önce Mevlevî Abdürrahim'in çabasıyla Asiatic Society tarafından 1879 yılında Kalkuta Hindistan'da Farsça olarak yayımlanmıştır.

Ebul Fazl Allâmî, Ekber Şah'dan sonra kendi döneminde en büyük şahsiyetlerden biri unvanını kazanmıştır. Eserin bizi ilgilendiren bölümü, Bâbür Şah'ın Mâverâünnehir, Afganistan ve Hindistan'da yaptığı savaşlara değinmesidir. Aynı zamanda yazarın dindar kişiliği ve dürüst oluşu, döneme dair gelişmeleri hakkaniyetli bir şekilde ele aldığını göstermektedir.

Tabakât-ı Ekberî⁷

Bu çalışmada kullanılan bir diğer eser, *Tabakât-ı Ekberî'dir*. Eser 1593 yılında Hoca Nizâmeddîn Ahmed Mukîm Herevî (1551-1595) tarafından kaleme alınmıştır. Bu eser, *Târîh-i Elfî* ile benzerlik bakımından önemlidir. Ayrıca Hindistan'ın genel tarihine ait *Tâcü'l-Ma'ser*, *Târîh-i Behmenî*, *Târîh-i Reşîdî*, *Bâbürnâme*, *Tezküretü'l Vakîât* ve *Ekbernâme* gibi ana kaynaklardan istifade etmiştir. Kitap bir mukaddime, dokuz bölüm ve bir sonuçtan ibarettir. Eser, Gazneli Sebük Tegin'den başlayıp, Ekber Şah dönemine kadar yaşanan olayları ele almaktadır. Kitabın iyi tarafı dilinin sade, cümle ve metinlerinin

⁷ Nizâmeddîn Ahmed Mukîm Herevî, *Tabakât-ı Ekberî*, C. 2, The Asiatic Society, Calcutta, 1935. Bu eser <http://ketabfarsi.club> internet sitesinden alınmıştır.

anlaşılır olmasıdır. Yazar, Ekber Şah sarayında yüksek makam sahibi, saygın ve tanınmış bir tarihçi olmasının yanı sıra, Bâbürlüler devletinde birçok savaşa katılmış başarılı bir komutandır.

Kitabın bir kısmında Bâbü Şah döneminde gerçekleşen Pânîpet Savaşı ve Hindistan'ın fethi konusuna değinilmektedir. Yazar, giriş kısmında önceki dönemleri anlatırken, okuyuculara *Ekbernâme*'yi referans olarak vermiştir. Bu yönüyle en güvenilir tarihî kaynaklar arasında yer alır. Dolayısıyla bu konuyla ilgili kitap yazmış olanlar, büyük ölçüde Herevî'den alıntı yapmışlardır. Daha sonra eser, Hidayet Hüseyinî tarafından Farsça (Kalküta: 1913-1931, Biblioteca Antica Yayınevi) üç ciltlik olarak neşredilmektedir.

Müntehabü't-Tevârih⁸

Bu eser, büyük müverrih ve bilim adamı Abdülkadir el-Bedâûnî (1540-1595) tarafından Ekber Şah döneminde yazılmıştır. Adı geçen eser dikkatlice gözden geçirildikten sonra Farsça olarak on baskısı yapılmıştır. Kitap, Delhi'de hüküm sürmüş Müslümanların tarihini anlatmaktadır. Tabakât şeklinde derlenmiştir. Eserin içeriği, Hindistan'da kurulan Gazneliler devri olaylarından başlar ve Ekber Şah'ın saltanatının 40. yılına kadar ki olayları kapsar.

Yazar, kitabın son kısmında dönemin önemli bilginleri, şeyhleri ve mutasavvıf şâirleri hakkında bilgiler vermiştir. Eserin, Bâbürlüler ve Hint tarihini anlatan kaynaklar arasında özgün bir yeri vardır. Olayların anlatımında mübalağadan uzak durması, bazı olayları eleştirmesi ve kritik hadiseleri tarafsız bir şekilde yorumlaması kitabın önemini arttırmıştır.

Kitabın yazarı bizzat müşahede ettiği olaylar haricinde resmî kaynaklardan da yararlanmış. Bâbürlüler hakkında kullanılan eserlerden *Nizamî-i Tevârih*, *Târîh-i Mûbarek Şahî*, *Lübbü't Tevârih* ve *Tabakât-ı Ekberî* gibi önemli eserlere başvurmuştur. Bu eserde Sultan İbrâhim Lûdî ile Bâbü Şah arasında Hindistan'da gerçekleşen hadiseler ele alınmıştır. Eser, Mevlevî Ali Sâhib tarafından düzeltilmiş, Tevfik Haşimpur Sübhânî tarafından yayımlanmıştır. Encümen-i Âsâr ve Mefâhir-i Ferhengî Yayınevi'nde tekrar 2001 yılında Tahran'da iki cilt halinde basılmıştır.

⁸ Abdülkâdir b. Mülûşâh Bedâûnî, *Müntehabü't-Tevârih*, yay: Tevfik Haşimpur Sübhânî, Tahran: Encümen-i Âsâr ve Mefâhir-i Ferhengî, 1380/2002. Bu eser İsam kütüphanesinde bulunmaktadır.

Târîh-i Firişte veya Gülşenî İbrâhîmî⁹

Bu eser, Firişte lakabıyla meşhur olan Muhammed b. Kâsım Hindûşâh Esterâbâdî (1570-1631) tarafından 1015/1606-1607'da kaleme alınmıştır. *Târîh-i Firişte*, bir önsüz, on iki bölüm ve bir sonuçtan oluşan Farsça bir kitaptır. Hindistan tarihi olarak Gazneliler hanedanından başlayıp Ekber Şah'ın dönemi olaylarını ele almaktadır.

Müellif, tanıklık ettiği olaylar dışında başka ana kaynaklardan (*Târîh-i Ravzatü's-Safâ*, *Bâbürnâme*, *Târîh-i Reşîdî*, *Tabakât-ı Ekberî* ve *Târîh-i Elfî vb.*) toplam 32 tarihi eserden yararlanmıştır. Eser, harikulade bir tarih şuuruna sahip olup sadece siyasî olayları ele almamış kültür tarihi açısından da kıymetli bilgiler vermiştir.

Eserin bizim için önemli kısmı, Bâbü Şah ve İbrâhim Lûdî'nin siyasî, askerî hayatını ayrıntılı olarak anlatmasıdır. Bu kitabın önemli özelliklerinden biri, eserde adı geçen bütün yazarlar hakkında kısa bilgiler verilmiş olmasıdır. Eserin tashihini Dr. Muhammed Rıza yapmış ve kitap Encümen-i Âsâr ve Mefâhir-i Ferhengî Yayınevi'nde 2010'da iki cilt olarak yayımlamıştır.

Târîh-i Hân-ı Cîhanî ve Mahzanî Afganî¹⁰

Bu kitabın müellifi, Hoca Nimetullah Herevî'dir ve 1024/1615-1616 yılında eserini kaleme almıştır. Yaklaşık 11 yıl Cihângîr Şah döneminde tarihnevislik yaptı. Kitap, genel ana hatlarıyla Afganistan tarihini ele almaktadır.

Târîh-i Han-ı Cihânî, kitabının ikinci bölümünde Hint Tarihi hakkında önemli malumatlar verilir. Özellikle Sultan İbrâhim Lûdî dönemi hakkında verdiği bilgiler kıymetlidir. Kitabın önemi ise yazarın, en muteber tarihi kaynaklardan istifade etmesidir. Dolayısıyla tez çalışmamızda kullandık.

⁹ Muhammed Kasım Hindu-şah Esterâbâdî, *Târîh-i Firişte ez Âgaz ta Bâbü*, yay: Muhammed Rıza Nesirî Tahran: Encümen-i Âsâr ve Mefâhir-i Ferhengî, 1387/2009. Bu eser <https://ketabnak.com> internet sitesinden alınmıştır.

¹⁰ Hoca Nimetullah Herevî, *Târîh-i Hân-ı Cihânî ve Mahzeni Afganî*, yay: İmâmüddîn Seyyid Muhammed, Pakistan: Ziko Paris Yayınevi, 1379/1960. Bu eser, <http://www.sudoc.abes.fr> internet sitesinden alınmıştır.

Ma'ser Rahimî¹¹

Bu eserin müellifi, Hoca Abdülbâki Nihâvendî (1577-1633) İranlı olup Hindistan'da hayatını sürdürmüştür. Yazarın Hindistan'da bulunma sebebi, Safevî Devleti bünyesinde önemli bir makamda görevli olmasıdır. Nihâvendî, kardeşinin 1016/1607-1608 yılında öldürülmesinden sonra Safevî Devleti'ndeki makamını terk ederek 1022/1613-1614 yılında Hindistan'da Abdürrahîm Hân-ı Hânân'ın hizmetinde girdi.

Abdürrahîm Hân-ı Hânân becerikli, dirayetli, aynı zamanda Bâbürlü devletinin en yüksek yöneticisi idi. Genel olarak ilme düşkünlüğü, sanat ve bilim insanlarını himaye etmesi ile şöhret bulmuştur. Kitabı, bir mukaddime, dört bölüm ve bir sonuçtan oluşmaktadır. Eser, Abdürrahîm Hân-ı Hânân dönemi sonrası yani, Gazneli Sebük Tegin'den başlayarak Cihângîr Şah'a kadar olan olayları ele almaktadır. Nihavendî, eserini 1024/ 1615-1616 yılında tamamlayıp Abdürrahîm Hân-ı Hânân'a takdim etmiştir.

Başarılı bir âlim olan Nihâvendî'nin eserini önemli kılan noktalar, bizzat olaylara şahit olmasının yanı sıra, *Târîh-i Ravzatü's-Safa*, *Habibü's-Siyer*, *Bâbürnâme*, *Lübbü't Tevârih*, *Târîh-i Reşîdî*, *Tabakât-ı Ekberî* ve *Ekbernâme* gibi eserleri de kaynak olarak göstermesidir. Bu çerçevede, bizi ilgilendiren kısımlar ise hem Sultan İbrâhim Lûdî ve hem Bâbür Şah hem de Bâbür ve Safevî devletleri arasındaki gerek diplomatik gerekse diğer münasebetlerin anlatılmış olmasıdır.

Kitabın diğer özelliği ise yazarın, Abdürrahîm Hân-ı Hânân'ın hocasına ait kütüphaneyi kullanması ile birlikte, nadir eserleri de kaynak olarak göstermiştir. Daha sonra eser, Muhammed Hidayet Hüseyin tarafından tashih edilmiş, dört cilt olarak Asiatic Society tarafından 1924-1931 yılları arasında Kalkûta'da Farsça olarak yayımlanmıştır.

Lübbü't-Tevârih-i Hind¹²

Bu kitabın müellifi Yahya b. Abdülletif Kazvînî, Şah Cihan ve Evrengzib döneminde yaşamış olan meşhur bir tarihçi ve devlet adamıdır. Eserin isminden anlaşıldığı gibi Hint Tarihi'nin hülasası olup müellif (1689-1694) yılları arasında yazmıştır. Bu kitabın bir bölümü Bâbür Şah dönemini kapsamaktadır. Biz de bu önemli kaynaktan yararlandık.

¹¹ Abdülbâkî Nihâvendî, *Ma'ser Rahimî*, yay: Abdül Hüseyin Nevâî, Tahran: Encümen-i Âsâr ve Mefâhir-i Ferhengî, 1383/2002. Bu eser İsam kütüphanesinde bulunmaktadır.

¹² Yahya b. Abdülletif Kazvînî, *Lübbü't- Tevârih-i Hint*, İntişârât-ı Bünyâd-i Güya, Tahran, 1363/1985. Bu eser İsam kütüphanesinde bulunmaktadır.

Yazar önemli bilgileri *Târîh-i Firişte*'den nakletmiş olsa da eserde yer yer farklı bilgiler vardır.

Müntehabü'l-lübâb¹³

Eser, Hâfi Han Nizamü'l Mülkî lakabıyla meşhur olup Muhammed Hâşim Ali Han (1663-1732) tarafından 1721'de yazılmıştır. Müellif, Evrengzîb döneminde (1657-1706) ülkenin üst düzey yetkililerden olup askerî görevlerde bulunmuştur. Ayrıca şehzadeleri yönetme yetkisini kazanmıştır. *Müntehabü'l-lübâb*, bir umumi tarih olup iki cilt halinde Farsça yazılmıştır. Birinci cilt Timurluların tarihini, ikinci cilt ise Bâbürlüler tarihini ve Bâbür Şah dönemini içermektedir.

Bu kitabı yazarken müellif *Zafernâme-i Yezdî*, *Bâbürnâme*, *Ekbernâme*, *Târîh-i Firişte*, *Tüzük-i Cihângîrî* gibi önemli eserlere başvurmuştur. Eser, sade, kolay anlaşılır ve edebî yönü bakımından yüksek bir metne sahiptir. Dolayısıyla tezimizde bu eserden de faydalandık. Kitap, Mevlevî Kabîruddin Ahmed ve Mevlevî Gûlam Kâdir tarafından düzenlenmiş ve Asiatic Society yayınevinde 1874 yılında Kalkûta'da Farsça olarak yayımlanmıştır.

The Medieval History of India¹⁴

Eser, Hintli Meera Singh tarafından kaleme alınmıştır. Daha ziyade Hindistan'ın siyasî durumunu ele almaktadır. Ama ne yazık ki bu eserin müellifi Hint kökenli olduğundan Bâbür Şah'ın Hint bölgesinde hâkimiyetini anlatırken ilmî ve objektif davranmadığı görüyoruz. Bu nedenle biz *The Medieval History of India* adlı eseri kullanırken dikkatli davrandık ve bazı Batılı tarihçilerin sıkça referans aldığı bu kaynağı diğer klasik kaynaklarla karşılaştırmalı olarak kullanmaya özen gösterdik. Keza, Bâbür Şah ve Bâbürlüler Devletinin kuruluşunda klasik kaynakları kullanırken araştırmacıların azami dikkat göstermesi gerektirmektedir.

¹³ Hâfi Han Muhammed Hâşim Nizâmülmülkî, *Müntehabü'l-lübâb*, düz. Mevlevî Kabîruddin Ahmed ve Mevlevî Gûlam Kâdir, Kalkûta: Oxford Üniversitesi Yay.,1869. Bu eser <https://pdf.tarikhema.org> sitesinden alınmıştır.

¹⁴ Meera Singh, *The Medieval History of India*, Published Vikas Pub House, Delhi, 1978. Bu eser, <https://archive.org> sitesinden alınmıştır.

Babar (Life and Times)¹⁵

Eser, bir araştırma çalışması olarak Muni Lal tarafından İngilizce yazılmış ve 1977 yılında yayımlanmıştır. Müellif, Bâbü Şah'ın siyasî ve askerî yaşamını başlangıçtan ölümüne kadar ele almıştır. Dolayısıyla bütün kaynaklardan istifade etmiştir. Bu kitapta esas olan yazar Bâbü döneminde vukû bulan hadiseleri ele alıp ve bunların tahlilini yapmasıdır. Eserde müellif ana kaynakları yerine sadece *Bâbürnâme*'den faydalanmıştır. Kitap, Bâbü dönemi ile ilgili neredeyse bütün konulara değinmiştir. Bu yüzden tezimizde bu önemli araştırma eserinden faydalandık.

History of The Lodi Sultans of Delhi and Agra¹⁶

Kitabın müellifi, Abdul Halim'dir. 1961 yılında yayımlanmıştır. Kitabın isminden anlaşıldığı gibi eserde Sultan İbrâhim Lûdî döneminde Hindistan'da yaşanan olaylar anlatılmaktadır. Dolayısıyla bizi ilgilendiren kısmı Sultan İbrâhim Lûdî ile ilgili olan bölümdür. Çalışmamızda bu kaynaktan istifade ettik.

The Mughal Empire (1526-1803)¹⁷

Eser, Ashirbadi Lal Srivastava tarafından yazılmış olup 1966 yılında yayımlanmıştır. Kitapta, Hindistan tarihine değinilmiş olup, Bâbürlü İmparatorluğu'nun kuruluşundan yıkılışına kadar konular ele alınmaktadır. Eser, Hindistan'da 1526 yılında gerçekleşen siyasî ve askerî hadiselerle dikkat çekmesi bakımından önemlidir. Yazar bu konuyu analiz etmek için çok çaba sarf etmiştir.

Türkiye'de Bâbü Şah ve Bâbürlü Devletin kuruluşu hakkında Bilal Koç,¹⁸ Güzel Kemaç,¹⁹ İsmâil Pırlanta,²⁰ Ümit Ulvi Türk²¹ tarafından yüksek lisans seviyesinde tezler

¹⁵ Muni Lal, *Babar (Life and Times)*, New Delhi, 1977. Bu eser, <https://archive.org> internet sitesinden alınmıştır.

¹⁶ Abdul Halim, *History of The Lodi Sultans of Delhi and Agra*, İdare-i Edebiyât-ı Delhi, University of Dacca, Dacca, 1974. Bu eser, İsam Kütüphanesinde bulunmaktadır.

¹⁷ Ashirbadi Lal Srivastava, *The Mughal Empire (1526-1803)*, Agra College, Agra, 1986. Bu eser, <https://archive.org> internet sitesinden alınmıştır.

¹⁸ Bilal Koç, "Bâbürlüler Devleti'nin Kurucusu Babür Şah'ın Dış Siyaseti", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2011.

¹⁹ Güzel Kemaç, "Özbeklere Karşı Babür ve Safevi İşbirliği", Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2010.

²⁰ İsmail Pırlanta, "Babür Şah ve Babür Devleti'nin Kuruluşu", Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 2001.

yapılmıştır. Bu çalışmalarda araştırmacılar klasik kaynakları Farsça orijinal dilinden kullanmamışlardır. Onlar, klasik ana kaynaklar veya birinci el kaynaklardan ziyade, araştırma eserleri kullanmışlardır. Yani Türkiye’de Bâbürlü Devletiyle ilgili yapılan tezlerde araştırmacılar daha ziyade tercüme eserlerden yararlanmışlardır. Bu kaynakların tahkikli neşirleri henüz Türkiye’de yapılmamıştır. Ancak Avrupalılar, Hintler ve İranlılar orijinal dilde yazılmış olan eserleri kullanarak çok ciddi çalışmalar ortaya koymuşlar. Bizim tezimizde kullandığımız kaynaklar ana kaynak ve birinci el kaynaklar olması nedeniyle önem arz etmektedir. Ayrıca tezimizin yazımı sırasında aşağıdaki Türkçe kaynaklardan da faydalandık:

Yusuf Hikmet Bayur, *Hindistan Târîh-i*,²² Erdoğan Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*,²³ Mübarek Galip, *Hindistan’da Türk Hükümdarları*,²⁴ Enver Konukçu, “Bâbürlüler: Hindistan’daki Timurlular”,²⁵ Canan Kuş Büyüктаş, *Kalem, Kelam ve Kılıç: Bâbü Şah*,²⁶ Enver Konukçu ve Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi’ndeki ilgili maddeleri kullandık.²⁷ Özellikle Farsça, Hintçe, Çağatayca ve İngilizce dillerinde ciddi olarak ana kaynakların tahkikli neşirleri yapılmıştır. Türk ve İslâm tarihinin önemli devletlerinden biri olan Bâbürlüler hakkında daha fazla akademik çalışma yapılması gerektiği kanaatindeyim. Ben de Bâbürlüler dönemi tarihine akademik bir katkı sağlamak düşüncesiyle bu konuyu seçmiş bulunmaktayım.

²¹ Ümit Ulvi Türk, “Safevi Devleti’nin Özbek Hanlıkları ve Babür Devleti ile Siyasi İlişkileri”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2017.

²² Yusuf Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, TTK Yay., Ankara, C. 2, 1947.

²³ Erdoğan Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, TTK Yay., Ankara, 1991.

²⁴ Mübarek Galip, *Hindistan’da Türk Hükümdarları*, çev: Saadettin Gömeç, Ankara: Kültür Bak. Yayınları 1990.

²⁵ Enver Konukçu, “Bâbürlüler: Hindistan’daki Timurlular”, *Türkler*, ed: Hasan Celal Güzel, Yeni Türkiye Yay., Ankara, 2002, c. VIII s. 744-760.

²⁶ Canan Kuş Büyüктаş, *Kalem, Kelam ve Kılıç: Bâbü Şah*, Erdem yay., İstanbul, 2018.

²⁷ Enver Konukçu, “Bâbü”, *İslâm Ansiklopedisi*, c. IV. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1991, s. 396-400.

1. BÖLÜM

BÂBÜR ŞAH'IN HAYATI VE ESERLERİ

Bu bölümde, Bâbü Şah'ın doğumu, çocukluğu, eğitimi, ailesi-çocukları, vefatı ve eserleri gibi konulara değinilecektir.

1.1. Hayatı ve Şahsiyeti

Zahîrüddîn Muhammed Bâbü, Bâbürlü Devleti'nin kurucusu (932-1254 h./1526-1858) olup 6 Muharrem 888 h./14 Şubat 1483 Cuma günü Endican'da (Fergana)²⁸ doğmuştur.²⁹ Babası Fergana hâkimi Ömer Şeyh Mirza olan Bâbü Şah'ın annesi ise Cengiz soyunun Çağatay kolundan, Moğulistan'ın hâkimi Yunus Han'ın kızı Kutluğ Nigâr Hanım'dır. Bâbü Şah, Mâverâünnehir'de Barlas kabilesine mensup olup Emir Timur küregen'in dördüncü nesilden torunudur. Böylece Bâbü Şah'ın kökeni anne³⁰ tarafından Cengiz Han'a, baba tarafından ise Emir Timur'a³¹ uzanmaktadır.³² Bu nedenle Bâbü Şah, asil bir aileden ve güçlü bir soydan geldiği için, onun bu özelliği mücadelesinde etkisi olmuştur.

Bâbü Şah'ın asıl ismi *Zahîrüddîn Muhammed*'dir. *Zahîrüddîn Muhammed* ismini, ailenin manevî lideri olan Hoca Ubeydullah Ahrâr koymuştur. Aile büyükleri Zahîrüddîn

²⁸ Bâbü Şah'ın anlattığına göre Fergana, doğuda Kâşgar, batıda Semerkant, güneyde Kohistan ve kuzeyde ise Otrar'dır. Bu şehrin yedi kasabası vardır, beşi Seyhun nehrinin güneyinde ve ikisi kuzeyindedir. Seyhun denizi, (Hocand suyu) adıyla bilinen Endican, güney tarafındaki mahallelerden biri olup bu bölgenin başkenti sayılır. Fergana, bir Türkistan bölgesi olup iklim açıdan hububat ve meyvesi boldur. Özellikle nar, kavun ve elması lezzetiyle meşhurdur. İklimi bol olduğuna göre havası güzel ve bahçeleri olan bir kasabadır. Ayrıca Avı ve kuşu da çoktur. Bkz. Zahîrüddîn Muhammed Bâbü, *Bâbürnâme Mevsûm bi- Tüzük-i Bâbüri* (çev. Aburrahîm Hân-ı Hânân), (der: Mirza Muhammed Şîrâzî), Bombay: Melikü'l-kitap, 1308/1929, s. 2-10.

²⁹ Muhammed Kasım Firişte, *Târih-i Firişte (Gülşen-i İbrahîmî)*, Lucknow, Nawal kishore, 1301/1922, C. 1, s. 191; Şeyh Ebül Fazl Mübârek, *Ekbernâme*, yay: Gulâm Rıza Tabâtabâi Mecd, Tahran: Müessesesi-i Mütâlaât ve Tahkikât-i Ferhengî, 1372/1994, s. 137-138; Mirza Muhammed Haydar Duğlat, *Târih-i Reşîdî*, yay: Abbas-kuli Gaffârî Ferd, Tahran: Merkez-i Neşri-i Mirâs-ı Mektûp, 1383/2005, s. 264- 265.

³⁰ Anne tarafından; Bâbü b. Kutluğ Nigâr b. Yunus Han b. Hızır Hoca b. Tuğluk Timur b. Esen Buğa b. Duva Han b. Barka b. Yesan Buğa b. Mütögen b. Çağatay b. Çengiz Han'dır. Bkz. Abdühay Habîbî, *Zahîrüddîn Muhammed Bâbü Şah*, Beyhakî Yay., Kâbil, 1972, s. 1.

³¹ Baba tarafından; Bâbü b. Ömer Şeyh Mirza b. Ebu Said Mirza b. Sultan Muhammed Mirza b. Miran Şah b. Emir Timur Sâhipkiran'dır. Bkz. Mübârek, s. 137.

³² Seyyid Abbas Athar Rızvî, *Şia der Hind*, Havza-i Kum Merkez-i İntişârât, Kum, 1376/1998, C. 1, s. 303; Muni Lal, *Babar (Life and Times)*, New Delhi, 1977, s. 1; Meera Singh, *Medieval History of India*, New Delhi, 1978, s. 186.

Muhammed ismini söylemekte zorlandılar, bu nedenle ona kuvvetli, çevik, kaplan ve savaşılan gibi anlamlara gelen *Bâbü*r ismini verdiler. Hutbelerde ve emr-i hümayunlarda, daha çok “*Zahîrüddîn Muhammed*” olarak isimlendirilirdi, fakat en çok *Bâbü*r adıyla bilinirdi.³³

Bâbür Şah, ailesi ve özellikle de babası Ömer Şeyh Mirza hakkında nakiller yaparken onun siması, giyimi-kuşamı, kültürü, şahsiyeti, hâkim olduğu vilayetler ve yaptığı mücadelelere dair bilgiler vermektedir.³⁴

Bâbür Şah, yine *Bâbü*rnâme adlı eserinde annesi Kutluğ Nigâr Hanıma ait şecereyi verirken “*Annem, Yunus Han’ın kızı ve Sultan Mahmud Han’la, Sultan Ahmed Han’ın ablasıydı. Kazaklık ve fetret zamanlarımda benimle çok vakit geçirirdi. Kâbil’i aldıktan yaklaşık altı ay sonra, 911/1505-1506 senesinde Allah’ın rahmetine kavuştu*” der.³⁵

Bâbür Şah, kardeşleri ve onların adlarından bahsederken şunları söyler: “*En büyük oğulları ben Zahîrüddîn Muhammed Bâbü*r idim. Diğer kardeşim, benden iki yaş küçük olan Cihangir idi. Sonra Nâsır Mirza idi. Kızların en büyüğü ise öz kardeşim Hanzâde Begüm idi. Diğer kızları Mihr Banu Begüm, Şehr Banu Begüm, Yedigâr Sultan Begüm, Karagöz Begüm ve Rukiye Sultan Begüm idi.”³⁶

Bâbür Şah’ın babası Ömer Şeyh Mirza, 13 Ramazan 899/Pazartesi günü 17 Haziran 1494 Ahsi Kalesi’nde bir evin çatısından düşerek öldü.³⁷ Bir gün sonra salı günü, bölgenin emir ve büyükleri Bâbür Şah’ı vefat eden babasının yerine 12 yaşında Fergana Valiliği olarak başa geçirdiler.³⁸

³³ Duğlat, s. 96; Komisyon, “Bâbür”, *Özbekistan Milli Ansiklopedisi*, Devlet İlmî Neşriyatı, Taşkent, 2006, s. 425.

³⁴ Ömer Şeyh Mirza, Cengiz Han’ın ikinci oğlu Çağatay Han’ın sülalesindendir. Hanefî mezhebinden olup itikatlı bir kimseydi. Okuma ve yazmayı iyi bilirdi. İddialı bir devlet adamı olduğu için her zaman memleketini savunmaktaydı. Fergana hâkimi olarak birçok kez Semerkant üzerine yürüdü. Bazen kazandı bazen de hedefine ulaşmadan geri döndü. Son döneminde Ömer Şeyh Mirza, büyük kardeşi Sultan Ahmed Mirza (Semerkant hâkimi) ve Moğul hanı, Sultan Mahmud Han’a karşı bir ittifak yaptılar. Böylelikle Ahmed Mirza Hocend’in batı tarafından ve Sultan Mahmud ise kuzey tarafından Ömer Şeyh Mirza üzerine yürüdüler. Fakat bu sırada ilginç bir olay oldu. O dönemde binalar yüksek bir uçurum üzerine yapıldı. Ömer Şeyh Mirza, Ahsi Kalesi’nin uçurumundan güvercin ile birlikte düşerek otuz dokuz yaşında öldü. Bu iki ittifak hiçbir şey yapamadan geri döndüler. *Bâbü*rnâme, (1308/1929), s. 5-7.

³⁵ Bâbür Şah (1856). *Bâbü*rnâme, (düz. Yusuf Kutval), Kazan Üniversitesi, s. 16-17.

³⁶ *Bâbü*rnâme, (1856), s. 11-12.

³⁷ *Bâbü*rnâme, (1308/1929), s. 5; Duğlat, 265; Mübârek, s. 134-135.

³⁸ *Bâbü*rnâme, (1308/1929), s. 2; Mübârek, s. 138; Molla Abdülbâki Nihâvendî, *Me’âsir-i Rahîmî*, yay: Muhammed Hidayet Hüseyin, Kalküta: 1931, C. 1, s. 489; Molla Abdülhamid Lâhûrî, *Padişahnâme*, yay: Mevlevî Kabiruddin ve Mevlevî Abdürrahîm Munalkin, Kalküta, 1867, C. 1, s. 47.

Bâbü Şah'ın çocukluk döneminde, 15. yüzyılın sonlarına doğru Mâverâünnehir ve Horasan bölgeleri kültür ve sanat yönünden ileri bir düzeydeydi. Bu bölge Emir Timur hanedanlığı döneminde de birçok açıdan müreffeh bir durumdaydı. Bâbü Şah'ın baba ve anne tarafından böyle bir hanedana mensup olması ve medeniyet ve kültür açısından zengin bir coğrafyada bulunması iyi eğitim görmesine imkân sağladı. Timurlu Devleti'nin hanedan üyeleri de İslâm medeniyeti ve kültürü sayesinde iyi bir eğitim-öğretim görmüşlerdi. Dolayısıyla Mâverâünnehir ve Horasan'da bilginler, din adamları ve sanatçılar bu medeniyetin bir parçası olan Emir Timur'u sevmişlerdi.³⁹ Emir Timur “*Ârifler, meşâyihler ve sufilerin sohbetlerinden istifade eder ve onlara saygı duyardım.*”⁴⁰ demektedir.

Emir Timur'un ilime düşkünlüğü ve sanata olan yatkınlığı kendisinden sonraki hanedan üyelerine de intikal etmiştir. Emir Timur'un oğlu Mirza Şahruh, Herat'ta Timurluların ilim, kültür ve sanat yönünden altın dönemini yaşamalarını sağlamıştır. Oğlu Uluğ Bey ise, matematik, astronomi ve rasathane alanında uzman idi. Uluğ Bey, kendi adıyla anılan “*Uluğ Bey Rasathanesi*”ni kurmuştur. Rasathanede dönemin ünlü astronomları Ali Kuşçu, Gıyâseddin Cemşid ve Bursalı Kadızâde Rumî ile beraber çalıştılar.⁴¹ Uluğ Bey, edip ve şâir olmasının yanı sıra Kur'ân-ı Kerîm'i yedi kıraat üzere okuyacak kadar bu ilme vâkıf birisiydi. Döneminde her alanda başarılı din, ilim, sanat ve edebiyat âlimlerini sarayına davet ederek onlara ihsanlarda bulunur, kendisi de onlardan çokça faydalanırdı.⁴²

Aynı zamanda Mirza Şahruh'un diğer oğulları Mirza Baysungur, Mirza İbrâhim ve Mirza Bedüzzaman hat ve sanat alanında ustaydılar. Bâbü Şah'ın babası Ömer Şeyh Mirza da Mesnevî, Hamseteyn, tarih kitapları ve daha çok Şehnâme okurdu. Bu da gösteriyor ki Bâbü Şah, ilme önem veren, kültürlü ve sanat ehli bir aileden geliyordu.⁴³

Bâbü Şah, çocukluğunda çok iyi bir eğitim almıştır. Dinî ilimlerin yanı sıra Arapça, Farsça, edebiyat, okçuluk, binicilik, kılıç kullanma ve yüzme gibi spor alanlarda kendini yetiştirmişti. Beden gelişimi yanında, kültürel gelişim için, sarayın en değerli bilim

³⁹ Habîbî, s. 3.

⁴⁰ Ebu Tâlib Hüseyinî, *Tuzukat-i Timuri*, Kitabfuruş-i Esedî Yayınevi, Tahran, 1342/1964, s. 112-114.

⁴¹ Yavuz Unat, “Uluğ Bey”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. 42, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2012, s. 128.

⁴² Unat, C. 42, s. 129.

⁴³ Habîbî, s. 5.

adamları Şeyh Mezid Bey, Baba Kuli, Hüdâybirdi Bey ve Hoca Mevlâna Kadı Abdullah tarafından eğitilmiştir.⁴⁴

Bâbü Şah'ın ders aldığı hocaların başında isim babası ve ailesinin ruhanî lideri olan Hoca Ubeydullah ile hatıratında sıklıkla bahsettiği Hoca Mevlânâ Kadı gelmektedir. Bu ilim adamlarının yanı sıra ismi zikredilmesi lazım gelen bir diğer şahsiyet de Bâbü Şah'ın çocukluk çağında onun karakterini biçimlendirip yönlendiren ve ona cesaret, fedakârlık ve mücadelecilik fikrini aşıl原因 çok zeki bir kadın olan büyükannesi İsen Devlet Begüm idi.⁴⁵

Geleceğin büyük hükümdarı olacak olan Bâbü Şah ilim, kültür, sanat, edebiyat, askerlik, siyaset, diplomasi yönünden son derece iyi yetiştirilmişti. Aynı zamanda bir araya gelemeyecek çeşitli yetenek ve değerleri ahenkli bir düzen içinde toplamış, bu nedenle de eşsiz bir hükümdar olarak yalnız Türk Tarihi'nde değil, doğu ve batı dünyasında da büyük şahsiyetler listesinde yerini almıştır.

Bâbü Şah, 12 yaşında tahta çıkan ve ölümüne kadar seferden sefere koşup at üstünden inmeyen, tahtını ülkeden ülkeye taşıyarak yeni devlet kuran bir kahramandır. Savaş olmadığı zaman ilim, kültür ve sanat gibi alanlarda faaliyetlerde bulunmuştur. Bunun yanında ava giden, tabiat âşığı, araştırmacı ve gözlemci bir botanikçi, gezmesini bilen bir seyyah, bir etnografya müjdecisidir. Ayrıca bir bahçe mimarı, şehirci, ok atan, kılıç kullanan, yüzen, hattat, musikişinas, fakih ve kitap meraklısı olan bir şahsiyettir. Edebiyata damgasını vurmuş bir şâir, dünyanın zevkle ve takdirle okuduğu üstün bir hâtıra yazarı ve bunların ötesinde, hayatı lezzetleriyle bir yaşamayı sanat haline getirmiş bir Türk soylusudur.⁴⁶

Bâbü Şah, daha çocuk yaşta iken Fergana bölgesinde diğer güçlü yerel yöneticiler arasında en iyilerden sayılırdı. Himmeti yüksek, temiz kalpli, zarif, terbiyeli ve edepli biriydi. Şâirleri ve bilim adamlarını himaye ve teşvik ederdi.⁴⁷ Son derece dindar, temiz

⁴⁴ Divân-ı Zahîrüdîn Muhammed Bâbü, (ed: Şefike Yarkin), Kâbil: Riyâset-i Neşerat-i Akademi-i Ulum-ı Afganistan, 1362/1983, s. 2-3.

⁴⁵ William Erskine, *İran ve Bâbü*, trc: Zabihullah Mansûrî, Tahran: Nigâristân Yayınevi, 1387/2008, s. 20-21.

⁴⁶ Ömer Faruk Akün "Bâbü", *İslâm Ansiklopedisi*, C. IV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1991, s. 397.

⁴⁷ Mübârek, s. 185.

inançlı, namazını terk etmeyen, ömrünün sonuna kadar Kur'an okuyan biri idi. O, güzel ahlaklı, fasih konuşan, dili şirin ve cömert birisi olup Hanefi mezhebine mensup idi.

Bâbü Şah, Türkçe edebiyata ilgi gösteren ve şiir söyleyen bir hükümdardı. Hükümdarlar arasında ilim ehli, güzel ahlak sahibi ve daha birçok iyi özellikleriyle en önce anılacak şahsiyetlerden biridir. Bütün bunlar Bâbü Şah'ın, çok yönlü ve iyi bir eğitim aldığını göstermektedir.⁴⁸

Kısacası Bâbü Şah, babasının vefatından sonra onun yerine geçerken ilmî, siyasî, askerî, karakteristik açılardan yeterli birikime sahipti.

Bâbü Şah döneminde, hükümdarlar kendi aralarında kız alıp verme geleneğini devam ettiriyorlardı. Bu bir anlamda diplomatik bir evlilikti. Bu âdet, aynı zamanda hükümdarların kendi aralarındaki sorunları gidermek ve birleşip büyüyerek daha güçlü hale gelmek için gerçekleştirilirdi.

Bâbü Şah, 893/1487-1488 senesinde Semerkant hâkimi olan amcası Sultan Ahmed Mirza'nın kızı Hanzâde Ayşe Begüm ile nişanlandı. Bâbü Şah'ın kendisinin yazdığına göre, o dönemlerde Sultan Ahmed'in kızı Ayşe Sultan Begüm ile Bâbü Şah'ın nişan töreni, dönemin örf ve adetlerine göre yapılmıştır. *Bâbürnâme*'de 905/1499-1500 yılı hadiseleri anlatılırken, kendisinin Şaban ayında Hocend'e gelip Ayşe Sultan ile evlendiği bilgisini aktarır.⁴⁹ Bâbü Şah'a bir Türk geleneği olarak gelinin yüzünü açması söylenir, Bâbü Şah da gelin Ayşe Sultan'ın yüzünü açar. Bu yüz açma geleneği günümüzde Orta Asya ve Anadolu'da hala görülmekte olan bir adettir. *Bâbürnâme*'nin verdiği bilgilere göre Bâbü Şah'ın 17 yaşı civarında evlendiği anlaşılmaktadır.⁵⁰

Bu evliliği hakkında, Bâbü Şah şunları yazmıştır: "*Önceleri hanımım Ayşe Sultan'a karşı bir muhabbetim (sevgim) var ise de bu muhabbet, asla bir kocanın hanımına beslediği muhabbet gibi olmamıştır.*"⁵¹ Bu nedenle Bâbü Şah, Ayşe Sultan'ın yanına pek sık uğramaz, ancak 15-20 günde bir ziyaretine giderdi. Bâbü Şah'ın bu evlilikten bir kızı olmuş, lakin bu çocuk bir

⁴⁸ Gulâm Rıza Emir Hânî, *Târih-i Moğulan-Timuriyân*, Defteri Pojuhişha-yi Ferhengî, Tahran, 1383/2004, s. 42.

⁴⁹ Bobur, (1990), s. 10 vd.

⁵⁰ *Bâbürnâme*, (1856), s. 26.

⁵¹ *Bâbürnâme*, (1308/1929), s. 48.

ay sonra ölmüştür. Zorla devam eden bu evlilik, beş sene kadar sürse de Bâbü Şah, Ayşe Sultan'ı boşayıp ondan ayrılmıştır.⁵²

Bâbü Şah, yukarıda bahsettiğimiz Ayşe Sultan da dâhil olmak üzere dokuz kadınla evlenmiştir. Kızı Gülbeden Begüm, *Hümâyunnâme* adlı eserinde bunların adlarını şöyle sıralamaktadır: “Zeynep Sultan Begüm, Mah'ım Begüm, Ayşe Sultan Begüm, Masume Sultan Begüm, Dildar Begüm, Afgan şeyhinin kızı olan Bibi Mübareke, Gül Ruh Begüm, Gül Nar Ağaç, Nurgel Ağaç'dir.”⁵³

Bunlardan Gül Nar Ağaç, Nurgel Ağaç Hatun'u, Şah İsmâil'in oğlu I. Tahmasb (930-982/1524-1576), Bâbü Şah'a hediye olarak vermiş ve o da I. Tahmasb'ı kırmamak için bu iki hatun ile diplomatik bir evlilik gerçekleştirmiştir.

Yukarıda saydığımız hatunların arasında Bâbü Şah'ın en değer verdiği hanımı Mah'ım Begüm'dür. Bu hanımın Bâbü Şah katında pek önemli bir yeri vardır. Bâbü Şah, onunla ölene kadar evli kalmıştır. Mah'ım Hatun, Hindistan'a gelişinde Bâbü Şah, onu karşılamak için çamur deryasına rağmen uzun müddet yaya yürümüştür. Bâbü Şah, kendisi ölene kadar yanından ayırmamış, devamlı olarak onun severek muhabbet göstermiştir.⁵⁴ Bâbü Şah'ın bu hanımlarından, dokuzu erkek, sekizi kız toplam on yedi çocuğu olmuştur. Bu çocukların isimleri şöyledir; Erkekler: Hümâyun, Barbol Mirza, Askerî Mirza, Sultan Ahmed Mirza, Kâmran Mirza, Şahruh Mirza, Faruk Mirza, Alur Mirza ve Hindal Mirza. Kızları: Mihrî-cihân Begüm, Fahrünnisa Begüm, Masume Sultan Begüm, İşan Devlet Begüm, Gülçehre Begüm, Gülizar Begüm, Gülteng Begüm, Gülbeden Begüm'dür.⁵⁵

Türk-İslâm tarihinin en önemli şahsiyetlerinden biri olan Bâbü Şah, 49 senelik hayatını oldukça verimli bir şekilde geçirmeye gayret etmiş, 16. yüzyılın en dikkate değer birçok olaylarına şahit olmuştur. Giriştiği savaşlar ve mücadeleler neticesinde Türk-İslâm dünyasını ciddi bir şekilde etkilemeyi başarmıştır. Kısa ömürlü olmasına gelince, “Allah sevdiği kullarını tez alır” diye bir ifade vardır. Belki bu fâni dünyayı erken terk etmesinin nedeni Allah'ın bir lütuftur.⁵⁶

⁵² Gülbeden Begüm, *Hümâyunnâme*, Matbaâ-i Doruglin fi-lisk, London, 1902, s. 8; Zahîrüddîn Muhammed Bâbü, *Bâbünnâme*, çev: Ramiz Askar, Bakü: Azerbaycan Milli Elmalar Akademik Enstitüsü Yayınevi, 2011, s. 5.

⁵³ Begüm, (1902), s. 8-9.

⁵⁴ Begüm, (1902), s. 17-18.

⁵⁵ Begüm, (1902), s. 8-9.

⁵⁶ Bâbü, (2011), s. 10.

Bâbü Şah'ın, genç yaşta hayatını kaybetmesinin başlıca nedenlerinden biri, Sultan İbrâhim'in validesi tarafından zehirlenmesidir. Bâbü Şah'ın Hindistan'da kendi devletini kurmasının ardından, Sultan İbrâhim Lûdî'nin annesinin hizmetinde bulunan aşçılar vasıtasıyla zehirlendiği rivayet edilmiştir. Bâbü Şah'ın erken yaşta vefat etmesinin bir diğer nedeni ise küçük yaşında tahta çıkması ve çok sayıda savaflara katılmış olmasıdır. Şöyle ki, bu yoğun ve çetin hayat şartları ve savaflar Bâbü Şah'ı çok yıpratmış, sağlığı günden güne bozulmuş ve onu, ölümle karşı karşıya getirmiştir. Ayrıca onun apandisit, karın zarı yırtılması, sıtma ve kronik ishal hastalığından mustarip olduğu da rivayet edilmektedir.⁵⁷

Bâbü Şah, vefatı öncesinde imparatorluğunu dört oğlu arasında paylaştırmıştı. Büyük oğlu Hümâyün Mirza'ya Delhi yönetimini, diğer oğlu Kâmrân'a Pencap ve Afganistan'ın yönetimini, Askerî Mirza ve Hindal Mirza'ya da Hindistan'ın diğer bir bölgelerinin yönetimini verdi.⁵⁸

Bâbü Şah, 6 Cemâziyülevvel 937/ 26 Aralık 1530 tarihinde⁵⁹ 49 yaşındayken vefat etmiştir. Onun saltanat süresi 38 yıldır. Bunun 33 yılını Mâverâünnehir, Bedaşşan ve Kâbil'de, son 5 yılını ise Hindistan'da geçmiştir.⁶⁰ Agra'da bir kabristana defnedilen Bâbü Şah'ın naaşı, daha sonra Kâbil'e nakledilerek kendisinin vasiyeti üzerine (Bâğı Bâbü) bahçesine defnedilmiştir.⁶¹

Bâbü Şah'ın şahsiyeti konusunda öncelikle askerî kişiliği, devlet adamlığı ve ilmî ve edebî kişiliği kaleme alınacaktır. Bâbü Şah, yaşadığı dönemde ve tarihte büyük ün kazanmış, önemli bir şahsiyettir. Onun bu ünü, değerli bir devlet adamı olmasının yanı sıra seçkin bir asker ve komutan olmasından da kaynaklanmaktadır. İyi bir asker ve komutan olmak, doğuştan gelen yeteneklerin yanı sıra, bu işlerde çetin bir mücadelenin içerisinde yetişmeyi de gerektirir. Bâbü Şah babasının ölümünden sonra henüz 12 yaşında iken, Semerkant'ı ele geçirmek için bindiği atından, Hindistan'da güçlü bir devlet kurana kadar inmemiştir.

⁵⁷ William Erskine, s. 864-865.

⁵⁸ Claud Fraser Delafosse, *Hind Târih-i*, trc: Seyyid Muhammed Takî Fahr Dâî Geyânî, Tahran: Neşeriyât-i Kamisun-i Maârif, 1316/1937, C. 1, s. 120

⁵⁹ Vâhid Mazenderânî, *Hind ya Serzemini İşrâk*, Firdevsî Bitâ Yayınevi, Tahran, 1337/1958, s. 52; Mübârek, s. 184.

⁶⁰ Ahmed Maânî Gülçin, *Karvan-ı Hind*, İntişârât-ı Kudsî Rezevî, Meşhed, 1369/1990, s. 27.

⁶¹ Emir Hânî, s. 42.

Bâbü Şah, yaptığı savaşların hiçbirinde, ordusuna uzaktan kumanda etmemiştir. O, bizzat savaşlara iştirak etmiş, kılıç kullanmış, ok atmıştır. Bu özelliğine en güzel örnek, ikinci defa ele geçirdiği Semerkant'ı Özbek hükümdarı Muhammed Şibanî Han'a karşı savunmasıdır.⁶² Bu savunmada, ne kadar çaresiz kalsalar da Bâbü Şah, askerlerini terk etmemiş, askerleri ile birlikte mücadele edip savaşmıştır. Zaten bir komutanın üstünlüğü, zaferler kazanması, ordusu ile birlikte savaşması ve yaptığı cesurca hareketlerle askerlerini gayrete getirip coşturmasıyla mümkün olabilir.⁶³

Bâbü Şah'ı başarılı kılan unsurların başında, her şart ve durumdan çok iyi istifade edebilmesi gerekmektedir. Onun bu özelliğine hayatının her döneminde rastlayabiliriz. Örneğin; Semerkant'taki karışıklık sırasında Muhammed Mezid Tarhan gibi birçok Semerkant Beyi onu Semerkant'ı almak için davet ettiğinde Bâbü Şah: *"Semerkant gibi bir payitaht varken, niçin Endican gibi bir yer için vakit kaybedeyim?"*⁶⁴ diyerek bu daveti kabul etmiştir. Yine bu seferde, Semerkant ahalisinin, Muhammed Şibanî Han'a tam ısınmadığını görmesi üzerine bu durumu kullanarak burayı ele geçirmiştir.

Bâbü Şah, karşılaştığı zorluklar ve aldığı yenilgiler nedeniyle hiçbir zaman yılmamıştır. O, fetih siyasetinin ancak yılmadan ve bıkmadan çetin mücadelelerle olacağının farkındaydı. Nitekim Endican'ın elinden çıkmasıyla yersiz yurtsuz kaldığı bir sırada söylediği şu sözler bunun kanıtıdır: *"Mademki saltanat davası ve mülk edinmek maksadımız var, bir iki defa muvaffak olmadık diye bundan vazgeçip karşıdan bakmak olmaz."*⁶⁵

Ordusunu oluşturan askerlerin psikolojik analizini çok iyi yapabilmesi ve onları savaşa ve zafere motive edebilmesi de Bâbü Şah'ın önemli niteliklerindendir.⁶⁶

Ordusunun savaş anındaki disiplinine büyük önem veren Bâbü Şah, zafer kazanılıp istenilen şehir ele geçirildiğinde de aynı disiplini muhafaza ettirmiş, her türlü çapulculuğu ve yağmayı önlemiştir. Onun amacı şehirleri talan etmek değil, medenî, mamur ve yaşanılabilen bir şehir haline getirmektir.⁶⁷

⁶² *Bâbürnâme*, (1856), s. 112.

⁶³ İsmâil Pırlanta, "Bâbü Şah ve Bâbürlü Devleti'nin Kuruluşu", Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 2001, s. 22.

⁶⁴ *Bâbürnâme*, (1856), s. 95.

⁶⁵ *Bâbürnâme*, (1856), s. 69.

⁶⁶ *Bâbürnâme*, (1856), s. 80.

⁶⁷ *Bâbürnâme*, (1856), s. 49-50.

Bâbüř Şah, savaşmadan önce dűřmanını iyi tahkik eder, gerekli stratejileri belirler askerini buna göre savaşa hazırlardı. 932/1526 senesinde yapılan Pânîpet Muharebesi'nde askerın etrafının ağaçlar, hendekler vb. şeylerle tahkim edildiği gören Derviş Muhammed Sarban, Bâbüř Şah'a "Gerekli tedbirleri aldık, dűřman cesaret edip üzerimize gelemez" deyince Bâbüř Şah, ona cevaben: "Sen bunları Özbek Han ve sultanlarıyla mı mukayese ediyorsun? Sen bunları onlara benzetme, zira bunlar daha savaşçı ve mücadelecidir" der.⁶⁸

Bâbüş Şah, disiplinli ve savaşı seven bir asker olmasına rağmen, Kâbil dâhil birçok yeri anlaşma yoluyla almıştır. Bu, onun sulh yanlısı olduğunun bir delilidir. Türk olsun, diğer ırklardan olsun kendisinden af dileyenleri, affedip serbest bırakırdı.⁶⁹

Bâbüş Şah, yaptığı savaşlarda ülkesini genişletmiş, bunun yanı sıra din, dil, ırk mezhep vb. gibi ayrılıkları yüzünden parça parça olmuş devletçikleri bir bayrak altında toplayarak ülkede birlik ve bütünlüğü sağlamıştır. Bu bağlamda Cevahirral Nehru "Bâbüş Şah'ın gelişi Hindistan'da büyük gelişmelere sahne oldu. Kültür ve sanat hayatında, mimarlıkta ve medeniyetin bütün alanlarında yepyeni gelişmeler oldu" diyerek onun bu yönünü ifade etmiştir.⁷⁰

Bâbüş Şah, bazı seferlerinde karşı tarafa korku vermek için gereğinden fazla sertlikte göstermiştir. Zaman zaman kesilen başlardan minare yapıldığı *Bâbüşnâme* adlı eserinin birçok yerinde zikredilmektedir.⁷¹ Bu durum, onun için önemli bir kusur sayılır. Bâbüş Şah, kazandığı zaferler neticesinde kibir göstermemiş, bu zaferlerin Allah'ın kendisine bir ihsanı olduğunu düşünmüş, kazandığı her zaferin gerçek sahibinin Allah olduğunu bilmiş ve bunu her fırsatta ifade etmiştir.⁷² İşte bütün bu iyi vasıflar, onu seçkin bir asker ve komutan yapmaktadır. O da bu sağlam kişiliği ile hem döneminin hem de Dünya Tarihi'nin önemli büyük şahsiyetleri arasındaki yerini almıştır.

Bâbüş Şah, siyasî bir lider olarak önce Fergana bölgesinde idarecilik yaptı. Henüz 11 yaşında iken Endican valiliği görevini üstlendi. Ancak babasının üzerine 12 yaşında iken Fergana tahtına oturdu. Bir anlamda siyasî liderlik ve ülke yönetimi konusunda küçük yaştan itibaren tecrübe kazandı. Bâbüş Şah, bir devlet adamında bulunması gereken cesaret, akıl, dirayet ve yeni yerler fethetme isteği ile bu fırsatları değerlendirme ve olayları kendi

⁶⁸ *Bâbüşnâme*, (1856), s. 343.

⁶⁹ *Bâbüşnâme*, (1856), s. 187.

⁷⁰ Javaharlal Nehru, *The Discovery of India*, ed: Robert I. Crane, New York: Anchor Books, 1960, s. 255.

⁷¹ *Bâbüşnâme*, (1856), s. 187.

⁷² *Bâbüşnâme*, (1856), s. 105.

lehine çevirme gibi üstün yeteneklere sahipti. O, Fergana vilayetine egemen olduğu sırada, buranın kendisine yetmeyeceğini, cihan devleti kurmak için yeni yerlerin fethedilmesinin gerektiğini çok iyi biliyordu.⁷³ Onun şu sözü “*Semerkant gibi bir payitaht varken, niçin Endican gibi bir yerde zaman kaybedelim?*”⁷⁴ yeni yerler fethetme düşüncesine sahip olduğuna iyi bir delil teşkil eder. Bâbü Şah, savaş sırasında ortaya çıkan durumları kendi lehine çevirebilen bir askerî kişilikti. Bu duruma en güzel örnek, onun Hindistan’daki karşılıklılarından faydalanarak fazla zorlukla karşılaşmadan burayı elde etmesiydi.

Bâbü Şah, yeni yerler fethetme ve cihan devleti kurma fikrinin kolay olmadığını çok iyi biliyordu. Karşılaştığı her türlü zorluk ve başarısızlık karşısında yılgınlığa düşmemiş, daima ileriye ve başarıyı hedeflemiş, yukarıda bahsettiğimiz gibi olumsuz durumları kendi lehine döndürebilmeyi başarmıştır.⁷⁵ O, bir devlet adamında bulunması gereken birçok vasıfları şahsında toplamıştı. Halkına zulmetmez, affetmeyi severdi, haksız yere vergi almaz, alanları da şiddetle cezalandırırdı. Kendisinden yaşça büyük ve kıdemli devlet adamlarına gerekli saygıyı gösterir, izzet-i ikramda bulunur, savaşta elde edilen ganimetlerden onlara önemli pay verirdi. Azimli, dirayetli ve cesur olması, onun büyük bir cihangir olmasını sağlamıştır.⁷⁶

Öte yandan Bâbü Şah, halkının çektiği sıkıntılara kayıtsız kalmayan bir devlet adamıdır. Örneğin, soğuk bir kış günü kar fırtınasına yakalanıp yollarını kaybettikleri bir sırada, bir mağaraya sığınalım diye yapılan teklifleri reddetmiş, adamları ile birlikte yol açmak için bizzat çalışmıştır. O, bu konuda: “*Halkımın çektiği eziyeti ben de çekmeliyim yoksa insanlığımdan uzaklaşıyorum*” diyerek örnek olmuştur.⁷⁷

Bâbü Şah, fetih düşüncesine sahip, ufku açık bir cihangir hükümdardı. Asil bir soydan geldiğinin de farkındaydı. Yeni yerler fethederken geldiği asil soyu da kullanmasını iyi bilen bir devlet adamıydı. Kâbil’i zapt etmesi buna güzel bir örnektir. Kâbil’i elinde bulunduran Mukim Han’a, Kâbil’in kendi ceddinin yeri olduğunu, onun burayı zorla ele

⁷³ Pırlanta, (2001) s. 25.

⁷⁴ *Bâbü Şahname*, (1856), s. 95.

⁷⁵ *Bâbü Şahname*, (1856), s. 39.

⁷⁶ *Bâbü Şahname*, (1856), s. 236.

⁷⁷ *Bâbü Şahname*, (1856), s. 246.

geçirdiğini söyleyerek kendi hakkı olduğu iddia etmiştir. Mukim Han daha fazla zorluk çıkarmadan Kâbil'i Bâbü Şah'a teslim etmiştir.⁷⁸

Bâbü Şah, gönülleri fethetmekte de pek mahirdi. Halkın, askerlerin ve fethettiği yerlerin halkının gönlünü kazanmayı iyi biliyordu. Cömertti, paylaşmayı sever ve ihsanı boldu. Savaşlarda yararlılık gösterenlere ve kumandanlarına ganimetten pay verirdi. O, dost canlısı biriydi. Öyle ki vefat eden bir dostu için günlerce ağlayacak kadar dostlarını severdi. İstişareye önem verir, savaş öncesi komutanlarıyla görüş alışverişinde bulunurdu.⁷⁹

Bütün bu vasıflarıyla Bâbü Şah, büyük bir imparatorluğun temellerini atmış, adını cihangirler listesine yazdırmıştır. Onun kurmuş olduğu bu devlet, 18. yüzyıl başlarına kadar güçlü bir şekilde varlığını devam ettirmiştir. Hindistan'ın ilim, kültür, sanat, mimarî, ticarî vb. açılardan gelişmesine ciddi katkıları olmuştur.

Bâbü Şah'ın siyasî ve askerî liderliğinin yanı sıra, sade ve mütevazı bir yaşantı sürdüğünü söyleyebiliriz. Devlet işleriyle ve savaşlarla meşgul olmadığı zaman Bâbü Şah'ın yapmaktan en fazla hoşlandığı seyahat etmektir. Bâbü Şah, çıkmış olduğu bu gezilerde etrafı bir gözlemci gibi en ince detayına kadar gözlemlerdi. O, gördüğü şeylere sadece bakmakla yetinmeyip, onların ne olduğunu sorar ve tarihî geçmişini mutlaka öğrenirdi. Hüseyin Baykara'nın, Şibanîler'e karşı bütün emirlerini birliğe çağırdığında Herat'a giden Bâbü Şah, orada kaldığı her gün bu şehri gezmekle vakit geçirmiştir. Bu gezintileri sonucunda Herat'a hayran kalan Bâbü Şah, Allah'ın bu güzel şehri kendisine nasip edeceğini düşünmüştür. Nitekim Herat'a sefer düzenlemişse de Kâbil'de çıkan kargaşadan dolayı bu şehri ele geçirememiştir. Zaten *Bâbü Şahname*'si, onun gezip gördüğü yerlerin mükemmel tahlil ve tasvirleri ile doludur.⁸⁰

İşlerinin yoğunluğuna rağmen Bâbü Şah hiçbir zaman ailesini ve yakın akrabalarını ihmal etmemiştir. Savaşın kızışıp kendi aleyhine döndüğü zamanlarda bile ailesinin ve yakın akrabalarından özellikle kadın ve çocukların güvenli yerlere taşınmasına büyük önem vermiştir. Hindistan'da devletini kurduktan sonra yaptığı ilk iş ailesini ve yakın akrabalarını buraya getirmek ve onlara burada yer tahsis etmek olmuştur.

⁷⁸ *Bâbü Şahname*, (1856), s. 156.

⁷⁹ *Bâbü Şahname*, (1856), s. 165.

⁸⁰ *Bâbü Şahname*, (1856), s. 156-161; 352-380; Pirlanta, s. 27.

Bâbü Şah, kabile üyelerine karşı son derece ilgili ve şefkatli davranan bir şahsiyetti. Nitekim o, Hindistan'ı fethettiğinde eşi Mah'ım Sultan, Kâbil'den Hindistan'a doğru yola çıktığında şehir dışına kadar yaya yürüyerek eşi Mah'ım Sultan'ı karşılamıştır.⁸¹

Bu karşılamada Bâbü Şah, kendi huzuruna gelen kızı Gülbeden'i kucağına alıp oturtmuş, onu sevmiş ve çeşitli hediyeler vermiştir. Bâbü Şah'ın bu hareketi karşısında Gülbeden, sevincini şöyle anlatmaktadır: *"Bu iltifatlar esnasında o kadar büyük sevinç duydum ki onun üstünde bir sevinç tasavvur edilemez."*⁸² Ayrıca Bâbü Şah, ailesi ve akrabaları ile Agra'da yaptırmış olduğu bahçelerde ve havuzlarda birlikte gezilere çıkmış, onların gönüllerini hoş tutmaya çalışmıştır.

Bâbü Şah, Mâverâünnehir'in zengin edebî ve kültürel gelenekleriyle iç içeydi. Böylesine edebî ve kültürel ortamında yetenekli bir şâir, sanatçı, yazar, etkili eleştirmen ve edebiyatçı olarak ortaya çıktı. Küçük yaşlarından itibaren boş zamanlarının bir kısmını ders çalışarak, eğitim görerek, âlimler ile konuşarak, şiir besteleyerek ve anılarını yazarak geçirdi. Müzik ve şiir konusunda fevkalade yetenekliydi. Bâbü Şah çok kitap okuduğu gibi, yazmayı da çok seven biriydi. Fırsat buldukça bir şeyler yazardı. O, savaş sırasında otağında dinlenirken ve barış zamanında ülkesinde otururken devamlı bir şeyler yazmıştır. O, hastalık dâhil hiçbir olumsuz durumda yazmaktan geri kalmamıştır. Bir defasında otağında yazı yazarken aniden yağın yağmur nedeniyle yazdığı kâğıtlar ıslanınca sabaha kadar mumla kurutmuştur.⁸³ Onun bu hareketi, yazı yazmaya ve yazı unsuru olan kâğıda ne derece büyük bir önem verdiğinin canlı bir misalidir.

Bâbü Şah'ın şâirlik yönü maddî ve manevî varlığının ayrılmaz bir unsuru olan kişiliğinin de vazgeçilmez bir parçasıydı. Geniş ve serbest düşünce sistemini, dünya görüşünü Bâbü Şah, hep şiirleriyle anlatmıştır. İlk şiir denemelerine on altı yaşındayken başlayan Bâbü Şah'ın başlangıçtaki çalışmaları beyit aşamasını geçmez.⁸⁴ Aşağıdaki satırlar, onun ilk yazdığı beyitlerinden biridir:

"Hiç kimse benim gibi harap, âşık ve rüya olmasın,

*Hiçbir mahbup senin gibi merhametsiz ve pervasız olmasın."*⁸⁵

⁸¹ Begüm, (1902), s. 17.

⁸² Begüm, (1902), s. 18-19.

⁸³ *Bâbü Şahname*, (1856), s. 487.

⁸⁴ Pırlanta, (2001), s. 30.

⁸⁵ *Bâbü Şahname*, (1856), s. 93.

Bâbü rnâme'den de anlaşıldığı gibi o, herhangi bir vesile ile bir durum veya konu karşısında ondan hemen bir şiir çıkarabilecek derecede ifade rahatlığı kazanmıştır. Kendisine kafa tutan Biyâne Emiri'ne irticalen şu kıtayı göndermiştir:

“Ey Biyâne Emiri! Türklerle kavgaya girme,
Türklerin çevikliği ve kahramanlığı malumdur.
Eğer çabuk gelmez ve öğüt dinlemezsen,
Malum olanı beyana ne lüzum vardır.”⁸⁶

Hanefî içtihatlarında da uzman olmakla birlikte tasavvuf büyüklerine saygısı vardı. Bâbü Şah, Farsça ve Çağatayca Türkçesini konuşabiliyor, bu iki dilde şiir yazabiliyordu. Asıl adı Zâhirüddîn Muhammed olmasına rağmen şiirlerinde *Bâbü r* adını kullanıyordu. Aynı zamanda usta bir hattattı ve kendi adına nesih alfabesine benzeyen bir nüsha *Hatt-ı Bâbü ri*'yi icat etti.⁸⁷ Tarihçi Bedâûnî, *Müntehabü't-Tevârih*'de onun kendi eliyle bir Kur'an-ı Kerim yazdığını ve Mekke'ye gönderdiğini söyler.⁸⁸

Timurlu hanedanın yıkılmasından sonra Hindistan ve Nihâvend'den birçok sanatkâr ve âlim onun sarayına gelip himayesine girmiştir. Bu dönemin en mümtaz âlim ve şâirleri Hândmîr, Şehâbeddin Mi'may, Mirza İbrahim Kanuni, Şeyh Ebu'l-Vacid Fârûkî, Sultan Muhammed Köse, Şeyh Cemali Dehlevî, Mîr Ebu'l el-Beka, Mevlâna Yusuf-ı ve Nizâmeddîn Halife idi.⁸⁹

Şiirin Farsça orijinal metni,

هیچ کس چون من خراب و عاشق رسوا مباد * هیچ محبوبی چو تو بی رحم و بی پروا مباد

⁸⁶ *Bâbü rnâme*, (1856), s. 386.

Şiirin orijinal Farsça metni;

با تُرک ستیزه مکن، ای میر بیانه * چالاکى و مردانگى تُرک عیان است
گر زود نیائی و نصیحت نکنی گوش * آنجا که عیان است، چه حاجت به بیان است

⁸⁷ Herevî, s. 27.

⁸⁸ Bedâûnî, s. 236

⁸⁹ Tevfik Sübhânî, *Nigâhî be Târih-i Edeb der Hind*, Şûrû-i Güsteriş-i Zebân ve Edebiyât-ı Fârsî, Tahran, 1377/2002, C. 1, s. 271.

1.2. Bâbü Şah'ın Eserleri

Bâbü Şah'ın birbirinden farklı alanlarda yazılmış olan beş eseri vardır. Bunlar: *Bâbürnâme*, *Dîvân*, *Risâle-i Arûz*, *Mübeyyen Der Fıkh*, *Risâle-i Vâlidîyye Tercümesi*'dir. Şimdi bu eserler hakkında kısaca bilgi verelim.

1.2.1. Bâbürnâme

Bâbü Şah'ın, eserleri arasında dünyaca bilinen ve en çok şöhrete sahip olanı *Bâbürnâme*'dir. Çağatay diliyle yazılmış ve Ali Şîr Nevai'den sonra yazılmasına rağmen Çağatay dilinin en doruk noktasına çıkmıştır. *Bâbürnâme*, sadece Çağatay dili için değil bütün Türkî dillerin yükselmesine vesile olmuştur.⁹⁰

Bâbü Şah'ın, eserine doğrudan bir ad vermemesi sebebiyle, eseri inceleyen, okuyan ve yararlanan ilim adamları tarafından “*Vekayi*”, “*Vâkanâme*”, “*Vâkıât-ı Bâbüri*”, “*Vekayinâme-i Hükümdarî*” ve “*Bâbü Şahiyye*” diye çeşitli isimlerle anılmıştır. Farsçada ise “*Tüzük-i Bâbü Şah'î*” adını almıştır. Her ne kadar farklı anılsa da eser, günümüzde “*Bâbürnâme*” ismiyle bilinmektedir.⁹¹

Hakikatleri olduğu gibi yazmasındaki samimiyet ve dürüstlük bakımından *Bâbürnâme*, Sezar'ın hatıralarından bile üstün tutulmuştur. Bâbü Şah, bu samimi hatıraları nedeniyle Doğu'nun Jül Sezar'ı sayılmıştır.⁹²

Bâbü Şah'ı unutulmazlar arasına sokan, ilmî derecesini yükselten, edebî üslûbu hayranlık uyandıran bu hatırat, çeşitli dillere (Farsça, Türkiye Türkçesi, Fransızca, Almanca, Rusça Felemenkçe, Urduca, Hintçe vb. gibi) tercüme edilerek birçok kez yayımlanmıştır. *Bâbürnâme*, Bâbü Şah'ın 12 yaşında Fergana tahtına çıkışı 900/1494 ile başlayıp ölümünden bir yıl öncesine 936/1529-1530 kadar olan zaman içindeki hayatını anlatmaktadır. Bâbü Şah, gittiği her yerdeki tarihî, mimarî, edebî, siyasî, coğrafi vb. alanlarda şahsî gözlemlerini aktarmış ve bunları *Bâbürnâme*'sinde dile getirmiştir.⁹³

Bâbürnâme'nin Kazan nüshası, Rus oryantalist Nikolay İvanoviç İlminskiy (ö. 1891) tarafından 1857'de basılmıştır. Bu eserin Türkçe tercümesi, Türk Tarih Kurumu'nun

⁹⁰ Zahîrüddîn Muhammed Bâbü Şah, *Bâbürnâme*, trc: Şefika Yarkin, haz: Muhammed Yakup Vâhidî, Kâbil: Riyâset-i Neşerat-i Akademi'yi Ulum-ı Afganistan, 1386/2007, s. 7-8.

⁹¹ Yarkin, (1362/1983), s. 34; Yarkin, (1386/2007), s. 4.

⁹² Hasan Qudratullayev, *Bâbü Armoni*, Şark Yay., Taşkent, 2009, s. 82 vd.

⁹³ Yarkin, (1362/1983), s. 36-37.

(TTK) isteği üzerine Reşit Rahmeti Arat tarafından yapılmıştır. Reşit Rahmeti, bu eseri hazırlarken birçok kaynaktan yararlanmış ve kendi notlar ilave etmiştir. Eserin birinci cildi 1943 yılında, ikinci cildi 1946 yılında Türk Tarih Kurumu Yayınları tarafından “*Baburnâme: Babur’un Hâtıratı*” ismiyle neşredilmişti.⁹⁴ Eser, daha sonra değişik zamanlarda çeşitli yayınevlerinde de neşredilmiştir.

Bâbü Şah’ın kaleme aldığı *Bâbürnâme*’nin içindeki bilgileri zaman, mekân ve hadiseler bakımından üç bölümde incelemek mümkündür. Birinci bölüm; Bâbü’ün on iki yaşında tahta çıkmasından, Fergana’yı terk etmek zorunda kalmasına kadar ki olan dönemdir. İkinci bölüm, Afganistan’a girerek kendi adıyla anılan devleti kurmasıdır. Bu bölüm devletini kurduktan sonra Hindistan’a seferler düzenlemesine kadar olan dönemi kapsamaktadır. *Bâbürnâme*’nin üçüncü yani son bölümü Hindistan’a girmesi, Bâbürlü Devleti’ni kurması ve vefatına kadar olan dönemi içermektedir.⁹⁵

1.2.2. Divan

Bâbü Şah’ın iki divanı vardır. Bunlardan birincisi, “*Kâbil Divanı*”dır ki bunu 925/1519 yılında kaleme almış, ikincisi “*Hind Divanı*”dır ki, bunu da 935/1528-1529 yılında Agra’da tertip etmiştir. Şimdilik muhtelif yerlerde bu iki divanın el yazmaları saklanmaktadır. Bu el yazmaların en harikuladesi İstanbul Üniversitesi Kütüphanesindeki nüshadır.⁹⁶

İkincisi, Paris’te Milli Kütüphanenin Türkçe el yazmaları bölümündeki nüshadır. Haşiyesinde Türkçe ve Farsça kayıtlar vardır.⁹⁷

Şiir yazmak, birçok İslam devleti hükümdarı için olduğu gibi Bâbü Şah’ın da hayatında mühim bir yere sahip idi. Bâbü Şah, çağdaşı olan diğer İslam devletlerinin hükümdarları Şah İsmâil, Muhammed Şibanî Han, Sultan I. Süleyman (Kanuni) gibi şiirler yazmış ve kendi adına bir divan düzenlemiştir.⁹⁸

⁹⁴ Ömer Faruk Akün, “Bâbürnâme”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. IV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1991, s. 404-405.

Saidbek Hasanov, “*Buyuk Siymolar Zahiriddin Muhammad Bobur*”, O’zbekiston Yay., Toshkent, 2011, s. 16.

⁹⁶ Hasanov, (2011), s. 10.

⁹⁷ Hasanov, (2011), s. 11.

⁹⁸ Akün, s. 407; Bâbü, (2011), s. 10.

Bâbü Şah'ın Divan'ı, Çağatay Edebiyatı'nın en güçlü ismi olan Ali Şir Nevaî'nin şiirleri kadar olmasa da; orijinal ve kuvvetli ifadeleriyle Bâbü Şah'ın edebî değerini ortaya koymaktadır. Onun Divan'ı klasik anlamda oluşturulmuş bir divan değildir. Bu farklılık gerek divanın düzenlenmesinde gerekse muhteva bakımından kendini belli eder. Bâbü Şah'ın Divan'ı alfabetik düzende değil, bir divanda görülmeyecek şekilde kronolojik olarak dizilmiş şiirlerden oluşmuştur. Divan'ın yazma nüshaları Orta Asya'dan daha çok başka ülkelerde bulunmaktadır. Başlıca bazı nüshaları söylemek gerekirse İstanbul, Tahran, Hindistan ve Paris nüshaları buna örnektir.⁹⁹

Bâbü Şah'ın kaleme aldığı divanda Çağatayca olarak 119 gazel, 210 rubai, 18 mesnevi, 57 muamma, 79 matla, 19 kıta, 15 tuyuğ, 7 masnu şiir, 16 tamamlanmamış gazel, 3 nazım, 16 musarra beyit, 5 müfred ve 4 yerde mensur parça bulunmaktadır. Farsça olarak da 2 gazel, 12 rubai, 8 kıta, 17 matla ve 1 mensur parça vardır.¹⁰⁰

Bâbü Şah'ın yazdığı Divan, aşk, tabiat, güzellik temasına ait şiirlerin yanı sıra içtimaî, ahlakî ve tasavvufî şiirleri de içerir. Eserde yazılan şiirler Bâbü Şah'ın nasıl bir şahsiyet olduğunu gösteren bir ayna niteliğindedir. Eserde Bâbü Şah, dostluk, aşk kelimelerini daha sık kullanmaktadır. Onun yazdığı bu Divan, Ali Şir Nevaî ve başka şâirlerin eserleri gibi klasik olmamasına rağmen, tıpkı onların eserleri kadar mühimdir.¹⁰¹

Bâbü Şah'ın Divan'ındaki şiirleri içerik olarak büyük oranda klasik divan şiirinin mazmunlarına, klişelerine ve dünya görüşüne dayansa da Divan'ında yer alan bazı gazeller, doğrudan doğruya Bâbü Şah'ın hayatı ile ilişkilidir. Bu açıdan gazellerin büyük bir kısmı aşk, zalim sevgili, dünyanın geçiciliği ve vefasızlığı gibi divan şiirinde çokça işlenen konulara ayrılmışken bazı şiirleri ise doğrudan doğruya Bâbü Şah'ın mücadele ettiği, savaştığı, ittifak yaptığı şahıslar, fethettiği şehirler ve orada geçirdiği eğlenceli vakitlere dair yazılmıştır.¹⁰²

1.2.3. Risâle-i Arûz (Arûz Risâlesi)

Kendinden önce Ali Şir Nevaî'nin aruz üslup ve kaidelerine dair yazdığı *Mizanü'l-Evzân* adlı eserini yeterli görmemesinden dolayı ondan 35 yıl kadar sonra Bâbü Şah'ın

⁹⁹ Yarkin, (1362/1983). s. 50.

¹⁰⁰ Bâbü, (2011), s. 10-11; Yarkin, (1362/1983), s. 51.

¹⁰¹ Bilal Yücel, *Bâbü Dîvân-i (Gramer, Metin Sözlük)*, TTK. Yayınları, Ankara, 1995, s. 19 vd.

¹⁰² Yarkin, (1362/1983), s. 45.

aynı konuda meydana getirdiği bir eserdir.¹⁰³ Bâbü Şah'ın yazdığı bu Aruz Risalesi kendisinden önce gelen Türk ve Fars şâirlerinkinden çok farklı değildir. Türkî ve Farisî dillerinde gazeliyât ve mesnevîyât şiirler hakkında çokça misaller vermiş; bu şiirleri tahlil etmiştir. Bâbü Şah'ın aruz risalesi Ali Şir Nevaî risalesinin genişletilmiş halidir.¹⁰⁴

Bu eserin önemli bir özelliği, bir rubainin Bâbü Şah'ın kendi icat ettiği *Hatt-ı Bâbü* ile yazılmış olmasıdır. Bu arada Şah Cihan ile alakalı haşiye de hususi kaydı vardır.¹⁰⁵

Bâbü Şah'ın yazılı kültür alanındaki çok yönlülüğünü vurgulaması ve onun edebiyatla olan münasebetini göstermesi açısından bu risale oldukça önemlidir. Risale, Özbek Edebiyatı'nın önemli eserleri arasındadır. Yazılı kültür açısından Bâbü Şah, sadece hatıralarını kaleme alan ve birçok İslâm hükümdarının yaptığı gibi, şiirler yazan bir hükümdar değil aynı zamanda edebiyatın teknik meselelerine de ilgi duyan, bu konuda düşünce üreten, edebiyata tenkit edici gözle bakan birisi olmuştur.¹⁰⁶

1.2.4. Mübeyyen Der Fıkıh

Giriş kısmından da anlaşıldığı üzere, Bâbü Şah bu eserini oğulları Hümâyün ve Kâmrân Mirza'ya nasihat vermek amacıyla kaleme almıştır. Eser, İslâm'ın itikadı ve Hanefî fıkıhına dair bazı konuları açıklamak amacıyla kaleme alınan iki bin dizeden oluşan bir mesnevidir. Beş fasıldan oluşmaktadır. Bunlar: İtikadiye, Kitabu's-Salât, Kitabu'z-Zekât, Kitabu's-Savm ve Kitabu'l-Hac'tır.¹⁰⁷

Bu eser *Fıkıh-ı Bâbü-i ve Fıkıh-ı Mübin* ismiyle de meşhurdur. Eserin Taşkent'te *Mübeyyenü'l İslam* adı altında 1905 yılında bir baskısı yapılmıştır.¹⁰⁸

Eserde Bâbü Şah'ın dinî kimliği ön plana çıkmaktadır. Bâbü Şah bu eserinde hem akıcı hem de anlaşılır bir dil kullanmıştır. Eserde Bâbü Şah'ın İslâmî ilimlerde ne kadar iyi olduğunu aynı zamanda anlatma şekline bakarak nasıl bir yazar olduğunu da görmek mümkündür.

¹⁰³ Yarkin, (1362/1983), s. 41-42.

¹⁰⁴ Yarkin, (1362/1983), s. 38-39.

¹⁰⁵ Bâbü, (2011), s. 11.

¹⁰⁶ Bâbü, (2011), s. 13; Yarkin, (1362/1983), s. 39.

¹⁰⁷ Bâbü, (2011), s. 13; Yarkin, (1362/1983), s. 42-43.

¹⁰⁸ Said Sabahaddin, *Bizim Timuriye*, yay: Mevlevî Ali Sahib Nedevî, Delhi: Matbaa-i Maârif, 1367/1947, s. 16.

1.2.5. Risâle-i Vâlidîyye Tercümesi

Timurlular döneminde Mâverâünnehir bölgesinde büyük manevî nüfuza sahip olan Nakşibendî Hoca Ubeydullah Ahrâr'ın babası Mahmud Şaşı'nın isteği üzerine yazıldığı için “*Validiyye*” ismini almış bir eserdir. Bu eser Farsça tasavvufî ahlak risâlesinin manzum eseridir.¹⁰⁹

Bâbü Şah, aynı zamanda Türk edebiyatında ilk tercümanlardan biridir. Eser, Bâbü Şah'ın hocası Ubeydullah Ahrâr tarafından Fars dilinde yazılmış; daha sonra bu eseri Bâbü Şah, 1528'de Çağatay Türkçesine çevirmiştir. Bu çeviri Bâbü Şah'ın manevî hayatında özel bir yeri vardır. Babası Fergana Sultanı Ömer Mirza'ya “Oğlum” diye hitap edecek kadar yakınlık gösteren Ubeydullah Ahrâr'ı, Bâbü Şah zaman zaman rüyalarında gördüğünü ve olacak güzel şeylerin işaretlerini ondan aldığını söyler. Hindistan'da hayatının son yıllarında daha önce geçirdiği ateşli bir hastalığın yeniden nüksetmesi sırasında Bâbü Şah, Ubeydullah Ahrâr'ın ruhaniyetinin şifaya vesile olması ümidiyle onun bu eserini tercüme etmeye başlamış, iki hafta içinde bu çeviriyi bitirmiştir. Bâbü Şah, bu risalenin müellifine derin saygı ve sonsuz hürmet gösterdiği için bu eseri *Divan*'ının birinci bölümüne eklemiştir. Bâbü Şah'ın tercümanlık faaliyetinin bir örneği olan *Risale-i Validiyye* onun en seçkin eserleri arasındadır.¹¹⁰

¹⁰⁹ Yarkin, (1362/1983), s. 45-46.

¹¹⁰ Bâbü, (2011), s. 13; Yarkin, (1362/1983), s. 47.

2. BÖLÜM

BÂBÜR ŞAH'IN ERKEN DÖNEM İDARECİLİĞİ

2.1. Fergana Valiliği

Timurlu Ebu Said'in oğlu olan Ömer Şeyh, dağılmaya başlayan büyük Timurlu Devleti'nin küçük bir parçası olan Fergana vilayetinde hâkimiyetini tesis etmişti. Fergana vilayeti, doğusunda Kaşgar, batısında Semerkant, güneyinde Bedaşan bulunan, üç tarafı Tanrı Dağları ile çevrili olduğu için doğal korumaya sahip küçük bir vilayetti. Bölge sadece Semerkant'a bakan batı taraflarından tehlikeye maruz kalmaktaydı. Bu bölge aynı zamanda ülkenin tek çıkış yoluydu. Bölgenin ahalisi yerleşik hayata geçmiş Türkler ve Türkleşmiş Moğullar'dan oluşuyordu, hepsi de Müslüman'dı. Bölgede konuşulan dil en saf haliyle Çağatay Türkçesi idi. Oldukça kısıtlı kaynaklara sahip olan Fergana'nın geliriyle yalnızca 3000-4000 asker beslemek mümkündü.¹¹¹

Ömer Şeyh, bu küçük vilayet ile yetinmeyerek, hâkim olduğu toprakları sürekli genişletme siyasetini benimsedi. Birkaç defa Semerkant tarafına, kardeşi Ahmed Mirza üzerine asker sevk etmiş ise de muvaffak olamamıştır. Kardeşiyle olan mücadelesinde her ikisinin de kayınpederi olan Çağatay Hanı Yunus Han arabuluculuk etmiştir. Yunus Han'ın vefatından sonra Moğul ulusunun başına geçen Sultan Mahmud Han, Semerkant hâkimi Ahmed Mirza ile Ömer Şeyh Mirza'ya karşı ittifak oluşturdular. Müttefikler, Ömer Şeyh Mirza üzerine harekete geçmişken talihsiz bir kaza sonucu Ömer Şeyh Mirza hayatını kaybetti. Bâbü Şah'ın babası Ömer Şeyh Mirza, 4 Ramazan 899/ 9 Haziran 1494 Pazartesi günü Ahsi Kalesinde güvercin oyunu oynarken yukarıdan aşağı düştü ve otuz dokuz yaşında iken öldü.¹¹²

Bâbü Şah, babasının ölüm haberini aldığı anda henüz 12 yaşında idi ve Fergana'nın küçük bir şehri olan Endican'da idi. Yanında valilik görevini üstlenmiş olan atalığı (atabeyi) vardı.¹¹³ Babasından miras kalan ülkenin idaresini ele almak için Bâbü Şah, yaşı ve aldığı eğitim itibarıyla diğer iki kardeşinden daha uygundu. Babasının ölüm haberinin

¹¹¹ Bâbü, (1308/1929), s. 2-8; Güzel Kemaç, "Özbeklere Karşı Bâbü ve Safevî İşbirliği", Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2010, s. 32.

¹¹² *Bâbüname*, (1308/1929), s. 7.

¹¹³ Yusuf Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, TTK. Yayınları, Ankara, 1947, C. 2, s. 8 vd.

ertesi günü Bâbü Şah, maiyyetindeki kişilerle beraber, bulunduğu yerden 90 km. uzaklıktaki hanlığın idarî merkezî olan Ahsi'ye doğru yola çıktı. Bâbü Şah, Ahsi'ye vardığında onu amacından vazgeçirmek isteyenler olmuşsa da o yolundan dönmemiştir.¹¹⁴ Bir gün sonra 5 Ramazan 899/10 Haziran 1494'te Salı günü bölgenin emirleri şehzade Bâbü'r'ü 12 yaşındayken Fergana Valiliği'ne tayin ettiler.¹¹⁵

Bâbü Şah, genç yaşta Fergana Valisi olduktan sonra çok güçlü rakipler ile Mâverâünnehir'de karşı karşıya geldi. Bâbü Şah, baba ve anne tarafından Cengiz ve Timur soyundan geldiği için Turan geleneği icabı "*cesur cihandar*" sıfatı vardı. Dolayısıyla böyle güçlü bir soydan gelmesi, onun padişahlık makamına çıkarılmasında önemliydi. Bâbü Şah, yaşı küçük olmasına rağmen amcası Sultan Ahmed Mirza ve dayısı Sultan Mahmud Han karşısında direndi.¹¹⁶

Daha önce Ömer Şeyh Mirza, kardeşi Semerkant hâkimi Sultan Ahmed Mirza'nın vilayetine ve karısının kardeşi Sultan Mahmud Han'ın üzerine çok defa hücum etmişti. Fakat her iki hükümdar Ömer Şeyh Mirza'nın vefat etmesini fırsat bilerek Fergana'ya iki taraftan hücum ettiler.¹¹⁷

Bâbü Şah'ın içinde bulunduğu durum, pek iç açıcı değildi. Zira amcası Ahmed Mirza ve dayısı Sultan Mahmud, Fergana üzerine biri kuzeyden biri güneyden sefere çıkmışlardı. Ancak bundan sonra hadiseler beklenmedik şekilde gelişmeye başladı. Bâbü Şah, yaşanan bu hadiseleri daha sonra hatıratında "*ilahî takdir*" olarak ifade etmiştir. Ahmed Mirza Uratepe, Hocent ve Mergînân'ı almıştı. Ancak emrindeki askerî birliklerin, bir bataklıktan geçerken çoğunun zâyî olması ve Fergana'yı savunan askerî birliklerin birlikte hareket etmesi nedeniyle ordusu korkuya kapıldı ve barış yapılarak geri Fergana'ya dönüldü. Yolda Ahmed Mirza'nın hastalanıp ölmesiyle birlikte ittifak parçalanmış oldu.¹¹⁸

Daha sonra Sultan Mahmud Han Ahsi'yi kuşattı ancak, şehir kalesinin korunaklı olması ve kaleyi koruyan askerlerin cesurca savaşması sonucu kuşatma uzun sürmüştü.

¹¹⁴ Bâbü, (1856), s. 13-14.

¹¹⁵ Bâbü, (1308/1929), s. 2.

¹¹⁶ Habîbî, s. 7.

¹¹⁷ Kadı Ahmed Tetevî ve Asafhan Kazvîni, *Târîh-i Elî*, yay: Seyyid Ali Ali Davud, Tahran: Fikri-ruz Yayınevi, 1378/1999, s. 276; Nihâvendî, s. 491; Hasan Bek Rumlu, *Ahsenü't-Tevârih*, yay: Abdülhüseyn Nevâî, Tahran: İntişârât-i Esâtir, 1384/2005, C. 2, s. 898; Mübârek, s. 140-141.

¹¹⁸ Zahîrüdîn Muhammed Bâbü, *Târîh-i Bâbü Şah ve Vekâyi Fergana*, trc: Macide Salâh Mahluf, Kahire: Darü'l -Afaki'l Arabiyye, 2002, s. 64.

Sultan Mahmud Han, uzayan bu kuşatmadan bıkmış ve hasta düşmüştü. Bu nedenle geri çekilmek zorunda kaldı. Böylece Bâbü Şah'ın, iktidarına mâni olacak büyük bir engel aşılmış oldu. Fakat bu defa, yeni bir tehlike ile karşı karşıya geldi. Uzunca bir süredir Kaşgar bölgesine hâkim olan Ebu Bekir Mirza, Özgend taraflarına taarruzda bulundu. Ancak Fergana kuvvetleri, bu taarruzu da püskürtmeyi başardılar.¹¹⁹ Bâbü Şah, böylelikle iktidarı önündeki diğer engelleri de kaldırmış oldu.¹²⁰

2.1.1. Fergana Hükümrânlığını Sağlama ve Geliştirme Girişimleri

Bâbü Şah Fergana Valiliği'ne ilk çıktığında, yönetimde hak iddia eden birçok akrabasının iç ve dış tehditleriyle mücadele etmek zorunda kaldı. Bu sırada Orta Asya'nın genel siyasi durumunda iç çatışmalar yaşanmaktaydı. Bu nedenle Bâbü Şah birkaç güçlü rakibiyle karşı karşıya geldi. Söz konusu rakipleri, aralarında güç mücadelesi yaşanan Timurlu Devleti'nin varisleri ile Özbek Hükümdarı Muhammed Şibanî ve Moğul hanlarıydı.

Orta Asya'da yaşanan bu siyasi kargaşanın en önemli nedenlerinden biri hükümdarın yerine kimin geçeceğini düzenleyen herhangi bir kuralın olmamasıydı. Bir diğeri, devletin hanedanının ortak malı sayılması ve büyük aşiretlerin geniş topraklara sahip olmasıydı. Bazı hükümdarların kişisel zayıflığından dolayı farklı şehzadelerle işbirliği yapmaları ve ülke bütünlüğünü değil sadece kendi çıkarlarını düşünmeleri iç politikadaki zâfiyetin başlıca nedenleriydi.¹²¹

Bâbü Şah'ın tecrübesizliğinden yararlanmak isteyen amcası Sultan Ahmed Mirza ve dayısı Sultan Mahmud'un bu dönemdeki seferleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bâbü Şah, onların saldırılarını gayet başarılı bir biçimde püskürtmüş, bunun neticesinde Fergana halkının ve saray çevresinin ona olan güveni artmıştır. Hükümdarlığının ilk dönemlerinde büyük rakiplerine karşı elde ettiği zafer, Bâbü Şah'ın tecrübesini ve savaş gücünü daha da sağlamlaştırdı. Halis Bıyıkay'ın Bâbü Şah hakkındaki şu sözü; *“Büyük İskender’de görüldüğü gibi büyük Bâbü’ün de İmparatorluklar kuracak ve idare edecek azim ve kudreti olduğu, öncesinde kendini*

¹¹⁹ Duğlat, s. 192; Mübârek, s. 140; Nihâvendî, C. 1, s. 491.

¹²⁰ Kemaç, (2010), s. 34.

¹²¹ M. Fuad Köprülü, “Babur”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. 11. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1943, s. 181.

gösteriyordu. Düşmanların saldırıları neticesiz bırakıldıktan sonra o yönetimi ele aldı".¹²² onun değerini ortaya koymaktadır.

Semerkant hâkimi Sultan Ahmed Mirza, Bâbü Şah'a karşı yapmış olduğu seferden geri dönerken yolda hastalanarak öldü (Ramazan 899/ Haziran-Temmuz 1494). Sultan Ahmed Mirza'nın erkek çocuğu olmadığından arkasında herhangi bir varis bırakmamıştı. Bu yüzden Hisar'ın ileri gelen beyleri ve ölen padişahın kardeşi olan Sultan Mahmud Mirza'dan yardım talebinde bulundu. Sultan Mahmud Mirza, derhal gelip hiç zorluk çekmeden rahatlıkla saltanat makamına oturdu.¹²³

Sultan Mahmud Mirza'nın yapması gereken ilk iş, yeğeni Bâbü Şah'ın hükümlerini yok etmektir. Bunu gerçekleştirmek için siyasî bir darbe planlamıştı. Sultan Mahmud Mirza, Fergana'daki adamı Hasan Yakup aracılığıyla Bâbü Şah'ın kardeşi Cihangir Mirza'yı kışkırtarak onun etrafında bir muhalefet oluşturmaya çalıştı. Asıl hedefi Cihangir Mirza'nın tahta çıkmasını sağlamak ve ilerleyen zamanlarda idareyi kendi eline geçirmektir. Fakat onun bu çirkin planı Bâbü Şah'ın büyük annesi İsen Devlet Begüm tarafından bozuldu. Sultan Mahmud Mirza'nın kurduğu planı gerçekleştirmeyince Hasan Yakup'u suçlu bulup görevden uzaklaştırdı.¹²⁴

Bâbü Şah'ın bu askerî başarılarının yanı sıra, tehlikeli düşmanlarıyla barışçıl ittifaklar kurması onun ne kadar zeki bir devlet adamı olduğunu da göstermektedir. Şöyle ki, sergilediği bu tavır ona gelecekte bazı başarı kapılarını açmıştır. Nitekim amcası Sultan Mahmud Mirza ile ittifak yapmak için onun yanına gitmesi bu durumun en güzel örneğidir.¹²⁵

Dayısı ve amcasıyla ilgili sorunun ortadan kalkması Bâbü Şah'ı büyük bir sıkıntıdan kurtarmıştı. Onun bu başarısında bölge insanının ona sadık kalması ve çevresinde toplanmasının da büyük etkisi olmuştur. Fakat Bâbü Şah çok genç, aynı zamanda deneyimsizdi. Adamları her an bir kışkırtmaya kapılıp onu yönetimden indirebilirlerdi. İşte böyle tehlikeli bir durumda Bâbü Şah'ın en büyük manevî destekçisi büyük âlim ve hocası olan Mevlânâ Kadı ile anneannesi İsen Devlet Begüm olmuştur.

¹²² Halis Bıyıktaş, *Timurlular Zamanında Hindistan Türk İmparatorluğu*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1991, s. 10 vd.

¹²³ *Bâbü Şahname*, (1856), s. 22.

¹²⁴ *Bâbü Şahname*, (1856), s. 21-22; Kemaç, (2010), s. 35.

¹²⁵ Zahirüddin Muhammed Bâbü, *Bâbü Şahname*, çev: Porsu Şamsiyev, Taşkent: Yulduzça Yay. 1990, s. 25 vd.

Bâbü Şah'ı daima hocasıyla büyükannesi, tuzaklara karşı türlü fedakârlıklar yaparak korumuşlardır. Bâbü Şah kendini tehlikelerden korumaya çalışırken, bu dönemde siyasi yönden dağılmış olan Mâverâünnehir bölgesini yeniden bir araya getirmeye çalışmıştır.¹²⁶

Sultan Mahmud Mirza, tahta geçmesinden kısa bir müddet sonra 899/1493-1494 yılında vefat etti. Onun ölümünden sonra hâkim olduğu topraklar oğulları¹²⁷ arasında taksim edildi. Hisar'da büyük oğlu Mesud Mirza, Buhara'da küçük oğlu Baysungur Mirza hükümdar oldu. Daha sonra Semerkant ve Hisar beyleri bir anlaşmayla Buhara'da bulunan Baysungur Mirza'ya adam göndererek onu Semerkant tahtına oturttu.¹²⁸ Baysungur Mirza, tahta çıktığı zaman on sekiz yaşındaydı ve hâkimiyeti kısa süre içinde ele aldı.¹²⁹

Baysungur Mirza bölgedeki insanların sayısını artırmak için yabancılara daha çok ilgi gösteriyordu. Fakat bu durum kendi adamlarını gücendiriyordu. Buhara ve Semerkant'ın en güçlü beylerinden Tarhan'ın,¹³⁰ Baysungur'u azarlaması da bu sebeptendi. Bu sırada devletin ileri gelen reisleri Ali Mirza'yı bularak hükümdar ilan ettiler ve Baysungur Mirza'yı tahtından indirip hapse attılar. Fakat bir süre sonra Baysungur Mirza hapisaneden firar etti. Diğer yandan bölge halkı durumu düzeltmek için Ali Mirza'yı ele geçirip hapse attılar ve bununla da iki kardeş arasında bir çatışma başladı.¹³¹

2.1.2. Bâbü Şah'ın Esfera'yı Kuşatması

Ömer Şeyh Mirza hayattayken İbrâhim Saru, onun hizmetinde bulunmuş, beylik seviyesine kadar yükselmiş, fakat daha sonra bir kabahati yüzünden kovulmuştu. Bu nedenle Esfera Kurganı'na girip Semerkant hâkimi Baysungur Mirza adına hutbe okutarak Bâbü Şah'a muhalefet etti. İbrâhim Saru, bir süre sonra Bâbü Şah'ın üzerine ordu sevk

¹²⁶ Duğlat, s. 266; William Erskine, s. 47.

¹²⁷ Sultan Mahmud Mirza'nın beş çocuğu vardı. Bunlar; Sultan Mesud Mirza, Baysungur Mirza, Sultan Ali Mirza, Sultan Hüseyin Mirza ve Sultan Veys Mirza'dır. Bkz. *Bâbürnâme*, (1308/1929), s. 18.

¹²⁸ Bayur, s. 8.

¹²⁹ Kadı Ahmed Gaffârî, *Târih-i Cihân-ârâ*, yay: Hasan Narakî, Tahran: kitâb Fûrûş-i Hâfiz, 1343/1964, s. 238.

¹³⁰ Tarhan veya Tarhun: Türk ve Moğullar'da bazı devlet adamlarına tanınan imtiyaz anlamındadır. Tarhun ailesi, Semerkant'ta oturur ve bölgeyi buradan idare ederdi. İlk dönemlerde yönetimde devlet memurları etkili değildi. Zamanla makam sahibi olduktan sonra güç kazanmaya başladı ve yönetim iktidarı güçlendi. Bkz. Jean Paul Roux, *Moğul İmparatorluğu Tarihi*, çev. Aykut Kazancıgil ve Ayşe Bereket, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2001, s. 174; Ali Ahmet Beyoğlu, "Tarhan", *İslâm Ansiklopedisi*, C. 40, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, s. 19-20.

¹³¹ *Bâbürnâme*, (1308/1929), s. 20; Gıyâsüddîn b. Hümâmiddîn Hüseyinî Hândmîr, *Târih-i Habîbü's-siyer*, Tahran: Kitabhâne-i Hayyâm Yayınevi, 1333/1954, s. 200.

ederek kurganı elinden aldı. Bâbü Şah, İbrâhim Saru kargaşasını ortadan kaldırmak düşüncesiyle orduyu harekete geçirdi. Recep 900/Mart-Nisan 1495'te Esfera'ya doğru yola çıktı ve askerleri kuşatmayla bir kaleyi ele geçirdiler. Bu muhasara sırasında İbrâhim Saru'nun adamı Seyyid Kasım Eşik Ağa, bahadırılık¹³² rütbesini almak için herkesten daha iyi kılıç kullanmaya çalışmış, fakat Bâbü Şah'ın atabeyi Huday Birdi, muharebenin ilk gününde zemberek oklarıyla Seyyid Kasım Eşik Ağa ile birlikte çok sayıda askerlerini öldürdü. Bâbü Şah'ın orduları kalenin ele geçirilmesi için ciddi şekilde hazırlık yapmasına rağmen kuşatma kırk gün kadar devam etti. Nihayet İbrâhim Saru zor durumda kalınca Hoca Mevlânâ Kadı aracılığıyla bağlılığını bildirerek Bâbü Şah'ın emrine girmiş ve Esfera'yı da ilk seferinde Ramazan 900/Mayıs-Haziran 1495'de teslim etmiştir.¹³³ Artık Esfera'da Bâbü Şah'ın hâkimiyeti geçici olarak sağlanmış oldu.

2.1.3. Hocend'in Ele Geçirilmesi

Hocend, uzun süre babası Ömer Şeyh Mirza'nın hâkimiyetinde bulunmuştu. Daha sonra bölgede devam eden kargaşalardan dolayı Sultan Ahmed Mirza'nın eline geçmişti. Bâbü Şah'ın, *Vekayinâme*'sinde “Endican'dan batıya doğru yirmi beş yığaç¹³⁴ mesafede bir kasabadır. Hocend ile Semerkant'ın arası yirmi beş yığaçtır ve eski şehirlerdendir.”¹³⁵ şeklinde naklettiği gibi, Esfera'dan sonra Hocend de Bâbü Şah tarafından ele geçirilmiştir. Hocend o sırada Abdülvehhâb Şagavul'un idaresindeydi. Bu şahsın herhangi bir zorluk çıkarmadan Hocend'i teslim ettiğini belirterek Bâbü Şah, bu kuşatmayı şu sözlerle “Hocend de uzun müddet Ömer Şeyh Mirza'nın idaresinde idi. Fakat bu kargaşalar esnasında orada iş başında bulunanların da gevşekliği yüzünden Sultan Ahmed Mirza'ya geçmişti. Bu kadar yakınında bulunduğumuz için oraya da sefer düzenlendi ve kurgan engeli çözüldü.”¹³⁶ anlatmaktadır.

¹³² Bahadırılık rütbesi, Moğullar'da eski ve önemli bir gelenektir. Her bayram ve ziyafette mahalleden kim daha iyi kılıç kullanırsa, bahadırılık rütbesi ona verilirdi.

¹³³ *Bâbürnâme*, (1856), s. 38-39.

¹³⁴ Yığaç, coğrafya ve bölgeye göre değişen bir uzunluk ölçü birimidir. Bâbü Şah'ın naklettiği yığaç (fersah), bugünkü ölçülere göre dört ila sekiz İngiliz mili arasında değişmektedir. Yani bir yığaç ölçüsü, yaklaşık beş km'lik uzaklık veya bir saatlik seyahat süresi kadar mesafedir. Bkz. Mesut Şen, “Bâbü'nün Mektupları”, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, İstanbul, 1997, s. 736 vd.

¹³⁵ *Bâbürnâme*, (1856), s. 5.

¹³⁶ *Bâbürnâme*, (1856), s. 39; Bilal Koç, “Bâbürlüler Devleti'nin Kurucusu Bâbü Şah'ın Dış Siyaseti”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2011, s. 22-23.

2.1.4. Ura-Tepe Seferi

Ura-tepe, Fergana'nın merkezlerinden biri olup vaktiyle Ömer Şeyh Mirza'nın idaresinde bulunan ancak, onun vefatıyla Sultan Ali Mirza tarafından ele geçirilmiş bir bölgeydi. Bâbü Şah Hocend'in ele geçirilmesinin ardından ordularını Ura-Tepe üzerine sevk etti. Ancak Bâbü Şah'ın ordusu bölgeye doğru ilerleyince Sultan Ali Mirza, Mesiha Dağlarına çıkmış, Ura-Tepe'yi atebeyi Şeyh Zünnun Argun'a bırakmıştı. Yalnız kış mevsiminin yaklaşmasıyla Ura-Tepe halkı kışlık hasılatını hazırlamıştı. Bölgeye yaklaşıncı Nizameddin Ali Barlas'ı elçi olarak gönderdi fakat bu sefir hapsedildi. Birkaç gün sonra Bâbü Şah kuşatma girişiminde bulundu, ancak kış mevsimi nedeniyle Endican'a dönmek zorunda kaldı. Böylece sefer başarısızlıkla sonuçlandı. Daha sonra Moğul hanı Sultan Mahmud savaşmadan Ura-tepe'yi ele geçirdi ve burayı Muhammed Hüseyin Gürgân'ın idaresine bıraktı. Bu şehir 907/1501-1502'ye kadar Muhammed Hüseyin'in elinde kaldı.¹³⁷

2.1.5. Bâbü Şah'ın Semerkant'ı Kuşatması

Bâbü Şah, siyasî faaliyetlerine küçük yaşta başlamasına rağmen topraklarını cesurca savunmuş, babasının izinden giderek aynı zamanda muhalifleri karşısında güçlü bir şekilde durmuştur. Babası gibi onun da Fergana ile yetinmeyip hâkim olduğu bölgeyi genişletme hedefi vardı. Bâbü Şah'ın, hem Cengiz hem de Timur soyuna bağlı oluşu ve bu iki büyük savaşçının kanını kendi damarlarında hissetmesi, Mâverâünnehir'de hak iddia etmesi çok normaldi. Bundan dolayı zihninde önemli bir yer olan Semerkant'ı fethetme ümidiyle hazırlıklara koyuldu.

Bu girişimde, Semerkant hükümdarına karşı başlayan iç ayaklanmanın da büyük payı olmuştur. Sultan Ali ve Sultan Baysungur arasında var olan anlaşmazlıklar nedeniyle her ikisi de Semerkant'ı muhafaza etme gücüne sahip değillerdi. İşte bu sebepten, Endican'da bulunan Bâbü Şah Şevval 901/Haziran-Temmuz 1496'da harekete geçti. Öte yandan Semerkant üzerine harekete geçen sadece Bâbü Şah değildi. Sultan Baysungur Mirza'nın kardeşleri Sultan Ali Mirza Buhara'dan, Sultan Mesud Mirza ise Hisar'dan Semerkant üzerine sefere çıkmışlar. Sultan Baysungur Mirza'nın yalnız kalmasının akabinde, Sultan Mesud Mirza ve Bâbü Şah tarafından şehir üç-dört içerisinde kuşatıldı.

¹³⁷ *Bâbü Şahname*, (1308/1929), s. 21-22; Koç, (2011), s.23.

Savaş henüz nihayete ermeden, Sultan Ali Mirza Hoca Yahya'yı cephe ile ilgili konuları görüşme üzere Bâbü'r Şah'a gönderdi. Ancak kış mevsiminin yaklaşması gibi nedenlerden dolayı sefer sona erdi. Bâbü'r Şah Endican'da kalırken, Sultan Ali Mirza Buhara'ya döndü ve Sultan Mesud Mirza ise yaşamını farklı bir şekilde devam ettirmeyi seçti. Şeyh Abdullah Barlas'ın kızını sevdiği için onunla evlenmek üzere Semerkant'tan ayrıldı ve memleket davasından vazgeçti.¹³⁸

901/1495-1496 yılında Semerkant'ı kuşatan Bâbü'r Şah'ın ordusu güçlü bir savunmayla karşılaştı ve burayı elde edemedi geri döndü. Baysungur Mirza'nın Semerkant'tan ayrılmasının ardından Bâbü'r Şah, Semerkant üzerine yürüdü ve uzun süren kuşatma sonucunda müttefiki olan Sultan Ali ve Sultan Mesud'dan da destek alarak Baysungur Mirza'nın şehri terk etmesiyle bütün yönetimi ele geçirmeyi başardı. Bâbü'r Şah *Vekayinâme*'sinde olayı şöyle ifade eder: “*Yolda Semerkant'ın büyükleri bey ve yiğitleri birer birer istikbale geldiler. Rebiü'l-Evvel ayının sonlarına doğru gelip, önce Bostan Saray'a indim. Yüce Tanrının inayeti ile Semerkant'ın şehri ve vilayeti ele geçirilmiş ve fethedilmiştir.*”¹³⁹

Babası Ömer Şeyh Mirza'nın yıllarca ele geçirmek için uğraştığı Semerkant, oğlu tarafından henüz on beş yaşında bile değilken fethedilir ve böylece Bâbü'r Şah hedeflerinin en büyüğüne kavuşur. Orta Asya'nın en önemli şehirlerinden olan Semerkant'ı fetheden Bâbü'r Şah, burada güçlü bir yönetim kurma çabasına girmişti. Fakat işler arzu ettiği gibi gitmemiş, genişleme düşüncesi, elindeki toprağı da kaybetmesiyle sonuçlanmıştır. Bu mağlubiyetin sebebi, uzun süren savaşlar süresinde oldukça tahrip olan Semerkant'taki ekonomik çöküşün, Bâbü'r Şah'ın şehri ele geçirmesinden sonra zirveye ulaşmasıydı. Bölgede başlayan kıtlık nedeniyle Endican'da bulunan beylerin de teşvikiyle Bâbü'r Şah'ın ordusundaki önemli komutanlar ve askerler isyan çıkararak burayı terk etmiş ve Fergana'ya dönmek zorunda kalmışlardı. Bu arada Bâbü'r Şah, ordusundaki askerlerin bir kısmını kaybetmesinin vermiş olduğu moral bozukluğu üzerine hastalanmış ve oldukça kötü bir duruma düşmüştür. Bâbü'r Şah, kuşattığı Semerkant'ı sadece 100 gün elinde tutabilmiştir. Bu kısa süreli yönetimi *Vekayinâme*'sinde şöyle anlatıyor: “*Semerkant'ı aldığımız vakit, burası öyle bir harap vaziyetteydi ki, bir müddet daha yardıma, beraberliğe ve kendini toplamaya muhtaç idi. İnsan*

¹³⁸ *Bâbü'rname*, (1308/1929), s. 25; Duğlat, s. 267.

¹³⁹ *Bâbü'rname*, (1856), s. 55.

ondan nasıl bir şey alabilirdi. Bu yüzden asker çok sıkıntı çekti. Biz de onlara bir şey veremedik, evlerini de özlediler ve böylelikle birer ikişer kaçmaya başladılar.”¹⁴⁰

Bâbü Şah’ın düşmüş olduğu bu zor durumdan yararlanmak isteyen Ahsi’nin Valisi Uzun Hasan ve Tenbel adlı beyler, Cihangir’i de öne sürerek Endican’ı ele geçirdiler. Bâbü Şah, ordusuna takviye amaçlı baba yurdundaki askerlerden destek alarak hemen Semerkant’tan yola çıkıp Endican üzerine yürüdü. Bu esnada Bâbü Şah’ın Semerkant’tan hareket ettiğini duyan Sultan Ali Mirza ise, Buhara’dan gelip burayı ele geçirdi. Bâbü Şah hasta olmasına rağmen Fergana’ya vardırısa da, Endican valisi Ali Dost Togay’ın eline geçti. Bilahare, Bâbü Şah, Hocend bölgesine çekildi ve çok az sayıda askeriyle çaresiz bir durumda kaldı. Bir tarafta kudret menşeyi olan Fergana, diğer tarafta ise daha yeni ele geçirmiş olduğu Semerkant’ı aciz bir vaziyetteyken kaybetmiş, bu durum onu hem siyasi hem de psikolojik olarak etkileyerek içinden çıkılması zor bir duruma düşürmüştür. Çok saygı gösterdiği ve ilham aldığı Hoca Mevlânâ Kadı’yı onursuzca şehit etmeleri onu dertlendirmiş, manevî yönden de ağır bir şekilde yaralamıştır.¹⁴¹ Böyle güçsüz bir vaziyetle karşı karşıya gelen Bâbü Şah, *Vekayinâme*’sinde bu durumu şöyle anlatır: “*Bütün bu olanlarla beraber fütuhat yapmak ve hükümler olmak arzusuyla yanan ben, bir iki talihsizlik sonunda hadiselerle seyirci kalamazdım*”.¹⁴² Bu cümle onun ne kadar dayanıklı ve davasından vazgeçmeyen bir karaktere sahip olduğunu bize göstermektedir.

2.1.6. Endican’ın Zaptı

Bâbü Şah bu hüzünlü ve ümitsiz ruh hâlinde çok geçmeden kurtuldu. Endican’ı ele geçirme amacıyla çeşitli planlar yapmaya başladı. Fakat bu girişimler sonucunda askerî ve coğrafi koşullar nedeniyle başarılı olamadı. Bâbü Şah yaşadığı tüm bu olumsuzluklara rağmen Semerkant ve Endican üzerine hücum etmek, bu bölgeleri ele geçirmek gayretinden

¹⁴⁰ *Bâbü Şahname*, (1856), s. 64; Bâbü Şah’ın Semerkant’taki zor günleri bu olay ile başladı. “Yurdu çok yağma ve tahribat gördü, askerlerinden birçoğu yoksulluk yüzünden savaş alanında kaçıp Fergana’ya döndüler. Bu sırada Bâbü Şah, dayısı Sultan Mahmud Han’dan Endican’ı kaybetmemek için yardım istedi. Diğer taraftan Bâbü Şah’tan Uzun Hasan ve Sultan Ahmed Tenbel, Endican ile Ahsi’yi küçük kardeşi Cihangir’e bırakmasını istediler, ama Bâbü Şah onların önerilerini geri çevirdi. Sonunda bu iki bey ayaklanır, Bâbü Şah da onlara karşı yürür. Bâbü Şah, Semerkant’tan çıkar çıkmaz Sultan Ali Mirza Buhara’dan gelip Semerkant’ı zapt eder.”

¹⁴¹ *Bâbü Şahname*, (1856), s. 65-67.

¹⁴² *Bâbü Şahname*, (1856), s. 69.

asla vazgeçmedi. İki yüz kırk adamıyla beraber Hocend'den hareket edip Mergînân¹⁴³ valisi Ali Dost Togay Bey ile anlaşma yaparak şehre ilerledi.¹⁴⁴ Mergînân'a vardktan sonra taraflar arasında gerçekleşen anlaşmaya göre, Endican, Hocend ve Ahsi tarafındaki tepeleri ve dağ kabilelerinin ikamet ettiğı yerleri kendi topraklarına katmak için bölgeye asker gönderdi.¹⁴⁵

Bâbü Şah, 803/1497-1498'de Mergînân'ın hâkimiyetini ele geçirdi. Bölgedeki bazı beyler onun hâkimiyetini tanımadılar. Bu beylerden Sultan Ahmed Tenbel, Uzun Hasan ve Cihangir Mirza yanlarına Moğul askerlerin de alarak Mergînân üzerine yürüdüler. Fakat Bâbü Şah'ın ordusu buna karşı çıkarak onların bölgeye doğru ilerlemelerine izin vermedi. Bâbü Şah, Mergînân'da düşmanı geri püskürtürken, ordu kuvvetlerini Endican, Ahsi ve Hocend tarafına sevk etti. Böylece on beş ay süren bu çatışmalar sırasında kaybedilen bazı kaleler tekrar ele geçirildi.¹⁴⁶ Vilayetteki halkın Bâbü Şah'a olan sevgisi, onu cesaretlendirdi.

Bâbü Şah'ın bu galibiyeti, Sultan Ahmed Tenbel'in önderliğinde birlikte hareket etmelerine sebep oldu. *Vekayinâme*'de bu yenilgi şöyle açıklanmaktadır: “Kazaklık (Göçmen) ve felaketlerden kurtularak vilayeti henüz aldığımız bir sırada, çok vakitsiz bir mağlubiyet oldu.”¹⁴⁷

2.1.7. Uş Seferi

Bâbü Şah'ın Endican'ı kuşatmasının ardından Sultan Ahmed Tenbel ile Cihangir Mirza birlikte önce Uş'a, sonra da Özgend civarına gittiler.¹⁴⁸ Tenbel, bu durumda da boş durmadı ve tekrar Cihangir Mirza ile beraber Endican üzerine sefer düzenledi. Burayı bir aya yakın kuşatmalarına rağmen hiçbir şey yapamadan tekrar Uş'a geri döndüler. Fakat bu sefer de Uş'un kapılarının kendilerine kapatıldığını farkına vardılar.¹⁴⁹

¹⁴³ Mergînân: Endican'ın batısında ve bu bölgeden yedi yığaç mesafede bulunan güzel bir kasabadır. Bu kasabanın ürünü zengin, erik ve narı fevkalade güzel, kuş ve avı bol bir şehir olarak bilinmektedir. Ayrıca güreş alanında da bölgedeki insanlarıyla meşhurdur. Bkz. *Bâbü Şahnâme*, (1856), s. 4; Ahmet Taşağıl, “Mergînân”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. 29. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2004, s. 181.

¹⁴⁴ *Bâbü Şahnâme*, (1856), s. 75.

¹⁴⁵ *Bâbü Şahnâme*, (1856), s. 76; Koç, (2011), s. 32.

¹⁴⁶ *Bâbü Şahnâme*, (1856), s. 76-77.

¹⁴⁷ *Bâbü Şahnâme*, (1856), s. 81.

¹⁴⁸ Uzun Hasan da Ahsi'ye doğru ilerler ve bu vilayeti ele geçiriyor. Daha sonra Hisar'a doğru hareket etmiştir., *Bâbü Şahnâme*, (1856), s. 79-80.

¹⁴⁹ *Bâbü Şahnâme*, (1308/1929), s. 42-43.

Bâbü Şah, Tenbel'e karşı Uş'un kapılarını kapatıp direniş gösterilmesini ve Uş'un üzerine yola çıkmadan önce ne gibi tedbirleri alacağını şu şekilde anlatmaktadır: *"Vilayetlerin atlı ve piyade askerlerine aceleyle haberci (tavacı) ve muhassıllar¹⁵⁰ gönderildi. Kanber Ali'ye ve kendi vilayetlerine gitmiş olan askerlerine de itina ile haberciler gönderip kalkan, kazma, balta ve askerlerin mühimmatı için gereken diğer şeyleri temin etmek amacıyla muhassıllar tayin edildi. Vilayetten asker olabilecek atlı ve piyadeleri ve diğer bölgelere vazifeyle gitmiş olan adamları toplayarak Tanrı'ya tevekkülle, Muharrem ayının on sekizinde Hafız Bey'in Çârbağı'na hareket ettim. Bir-iki gün Çârbağ'da kalarak işe yaramayan esbabı (Teczizatı) hazırlayıp tamamladıktan sonra, atlı ve piyade askerinin sağ kol, sol kol, merkez ve öncü kısımlarını tanzim edip, saf halinde Uş'taki muhaliflerin üzerine yürüdük."*¹⁵¹

Yapılan bu hazırlıklardan sonra Uş üzerine harekete geçen Bâbü Şah, bu durumu şöyle anlatır: *"Bizim akıncılarımız Uş civarını yağma etmekle beraber, fazla bir şey ele geçiremeden dönüp geldiler."*¹⁵² Bâbü Şah *Vekâyinâme*'sinde, Uş'un kuşatılmasını özellikle Madu Kalesi'nde gösterilen direnişi ve yapılan mücadeleyi ve kalenin zor bir şekilde ele geçirildiğini ifade eder. Böylelikle Uş kuşatmasının bir meydan savaşına nasıl dönüştüğünü de bizlere anlatmaktadır. Bu kale düştükten sonra Bâbü Şah'ın ve Tenbel'in askerleri Âb-i Han denilen yerde yaklaşık 40 gün kadar beklediler ancak bir savaş yapılmadı.¹⁵³

Bâbü Şah, Uş şehrini kuşatması sırasında ordusuna katılan yeni askerler nedeniyle düşmanın savaş yapmadan bölgeden uzaklaştığını kaydeder. Bâbü Şah, *Vekâyinâme*'sinde bu hikâyeyi şöyle anlatır: *"Tenbel, Âb-i Han denilen yerde savaştan uzaklaştı. Kilim, çadır ve partal gibi bazı eşyaları askerinin eline geçti. Biz de gelip onun yurduna indik. O akşam Tenbel, Cihangir'i de alarak sağ tarafımızdan ayrılıp Endican tarafında bizden üç yığaç mesafede bulunan Hûban adlı köye gelip girdi."*¹⁵⁴

Bâbü Şah, düşman kuvvetlerinin Hûban denilen köye girmesinden sonra kendilerinin nasıl mücadele ettiğini şöyle anlatır: *"Ertesi gün biz de, sağ kol, sol kol, merkez ve öncülerimizi belirleyip savaş kıyafetlerimizi giydik, saflarımızı düzenleyerek, kalkanlı piyadeleri öncü yapıp düşmanın üzerine yürüdük. İki ordu karşılaştınca, ilk önce bizim sol kolun adamları onun sağ kolu ile çarpıştılar. Düşman bu kadarla iktifa edip mukavemet gösteremedi kaçtı. Bu benim yaptığım ilk meydan*

¹⁵⁰ Muhassıl, Devlete ait vergi ve hasılatı toplayan görevlilere verilen bir isimdir. Bkz. Yücel Özkaya ve Ali Akyıldız, "Muhassıl", *İslâm Ansiklopedisi*, C. 31, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006, İstanbul s. 18-20.

¹⁵¹ *Bâbü Şah Vekâyinâme*, 1308/1929), s. 43.

¹⁵² *Bâbü Şah Vekâyinâme*, (1856), s. 82.

¹⁵³ *Bâbü Şah Vekâyinâme*, (1856), s. 83-84

¹⁵⁴ *Bâbü Şah Vekâyinâme*, (1856), s. 86.

muharebesiydi.”¹⁵⁵ Bu muharebeden sonra, Bâbü Şah Endican’a geri döndü. Böylelikle buradaki bilgilerden yola çıkarak klasik askerî istihkâmın Bâbü Şah’ın ordusunda tatbik edildiğini söyleyebiliriz.

Bâbü Şah’la Tenbel arasındaki mücadele bununla bitmedi. Tenbel’in Bâbü Şah’a karşı Muhammed Şibanî Han (Semerkant’ın Hanı)¹⁵⁶ ile ittifak kurması yeni bir sorun oraya çıkardı. Şöyle ki, Taşkent Han’ın oğlu Sultan Muhammed’in çok itibar ettiği beylerden Ahmed Bey, Tenbel’in öz amcası idi. İşte bu akrabalık nedeniyle Tenbel’in Taşkent Han’ından istediği yardım kısa sürede karşılık buldu.¹⁵⁷ Bu müttefik güçler Kasan’ı¹⁵⁸ kuşattılar, fakat daha sonra hezimete uğrayıp hemen geri döndüler. Bâbü Şah, düşmanını hemen ertesi gün Erhıyan’a kadar takip ettiğini ve yaklaşık bir ay burada kaldığını söyler.

Bâbü Şah, bir müddet bekledikten sonra sulha vardığını ve yapılan bu anlaşmayı *Vekâyinâme*’sinde şöyle nakletmektedir: “*Hocend suyunun Ahsi tarafındaki vilayetler Cihangir’e, Endican tarafındaki vilayetler ise bana verilecekti. Özgend’i ise, kendi eşyalarını çıkardıktan sonra bizim divana devredeceklerdi. Vilayetler hakkında uzlaştıktan ve Cihangir Mirza ile aramızda ittifak yaptıktan sonra Semerkant üzerine birlikte yürüyecektik. Semerkant ele geçirilince Endican Cihangir Mirza’ya verilecekti. Buna karar verildi. Cihangir ile Tenbel ertesi sabah, Recep ayının sonlarında ittifak ettiler. Bu barış üzerine ahd ve şartlar yapıldı. Cihangir Mirza’nın Ahsi tarafına gitmesine müsâade ederek kendim Endican’a döndüm.*”¹⁵⁹

2.1.8. Bâbü Şah’ın Kaybettiği Semerkant’ı Geri Alma Çabası

Bâbü Şah, kardeşi Cihangir Mirza ile ittifak yapmasına rağmen sükûnet sağlanamadı ve kardeşler arasındaki anlaşmazlıklar devam etti. Bunun yanı sıra, anlaşmaya aracı olan beyler her iki tarafın zayıf noktalarından menfaat sağlamaya çalıştılar. Mezid

¹⁵⁵ *Bâbü Şahname*, (1856), s. 86-87.

¹⁵⁶ Asıl adı Muhammed olup Cengiz Han’ın büyük oğlu Cuci’nin oğlu Şiban’a (Arapçalaşmış şekli Şeybân) nispetle Şibanî Han, (Şiban Han, Şeybak Han, Şeybek Han, Şah Baht Han, Şâhî Beg Han) unvanıyla tanınır. Bkz. İsmail Türkoğlu, “Şeybânî Han”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. 39, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010, s. 43.

¹⁵⁷ *Bâbü Şahname*, (1856), s. 88.

¹⁵⁸ Semerkant’ın Kuzeyi, Ahsi semtinde bulunan bir bölge.

¹⁵⁹ *Bâbü Şahname*, (1856), s. 91.

Muhammed Tarhan ve Sultan Ali Mirza arasında çıkan uyuşmazlık nedeniyle ve Mezid Muhammed Tarhan'ın yardım isteği üzerine Bâbü Şah tekrar Semerkant yoluna düştü.¹⁶⁰

Bâbü Şah, daha yolda iken Sultan Ahmed Tenbel'in küçük kardeşi Halil'in Uş şehri kuşattığı haberini aldı. Ama o, geri dönmek yerine ordusuyla beraber Semerkant'a doğru yoluna devam etti. Bâbü Şah bu sefere devam etme nedenini şu şekilde açıklamaktadır: *“Bizim sipahilerimiz teçhizatlarını tamamlamak için, her bir tarafa dağılmıştı. Biz sulha itimat etmiştik ve onların hile ve ihanetlerinden habersizdik. Daha önce zikrettiğimiz gibi, Ali Dost ve Kanber Ali gibi büyük beylerde de böyle hareketler görüldüğü için onlara da itimat kalmamıştı. Semerkant gibi bir payitaht varken, niçin Endican gibi bir yer uğruna adam ve vakit kaybedilsin.”*¹⁶¹

Bâbü Şah, Endican'dan yola çıktıktan sonra sırasıyla Kaba, Mergînân ve Sengzar'a uğrayıp kendi gücünü sağlamlaştırmak adına ordu toplayarak Han bölgesine indi. Semerkant'ı ele geçirmek için Tarhanların elçisi Hoca Muhammed Ali'yi Semerkant bölgesinde büyük bir nüfuza sahip olan Hoca Yahya ile ittifak etmek için gönderdi. Ancak Hoca Yahya, şehri herhangi bir savaş olmadan Bâbü Şah'a teslim edebileceğini bildirdi. En başlarda Hoca Yahya ümitsiz iken, bir müddet sonra kesin olarak “Gelsinler şehri teslim ederiz!” haberi geldi. Bâbü Şah ordusuyla birlikte şehre doğru hareket etti. Sultan Mahmud Dulday bu anlaşmayı Semerkant'ta bulunan halka bildirdi. Sonra tasarlanmış bir planı beklenmedik bir şekilde hayata geçirdi.¹⁶²

Bâbü Şah Ura Tepe bölgesine geldiği zaman bir kötü haber daha aldı. Muhammed Şibanî Han Debusi Kalesi'nde Baki Tarhan'ı yenmiş ve Buhara'yı da ele geçirerek bu şehrin idaresini Emir Muhammed Salih Bayat'a bırakıp Semerkant üzerine yürümüşü.¹⁶³ Bu beklenmedik gelişmenin ardından Bâbü Şah, Keş bölgesine çekildi ve burada bir-iki hafta geçirdikten sonra Semerkant'ın Sultan Ali Mirza tarafından Muhammed Şibanî Han'a devredildiği haberini alınca Hisar'a çekilmek zorunda kaldı.¹⁶⁴

¹⁶⁰ Jean Paul Roux, *Büyük Moğulların Tarihi Babür*, çev: Lale Arslan Özcan, İstanbul: Kabalcı Yay., 2008, s. 175.

¹⁶¹ *Bâbü Şahname*, (1856), s. 95.

¹⁶² *Bâbü Şahname*, (1856), s. 96; Kemaç, (2010), s. 49-50.

¹⁶³ *Bâbü Şahname*, (1856), s. 96.

¹⁶⁴ *Bâbü Şahname*, (1856), s. 97-98; bu olayın tafsilatı şu şekildedir. Sultan Ali Mirza'nın annesi Zühre Bigi Ağa, gevşekliği yüzünden gizlice Şibanî Han'a bir elçi göndererek ona; *“Eğer Şibanî Han şehri aldıktan sonra kendisi ile evlenecek olursa, oğlu Şibanî Han'a Semerkant'ı teslim edecektir.”* mesajını iletir. Ayrıca Şibanî Han'ın güçlenmesi ardından tekrar Sultan Mirza Ali'ye bir bölge yönetiminin vermesini şart koştu. Bkz. Bayur, s. 11; Fernand Grenard, *Babur*, çev: Orhan Yüksel, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1971, s. 30

Böylece Bâbü Şah'ın Semerkant'ı ele geçirme girişimlerinden biri daha gerçekleşmemiş ve Semerkant'ta bu kez karşısına daha kuvvetli bir düşman, Muhammed Şibanî Han çıkmıştır.

2.1.9. Semerkant'ın Ele Geçirilmesi

Muhammed Şibanî Han'ın Semerkant'a gelişi Sultan Ali Mirza'nın annesi Zühre Bigi Ağa'nın vaadi üzerine olmuştur. Sultan Ali Mirza ve Hoca Yahya birkaç adamıyla beraber Muhammed Şibanî Han'ın huzuruna varmış, fakat anlaşılan o ki pek itibar görememişlerdir. Muhammed Şibanî Han'ın gözünde Sultan Ali Mirza'nın annesinin de hiçbir kıymeti yoktu. Bu nedenle akrabaları Sultan Ali Mirza'yı içeriden kaçırmak istemiş, ama Sultan Ali Mirza bunu kabul etmemiştir. Muhammed Şibanî Han, Hoca Yahya'ya güvenmediği için onu, iki oğlu Hoca Muhammed Zekeriya ve Hoca Baki ile beraber Horasan tarafına gitmesine izin verdi. Fakat yolda Hoca hazretleri de Sultan Ali Mirza'nın akıbetine uğrayarak, iki oğluyla beraber şehit edildi.¹⁶⁵

Bu sırada Bâbü Şah'ın cephesine baktığımızda, Semerkant'ın Muhammed Şibanî Han tarafından fethedilmesinin ardından kendisinin tekrar sıkıntılı günler yaşadığını ve Hisar tarafına çekildiğini görüyoruz. Ama bir müddet sonra Semerkant'ı ele geçirmek için çeşitli planlar yapmaya başladı. Bunu *Bâbürnâme*'de şöyle anlatıyor: “O zamanlarda Muhammed Şibanî Han, Hoca Didar civarında oturuyordu. Üç dört bin Özbek ordusu vardı ve yerli sipahiden de adam toplamıştı. Semerkant valiliğini Can Vefa Mirza'ya vermiş, kendisi 500-600 adamla Semerkant kalesine yerleşmişti. Bizim adamlarımız iyi kötü 240 kişiydi. Bütün beylerle istişare ederek şuna karar verdik. Muhammed Şibanî Han Semerkant'ı alalı çok olmadı. Henüz halk ona, o da halka gönülden bağlı değildi. Bir iş yapmak istersek tam bu sırada yapabiliriz, dedik. Eğer Semerkant kalesine merdivenler dayayıp bir baskın yaparsak halk bizimle olacaktır. Başka ne yapabilirler? Bize yardım etmeseler bile Özbek için vuruşmak ihtimali de yoktur. Semerkant'ı ele geçirdikten sonra Tanrı ne dilerse o olacaktır.”¹⁶⁶

Bu olayın en kısa sürede gerçekleşmesi çok önemliydi. Zira Semerkant'ın tekrar Timurluların hâkimiyetine geçmesi söz konusuydu. Bâbü Şah bu sefer karşılaşacağı kötü durumun öncekinden daha zor olacağını biliyordu. Lakin Semerkant bir sembol olduğu için düşüşü büyük ses getirmişti. Sultan Hüseyin Baykara'nın ve Timurlu şehzadelerinin

¹⁶⁵ *Bâbürnâme*, (1856), s. 99.

¹⁶⁶ *Bâbürnâme*, (1856), s. 101.

yekvücut olması nedeniyle henüz bir şansı vardı. Şayet bu fırsatı değerlendirmeseydi bu topraklarda Timur ailesinin izi silinecekti.¹⁶⁷

Bâbü Şah bu kararlar birlikte düşüncesini gerçekleştirmek için Navendak bölgesinden geçerek Fan, Yar-Yaylak, Esfidek ve Vesmend kurganına geldi. Burayı karargâh yapıp Semerkant üzerine hareket etti. Bâbü Şah, şehri ele geçirmek için gece yarısı yol üzerinden Megak köprüsüne gelerek güçlü adamlarından 70-80 kişilik askeriyle harekete geçti. Bu yiğitler Gâr-ı Âşıkân karşısından merdivenle yukarıya çıkıp kimse duymadan gizlice Firuze kapısına yürüyerek kapıyı ele geçirdiler. Bâbü Şah bu kapıdan sonra Fazıl Tarhan'ın üzerine yürüdü ve onu ordularıyla beraber katledip şehri ele geçirdi. Bir müddet sonra şehir halkı Bâbü Şah'ın Semerkant'ı ele geçirdiğinden haberdar oldular. Hem şehri ele geçirmesinden hem de Özbeklerin bölgedeki birliğini ortadan kaldırmış olmasından dolayı da büyük bir sevinç duydular.¹⁶⁸

Bâbü Şah, büyük önem verdiği Semerkant'ı ele geçirmeden önce gördüğü rüyayı, şehri nasıl ele geçireceğini, şehirdeki halkın kendisine karşı nasıl davranacağını, bölgenin çeşitli yerlerinde yapılan mücadeleleri ve Muhammed Şibanî Han'ın gelişini *Bâbü Şahname*'sinde detaylı bir şekilde anlatmaktadır: “O sırada garip bir rüya gördüm. Rüyamda, Hoca Ubeydullah hazretleri gelmiş idi. Ben karşılamaya çıkmıştım. Hoca gelip aramıza oturdu. Hoca'nın önüne, bir sofra örtüsü yayıldı. Bu sırada hazretin hatırına bir şey gelmiş. Orada bulunan Molla Baba, benim tarafıma bakıp, sofrayı işaret ediyordu. Ben de ima ile benden değildir, sofra örtüsünü koyan kusur etmiştir, dedim. Hoca anladı ve mazeretimi kabul etti. Sonra ayağa kalktı, ben de onu teşyi için çıktım. Hoca evin çıkışında kolumdan tuttu, beni öyle yukarı kaldırdı ki, bir ayağım yerden kesildi. Oradakiler: “Şeyh müjdeledi” dediler ve birkaç gün içinde ben Semerkant'ı aldım.”¹⁶⁹

Semerkant'ın girişinde, halkın Bâbü Şah'a nasıl karşılık verdiğini yine *Bâbü Şahname*'de kendisi açıklamaktadır: “O esnada ben yetişerek derhal Firuze kapısından içeri girdim. Kapıdan girince doğrudan medrese ve hângâh (Kervansaray) tarafına yürüyerek hângâh'ın takı üzerine oturdum. Hângâh'ta oturduğum zaman Ahmed Tarhan ve birkaç adamı geldi. Şehir ahalisi henüz uykudaydı. Dükkân sahipleri, dükkânlarından dışarı çıkıp beni tanıdılar. Hepsi bana dua ediyorlardı. Kısa süre sonra şehir halkı durumdan haberdar oldu ve bu durum büyük bir sevinç ve neşe yaratmıştı.”¹⁷⁰

¹⁶⁷ Roux, s. 181.

¹⁶⁸ *Bâbü Şahname*, (1856), s. 102-103; Kemaç, (2010), s. 52.

¹⁶⁹ *Bâbü Şahname*, (1856), s. 102.

¹⁷⁰ *Bâbü Şahname*, (1856), s. 103.

Bâbü Şah, Semerkant'ın ele geçirildiği sırada yaşanan silahlı çatışmaları ve Muhammed Şibanî Han'ın şehre gelişini şöyle anlatır: “Özbekleri, sokaklarda taş ve sopalarla acımasızca öldürdüler. Belki 400-500 Özbek'i bu şekilde öldürmüşlerdi. Şehir halkından Can Vefa, Hoca Yahya'nın evinin yakınında oturuyordu. Kaçarak Muhammed Şibanî Han'ın yanına gitti. Sabaha kadar her yerde kavga, gürültü devam etti. Sabah, Özbeklerin Âhenin kapısında, iki kapı arasını tahkim ederek vuruşmaya devam ettikleri haberi geldi. Derhal ata binip Âhenin kapısına doğru gittim. Ben yetişine kadar Özbekleri Âhenin kapısından çıkarmışlardı. Muhammed Şibanî Han, bu haberi alıp büyük telaşla, güneş doğarken 150 adamıyla beraber Âhenin kapısına yetişti. Muhammed Şibanî Han hiçbir şey yapamayacağını görünce daha fazla duramadı ve derhal geri döndü.”¹⁷¹

Muhammed Şibanî Han'ın Buhara'ya çekilmesinin ardından kısa süre için bir sessizlik dönemi ortaya çıkmış oldu. Fakat bu iki rakibin hedefleri bir olduğu için bir süre sonra tekrardan karşılaşmaları kaçınılmazdı.

2.1.10. Ser-i Pül Muharebesi

Bâbü Şah Semerkant'ı ikinci defa ele geçirdi. Ancak bu durum bir öncekinden daha iç acıcı değildi.¹⁷² Muhammed Şibanî Han bu sefer yenilmişti, fakat çevresindeki güçler hala emrindeydi ve her an Semerkant'a saldırabilirlerdi. Bâbü Şah bu durumun farkına varınca ona karşı, Moğul dayısı Sultan Mahmud Han'dan yardım istedi. Dayısı kendisine 600 kişilik bir orduyla yardımda bulundu.¹⁷³ Bâbü Şah sahip olduğu güce rağmen, karşısındaki rakibi Muhammed Şibanî Han'ın gücünü hafife almıyordu. İşte bu girişimlerin sonuncunda Ser-i Pül Muharebesi gerçekleşti. Bâbü Şah, kendine has cesaretiyle hücumla geçmek için Şevval 906/Nisan-Mayıs 1501'de Semerkant'tan Buhara'ya akan nehir boyunca ilerleyerek Ser-i Pül'e yerleşti.¹⁷⁴ Bâbü Şah, savaştan önce yapılan hazırlıkları *Bâbürnâme*'de şöyle anlatıyor: “Şevval ayında, Muhammed Şibanî Han ile muharebe etmek niyetiyle hareket ederek Bağ-ı Nev'e vardım. Asker toplamak için Bağ-ı Nev'den hareket edip birkaç defa konakladıktan sonra Ser-i Pül'e geldim. Ordugâh etrafını baştanbaşa hendeklerle kuşatarak sağlam bir hale getirdik.”¹⁷⁵

¹⁷¹ *Bâbürnâme*, (1856), s. 103-104.

¹⁷² Bâbü Şah'ın asıl hedefi, atalarının vaktiyle sahip olduğu Semerkant'ı ele geçirmektir. Nihayet 902 h./1496-1497 ve 906/1500-1501 yılları arasında kısa süreli de olsa iki defa Semerkant'a hâkim oldu. Bu kısa süreli hâkimiyetinin bitmesinin ardından tekrar Semerkant üzerine sefer teşebbüsünden vazgeçmemiştir., Konukçu, (1991), a.g.m., s. 395.

¹⁷³ William Erskine, s. 150.

¹⁷⁴ Fernand Grenard, s. 35.

¹⁷⁵ *Bâbürnâme*, (1856), s. 108.

Büyük savaş gerçekleşmeden önce Ser-i Pül'de taraflar arasında küçük bir çarpışma meydana geldi. Bâbü Şah eserinde bu olayı şöyle anlatır: *“Muhammed Şibânî Han diğer taraftan gelip Hoca Kardzen civarına indi. Aramızda yaklaşık olarak bir yığaç mesafe vardı. Dört beş gün burada oturuldu. Bizim adamlarımız ve düşmanın adamları her gün oraya gelip okla vuruşuyorlardı.”*¹⁷⁶ Bâbü Şah, bu küçük çarpışmanın ardından büyük muharebenin hızlandırılmasını istedi. Kendisi bunu, *“Ben muharebenin hemen ve özen gösterilerek gerçekleştirilmesini istiyorum. Kanber Ali de gayret ediyordu. Baki Tarhan 1000-2000 silahlı adamla Keş'e inmişti ve bir iki güne kadar bize iltihak edecekti. Seyyid Muhammed Mirza Duğlat da, Han dayım tarafından yardıma gelerek 1000-1500 adamla Diyûl'e inerek dört yığaç mesafede bulunuyordu ve sabaha kadar bize iltihak (katılma) edecekti. Böyle bir vaziyette hemen savaşa girdik ve vuruştuk. Benim gayretim sebebi şu idi: muharebe gününde Zühre Yıldızı¹⁷⁷ arada bulunuyordu. Eğer o gün geçirilirse, 13-14 gün kadar Zühre Yıldızı düşmanın arkasında bulunacaktı.”*¹⁷⁸ şeklinde izahta bulunur.

Bâbü Şah savaşın başlamasıyla beraber düşmanın savaş taktikleri hakkında şu bilgileri veriyor: *“Ordular yaklaşınca düşmanın sağ kolunun başı bizim arkamıza doğru yürüdü. Ben de yüzümü onlara çevirdim. Bizim ön kolumuzda bütün tecrübeli ve iyi kılıç kullanan yiğitlerimiz vardı ve sağ tarafımızda kalıyordu. Önümüzde hiç adam kalmadı. Buna rağmen ileri gelen adamları vurup geri püskürterek merkezde sıkıştırdık. Düşmanın sağ kolu bizim sol kolumuzu mağlup ederek arka tarafa doğru yürüdü. Ön kol da sağ tarafımızda kalınca ön tarafımız açık kaldı. Askerlerimizi arkadan ve önden zorlayarak biraz sarstılar. Özbek'in muharebedeki büyük hüneri bu çevirme (tolgama)¹⁷⁹ hareketidir. Onun hiçbir muharebesi çevirmesiz olmaz.”*¹⁸⁰ Bâbü Şah, savaşın son aşamasında düşmanın baskısının arttığının fark edince yanındaki 15 kişilik bir ordu ile Kuhek'in kuzey tarafına çekilerek karşı tarafın oluşturduğu tehlikeli durumu nasıl atlattığını ve çok sayıda büyük beylerin yiğitlerin ve birçok adamının bu savaşta öldüğünü kaydeder.¹⁸¹

¹⁷⁶ *Bâbürnâme*, (1856), s. 108.

¹⁷⁷ Bâbü Şah, Ser-i Pül bölgesine tam olarak aşına değildi ve batıl inançlara da sahipti. Çünkü iki ordunun arasında akrep burcu yıldızlarını görünce ordusuyla derhal savaş meydanına doğru hareket etti. Şayet Bâbü Şah yıldızları biraz geç görmüş olsaydı, yıldızlar düşmanın eline geçecek kendisinin karşısında olacaktı. Bu o inanca göre kötü bir göstergedi., Grenard, s. 35; Zühre Yıldızı: eski İran inancına göre, muharebe veya çarpışma sırasında karşınıza aldığınız zaman fevkalade güçlere inanmaktı., Roux, s. 186.

¹⁷⁸ *Bâbürnâme*, (1856), s. 108-109.

¹⁷⁹ “Türklerin geleneksel taktikini tatbik eden Şibânî Han, sol kanadın dayandığı suyun kenarından dolaşarak Bâbü Şah'ın ordusunu perişan etti. Bâbü Şah çaresiz hale kalınca on beş zırhlı adamı ile atlarına binerek nehre doğru kaçtılar, sonunda Semerkant'a ulaştılar.” Bkz. Grenard, s. 35

¹⁸⁰ *Bâbürnâme*, (1856), s. 109-110.

¹⁸¹ *Bâbürnâme*, (1856), s. 110-111.

Savaşı kazanan Muhammed Şibanî Han şehri kuşattığı sırada Bâbü Şah ve Semerkant halkı elinden geldiği kadar mukavemet ettiler. Fakat kuşatma süresi uzayınca yiyecek ve içeceğin bitmesiyle dayanamaz hale geldiler. Bu durumda askerin ve şehir halkının sıkıntıları artmaya başladı. Hatta en yakın ve saygın adamları bile duvardan atlayarak kaçmaya başladılar. Bu sırada Bâbü Şah, Timurlular arasında en çok güce sahip olan Sultan Hüseyin Baykara ve dayısı Sultan Mahmud Han'dan yardım talebinde bulunsa da bu çabaları neticesiz kaldı. Bâbü Şah ve Muhammed Şibanî Han, aralarındaki muharebede kısa zaman içerisinde nihai bir sonuca varamadılar. Dört aydır kaleye yaklaşamayan Muhammed Şibanî Han sonunda burayı kontrol altına almıştı. Bâbü Şah, kaleyi savunmanın imkânsız olduğunun farkına varınca Muhammed Şibanî Han ile bir anlaşma imzalayıp 906/1500-1501'da şehri terk etmek zorunda kaldı. Bu anlaşma karşılığında¹⁸² Muhammed Şibanî Han, Bâbü Şah'ın büyük kız kardeşi Hanzâde Begüm ile evlendi.¹⁸³

Bâbü Şah, en büyük düşmanı sayılan Muhammed Şibanî Han'dan büyük bir darbe yiyerek Uratepe'ye dönmek zorunda kaldı. Bâbü Şah'ın Semerkant'ı fethetmek için çıktığı her iki seferinde de başarısızlığının nedeni, ani gelişen bazı hadiselerdi. Aslında Bâbü Şah, her iki seferde de Semerkant'ı elinde tutacak kudret ve otoriteye sahip değildi. Günlük kazanılan siyasetin sonucunda kaybetmek mukadderdi. Büyük rakibi Muhammed Şibanî Han ise onun tam tersi hedefine adım adım ilerlemişti. Ayrıca o dönemin siyasî rakipleriyle kıyaslanamayacak kadar büyük bir güce sahipti. Bir sonraki aşamada Bâbü Şah'ın işleri kötü gitmeye başlarken rakibi Muhammed Şibanî Han'ın şansı yaver gitti. Muhammed Şibanî Han, Orta Asya'nın en büyük lideri olarak olağanüstü bir güce sahip oldu.

¹⁸² Durumun böylesine zor olduğunun farkına varan Şibanî Han, Bâbü Şah'a bir elçi göndererek şöyle bir haber gönderir: “Eğer kız kardeşin Hanzâde Begüm'ü benimle evlendirirseniz, aramızda sulh olur ve birlik bağı kurulur.” Nihayet Bâbü Şah zor duruma kalınca, Hanzâde Begüm'ü mezkûr Han'a verir. Kendisi Semerkant'tan, sağlam elbise kabilinden omuzlarında çapan, ayaklarında çarık ve ellerinde çoyak (çomak) olmak üzere iki yüz kişilik bir ordu ile Allah'a tevekkül ederek silahsız bir şekilde Bedahşan ve Kâbil tarafına yöneldi. Begüm,(1281/1902). , s. 4-5.

¹⁸³ *Bâbü Şahname*, (1856), s. 115-116. Duğlat, s. 266.

2.1.11. Özbek Hükümdarı Muhammed Şibanî Han ile Mücadelesi

Bâbü Şah, Muhammed Şibanî Han ile anlaşma yaptıktan sonra adamlarıyla beraber Moğul toprakları Dıhket'e gitti. Bu dönemde Taşkent'in yönetimi Sultan Mahmud Han'ın, Endican'ın yönetimi Sultan Ahmed Tenbel'in, Semerkant ve Buhara yönetimi ise Muhammed Şibanî Han'ın elinde bulunuyordu. Bâbü Şah bir süre sonra Taşkent 'e dayısı Sultan Mahmud Han'ın yanına gitti ve ondan tekrar eski gücüne sahip olabilmek için yardım istedi ancak eli boş döndü.¹⁸⁴ Bütün kışı eziyet, sefalet ve müşkülâtla Taşkent'te geçiren Bâbü Şah, bu durumunu *Vekâyinâme*'sinde şöyle anlatır: “Böyle müşkülât içinde yaşamaktansa ayağımın götüreceği yere kadar giderim.”¹⁸⁵

Artık böyle bir yaşam onun canını sıkmaya başladı ve bundan kurtulmak için Çin sınırına gitmeyi düşünürken aniden Moğul dayısı Ahmed Han çıkageldi. Onun gelişi Bâbü Şah'ın bu düşüncesinden vazgeçmesine sebep oldu.¹⁸⁶ Bâbü Şah, Ahmed Han'ın gelişini *Vekâyinâme*'sinde açıklamamıştır. Fakat tarihçiler Ahmed Han'ın, Muhammed Şibanî Han'ın kardeşi Mahmud Han'a yardım etmek için geldiğini söylemektedirler.¹⁸⁷

Bâbü Şah tekrar Dıhket'e döndü, daha sonra Muhammed Şibanî Han, Zilhicce 907/Haziran-Temmuz 1502 aylarında önce Şahruiye ve Beşkent üzerine sefer düzenledi. Bu zor durumda Bâbü Şah, yeni bir sefer düzenleme gücüne sahip değildi. Dolayısıyla kendisi tekrar Sultan Mahmud Han'dan yardım istedi. Fakat taraflar karşı karşıya gelmeden Muhammed Şibanî Han, Uratepe civarına gelerek ortalığı karıştırıp geri döndü.¹⁸⁸

Bu sefer Sultan Mahmud Han, Aksu ve Uyguristan'ın hâkimi olan kardeşi Ahmed Han ile birlikte Fergana vilayetini ele geçirerek Bâbü Şah'a bırakmak istedi. Bâbü Şah, Moğul Hanları ve bazı emirlerin yardımıyla Uş şehrini ele geçirdi. Sonra Özgend ve Fergana halkı kendi yöneticilerini kovarak Bâbü Şah'ın yönetimine girmek istediler.¹⁸⁹ Bu gelişmelerden sonra Bâbü Şah, Endican'a yöneldi. Ama Sultan Ahmed Tenbel tarafından

¹⁸⁴ *Bâbürnâme*, (1856), s. 118.

Daha sonra dayısı Sultan Mahmud Han, Uratepe vilayetini Bâbü Şah'a verir ve kış mevsimini orada geçirir. Bkz. Duğlat, s. 197.

¹⁸⁵ *Bâbürnâme*, (1856), s. 124.

¹⁸⁶ Grenard, s. 37-38.

¹⁸⁷ Grenard, s. 38.

¹⁸⁸ *Bâbürnâme*, (1856), s. 119-121.

¹⁸⁹ *Bâbürnâme*, (1856), s. 128.

yenilgiye uğratıldı. Bâbü Şah bu yenilgiden sonra tekrar Uş'a dönmek zorunda kaldı.¹⁹⁰ Bâbü Şah'ın Uş'a dönmesinin ardından Sultan Ahmed Tenbel Endican'ı ele geçirdi.¹⁹¹

Kışın geçmesiyle beraber Sultan Ahmed Tenbel ve Moğul Hanları arasındaki mücadele tekrar başladı. Bâbü Şah dayılarıyla beraber savaşa katıldı. Sultan Ahmed, bu iki Moğul hanından kurtulmak için Muhammed Şibanî Han'dan yardım talebinde bulundu. Muhammed Şibanî Han ise otuz bin kişilik bir orduyu Tenbel'in yardımına gönderdi. Böyle güçlü bir ordunun yola çıkması açıkçası hanları endişelendirdi. Bu nedenle Moğul ordusu Namangan cihetine doğru yöneldi. Bâbü Şah bu olay gerçekleşmeden önce dayılarının Muhammed Şibanî Han'la baş edemediğini biliyordu. Moğul Hanları Özbek hücumunu durdurma düşüncesiyle Uratepe ve Taşkent'te askerî kuvvet bıraktılar.¹⁹² Bu taktiği uygulayınca orduları bölünmüş ve kendi yanlarında çok az sayıda kuvvet kalmıştı. Muhammed Şibanî Han, daha önceki savaşlarda kullandığı taktiği kullanarak Uratepe'yi kuşatıyormuş gibi yapıp, aynı gün yoluna devam etti ve Açıyan'da (Arkan) Urçını Hanlarının yolunu izleyerek onları takip etti. Hanlar daha savaşa hazır değilken ani bir saldırıyla bozguna uğratarak her ikisini esir aldı. Bir süre sonra yoluna devam ederek Taşkent'in yönetimini ele geçirdi.¹⁹³

Muhammed Şibanî Han bu iki esirine önce istihza ile daha sonra cömert bir şekilde davranarak her ikisini de serbest bıraktı. Ahmed Han, Moğulistan'a döndü ve bir süre sonra üzüntüsünden öldü. Sultan Mahmud Han ise iç kargaşa ile karşı karşıya kaldı ve daha sonra Muhammed Şibanî Han'ın yönetimine girmek için Taşkent'e geri geldi. Fakat Muhammed Şibanî Han bu sefer onu affetmeyerek beş oğluyla beraber feci bir şekilde öldürdü.¹⁹⁴

Bâbü Şah bu savaştan kaçmayı başardı. Ama büyük düşmanı Muhammed Şibanî Han, onu yakalaması için her yere adamlarını yerleştirdi. Bâbü Şah bu durumdan haberdar olunca Hocend'in üzerinden Fergana'daki dağlık bölgeye gitti. Burada ailesi ve birkaç silahlı adamıyla beraber bir süre emniyet içinde kaldı.¹⁹⁵ Bâbü Şah sığındığı bu yerde

¹⁹⁰ *Bâbü Şahname*, (1856), s. 129-132.

¹⁹¹ Duğlat, s. 246.

¹⁹² Duğlat, s. 247-248.

¹⁹³ Duğlat, s. 248; Tetevî v.d., s. 275.

¹⁹⁴ Duğlat, s. 249-252.

¹⁹⁵ 1504 yılı, Bâbü Şah'ın avare ve ümitsizlik senesi oldu. Zira Şibanî Han bütün Mâverâünnehir'i tasarruf etti. Ayrıca onun karşısına çıkacak güce de sahip değildi. Bâbü Şah, atalarından kalan topraklara sahip çıkabilmek için belli bir karargâh kuramadı. Yaklaşık bir yıl Bâbü Şah, Muhammed Şibanî Han'a yakalanmaması için gününü hasretle mağaralarda geçirdi. Bkz. Zahirudin Muhammad

nereye gideceğini düşünürken, Muhammed Şibanî Han güvenilir bir müttefik olmayan Sultan Ahmed Tenbel'i yok etmek için yola çıktı. Bâbü Şah da bunun sonucunu beklemekteydi. Muhammed Şibanî Han, Tenbel'i ortadan kaldırarak Hisar velayetini ele geçirdi. Bâbü Şah ise Herat vilayetinin hâkimi olan Hüseyin Mirza'nın yanına gitmeye karar verdi.¹⁹⁶ Bâbü Şah 909/1503-1504 yılında adamlarıyla beraber Amuderya ve Siriderya (Seyhun-Ceyhun) arasında yükselen dağlık araziye geçmek için hazırlık yaptı. Bu zorlu yolculuktan sonra kabile, Kunduz vilayetinin emiri olan Hüsrev Şah'ın topraklarına geldi.

Bâbü Şah buraya geldikten sonra yaşanan gelişmeler onun lehine idi. Ancak, Hüsrev Şah'ın askerleri ondan nefret ettiği için Bâbü Şah'ın safına geçmeye başladılar. Tenbel'i ortadan kaldıran Muhammed Şibanî Han, Hüsrev Şah'ın topraklarına doğru harekete geçerek onu da öldürmek istiyordu. En sonunda Kunduz üzerine ordu sevk eden Hüsrev Şah, Muhammed Şibanî Han'a karşı ülkesini koruma cesaretini gösteremeyince her şeyini bırakarak kaçtı. Hüsrev Şah'ın yenilmesi Bâbü Şah'ın işine yaradı. Böylece Bâbü Şah, düşmanların birinden kurtulup daha tehlikeli bir düşmanla karşılaşmadan önce zaman kazanmaya çalışıyordu. Bu sırada Sultan Ahmed Tenbel'in yenilmesi ve öldürülmesinden sonra geride kalan yaklaşık 20 bin askeri Bâbü Şah'ın tarafına geçtiler. Böylece Bâbü Şah, kendisine sığınmış orduyu iyi değerlendirerek yönünü Kâbil'e çevirdi.¹⁹⁷

Babur Padshah Ghazi, *The Babur-nama in English (Memoris of Babur)*, Vol 4, Translated by Annette susanna beveridge, London, 1969, s. 84.

¹⁹⁶ Duğlat, s. 166; Bazı kaynaklara göre Muhammed Bakır'a (Tirmiz hükümdarı) çağrıda bulundu. Daha sonra onun önerisiyle emniyetli bir coğrafyaya sahip olan Kâbil'e gitmeye karar verildi., Duğlat, s. 197-198; Tetevî v.d., s. 289.

¹⁹⁷ Duğlat, s. 252-253.

2.2. Kâbil Hükümdarlığı

2.2.1. Bâbü Şah'ın Kâbil'i Ele Geçirmesi

Zahîrüddîn Muhammed Bâbü 11 yıl boyunca Mâverâünnehir'de Çağatay ve Özbek Sultanlarıyla mücadele etti.¹⁹⁸ Sonunda, döneme damga vuran Özbek Sultanı tarafından gerçekleştirilen fetihler ve Özbeklerin Semerkant'a ilgi göstermiş olması Bâbü Şah'ı başka bir yerde karargâh kurmaya mecbur etti. Daha sonra bu olay onun Kâbil'e gitmesine sebep oldu. Hisar ve çevresi o zaman merkezî Herat olan Timurlular Devleti'nin kontrolündeydi. Bâbü Şah bu bölgelerden geçerek yanındaki 300 kişiyle birlikte Amuderya'nın batısında konakladı.¹⁹⁹

Bu süre içinde Hüsrev Şah²⁰⁰ Bedaşan müstesna olmak üzere, Amuderya vadisinden Fergana ve Hindukuş dağına kadar bütün bölgeleri kendi hâkimiyeti altına almıştı. Bu coğrafyadaki hâkimiyeti kuzeyden güneye, doğudan batıya 400 km. genişliğindeydi. Bâbü Şah, Amuderya'nın kuzeyine yerleşince o bölgeyi denetlemek için Hüsrev Şah'a elçi gönderdi. Bu elçilik heyeti, Hüsrev Şah'ın ve komutanlarının bölgedeki hâkimiyetinden, halkın memnun olmadığını anladılar.²⁰¹

Böylelikle de Hüsrev Şah'ın orduları yavaş yavaş Bâbü Şah'ın safına geçmeye başladı. Hatta Hüsrev Şah'ın kardeşi Baki Çağaniyân, Kubâdiyan'da Bâbü Şah'ı karşılamaya gidip onun ordusuna katıldı. Hüsrev Şah, kardeşinin ve ordularının Bâbü Şah'a katıldığı haberini alınca kendisi de Bâbü Şah'ın yanına gidip saygı göstermek zorunda kaldı. Bu sırada Bâbü Şah ona destur vererek kendi malından istediği kadar alıp Horasan'a dönmesini emretti.²⁰²

¹⁹⁸ Gulâm Hüseyin Tabâtabâi, *Siyerü'l Mûteahhirîn*, Sangî Yayınevi, Lucknow, 1374/1987, s. 43; Ahmed b. Şerefüddin el Hüseyin el-Kummî, *Hulâsatü't-tevârih*, haz: İhsan İsrakî, Tahran: Tahran Üniversitesi Yayınevi, 1383/2004, s. 25; Müftî Aliddin Halef, *İbretnâme*, düz: Muhammed Bakır, Lahor: İntişârât-i Pencab-i Akademi, 1961, C. 1, s. 145; Muhammed Salih Kanbu, *Ameli Salih Mevsim Be Şahcihânnâme*, düz: Gulâm Yezdânî ve Vahid Kureşî, Lahor: İntişârât-i Meslis-i Terekki-i Edeb, 1967, C. 1, s. 17; Nihâvendî, s. 490; Lâhûrî, s. 47.

¹⁹⁹ *Bâbürnâme*, (1308/1890), s. 75.

²⁰⁰ Hüsrev Şah, Türkistan Kıpçaklarından olup Sultan Muhmud Mirza'nın komutanı ve aynı zamanda Bâbü Şah'ın amcasıdır. Fevkalade zengin ve taraftarı olan birisiydi. Soğuk kalpli ve zalim bir insandı. Bkz. *Bâbürnâme*, (1308/1890), s. 19.

²⁰¹ Ahmed Ali Kuhzâd, *Bala Hisar-i Kabul ve Peş Âmadhâ-i Tarih-i*, Kitâb Fûrûşî-i Halid Yayınevi, Kâbil, t.y., s. 38-39.

²⁰² *Bâbürnâme*, (1308/1890), s. 78; Tetevî v.d., s. 177-178; Firişte, s. 190.

O dönemde bölgenin kültürüne göre herhangi bir ordu, kendi komutanını tayin etme geleneği vardı. Hüsrev Şah'ın orduları, Bâbü Şah'ın muzaffer olacağını bildikleri için ve ona ilhak olmayı düşünüyorlardı. Sonunda öyle de oldu. Bâbü Şah *Vekâyinâme*'sinde bu olayı şöyle anlatıyor: “Allah'ın kudreti inanılmazdır. Zira bir adam otuz yıllık büyük bir orduya sahipti. Kamluk bölgesinden (Demir kapı) Hindukuş dağına kadar genişliğe hükmetmekteydi. Dolayısıyla böyle güçlü bir hâkimiyetin karşısında sadece 250 kişiyle herhangi bir savaş yapmadan onun kararsız kalıp eşsiz gücünü kullanmadan teslim oluşu Allah'ın bir lütfuydu, işte bu yüzden biz onları yenilgiye uğrattık.”²⁰³ Böylece Bâbü Şah Hindukuş'taki en büyük rakibini yenerek ondan kalan mal, servet, silah ve orduyu ele geçirip Kâbil'e doğru hareket etti.

Kâbil vilayetinin hâkimiyeti daha önce Sultan Ebu Said'in kararına göre, oğlu Mirza Uluğ Bey'de bulunmaktaydı.²⁰⁴ Mirza Uluğ Bey 907/1501-1502'de vefat etti ve onun oğlu Abdürrezzâk Mirza tahta çıktı. Bu şehzade Mirza'nın yaşı küçük olduğu için kendi görevini yürütmek adına Zeki Bey'i atabey tayin etti. Zeki Bey, bir süre sonra kendi emirleri tarafından öldürüldü.²⁰⁵ Bu kaotik durumda hâkimiyetini sürdüren Emir Zünnûn Erguvan'ın oğlu Muhammed Mukim de Kâbil vilayetini ele geçirmeyi arzu ediyordu. Sonunda büyük bir orduyla Kâbil'e yöneldi. Abdürrezzâk Mirza, savaş kabiliyetini gösteremeyince Lagman²⁰⁶ tarafına kaçtı. Muhammed Mukim ise Kâbil'i ele geçirdi.²⁰⁷

Ancak *Târîh-i Reşîdî*'nin kitabında, Şibanî Han ve Sultan Mahmud Han'ın Kunduz'a gelince Hüsrev Şah'ın kaçmasına sebep olduğunu ve ordularının Bâbü Şah'a katıldığını nakleder. Duğlat, s. 267-268. Diğer taraftan *Siyerü'l Mûteahhirûn* ve *Hulasatü't-tevârih* adlı eserlerde şöyle rivayet edilmektedir. Bâbü Şah, Hüsrev Şah ile savaşarak onun ülkesini ele geçirdi. Tebâtebâi, s. 143; Sucan Ray Bahandarî, *Hulâsatü't-tevârih*, Dânişgâh-ı Tahrân Yayınevi, Tahrân, 1918, s. 158; *Dâstân-ı Türk-tâzân-ı Hind* kitabında ise şu şekildedir. Hüsrev Şah, ordusunu Bâbü Şah'a katılmasının haberini alınca derhal gece yarısında birkaç kişiyle beraber kaçtı der. Fidâi İsfahanî ve Nevvâb Mirza, *Dâstân-ı Türk-tâzân-ı Hind*, trc: Bernâme-i Kavim, Tahrân: Çaphâne-i Muhammed Ali Ferdin, 1341/1962, s. 191.

²⁰³ İrec Emîni, *Koh-Nur der Rehğüzâr-i Tarih*, trc: Abdurıza Huşang, Tahrân: Peykan Yayınevi, 1382/2005, s. 11.,

²⁰⁴ Seyyid Muhammed Ma'sûm Bakkarî, *Târîh-i Sind Ma'rûf be Târîh-i Ma'sûmî*, düz: Ömer b. Davud Pota, Bombay: Kayyâme Yay., 1357/1938, s. 98; Mirza Nasrullah Han Fidâi, *Türk-Tâzân-ı Hind*, Nigâr Yayınevi, Tahrân, 1283/1867, s. 190; Muni Lal, s. 53

²⁰⁵ Gülbeden Banu, *Gülbedennâme*, düz: İrec Efşar, Tahrân: İntişârât-ı Edebî ve Târîh-i Mevkâfâtî D. Mahmud Efşar Yezdî, 1383/2004, s. 31; Bakarî, s. 99;

²⁰⁶ Bu şehir Hindistan'ın sınırı ile bağlı olup nehir kenarında bulunan tüccar Müslümanların merkeziydi. Dünyanın bütün yiyecek ve içecek burada bulunmaktaydı. Konum olarak Gur ve Gazni vilayetinin arasında yer almaktadır. Kâbil vilayetinin esas şehirlerindendir. Bkz. Mirza Ali Ekber Han Dihhudâ, *Lugatânâme*, düz: Muhammed Muîn Câfer Şehîdî, Tahrân: Dânişgâh-ı Tahrân Müessesesi-i Lugâtname-i Dihhudâ, 1375/1955, C. 13, s. 19728.

²⁰⁷ Bakarî, s. 98; Firişte, s. 198.

Bu sırada Bâbüş Şah, Hüsrev Şah'ın ordusuyla beraber Kâbil'e geldi. Bâbüş Şah Herat'ta Sultan Hüseyin Baykara'dan sonra Timurlu şehzadesi olarak dönemin en önemli iktidarı haline gelmişti. Dolayısıyla hâkimiyet iktidarını genişletmek ve güçlendirmek adına tekrar hanedanını ihya etmek için 910/1504-1505'te herhangi bir savaş yapmadan hedefini gerçekleştirdi. Zira Muhammed Mukim Erguvan birkaç gün sonra kaleyi teslim ederek kardeşi Şah Bey Erguvan'ın yanına Kandehar'a gitti. Serencam Bâbüş Şah Kâbil'i ele geçirmiş oldu.²⁰⁸

Böylece Bâbüş Şah Kâbil'de inanılmaz güç kazandı. 911/1505-1506'da Kalat,²⁰⁹ Gazne,²¹⁰ Gerdîz,²¹¹ Kohat,²¹² Tashel, Gomel Vadisi gibi önemli yerleri ele geçirerek Hayber vadisine kadar ilerledi. Ayrıca Gazne vilayetin yönetimini Kardeşi Cihângîr Mirza yürütmekteydi.²¹³

2.2.2. Horasan'daki Siyasî Gelişmeler

Bâbüş Şah, Herat'ın Timurlular için ne kadar önemli olduğunu fark etmişti. Bu sırada Muhammed Şibanî Han'ın Belh ve Herat'a yönelik saldırıları da söz konusu idi. Diğer yandan Horasan hâkimi Sultan Hüseyin Baykara, Timurluların emiri olarak Özbeklere karşı savaşa hazır durumdaydı. Ama onun sağlık durumunun iyi olmaması ve oğullarının da bu saldırıya rıza göstermemesi nedeniyle savaşa teşebbüs etmesi mümkün görünmüyordu. Hüseyin Baykara için başka engeller de vardı. Çünkü hanedan üyeleri ondan sonra yönetimi ele geçirmek için mücadele ediyorlardı. Bu sırada Timurlu şehzadeleri büyük kentlerde hâkimdiler. Ancak hanedan üyeleri Sultan Baykara ile aynı fikirde olmadığından, onlar merkezî hükümete karşı kışkırtılmaktaydı.²¹⁴

²⁰⁸ *Bâbüşnâme*, (1308/1890), s. 80; *Tebâtebâi*, s. 143; *Bahandarî*, s. 158; fakat *Târîh-i Reşîdî ve Târîh-i Kutbî de, Bâbüş Şah'ın Kâbil'in ele geçirme yılını 909/1503-1504 olarak rivayet eder.*, Duğlat, s. 269; *Hûrşâh b. Kubâd el-Hüseynî, Târîh-i Kutbî Müsemma be Târîh-i Elçi-i Nizâm Şâhî, Târîh-i Âli Timur ez Timur ta Ekber*, yay: Mücâhid Hüseyin Zeydî, Delhi: Camia-i Âliye-yi İslâmiyye, 1965, s. 552; *Babur Padshah Gazi*, s. 196-199; W. Irvine, *The Imprial Gazatteer of India*, New Delhi, 1909, Vol 2, s. 394.

²⁰⁹ Kandehar bölgesinde yer alan bir bölge.

²¹⁰ Kâbil'in güneybatısında bulunan tarihi bir vilayettir.

²¹¹ Afganistan'ın batısında vaki olan ve Pakiya velayetinin yönetim merkezli bir bölgedir.

²¹² Pakistan'ın kuzeybatında olup büyük bir şehirdir.

²¹³ Duğlat, s. 198; ; *Tetevî v.d.*, s. 291.

²¹⁴ Hans Robert Roemer, *İran der Asrî Cedîd ez 1350 ta 1750*, trc: Âzer Âhençî, Tahrân: Tahrân Üniversitesi Yayınevi, 1380/2001, s. 174.

Sultan Hüseyin Baykara 911/1505-1506'da Özbeklere karşı Horasan seferine çıktı. Bu sefer sırasında Bâbü'r Şah'a çağrıda bulundu. Bâbü'r Şah da Timur'un varisi olan bu hükümdarın davetini kabul etti ve ordusuyla birlikte yola çıktı. Sultan Hüseyin Baykara bu sefer sırasında 911/1505-1506 yılında öldü. Bu nedenle yapılacak sefer gerçekleşmedi. Bâbü'r Şah, yoldayken onun ölüm haberini alsa bile yoluna devam etti.²¹⁵ Ekim ayı sonu itibarıyla Bâbü'r Şah, Murgab'a vardı. Timurluların askerleri de oradaydı.²¹⁶

Sultan Hüseyin Baykara'nın ölümü devlet yönetiminde büyük bir boşluk yarattı. Fakat onun yerine iki oğlu Bedüzzaman Mirza ve Muzaffer Hüseyin Mirza tahta geçti.²¹⁷ Aynı anda ülkeyi birlikte yönetme konusunda anlaştılar ve Herat'taki saraya girdiler. Şehzadelerin bu müşterek yönetimi, dönemin büyük tarihçileri tarafından eleştirildi. Mesela *Tuhfe-i Sâmî*'nin yazarı, bunu bir fesat nedeni olarak değerlendirmektedir.²¹⁸ *Cihân-âra*'da bu meseleyi şöyle analiz eder. "Devletin üst makamları müşterek olarak saltanata oturdular. Kurdukları bu müşterek devletten fitneler doğdu ve Horasan'ın her yerinde kargaşalar çıkmaya başladı. Diğer taraftan bu kardeşlerden büyüğü, Muzaffer Hüseyin'in taht davasından vazgeçti. Bunu fırsat bilen Muhammed Şibanî Han Horasan'a hücum etti."²¹⁹ Son tarihçilerden Riyâzü'l-İslâm ise, bu ortak yönetimin Özbekler karşısında Herat halkını zaafa uğrattığını söyler.²²⁰

Daha önce de zikredildiği gibi, Timurlu şehzadeleri Murgab Nehri kenarında Özbeklere karşı güçlü bir savunma kurmuştu. Ancak bu şehzadelerin oluşturduğu ittifak başarılı olamadı. Sultan Hüseyin Baykara'nın oğlu Muhammed Muhsin (Kepek Mirza), kardeşlerinin (Bedüzzaman Mirza ve Muzaffer Hüseyin Mirza) davetini kabul etmeyip kendi yönetimini kurmak için Meşhed'e yerleşti. Dolayısıyla Kepek Mirza'nın kardeşlerine eşlik etmemesi ittifakın bölünmesine neden oldu. Zira kurulan konseyde Özbeklere karşı yapılacak saldırı anlaşılmış ve Belh şehri Özbekler'in eline geçmişti. Bu sırada Bedüzzaman Mirza'nın amcası Emir Burunduk bir öneride bulundu. Bu öneriye göre

²¹⁵ Mübârek, s. 142 ve 198; Nihâvendî, s. 491-492, Duğlat, s. 325, Seyyid Hüseyin Zâde Hâdi, "Bâbü'r-nâme" *Dâire-i Maârif-i İslâmiyye*, Tahran: İslâm ve Kültürü Rehberlik Bakanlığı Yayınevi, 1381/2002, C. 11, s. 18; Babur Padshah Ghazi, s. 190-191; E. Denison Roos, *The Cambridge History of India*, Delhi, 1963, Vol 4, s. 5-6; M. Fuad Koprulu, *The Rncyclopadia of Islam*, E. J, Brill, Leiden, 1986, s. 847; F. Lehmann, "Babur", *Encyclopadia Iranica*, USA, 1988, Vol 3, s. 321.

²¹⁶ Firişte, s. 198; Nevvâb Mirza Fidâi İsfahânî, düz: İlam Behamay, Tahran: Muhammed Ali Ferdin, 1341/1962, s. 19.

²¹⁷ Tetevî v.d., s. 327; Mübârek, s. 142; Duğlat, s. 322-323.

²¹⁸ Sâm Mirza Safevî, *Tuhfe-i Sâmî*, nşr: Vahid-i Destgirdî, Tahran: Fûrûğî Yayınevi, 1314/1935, s. 12.

²¹⁹ Kadı Ahmed Gaffârî Kazvînî, *Târih-i Cihân-âra*, Kitabfûrûş-i Hâfiz, Tahran, 1963, s. 234.

²²⁰ Riyâzü'l-İslâm, *Târih-i Revâbit-i İran ve Hind der Devre-i Safeviyye ve Efşâriyye*, tcr: Muhammed Bakır ve Abbas-Kuli Gaffârî Ferd, Tahran: Emîr-i Kebîr Yayınevi, 1373/1994, s. 20.

öncelikle Muhammed Muhsin Mirza'nın tek başına davranmamasını, kardeşler arasındaki iç problemlerin halledilmesini ve düşmanlara karşı harekete geçilmesi gerekmektedir.

Bedüzzaman Mirza'nın asıl hedefi Muhammed Mirza'yı yakaladıktan sonra Özbeklere karşı onu kullanmaktır. Diğer taraftan Muhammed Muhsin Mirza, kardeşi Bedüzzaman Mirza'ya karşı Meşhed'den yola çıktı. Herat'ı ele geçirmek istiyordu, ama başarılı olamadı. Sonunda Bedüzzaman Mirza, kardeşini yenerek güçlü bir yönetim kurmayı başardı.

Emir Zünnûn, Kâbil'de sultan olabilmek için Özbeklere karşı cesurca savaşa da başarılı olamadı. Dolayısıyla onun müttefik ordusu 912/1506-1507 yılında dağıldı. Bununla birlikte, kışın gelmesi nedeniyle Amuderya üzerinden geçmek ve aynı zamanda Özbek Muhammed Şibanî Han'ın ordusuyla savaşmak çok zor idi.²²¹

Bâbü Şah, Bedüzzaman'ın isteği üzerine bir kez daha Herat'a sefer düzenledi. Bu sırada Muhammed Şibanî Han, Buhara'dan yola çıktı. Daha sonra Timurlu ordusu toplanana kadar Muhammed Şibanî Han Belh'i ele geçirdi. Bâbü Şah, 912/1506-1507 kışını Herat'a geçirmek istedi. Muhammed Şibanî Han ile ilkbahar mevsiminde savaşa hazırlanmaya çalışırken Kâbil'de isyan çıktı ve geri dönmek zorunda kaldı. *Bâbürnâme*'ye göre Timurlu şehzadeleri sürekli eğlence ve neşe içinde vakit geçirmekteydi. Böylece düşmanın yaklaşmasına rağmen kararsız bir tutum takınmaları da Bâbü Şah'ı kötümserliğe götürmüş ve Bâbü Şah Herat'tan ayrılmıştır. Ayrıca Timurlu şehzadelerin yanında gereken ilgiyi görmemiştir. Muhammed Şibanî Han, bir yıl sonra Herat'ı ele geçirdi ve Horasan'ın yönetimi Özbeklerin eline geçmiş oldu.²²²

Aslında Horasan'ın Özbekler tarafından kuşatılması Timurlu Devleti'nin Orta Asya'da çöküşü olarak düşünülmemelidir. Zira Kâbil'in yönetimi Timur hanedanına mensup olan Bâbü Şah'ın elindeydi. Bâbü Şah'ın aklında her zaman Timurlu Devleti'ni tekrar ihya etmek düşüncesi vardı. Birkaç yıl sonra Bâbü Şah, Muhammed Şibanî Han'ın

²²¹ Hândmîr, (1333/1954), s. 373; Kazvîni v.d., s. 327-328.

²²² Kazvîni v.d., s. 331; Abdülhüseyin Nevâî, *Revâbit-i Siyasî ve İktisadî İran der Devre-i Safevîyye*, Semt Yayınevi, Tahran, 1377/1998, s. 39; Mehdi Ferahânî Münferd, *Peyvendi Siyaset ve Ferhengi der Asrî Zevâli Timuriyân ve Zuhûr-i Safevîyân*, Encümen-i Âmâr ve Mefahir-i Ferhengî, Tahran, 1381/2002, s. 147.

ölümünü fırsat bilerek yeniden istediği toprakları ele geçirecektir.²²³ Bu konuyu, takip eden sayfalarda daha kapsamlı şekilde açıklayacağız.

Bâbü Şah'ın Herat'a ordu sevk etmesinin en önemli nedenlerden biri Sultan Hüseyin Baykara'nın isteğini yerine getirmektir. Aynı zamanda Timurlu ailesinin yönetiminde istikrarı sağlaması, Muhammed Şibanî Han ve Özbeklere olan nefretin artmasına ve onların Mâverâünnehir'den sürgün edilmesine neden olmuştur. Bâbü Şah, Kâbil'de kuzeyden Kunduz ve Bedaşan,²²⁴ güneyden ise Kandehar'dan Özbekler tarafından tehdit edildiği için Herat seferine başarılı olamadı.²²⁵

2.2.3. Bâbü Şah'ın Kandehar'ı Ele Geçirmesi

Sultan Zünnûn Erguvan Kandehar şehrini, Herat'taki Timurlulara bağlı bir komutan olarak kendisi yönetmekteydi. Zünnun, Özbeklerle yapılan savaşta öldürüldü.²²⁶ Oğulları Şücâ Bey Erguvan ve Mukim Bey Erguvan babasının yerine Kandehar'ı birlikte yönetmeye başladılar. Bu iki kardeş Özbeklerden babalarının intikamını almayı düşünüyorlardı. Zira bir süre sonra Erguvan kardeşler Bâbü Şah'a bir elçi göndererek ondan yardım istediler.

Bâbü Şah, Kandehar'a fevkalade önem veriyor ve her zaman orayı ele geçirmeyi planlıyordu. Erguvan şehzadelerinin yardım isteklerine “lebbeyk” diyerek Kandehar tarafına hareket etti. Fakat Erguvan şehzadeleri Bâbü Şah'ı davet ettiklerinden dolayı pişmanlık duydular. Bu nedenle kalenin içine yerleşip Kandehar'ın dışında Bâbü Şah'a karşı savaş durumuna geçtiler. Sonunda iki kardeş Bâbü Şah karşısında yenilgiye uğrayıp kaçtılar. Nihayet Bâbü Şah Kandehar hâkimiyetini 912/1506-1507 yılında ele geçirdi. Ayrıca Zünnûn'dan kalan ganimetlere el koyarak kardeşi Nasır Mirza'yı Kandehar emirliğine tayin etti ve kendisi Kâbil'e döndü.²²⁷ Bu önemli zaferden sonra Bâbü Şah'a “*Padişah*” unvanı verildi. Daha önce Bâbü Şah, Timurlu hanedanı tarafından kendisine

²²³ Roemer, s. 177.

²²⁴ Bu dönemde Bâbü Şah'ın küçük kardeşi Nasır Mirza Bedaşan'ı yönetmekteydi.

²²⁵ Firişte, s. 199; Nihâvendî, s. 36.

²²⁶ Duğlat, s. 331; Kazvinî v.d., s. 331; Bakarî, s. 99-102.

²²⁷ Seyyid Muhammed b. Bâyezâd Pûrânî, *Nusretnâme*, düz: Zâkir Ensar Zâhid Han, Karaçi: Karaçi Üniversitesi Yayınevi, 2000, s. 114-155; Firişte, s. 199; Nihâvendî, s. 463.

verilen “*Mirza*” ve “*Sultan*” unvanını taşımaktaydı. Dolayısıyla Padişah unvanını alsa da daha çok “*Mirza ve Sultan*” lakabıyla meşhur oldu.²²⁸

Muhammed Şibanî Han, Erguvan kardeşlerin yenilgi haberini alınca hemen Kandehar’a yöneldi. Bâbü Şah’ın kardeşi Nasır Mirza, Muhammed Şibanî Han’ın askerinin çok olması nedeniyle direnç gösteremeyeceğini anlayınca Kâbil’e kaçtı.²²⁹ Bâbü Şah, Muhammed Şibanî Han’ın Kandehar’ı kuşattığı haberini alınca ümitsizliğe kapıldı. O, bu durumdan kurtulmak için bölgenin ileri gelenleri ile bir istişare yaptı. Sonra Kâbil’den Hindistan’a doğru yola çıkmaya karar verdi.²³⁰ Fakat bu sırada Hindistan’daki Afgan kabilelerinin saldırılarına uğradı. Bâbü Şah, yolu yarılamış iken Özbeklerin Kandehar kuşatmasından vazgeçtikleri haberini alınca tekrar Kâbil’e geri döndü.²³¹ Böylece Kandehar Erguvan kardeşlerin eline geçti.

Bâbü Şah, Kandehar olayını henüz çözmeden bu kez 914/1508-1509’de Afgan Meymand üzerine harekete geçti. Bu sırada Moğul Hüsrev Şah (Uluğ Bey Mirza’nın oğlu), Bâbü Şah’ın Kâbil’den ayrılmasını fırsat bilerek harekete geçti. Bâbü Şah’ın Kâbil’de yerine bıraktığı Abdürrezzâk Mirza’yı, Moğul Hüsrev Şah hükümdarlıktan indirdi. Hatta Bâbü Şah ile beraber olan Moğullar’ın bir kısmı, Kâbil’deki isyancılara katıldı. Sonunda bu haber Bâbü Şah’a ulaşınca etrafındaki az bir kişiyle düşmanı hezimete uğratarak Kâbil’deki kargaşayı ortadan kaldırmış oldu.²³²

Diğer taraftan Zübeyr Râgî (Bedahşan’daki Râg ilçesinin hükümdarı) büyük bir orduyla Bedahşan’ın hâkimi Nasır Mirza üzerine saldırıda bulundu. Bu vilayeti Zübeyir Râgî ele geçirdi. Bâbü Şah, bu durumu öğrenince Can Mirza’yı Bedahşan’a gönderdi. Tekrar Bedahşan’ı Zübeyir Râgî’den geri aldı.²³³

²²⁸ Gülbeden, (1383/2004), s. 35; Tabâtabâi, s. 14; Nâsirüddin Şah Hüseyinî, *Temeddün ve Ferhengi İran ta Âgaz-ı Devre-i Pehlevî*, Tahran: Sipâhiyân-i İnkılâb-i İran Üniversitesi yayınevi, 1354/1975, s. 216.

²²⁹ Firişte, s. 199; Kazvîni v.d., s. 333.

²³⁰ Firişte, s. 199; Kazvîni v.d., s. 333.

²³¹ Kazvîni, v.d., s. 334.

²³² Duğlat, s. 229-230; Kazvîni v.d., 36; Firişte, s. 199-200.

²³³ Firişte, s. 200; Duğlat, s. 229; Nihâvendî, s. 439; Mîr Gulâm Muhammed Gubâr, *Afganistan der Mesir-i Tarih*, Cumhurî Yayinevi, Tahran, 1374/1995, s. 394.

2.2.4. Şah İsmâîl İle Muhammed Şibanî Han Arasındaki Siyasî Mücadeleler

16. yüzyılın başlarında Mâverâünnehir bölgesinde ve İran'da bazı önemli değişiklikler meydana geldi. Bu sırada Mâverâünnehir'de Özbek Muhammed Şibanî Han yönetiminde güçlü bir devlet ortaya çıktı. Diğer taraftan İran'da Şah İsmâîl (1520-1524), atası Şeyh Safiyyüddin adına “*Safevîyye*” olarak isimlendirilen yeni bir devlet kurdu. Şîî-İmâmîyye mezhebini bu devletin resmî mezhebi olarak ilan etti.²³⁴ Daha sonra İran'daki yerel yöneticilere karşı mücadele ederek güçlü bir hükümet kurdu.²³⁵ Ayrıca devletin ulusal egemenliğini, siyasî birliğini ve mezhep bütünlüğünü sağlayıcı tedbirler aldı.

Şah İsmâîl yerel yönetimlerin sorununu çözdükten sonra birleşik bir devlet kurmayı planladı. Ama bu sırada Horasan henüz Özbeklerin elinde bulunuyordu. Şah İsmâîl, İran'ın birliğini sağladıktan sonra Horasan'ı da Özbeklerin işgalinden kurtarmak istiyordu. Bu durumda Şah İsmâîl ile Muhammed Şibanî Han arasında bir çatışma kaçınılmaz oldu. Muhammed Şibanî Han kişisel olarak güçlü bir lider aynı zamanda hırslı ve savaşçıydı. Şah İsmâîl'in Horasan'ı ele geçirme haberini alınca Muhammed Şibanî Han buna çok kızdı. Moğul Cengiz Han'ın yıkılan imparatorluğunu yeniden ihya etmek düşüncesiyle askerlerinin istekleri doğrultusunda İran sınırlarına yönelik saldırılar düzenledi.

Diğer taraftan Muhammed Şibanî Han, Sünnî-Hanefî mezhebine tutkuyla bağlı olduğundan Şah İsmâîl gibi Şîî mezhebine tabi olanları kendine düşman olarak görüyordu.²³⁶ Şah İsmâîl ve Muhammed Şibanî Han arasındaki husumetin nedenleri hakkında Reşîdî'nin tarih kitabında şu bilgiler yer almaktadır: “*Muhammed Şibanî Han'ın (Şâhî Beg Han) hükümdarlığı başta Horasan olmak üzere Irak'a kadar uzamıştı. Bu sırada Şah İsmâîl, arazi olarak büyük coğrafyayı yöneten Muhammed Şibanî Han'a dost olmak için zarif hediyeler göndererek şöyle dedi. Daha önce böyle bir barış ortamı kurulmadığı için aramızdaki husumet giderilemedi. Bu nedenle babalarımızın eskiden dost olduğu gibi dostluk ilişkilerimizi yenileyelim. Dolayısıyla aralarında herhangi bir*

²³⁴ Cihângüşâ-yı Hâkân, *Târîh-i Şah İsmâîl*, düz: Allah Deta Muzaffer, İslâmâbâd: Merkez-i Tahkîkât-i Fârsî'yi İran ve Pakistan, 1350/1971, s. 149., Bu hanedanın Siyasî-mezhebi gelişmeleri hakkında daha fazla bilgi için Bkz. Michel Mazzaoui, *Peydâyiş-i Devlet-i Safevî*, trc: Yakup Azhand, Tahran: Güsterde Yayınevi, 1363/1984, C. 1; Roger Savory, *Tahkîkât-i der Târîh-i İran Asrî Safevî*, trc: Abbas-Kuli Gaffarî Ferd ve Muhammed Bakır Ârâm, Tahran: Emîr-i Kebîr Yayınevi, 1382/2003, s. 197-231; Mansur Sıfat Gül, *Sahtar-i Nihad ve Endîşe-i Dinî der İran Asrî Safevî*, Tahran: Hidemât-i Ferhengî Resâ, 1381/2002, s. 129-184.

²³⁵ Rakipler hakkında ayrıntılı bilgi için ve Şah İsmâîl tarafından muhaliflerin nasıl kovulduğuna Bkz. Hândmîr, s. 457-479; Roger Savory, *Der Bâb-i Safevîyân*, trc: Ramazan Ali Ruhî'l-ilâhî, Tahran: Merkez Yayınevi, 1380/2001, s. 451-455.

²³⁶ Abdurıza Huşang Mahdevî, *Târîh-i Haricî İran ez İbtidâ Devran-i Safevîyye ta Payan-i Ceng-i Duvvum Cihânî (1500-1945)*, Emîr-i Kebîr Yayınevi, Tahran, 1364/1985. C. 3, s. 15.

düşmanlık olmamasını, ülkesine zarar vermemesini, Mâverâünnehir ile yetinmesini ve İran sultanlarının mülkü olan Horasan'dan çekilmesini istedi. Fakat Muhammed Şibanî Han ise Safevî elçilerine Şah İsmâil'in neden Şiîliği bu kadar mukaddes saydığını ve neden sahabeye hakaret ettiklerini sordu. Elçilerde Şî mezhebinin hak olduğunu, Şah İsmâil'in bir peygamber soyundan olduğunu ve bir hükümdar ile savaşa girmeden önce onun nasihatini dinlemesini söyledi. Muhammed Şibanî Han da sanki ben kâfir miyim de bana nasihat ediyorsunuz? diye kızdı ve elçileri kovdu. Böylece aralarında dostluk düşmanlığa dönüştü."²³⁷

Bu hareket ve hakaretlerle dolu kısa bir süre sonra silahlı bir çatışmaya dönüştü. Şah İsmâil Merv yakınlarında önemli savaş taktiklerinin kullandığı bir savaş gerçekleştirdi. Mezkur savaşa Merv Muharebesi denilmektedir. (916/1510-1511) Muhammed Şibanî Han ve Özbeklerin henüz hazır olmadığı bir vakitte savaşın başlaması üzerine, Özbekler geri çekilmek durumunda kaldılar. Bu çetin savaş Özbeklerin yenilmesi ve özellikle Muhammed Şibanî Han'ın öldürülmesiyle neticelendi.²³⁸

Bu savaşın sonucunda Özbeklerin topraklarını batıya doğru genişletme hayaline ciddi bir darbe vuruldu. Bu karşılaşmada Özbekler, tarihin en büyük liderlerinden biri olan Muhammed Şibanî Han'ı kaybettiler. Dolayısıyla Özbek ordusu Mâverâünnehir'e çekildi. Böylece bütün Horasan toprakları Safevîlerin eline geçti.

Sonuçta Muhammed Şibanî Han'ın hanedanı büyük darbe yedi, fakat yok olmadı. 16. yüzyılda Özbek korkusu bütün İran halklarının kalplerine korku salmıştı. Aynı zamanda Özbek askerleri Horasan'ı sürekli olarak tehdit etmekteydi.

Merv Savaşı'nın önemli bir sonucu olarak Şah İsmâil Safevî ve Bâbü Şah arasındaki diplomatik ilişkiler kuvvetlendi. Akabinde Özbeklere karşı siyasî ve askerî ittifak kurulmasının yolu açıldı.

²³⁷ Duğlat, s. 363; Ulvi Türk, s. 22.

²³⁸ Duğlat, s. 364-365; Firişte, s. 200; Muhammed Yusuf Vale İsfahânî Kazvînî, *Huld-i berin: Târih-i Timuriyân ve Türkmenan*, düz: Haşim Muhaddis, Tahran: Mîrâs-ı Mektûp, 1379/2002, s. 649; Abdülkâdir b. Mülûkşâh Bedâûnî, *Müntehabü't-tevârih*, düz: Ahmed Ali Sahib, Kalkata: t.y. C. 1, Bitâ Yay., s. 178-179; Mîr Ali Şîr Kânî Tetevî, *Tuhfetü'l-Kirâm*, düz. Seyyid Hüsâmeddin Râşidî, Haydarâbâd: Senedi Edebî Burdî Haydarâbâd, 1971, C. 3, s. 487; Seyyid Mîr Muhammed Tetevî, *Tarhannâme: Târih-i Senedi der Zaman-i Erguvan ve Tarhan*, düz. Seyyid Hüsâmeddin Râşidî, Haydarâbâd: Senedi Edebî Burdî Haydarâbâd, 1965, s. 12-13; Mîrza Muhammed Vahid Kazvînî, *Târih-i Cihân Ârâ'yi Abbasî*, düz. Seyyid Saîd Mîr Muhammed Sadık, Tahran: Beşerî ve Kültürel Çalışmalar Enstitüsü, 1383/2004, s. 32-34; İsfahânî, (1341/1962), s. 193; Hans Robert Roemer, *Târih-i İran: Devre-i Safevîyân*, trc: Yakup Acand, Tahran: Camî Yayınevi, 1380 /2001, s. 35; Abbas-Kuli Gaffârî Ferd, *Revâbit-i Safeviyye ve Özbekân*, Dışişleri Bakanlığı Yayınevi, Tahran, 1376/1995, s. 109.

2.2.5. Bâbü Şah İle Şah İsmâîl'in Siyasî İlişkileri

Merv Savaşı'ndan kısa bir süre sonra Özbeklerin yenilmesi ve Muhammed Şibanî Han'ın öldürülmesi haberi Kâbil'de Bâbü Şah'a ulaştı. Bu sırada Bâbü Şah'ın Bedahşan'daki amcası Han Mirza, Bâbü Şah'a bir elçi göndererek onun, Kunduz tarafına gelmesini istedi. Eğer hızlı hareket ederse, kendisinin de bu sefere katılacağını ve yakında yeniden devletlerini kuracaklarını söyledi ve Bâbü Şah'ı cesaretlendirdi. Bâbü Şah da bu davet üzerine Kâbil'den yola çıktı ve Rebûlâhir 916/Haziran-Temmuz 1511'de Kunduz'a geldi.²³⁹

Bâbü Şah Kunduz'a girdikten sonra Şah İsmâîl'in kız kardeşi Hanzâde Begüm²⁴⁰ ile evlenme niyeti olduğunu bildiren bir mektup eline ulaştı.²⁴¹ Bâbü Şah bu duruma çok sevindi. Bu evlilik, Safevî ve Bâbürlü aileleri arasındaki dostluğun ve yakınlığın başlamasına sebep oldu.

Şimdi bu meseleyi analiz etmek isabetli olacaktır. Çünkü Şah İsmâîl ile Bâbü Şah arasındaki bu bağlantıyı doğru şekilde yorumlamanın gerekli olduğunu düşünmekteyiz.

Safevî-Osmanlı Devleti ile olan sınır anlaşmazlıkları konusunda herhangi bir çözüme varılmadı. Bu sırada Şah İsmâîl, zayıf durumdaki Timurlu Devleti'ni Özbeklere karşı kullandı. Bunun yanında Şah İsmâîl, doğudaki sınırlarını sağlamlaştırmak için Bâbü Şah'ı desteklemeye devam etti. Aynı zamanda devletini doğudaki çöl kabilelerinin saldırılarından korudu. Özellikle Timurlular ve Şîa mezhebi arasında gerilim azaldı. Fakat Şah İsmâîl, Emir Timur tarafındaki Alevilere saygı göstermekteydi. Bu önemli olay göz önüne alındığında, Şah İsmâîl'in Şîa mezhebini desteklemeye çalıştığı açıkça görülmektedir. Böylece Bâbü Şah, Şah İsmâîl'in Şîi olma talebine olumlu cevap verdi.²⁴²

²³⁹ Duğlat, s. 368-369; Firişte, s. 200.

²⁴⁰ Bâbü Şah Semerkant'tan kovulduğunda Hanzâde Begüm, 907/1501-1502 yılında gerçekleşen savaşta Muhammed Şibanî Han'ın eline düşmüştü. Muhammed Şibanî Han, kardeşiyle bir olup kendisine düzenleyeceği suikast şüphesiyle onu boşamış ve Seyyid Hâdi isimli bir adamla evlendirmişti, Seyyid Hâdi, Merv Muharebesi'nde öldürülünce Hanzâde Begüm Safevîler'in eline düştü., *Bâbü Şahname*, (1308/1890), s. 18; Firişte, s. 200; bazı kaynaklara göre, Hanzâde Begüm, Semerkant kuşatması sırasında Şibanî Han ile işbirliği yapmıştır. Bkz. Lal, s. 13.

²⁴¹ Gaffârî, s. 273; Hândmîr, s. 504; Abdülhüseyn Nevaî ve Abbas-Kuli Ferd, *Târîh-i Tahavvûlât-i Siyasî İctimâî, İktisadî ve Ferhengî İran der Devran-i Safeviyye*, Semt Yayınevi, Tahran, 1381/2002, s. 85; Ebul Kasım Tâhirî, *Târîh-i Siyasî ve İctimâî İran ez Merg-i Timur ta Merg-i Şah Abbas*, Şirket-i Sehamî Yayınevi, Tahran, 1347/1968, s. 191; Edward Browne, *Târîh-i Edebî İran*, trc: Ali Asgar Hikmet, Tahran: Emîr-i Kebîr, 1351/1972, C. 1, s. 600; Roos, s. 7.

²⁴² Meryem Mîr Ahmedî *Târîh-i Siyasî ve İctimâî İran der Asrî Safevî*, Emîr-i Kebîr Yayınevi, Tahran, 1371/1992, s. 52.

Her halükârda Şah İsmâîl'in dostça hareket etmesi, Bâbü Şah ile müzakerelere devam etmesi açısından iyi bir fırsat yarattı. Bâbü Şah, olayın önemini göz önünde bulundurarak Bedahşan'ın hükümdarı Mirza Han'ı Şah İsmâîl'e elçi olarak gönderdi. Yazdığı mektupta “*Kadim düşman olan Özbeklerin yenilmesi sizin ve bizim yararımızdır*” ifadesini kullandı. Ayrıca Bâbü Şah, Özbeklere karşı ondan yardım istedi. Şah İsmâîl de Bâbü Şah tarafından fethedilen Mâverâünnehir topraklarının ona aidiyetini tanıdı.²⁴³

Bu sırada Özbekler de, ülkelerini korumak ve Mâverânnehir'e saldırmaması için Şah İsmâîl'den barış istedi. Şah İsmâîl onların taleplerine de olumlu cevap verdi. Ceyhun nehri iki ülke (Safevîler-Özbekler) arasında sınır kabul edildi. Ayrıca taraflar birbirlerinin toprakları üzerinde hak iddia etmemeyi kabul etti.²⁴⁴

Özbeklerin Şah İsmâîl'den barış istemesi, Bâbü Şah'ı hayal kırıklığına uğratmadı. Zira 917/1511-1512'de Bâbü Şah, Bedahşan'ın yönetimini Han Mirza'ya ilhak etmesinin ardından kararlı bir şekilde Şadman Kalesi'nin üzerine yürüdü. Zorlu bir savaştan sonra oradaki yöneticileri yenerek Bağlan ve Kunduz'u ele geçirdi.²⁴⁵ Daha sonra bu zaferin sonucu Şah İsmâîl'e ulaşınca Mâverâünnehir'in geri kalanını fethetmek için Bâbü Şah'tan yardım istedi. Şah İsmâîl, Bâbü Şah'ın durumuyla ilgili kendi halkına şöyle bir duyuruda bulundu: “*Bâbü Şah'ın iyi bir yönetime sahip olmasının nedeni, halkının samimiyeti ve duaları sayesinde. Bundan sonraki süreçte ümit ederiz ki en kısa zamanda Mâverâünnehir'i bütünüyle fethedecektir. Böylece fethedilen vilayetin hutbe ve sikkeleri nâib (nevvâb)²⁴⁶ unvanıyla alınarak müzeyyen bir şekilde düzen kurulacaktır. Ayrıca Özbek Sultanlarının devletleri de yok olacaktır.*”²⁴⁷

Bâbü Şah, Semerkant'a hamle etmek için Şah İsmâîl'den yardım istedi. Şah İsmâîl, Bâbü Şah'ın bu talebine olumlu cevap vererek Ahmed Bey Sufioğlu ve Şâhruh Bey Afşar

²⁴³ Hândmîr, C. 4, s. 523.

²⁴⁴ Ahmed b. Şerefüddin el-Hüseynî el-Kummî, *Hulâsatü't-tevarîh*, düz. İhsan İşrakî, Tahran: Tahran Üniversitesi, 1359/1980, s. 114-115; Ulvi Türk, (2017), s. 24.

²⁴⁵ Farsça ve Hintçe kaynaklarda, Şah İsmâîl'in Bâbü Şah'a yardımına ilişkin açıklamalar farklıdır. Farsça kaynaklara göre *Târih-i Habîbü's-siyer* ve *Târih-i Âlem Ârâ'yi Abbas-ı* şöyledir: Şah İsmâîl gereken yardımı Bâbü Şah'a sağladı. Ancak Farsça kaynaklar *Târih-i Reşîdî*'ye göre Şah İsmâîl'in Bâbü Şah'a yardım etmediğini vurgulayarak farklı bir yaklaşıma bulunmaktadır. Diğer taraftan Hintçe Riyâzü'l-İslâm'ın eserine göre, bu konu hakkında Şah İsmâîl'in Bâbü Şah'a askerî yardım sağlamadığı yöndedir. Fakat Bâbü Şah'ın ikinci girişimi Hisar Şadman'ın fethinden sonra Şah İsmâîl, Bâbü Şah'ın mektubundan etkilediği için ona askerî yardım gönderdi., Riyâzü'l-İslâm, s. 28-29.

²⁴⁶ Bâbürlü, Safevî ve Kaçarlar döneminde idarî sisteminin siyasî makam ve güç ifade eden bir unvandır. Bkz. Azmi Özcan, “Nevvâb”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. 33, TDV., İstanbul, 2007, s. 67-68; Muhammed Muîn, *Ferhengî Fârsî*, yay: Seyyid Cafer Şehidî, Tahran: Çaphâne-i Behmen, 1350/1981, C. 5.

²⁴⁷ Hândmîr, s. 523-524.

komutasında bir grup askerî yardıma gönderdi.²⁴⁸ Safevî birlikleri Bâbü Şah'ın ordusuna katıldı.²⁴⁹ Şah İsmâîl'den gelen orduyla birlikte Bâbü Şah'ın asker sayısı 60 bine çıktı. Safevî ve Bâbü Şah ordusunun Semerkant'a yöneldiğini duyan Sultan Muhammed Timur, Sultan Ubeydullah (Muhammed Şibanî Han'ın yeğeni) ve diğer Özbek sultanları Semerkant'ı terk ederek Türkistan'ın Endican Kalesi'ne hareket ettiler. Böylece Bâbü Şah Semerkant'ı üçüncü kez kuşattı ve Şah İsmâîl adına para bastırdı ve Şîî geleneklerine göre hutbe okuttu.²⁵⁰

Daha sonra Bâbü Şah, Safevî ordusunu İran'a memnun bir şekilde geri gönderdi. Semerkant ve Mâverâünnehir halkı Bâbü Şah'ın tahta oturmasına çok sevindi. Ama Bâbü Şah Kızılbaşların²⁵¹ kıyafetini giydiği için halkta rahatsızlık yarattı. Çünkü Semerkant'ın Sünnî halkı, Bâbü Şah'ın Şîî İranlılar ile ittifakını kabul etmediler.²⁵² Muhtemelen Bâbü Şah'ın Safevî askerlerini geri göndermesinin asıl sebebi halka rahatsızlık vermemek içindi. Bâbü Şah'ın Safevîler'den yardım istemesinin asıl nedeni ise, kısa sürede kendini koruma altına almaktı. Fakat bu sırada Buhara ve Semerkant'da Şîî ve Sünnî fanatik guruplar çoğunlukta idi. Dolayısıyla Bâbü Şah Şîîlerle ittifak ettiği için suçlamalara maruz kalınca Semerkant ve Buhara halkı ondan yolunu bir miktar ayırdı.

Timurlu hanedanı içinde hoşgörünün yerini mezhep taassubunun alması sonucunda çıkan iç kargaşa Özbeklerin bölgeye geri dönmesine yol açtı.²⁵³ Özbekler, Ubeydullah Han ve Sultan Muhammed Timur'un komutasında 916/1510-1511 yılının başlarında Gacdan'dan Mâverâünnehir'e doğru yola çıktılar. Bâbü Şah ile Özbekler, Kulmelik denilen yerde karşı karşıya geldiler. Fakat Bâbü Şah hedef aldığı yere yetişmeden Buhara

²⁴⁸ Hâkân, s. 414.

²⁴⁹ Hâkân, s. 414.

²⁵⁰ Firişte, s. 201., Farsça kaynaklara göre şöyle anlatılmaktadır. Bâbü Şah, Şah İsmâîl adına hutbe okuttu, sikkeyi ise on iki İmam'ın adına bastırdı., Hâkân, s. 414; Kazvînî, (1379/2002), s. 650; Hândmîr, s. 524.

²⁵¹ Eski dinî inançların kendine mahsus bir İslâmî telakkidir. Ayrıca Türkmenlerin bazı Bâtînî-Şîî görüşlerini kabullanarak ortaya çıkan bir terimdir. Böyle bir dinî ve sosyal yapıya bağlı olan kişiye veya topluluğa Kızılbaş denir. Bkz. İlyas Üzümlü, "Kızılbaş", *İslâm Ansiklopedisi*, C. 25, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2002, s. 546-557.

²⁵² Duğlat, s. 377-378; Seyyid Abbas Athar Rezevî, *Şia der Hind*, Defter-i Tebligât-i İslâmî Havze-i Ameliyye'yi Kum Merkez-i İntişârât, Kum, 1376/1997, C. 1, s.142-143; Lal, s. 71-72.

²⁵³ Rene Grousset, *İmparator-i Sahrânvardân*, tcr: Abdülhüseyn Meykade, Tahran: İntişârât-i İlmî, ve Ferhengî, 1368/1989, s.794. Bu konu hakkında ek olarak belirtmeliyiz ki Bâbü Şah'ın Safevî ordusunu geri iade etmesi, Özbeklerin Bâbü Şah ordusuna geri dönüşüne sebep olmuştur.

yakınlarında yenilmiş ve Hisâr-ı Şâdmân'a dönmek zorunda kalmıştı.²⁵⁴ Özbekler onun arkasından giderek Hisâr-ı Şâdmân'ı kuşattılar. Fakat Bâbü Şah daha önce Bayram Karamanlu Beylerbeyi ile kaleyi onardığı için Özbek ordusu ilerleyemedi. Böylece Özbekler kendi memleketine dönmek zorunda kaldılar.²⁵⁵ Bâbü Şah, Kulmelik Muharebesi'nden sonra Semerkant'a sığındı. Ancak biraz sonra Semerkant'ta kalamayacağını fark etti ve ordusuyla beraber Hisar'a dönmek zorunda kaldı. Bâbü Şah, yardım istemek için Şah İsmâil'e elçi gönderdi. Bunun üzerine Şah İsmâil, Herat'ta bulunan Emir Necm-i Sâni komutasında bir orduyu Bâbü Şah'a yardıma gönderdi.²⁵⁶

Bâbü Şah, Tirmiz'in girişinde Emir Necm-i Sâni'yi büyük bir sevgiyle karşıladı. Böylece ikisi Derbend-i Âhenin adlı yerde bir araya geldiler.²⁵⁷ Hiç şüphe yok ki Bâbü Şah, Safevî yönetiminin etkisi altındaydı. Onun bu tutumun istikrarsız olduğunu fark eden Emir Necm-i Sâni, Bâbü Şah ile birlikte Mâverâünnehir'in fethi için yola çıktı. İlk önce Özbeklerin Hisar Kalesi'ni²⁵⁸ kuşattılar. Ama bu kalenin hükümdarı Sultan Akpolad ve halkı savaştan teslim oldu. Daha sonra Nahşeb Kalesi'nin Sultanı Şeyhim Mirza ile savaştılar. Sonunda Emir Necm-i Sâni fermanıyla kale ele geçirildi ve kalede bulunan kişileri tamamı öldürüldü.²⁵⁹ Bu kaleleri ele geçirdikten sonra Bâbü Şah ve Emir Necm-i Sâni beraberce Buhara'ya yürüdü ve iki mil uzaklıktayken bir grup Özbek ordusu onların ilerlediğini gördü.²⁶⁰

²⁵⁴ Firişte, s. 201; Savory, s. 90; Nevâi, (1377/1998), s. 40.

²⁵⁵ Hândmîr, C. 4, s. 525; Savory, s. 90.

²⁵⁶ Ulvi Türk, (2017), s. 30-31. Cihângüşâ-yı Hakan'ın eserinde şu şekilde ifade edilmektedir; Bâbü Şah Semerkant'ın istikrarını sağladıktan sonra Şah İsmâil'in ordularını iade eder. Necm-i Sâni, Bâbü Şah'ın isyancı biri olduğunu söyleyerek, onu Mâverâünnehir'e göndermesi hususunda Şah İsmâil'den ricada bulunur. Şah İsmâil de Necm-i Sâni'ye herhangi bir hata yaptığında Bâbü Şah'ın öldürmesini söyler., s. 415; Kazvinî, (1379/2002), s. 650.

²⁵⁷ Hâkân, s. 420; Gulâm Server, *Târih-i Şah İsmâil-i Safevî*, trc: Muhammed Bâkır Ârâm ve Abbas-Kuli Gaffârî Ferd, Tahran: Merkez-i Neşri-i Danişgâ, 1374/1995, s. 84.

²⁵⁸ Nasef (Nahşeb) bölgesine yakın büyük nüfuslu bir şehirdir. Mâverânnehir'in büyük ve aynı zamanda güzel bir bölgesi olarak bilinir., Mirza Muhammed Ali Müderris Tebrîzî, *Reyhânetü'l-edeb*, yay: Mîr Mahmud Musavî, Tahran: kitâb Fûrûş-i Hayyâm, 1326/1947, C. 4, s. 179.

²⁵⁹ Seyyid Hüseyin b. Murtaza Hüseyin Esterâbâdî, *Târih-i Sultan-ı ez Şeyh Safî ta Şah Safî*, yay: İhsan İşrakî, Tahran: İlmi Yayınevi, 1366/1987, C. 2, s. 41; Emîr Mahmud Hândmîr, *Târih-i Şah İsmâil ve Şah Tahmasb*, düz: Muhammed Ali Cerrâhî, Tahran: Güsterde Yayınevi, 1370/1989, s. 77; Muhammed Muhsin Müstevfî, *Zübtetü't-Tevârih*, düz: Behruz Güderzî, Tahran: İntişârât-i Edebî ve Târih-i Mevkufât Muhmud Efsârî Yezdî, 1375/1996, C. 1, s. 53; Hürşah b. Kubat el- Hüseyinî, *Târih-i elçi-i Nizâm Şâhî*, düz: Mahmud Rıza Nasîrî ve Koaçı Hanedan, Tahran: Encümen-i Âsâr ve Mefâhir-i Ferhengî, 1379/2000, s. 58-59; Zeynüddin Mahmûd-ı Vasîfî, *Bedâiyü'l- Vekayi*, yay: A. N. Boldyrev, Moskova: Enstitü-i Mîlel-i Asya, 1961, C. 1, s. 162.

²⁶⁰ Hândmîr, (1333/1954), s. 77.

Emir Necm-i Sâni durakladı ve Bayram Bey'i Özbek ordusunu püskürtmek için memur tayin etti. Özbekler de Gicdûvân'a (Buhara'ya yaklaşık 30 km. uzaklıkta) sığındı. Necm-i Sâni, Gicdûvân'a doğru hareket etti. Fakat kuşatma süresi uzun sürünce ordu erzakı tükenmek üzereydi. Bâbü Şah, bu durumun farkına varınca Emir Necmi'ye kuşatmayı kaldırmasını önerdi.²⁶¹ Ama Emir Necm-i Sâni, Bâbü Şah'ın tavsiyesine uymadı. Bunun sonucunda, 918/1512-1513 yılında Özbeklerin yöneticileri Ubeydullah ve Sultan Canî Bey, Bâbü Şah ve Emir Necm-i Sâni'nin durumunun iyi olmadığını haber alınca Gicdûvân'a hareket etti. Sonunda iki taraf arasında zorlu bir savaş başladı. Daha önce Emir Necmi'nin çevresinde olan Dede Talış Bey, Emir Gıyâseddin Muhammed, Hoca Kemâleddin Sağarçi ve Bâbü Şah gibi bazı insanlar onun bu savaşı yönetmesinden memnun değillerdi. Dolayısıyla müttefikler savaş alanından firar edince, Necm-i Sâni başta olmak üzere Bayram Bey Karamânî ve Mîr Zeynelâbidîn Bey Safevî olmak üzere beklenmedik bir anda Özbekler tarafından öldürüldü.²⁶² Böylece Semerkant ve Buhara başta olmak üzere bütün Mâverâünnehir toprağı tekrar Özbeklerin eline geçti. Özbekler, tekrar eski gücüne kavuşunca Ceyhun Nehri'nde Safevî Devletiyle bir sınır oluştu. Şibanîler hanedanı tekrar ihya oldu. Bu hanedan, 16. yüzyıl boyunca Mâverâünnehir'de yönetimlerini sürdürdüler.²⁶³ Safevîler, Çaldıran'da Yavuz Sultan Selim karşısında yenilince Özbekler tekrar Mâverâünnehir'de güçlendi. Bâbü Şah da Semerkant yönetimini ele geçiremeyeceğini anladı ve 918/1512-1513 yılında tekrar Kâbil'e döndü.²⁶⁴

Sonuç itibariyle Safevîlerin ortaya çıkması, Bâbü Şah'ın faaliyetlerini derinden etkilemiştir. Fakat Bâbü Şah'ın Mâverâünnehir'den uzaklaşmasının asıl sebebi, Şah İsmâil Safevî'nin Sünnîlere karşı sert ve acımasızca davranması idi. Zira Herat'ta Sünnî fakihleri, âlimleri ve şâirleri Şîî mezhebini kabul etmedikleri için herhangi bir mülahazada

²⁶¹ Nevâi, s. 40; *Cevâhirü'l-ahbâr* kitabında bu konuyu da şöyle izah etmektedir. Hoca Mahmud Sağarçi, Necm-i Sâni'ye Gicdûvân'a gitmemesini söyler. Zira çölde at koşacak bir meydan olmadığını, nehir ve derenin fazla olduğunu vurgulamaktadır. Özbeklerin kasten oraya gitmesi her şeyi açıklar., Budak Münşî Kazvinî, *Cevâhirü'l-ahbâr*, düz: Muhsin Behramnejad, Tahran: Tahran Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Yayınevi, 1378/2000, s. 293.

²⁶² Hâkân, s. 434; Şahnevâz Han Nevvâbî Semsâmül-Devle, *Mâserü'l-Ârâ*, düz: Dânişver-i ve Diğerrân, Kalkûta: Gâid Yayınevi, 1888, C. 1, s. 409; Esterâbâdî, s. 47; Menüçehr Parsa Dost, *Şah İsmâil-i Evvel Padişah-i be Eserha'yı Dirpa-i der İran ve İranî*, Tahran: Sihhâm-ı Yayınevi, 1375/1996, C. 1, s. 331-336; Hânâbâ Beyânî, *Târih-i Nizâmî'yi İran Devre-i Safevî*, Tahran: Tulû-i Kalem Yayınevi, 1353/1974, C. 1, s. 540.

²⁶³ Grousset, s. 794.

²⁶⁴ Ulvi Türk, (2017), s. 32.

bulunmadan feci bir şekilde hepsini öldürttü. Ayrıca Necm-i Sâni, Mâverâünnahir'e girdikten sonra Kureşî şehrinde korkunç bir katliam yaptı. O sırada Bâbü Şah, Safevî Devleti ile müttefik olduğu için katliamın önünü alamadı. Bu sebepten dolayı bölgedeki insanlar Bâbü Şah'a bir düşman gözüyle baktılar. Bu nedenle Bâbü Şah, Mâverâünnahir'de herhangi bir zafer kazanamadı.

Diğer taraftan Özbekler, Mâverâünnahir ve Horasan'da Timurluların siyasî gerilimlerine son verdi. Ama Safevîler ile çatışmaları yüzünden Bâbü Şah'ın yönetimde olan Kâbil vilayetini ele geçiremediler. Bu iki hanedan Safevî-Özbek arasında sürekli savaş cereyan etmekteydi. Özellikle Safevîler'e karşı savaşmak için her türlü çabayı gösteren Özbeklerin Merv Savaşı'nda uğradıkları mağlubiyet onları hayrete düşürdü.

Bâbü Şah, bu durumdan istifade ederek Mâverâünnahir'i ele geçiremeyeceğini anlayınca Kâbil'in yönetimini güçlendirmeye çalıştı ve Hindistan'a doğru seferlerini başlattı.

3. BÖLÜM

BÂBÜRLÜ ÖNCESİ HİNDİSTAN

Bâbürlü Devleti'nin kuruluşuna geçmeden önce Hindistan'ın fethinde önemli rol oynayan faktörleri açıklığa kavuşturmak için o dönemdeki durumu incelemek gerekir.

Delhi Sultanlığı'nın (1206-1526) ilk hükümdarı 1206'da bağımsızlığını ilan eden Türk komutanı Kutbüddin Aybeg'dir. Ancak sultanlığın gerçek anlamda kurucusu ise onun damadı Şemseddin İltutmış (1210-1236)'tır. İltutmış, kendisine rakip olabilecek taht iddiasında bulunanları ortadan kaldırarak kayınbabası Kutbüddin Aybeg'in tahtına oturmuştur. Daha sonra da Lahor, Bengal ve Mülta'n gibi bölgeleri ele geçirerek hâkimiyetini sağlamlaştırmıştır. Ayrıca 1229'da Abbasi Halifesi Müstansır-Billah'tan menşur ve hil'at alarak bağımsız bir sultan olduğunu ilan etmiş ve kendi adına para bastırmıştır.

Şemseddin İltutmış'ın 1236'da ölümünden sonra sultanlık otuz yıl kadar süren siyasî kargaşalar yaşandı. 1266'da Gıyâseddin Balaban'ın tahta geçmesiyle sükûnet sağlandı. Bununla beraber Gıyâseddin Balaban'ın iyi yönetimi ve isyancılara karşı sert tutumu ile devlet içinde düzen sağlandı. 1287'de Balaban'dan sonra torunu Keykubad tahta geçti. Fakat Keykubad yönetiminde dedesi kadar başarılı olamadı. Çünkü onun sağlığı iyi değildi. 1290'da Emîr Celâleddin Firûz Halacî, Keykubad'ı öldürterek tahtı ele geçirdi. Böylece Delhi Sultanlığı'nda Türk asıllı bir hanedan olan Halacîler dönemi başlamış oldu.

Halacîler döneminde de Delhi Sultanlığı'nda kargaşalar devam etti. Emîr Celâleddin Firûz Halacî çok geçmeden yeğeni ve damadı Alâeddin Muhammed tarafından öldürüldü. Böylece Alâeddin 1296'da tahtı ele geçirdi. Alâeddin Muhammed başarılı bir askerî harekâttan sonra ülkedeki bazı önemli bölgeleri topraklarına katarak saltanatı döneminde oldukça başarılı oldu. Alâeddin'in 1316 yılındaki ölümünden sonra kısa süreli bir kargaşa dönemi yaşandı. Bu kargaşa sonrasında Alâeddin Şah'ın önemli komutanlarından Şehâbeddin (1316-1320) onun yerine geçti. Fakat Alâeddin Şah'ın üçüncü oğlu Mübârek Halacî, Şehâbeddin'i öldürerek tahta oturdu. Mübârek Halacî babasının sert yönetimini değiştirdi ve tekrar ülkede istikrarı sağladı. Bir süre sonra Mübârek Halacî de bir saray

darbesiyle öldürüldü. Onu katledenler arasında bulunan eski Hindû mühtedi Hüsrev Han tahtı ele geçirdi. Hüsrev Han'ın askerî darbe ile tahtı ele geçirmesi ve Hindû asıllı olması halk arasında hoşnutsuzluklara yol açtı. Bunun üzerine Türk komutan Melik Gazi Tuğluk (1320-325), Hüsrev'e karşı bir isyan başlattı, onu öldürterek Gıyâseddin Tuğluk unvanıyla kendisini sultan ilan etti. Böylece Delhi Sultanlığı'nda Tuğluklular dönemi başlamış oldu.

Gıyâseddin Tuğluk, bir taraftan Hindûlara toprak vererek bağlarını artırırken diğer taraftan vergileri azalttı. Ancak 1325'te Bengal'dan dönerken öldü yerine oğlu Muhammed Tuğluk (1325-1351) tahta geçti. Onun hükümdarlık dönemi çok yoğun geçmiştir. Muhammed Tuğluk hoşgörülü, aydın ve ilme değer veren bir hükümrandı. Sıradan Müslümanlara ve Hindû kesimlere görev vererek kabiliyetli olanları yönetiminde görevlendirdi. Daha sonra Muhammed Tuğluk'un yerine Fîrûz Şah (1351-1388) tahta geçti. Onun saltanatı boyunca Delhi Sultanlığı'nda istikrar ve insanî değerlere önem veren bir idare tarzı hâkim oldu. Fîrûz Şah'ın ölümünden sonra sultanlıkta tekrar bir kargaşa dönemi yaşandı. Bu sırada 1398'de Timur'un Delhi'ye saldırması bu kargaşayı daha da artırdı. Son Tuğluk Sultanı Nâsırüddin Mahmud'un ölümünden sonra Delhi, Mültan Valisi olan Seyyid Hızır Han (1414-1421) Tuğluk tarafından ele geçirildi. Delhi Sultanlığı'nda Seyyidler hanedanı denilen bir dönem başladı.

Bu hanedan döneminde de ortalık bir türlü sakinleşmedi. Arka arkaya gelen dört Seyyid Sultanı Seyyid Hızır Han, Mübârek Şah, Muhammed Şah ve Alâeddin Şah bölgedeki kabilelerle sürekli mücadele ettiler. Bu yüzden Seyyidler hanedanının Delhi Sultanlığı tarihinde önemli bir yeri olmamıştır. Bu iç çatışmalar neticesinde son Seyyidler hükümdarı Alâeddin Şah'ın veziri Hamîd Han, Sirhind Valisi Behlûl-i Lûdî'yi Delhi'ye davet etti. Behlûl-i Lûdî Delhi'yi ele geçirdi ve Alâeddin'in yerine tahta geçerek Afgan asıllı Lûdîler hanedanını başlattı.

Behlûl Lûdî (1451-1489), hükümdarlığı sırasında yönetimde diğer etnik unsurlara yer vererek yeni bir anlayış ortaya koydu. Dolayısıyla Orta ve Doğu Hindistan bölgelerindeki isyankâr kabileler onun hâkimiyetini tanıdı ve Delhi Sultanlığı'nın gücü tekrar Hindistan'da kabul edildi. Behlûl Lûdî'nin oğlu İskender-i Lûdî (1489-1517) babasının yerine tahta geçti ve onun yolunu takip ederek hâkimiyet sınırlarını genişletti.

Ülkeyi daha iyi yönetebilmek için idare merkezini Delhi'den Agra'ya taşıdı. İskender-i Lûdî'den sonra tahta geçen İbrâhim-i Lûdî ise (1517-1526) bölgedeki beylere karşı kötü tavrı yüzünden yönetimde birliği sağlayamadı.²⁶⁵

Delhi Sultanlığı Hindistan'ın siyasî, ekonomik ve sosyal hayatında büyük değişikliklere sebep olmuştur. Her şeyden önce Hindistan'daki çok sayıda devletçik zamanla ortadan kalkmış ve merkezî birlik haline kurulmuştur. Bu arada şehirler gelişmiş ve Hindû geleneklerin aksine uluslararası bir yapı oluşmuştur. Ayrıca Delhi sultanları Hindistan'ın dış dünyaya açılmasına önem vermişler, böylece ticari faaliyetler ülkeler arası bir kimlik kazanmıştır.

3.1. Sultan İbrâhim Lûdî Döneminde Delhi Sultanlarının Siyasî Durumu

3.1.1. Sultan İbrâhim'in Kardeşi Celal Han İle Çatışması

Bâbü'r Şah Hindistan'da Sultan İbrâhim Lûdî²⁶⁶ ile yapılan savaş sonrasında Bâbürlüler hânedanını kurmayı başarmıştır. Bu nedenle İbrâhim Lûdî'nin²⁶⁷ saltanat döneminin önemli olaylarını ayrıntılı olarak ele almak gerekmektedir.

Lûdî hânedanın üçüncü ve son Sultanı İbrâhim Lûdî idi. Babası İskender Lûdî'nin ölümünden sonra 8 Zilkade 923/22 Kasım 1517'de Agra'da tahta geçti.²⁶⁸ Ama kabilenin

²⁶⁵ Clifford Edmund Bosworth, *Silsileha-yı İslâmî Cedîd*, trc: Feridun Bedreî, Tahran: Merkez-i Bâz Şinâsi-i İslâmî'yi İran, 1381/2002, C. 1, s. 571-573.

²⁶⁶ Lûdîler, (855-932/1451-1526) yılları arasında Delhi'de hükümler olmuştur. Behlûl Lûdî, Sultan Bânî lakabıyla meşhur olup Lûdî hanedanının kurucusudur. Kısa sürede Delhi bölgesinde bağımsızlığı yaymak için Hindu ve Müslüman arasında güç merkezinin hâkimiyetini bir çatı altına getirmeyi başardı. Behlûl Lûdî, 26 yıllık saltanat döneminde devletin istikrar ve refahını sağladı. Diğer taraftan hükümdarlığı sırasında Jaunpûr'u fethederek tesis edilen sosyal ve idarî alanında büyük başarılar imza attı. 1489'da onun ölümünden sonra oğlu İskender Lûdî tahta geçti. Kısa sürede Pencap ve Bihâr'ı topraklarına kattı. Yönetim merkezini Delhi'den Agra'ya intikal etti. Devletin ekonomik, siyasî ve idarî yapısında değişiklikler getirerek önemli bir merkezî yönetim uyguladı. Saltanatı sırasında babasının yaptığı gibi o da devletin istikrar gücünü ve ekonomik refahını yükseltti. Ayrıca şehirleşmede ciddi gelişmeler sağlandı. İskender Lûdî'den (ö. 1517) sonra İbrâhim Lûdî tahta geçti. Bkz. Claude Fraser Delafosse, *Târih-i Hind*, trc: Seyyid Muhammed Takî Fahr Dâî Gilânî, Tahran: Komisyon-ı Maârif, 1316/1937, C.1, s. 114; İqtidar Husain Sıddîquî, "Lûdîler", *İslâm Ansiklopedisi*, TDV, Ankara, 2003, C. 27, s. 130-132.

²⁶⁷ Lûdî, Sind bölgesinin İndus Nehri'nin batı kıyısında bulunan Afgan Galzay kabilesine mensup olup bir kabilenin adıdır. Nesebi baba tarafında Afgan kabilesine mensup, anne tarafından ise Abdullah Tazî'nin oğlu Hâlid'e uzanmaktadır. Hâlid'in babasını Hâlid b. Velid olarak da kaydetmektedir., fazla bilgi için Bkz. Fidâî, s. 177.

büyükleri feth ettikleri yerlerin tamamen İbrâhîm Lûdî'nin eline geçmemesi için kardeşi Celal Han'ı kışkırtıyorlardı. Tarihçi Firişte'ye göre; *Atası dedesi ve akrabalarının aksine, Afganlarla ilişki kurarak geleneklerini değiştirip şöyle dedi: hükümette sadece kendi akrabaları olmamalı; herkes hizmet koşullarını yerine getirmek için çalışmalı.*²⁶⁹

Ülkenin gerçek gücü Sultan İbrâhîm'in elindeydi. Fakat tahttan bağımsız ve güçlü bir yönetimin olması, akrabalar arasında çıkar çatışmalarına neden oldu. En baştan itibaren kabilenin ileri gelenleri Sultan İbrâhîm'in gücünü sınırlandırmak için kardeşi Celal Han'ın Jaunpûr'da²⁷⁰ saltanat ortaklığına karar vermişlerdi.²⁷¹ Fakat bu durumun, her ikisi için kötü sonuç verebileceğini düşünen Sultan İbrâhîm Lûdî, kardeşini bu paylaşma fikrinden vazgeçirmeye çalıştı.

Sultan İbrâhîm Lûdî 15 Zilhicce Salı 923/29 Aralık 1517 yılında resmî olarak tahta çıktı.²⁷² Celal Han ise kendi devlet adamlarının durumunu ve muhalefetini göz önünde bulundurarak Juanpûr'u terk etti. Eski karargâhı Kalpî'ye²⁷³ yerleşti. Orada Celalüddin adına taç giyerek hutbe okuttu ve para bastırdı.²⁷⁴

Celal Han, kardeşinin önerisini kabul etmeyip güçlü bir ordu ile Sultan İbrâhîm'in Kâlincâr Kalesi üzerine yürüdü. Fakat kuşatmadan önce Celalüddin, Hümâyun Servânî'ye adam gönderip Sultan İbrâhîm'e teslim olmasını söyledi. Bu sırada Hümâyun Servânî,²⁷⁵ rahatsız kaldığı için Celal Han'a katıldı. Celal Han, Sultan İbrâhîm'in karşısına çıkamayınca Juanpûr ve hududunu ele geçirmiş oldu. Bunun akabinde Udeh bölgesinin

²⁶⁸ Abdülkâdir b. Mülûkşâh Bedâûnî, *Müntehabü't-Tevârih*, düz: Ahmed Ali Sâhib Tevfik Hâşimpûr Sübhânî, Tahran: Encümen-i Âsar ve Mefâhir-i Ferhengî, 1380/2001, C. 1, s. 225; Hoca Nimetullah Herevî, *Târih-i Hân Cihân-ı ve Mahzen-i Afgan-ı*, düz: Seyyid Muhammed İmâmüddîn, Pakistan: Ziko Yayınevi, 1379/1960, C. 1, s. 230.

²⁶⁹ Firişte, s. 188.

²⁷⁰ Hindistan'ın kuzeyinde Uttar Pradeş eyaleti ile bağlı olan önemli bir şehirdir. Bkz. Saiyid Athar Abbas Rızvî, Jaunpûr, *İslâm Ansiklopedisi*, TDV, İstanbul, 2001, C. 23, s. 578.

²⁷¹ Hîrevî, s. 230; Tabâtabâî, (1314/1897), s. 141; Abdülbâkî Nihâvendî, *Me'âsir-i Rahîmî*, yay: M. Hidâyet Hüseyin, Kalkûta: Bitâ Yayınevi, 1925, C. 1, s. 478; Abdullah, *Târih-i Dâvûdî*, düz: Şeyh Abdürreşîd, Aligarh: Müslim Üniversitesi, 1954, s. 85.

²⁷² Bedâûnî, s. 225; Hîrevî, s. 235; Tabâtabâî, (1374/1987), s. 141.

²⁷³ Kuzey Hindistan'da tarihi bir kasabadır., "Lugat-nâme-i Dihhgudâ"

²⁷⁴ Firişte, s. 189; Hîrevî, s. 235; Bedâûnî, s. 225.

²⁷⁵ Hümâyun Servânî, İskender Lûdî'nin büyük komutanlarından., Tabâtabâî, (1374/1987), s. 141.

komutanı Said Han'ın üzerine yürüdü ve ona karşı duramayınca Agra'ya kaçtı. Böylece Sultan İbrâhim'in orduları başşehir Agra'yı kuşatmış oldu.²⁷⁶

Sultan İbrâhim, hapishanede olan kardeşleri İsmâil, Muhammed ve Hüseyin Hanları devletin yönetimine göz kulak olmaları için Hânsî'ye gönderdi. Kendisi 24 Zilhicce 923/7 Ocak 1518'de Juanpûr üzerine sefere çıktı. Yoldayken Hümâyûn Servânî ve oğlu Fatih Han, Celal Han'dan ayrılarak onun ordusuna katıldı. Sultan İbrâhim, Hümâyûn Servânî, Nesir Han Luhânî ve Azam Han Lûdî'ye Celalüddin'e karşı savaşmak için büyük bir ordu gönderdi. Ama onlar yetişmeden önce Celal Han, ailesini Kalpî'ye yerleştirerek 30 bin kişilik ordusuyla ve savaşan filleriyle Agra'ya doğru hareket etmişti. Netice olarak Sultan İbrâhim'in ordusu Kalpî'yi ele geçirdi ve bölgeyi bütünüyle yağmaladı.²⁷⁷

Sultan Celalüddin Kalpî'nin yağmalanmasına karşılık Agra'ya saldırıda bulundu. Agra'ya yapılan saldırının ardından şehir yağmalandı. Sultan İbrâhim, Celal Han'ın mezkûr saldırıdan dolayı Agra'nın muhafızı Melik Âdem'i sorumlu tutmuştu. Celal Han, çözüm bulmak için bir süreliğine Melik Âdem'in sorumlu olduğu yerlere el koydu. Bu hadiseden sonra haberi olan büyük emirlerden Melik İsmâil (Alâeddin Celvânî'nin oğlu), Kebîr Han Lûdî ve Bihâr Han Luhânî Sultan İbrâhim'in büyük ordusuyla karşılaştı.²⁷⁸ Celalüddin'in Agra'yı kuşatma gücü azalınca Melik Âdem ve diğer yöneticiler ona şöyle bir mesaj yolladı: *“Eğer batıl hevâ ve heves seni giriftar ettiyse, güneş şemsiyeni aç (iyi bir yönetici ol) ve bu işlerden vazgeç. Kendi hatalarını kabullenip sultana sorarsan, Kalpî'de Melik Âdem'in yerine göreve gelmiş olursun”*²⁷⁹ tesviyesinde bulundu.

Celalüddin, bu nasihatlere rağmen komutan ve emirlerine “teslim olmayın!” dedi. Ancak komutan ve emirleri heyetlerin teklifini kabul ederek Melik Âdem'in safına geçtiler. Bu sırada Sultan İbrâhim Kalpî'yi ele geçirip kendini daha iyi konumda gördüğü için uzlaşmayı reddetti.²⁸⁰

²⁷⁶ Firişte, s. 189; Hîrevî, s. 236-237.

²⁷⁷ Firişte, s. 189; Nihâvendî, (1925), s. 482; Ahmad Yâdgâr, *Târîh-i Şâhî*, yay: Hidâyet Hüseyin, Kalkûta: y.y.y., 1385/1979, s. 70-71.

²⁷⁸ Firişte, s. 189; Nihâvendî, (1925), s. 482; Hîrevî, s. 237-239.

²⁷⁹ Nihâvendî, (1925), s. 482.

²⁸⁰ Hîrevî, s. 240-241; Firişte, s. 198.

Celalüddin çaresiz kalınca kaçtı ve Gevâliyâr racasına sığındı. Sultan İbrâhim onun tutuklanması için bu kaleye gitmeye karar verdi. Kalenin alınması İskender Lûdî döneminden beri Lûdîlerin hedefi olmuştu. Sultan İbrâhim Gevâliyâr kalesini fethetmek için Hümâyun Servânî komutasında emirlerden oluşan 30 bin fil ile 30 bin piyade asker gönderdi. Böylece Gevâliyâr kalesi İbrâhim Lûdî'nin orduları tarafından kuşatılmış oldu. Lûdîler bu savaşı kazanınca çok sevindiler. Daha önce Gevâliyâr'ın²⁸¹ hükümdarı Raca Rânâ Sangâ “*Cesaret ve cömertliği ile meşhur olan Delhi Sultanlarına karşı yıllarca direniş gösterdi ve bir süre sonra öldü.*” Onun yerine oğlu Bikramadjit tahta oturmuştu.²⁸²

Celalüddin, Hümâyun Servânî'nin Gevâliyâr muhasarasının ardından II. Sultan Mahmud Halcî Malûh'un yanına gitti. Bir süre sonra oradan Şah Abad bölgesine giderken yakalandı. Celalüddin'i Sultan İbrâhim'in huzuruna getirdiler. Görünüşe göre, Sultan İbrâhim Celalüddin'i Hânsî Kalesi'ne gönderdi. Ancak yolda Sultan İbrâhim'in emriyle öldürüldü.²⁸³ Diğer taraftan, Gevâliyâr racası da Lûdî Sultanlığı'nın hâkimiyetini tanıdı. Böylece Sultan İbrâhim Delhi'nin bağımsız hükümdarı oldu. Her halükarda Sultan İbrâhim Lûdî'nin hükümdarlığı savaş ve çekişmeyle başladı ve o andan itibaren Lûdî hânedanı zayıflığa ve gerilemeye başladı.

3.1.2. Sultan İbrâhim Lûdî'nin Sarayında İç Kargaşalar

Sultan İbrâhim Lûdî, babası Sultan İskender Lûdî'nin büyük komutanlarına güvenmediği için onlarla uğraşmak zorunda kaldı. İlk başta Hümâyun Servânî ve oğlu Fatih Han'ı Gevâliyâr Kalesi'nden Agra'ya çağırarak ikisini de hapsetti.²⁸⁴ Bu tavır hızla bir muhalefete yol açtı. Örneğin, Hümâyun Servânî'nin diğer oğlu İslâm Han Mankpûr'da isyan eden ve bölgenin arazi vergisini toplayan Ahmed Han'ı yenilgiye uğrattı. Ayrıca Sultan İbrâhim'in yüksek rütbeli memurlarından Azam Hümâyun ve Said Han (Mübârek

²⁸¹ Gevâliyâr, Bugün Medya Pradeş eyaletinde bağlı olan Hindistan'ın emirlik merkezindendir. Bu merkezin yapımı yaklaşık 90 m. yüksekliğinde dik bir kalenin etrafında inşa edilmektedir. Bkz. Khaliq Ahmad Nizami, “Gevâliyâr”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. 14. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1988, s. 38.

²⁸² Nihâvendî, (1925), s. 484; Abdullah, s. 89-90; A. S. Bazmee, “İbrahim Lodi”, *The Encyclopædia of İslâm*, E.J. Brill, 1986, Vol 3, s. 995.

²⁸³ Firişte, s. 190; Hîrevî, s. 246-247; Bahandarî, s. 155.

²⁸⁴ Firişte, s. 190; Bedâûnî, s. 247; Hîrevî, s. 247.

Lûdî'nin üçüncü oğlu), Gevâliyâr fethinden sonra Lehînkû'ya kaçarak İslâm Han ile ittifak kurdu.²⁸⁵

Sultan İbrâhim, Ahmed Han komutasında (Azam Lûdî'nin kardeşi) bir orduyu İslâm Han'ı devirmek için gönderdi. Ancak bu ordu 925/1519'de Bangarmau kasabasının yakınlarında İkbâl Han (Hümâyûn Servânî'nin kölesi) tarafından yenilgiye uğratıldı.²⁸⁶

Bu yenilgi Sultan İbrâhim'i öfkelenlendirdi. İsyanı derhal bastırmak için büyük bir orduyla yola çıktı. Diğer taraftan isyan eden emirler (İslâm Han'ın ortakları) yaklaşık 40 bin süvari ve 500 filden oluşan bir kuvvetle karşı karşıya geldi. Ancak bu sırada Zâhidî'nin arabuluculuğunda Şeyh Zacevî Buhârî isyancılara şöyle bir öneride bulundu. "Sultan İbrâhim, eğer Azam Hümâyûn Servânî'yi serbest bırakırsa, kendileri de savaşı bırakıp muhalefetten vazgeçsinler" diye nasihat etti.²⁸⁷ Sultan İbrâhim isyancılardan talebini reddetti ve isyanı bastırması için Bihâr'ın hükümdarı Deryâ Han başta olmak üzere Nesir Han Nuhanî (Nu'mânî) ve Şehzade Muhammed Furmeli'yi gönderdi. Nihayet, çıkan savaşta İslâm Han'ın ordusu yenildi ve kendisi öldürüldü.²⁸⁸ Azam Hümâyûn Servânî de hapisahane de öldü.²⁸⁹

Bu zaferden sonra Sultan İbrâhim, yüksek rütbeli soyluların ve saray mensuplarının gücünü sınırlandırmaya çalıştı. Hâkimiyetine tehdit olarak gördüğü kişileri öldürttü. Bu nedenle, Miyan Behve gibi birçok devlet adamını, İskender Lûdî'ye danışmanlık ve başbakanlık gibi hizmetler yaptıkları için hapse attırdı.²⁹⁰ Bazı rivayetlere göre öldürttü.²⁹¹

Bu politikanın ardından Sultan Mahmud Sarbânî ve Hüsam Şâhid'i de öldürttü.²⁹² Sultan İbrâhim'in gaddarca kan akıtması, Bihâr'ın hükümdarı Deryâ Han Nuhanî, Han Cihân Lûdî, Hasan Furmeli, Miya Maruf Han gibi birçok hükümdarı korkuttu ve onları

²⁸⁵ Firişte, s. 190; Hîrevî, s. 247-248; Nihâvendî, (1925), s. 485; Abdual Halim, *History of the Lodi Sultans of Delhi and Agra*, University of Dacca, Dacca, 1961, s. 148-149.

²⁸⁶ Bedâûnî, s. 226-227.

²⁸⁷ Firişte, s.190; Hîrevî, s. 249; Nihâvendî, (1925), s. 486. Ama diğer kaynaklarda bu konu hakkında Şeyh Zacevî Buhârî'nin arabuluculuğundan söz etmemektedir., Bedâûnî, s. 247; Bahandarî, s. 156; Tabâtabâî, (1374/1987), s. 141; Abdullah, s. 91.

²⁸⁸ Hîrevî, s. 250-251; Nihâvendî, (1925), s. 486; Bahandarî, s. 156;

²⁸⁹ Bedâûnî, s. 227; Firişte, s. 190. Fakat *Târih-i Selâtin-i Lûdî ve Agra* eserinde Azam Hümâyûn'un öldürüldüğünü belirtmektedir., Halim, s. 152-153.

²⁹⁰ Nihâvendî, (1925), s. 487; Bedâûnî, s. 227; Hîrevî, s. 251-252; Halim, s. 150-151.

²⁹¹ Bahandarî, s. 155; Tabâtabâî, (1374/1987), s. 141; Halim, s. 150-151.

²⁹² Yâdgâr, s. 85.

isyana kışkırttı.²⁹³ Tam bu sırada Hasan Fûrmelî, Sultan İbrahim'in emriyle Çandiri'de çete Şeyhler tarafından öldürüldü.²⁹⁴ Bu olay diğer hükümdarların Sultan İbrâhim'e olan nefretini artırdı.

Bu cinayetin ardından Bihâr'ın hükümdarı Derya Han Luhânî ve Han Cihân Lûdî, Sultan İbrâhim'e itaatsizlik ettiler. Derya Han'ın oğlu Bahadır Han babasının ölümünden sonra onun yerine geçti. Bahadır Han muhaliflerle iş birliği yaptı. Bihâr bölgesinde yaklaşık 100 bin süvariden oluşan bir ordu toplandı ve Sambhal eyaletini ele geçirdi. Bu arada saltanat iddia ederek kendine Sultan Muhammed adını verdi ve kendi adına para bastırıp hutbe okuttu.²⁹⁵

Sultan İbrâhim güçlü hükümdarları bastırdıktan sonra Pencap'ı 20 yıldır yöneten Tatar Han Lûdî'nin oğlu Devlet Han Lûdî'yi sarayına çağırdı.²⁹⁶ Devlet Han, yerine oğlu Dilâver Han'ı saraya gönderdi. Sultan İbrâhim, kendisini ve babasını tehdit etmek için onu zindana attı. Ancak Dilâver Han hapishaneden kaçıp babasına ulaşmayı başardı. Dilâver Han babasına (Devlet Han) birçok ihtiyarın öldürüldüğünü ve işkence gördüğünü bildirdi.²⁹⁷

Devlet Han, Sultan İbrâhim tarafından yakalanmadan önce bir çözüm bulmaya çalıştı. Hesaplamaları sonucunda hayatını korumak için Bâbü Şah'ın Hindistan'a gelmesini istedi.²⁹⁸ Nihayet, Bâbü Şah'ın Hindistan'a gelişiyle bu toprakların tarihinde yeni bir sayfa açıldı. Devlet Han, oğlu Dilâver Han'ı Kâbil'deki Bâbü Şah'ın sarayına gönderdi.²⁹⁹ Lahor'dan Kâbil'e olan yolculuk on gün sürdü. Babasının Bâbü Şah'ı

²⁹³ Rey Bender b. Buhar Mal, *Lübbü't-Tevârih ya Târihu'l-Bâb*, Tahran Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, Tahran, t.y., s. 60; Hîrevî, s. 253.

²⁹⁴ Bedâûnî, s. 227; Firişte, s. 191.

²⁹⁵ Bahandarî, s. 156; Firişte, s. 191; Tabâtabâî, (1374/1987), s. 141; Hîrevî, s. 252.

²⁹⁶ Bedâûnî, s. 227.

²⁹⁷ Yâdgâr, s. 88.

²⁹⁸ Bedâûnî, s. 227; Divanî Danî Çand Reyzâde, *Key-Gevhernâme*, yay: Muhammed Bakır, Lahor: İntişârât-ı Pencap Edebî Akademî, 1965, s. 85; Bahandarî, s. 156; Peter Malcolm, *Târih-i İslâm Cambridge*, trc: Timur Kâdirî, Tahran: Beynelmîlel Yay., 1383/2004, s. 990; Tâhire Sıddîkî, *Dâstân-ı Saray der Şube Kahire der Devre-yi Timûriyân (932-1247)*, Merkez-i Tahkikât-i Fârsî'yi İran ve Pakistan, İslâm Âbâd, 1377/1998, s. 41.

²⁹⁹ Yâdgâr, s. 95; Ansari, s. 955, Halim, s. 161-162. *Siyerü'l Mûteahhirîn* eserinde şöyle nakledilmektedir. Devlet Han'ın kendisi Bâbü Şah'ın yanına gitmiştir., Tabâtabâî, (1374/1987). *Târih-i Şâhî* kitabında ise Devlet Han'ın Bâbü Şah'a gönderdiği mesaj hakkında şu şekilde rivayet eder: “Devlet Han, Sultan İbrâhim'in durumundan çok korktuğu için oğlu Dilâver Han'ı Kâbil'in

Hindistan’a davet etmesi ve Sultan İbrâhim Lûdî’nin işine son vermesine dair mesajını ilettili.³⁰⁰ Her zaman Hindistan’ı fethetmeyi hayal eden Bâbü Şah, bu fırsatı değerlendirerek Hindistan üzerine yürüdü. Bu konunun izahı bir sonraki sayfada açıklanacaktır.

Sultan İbrâhim Lûdî’nin kişisel özelliklerine baktığımızda kaynaklar onu sert mizaçlı, aynı zamanda cömert, cesur, kibirli, zalim ve diktatör bir hükümdar olarak tanımlamışlardır. Saltanat döneminde ise, daima Afgan tüccarlar ve saraydaki görevlilerle çatışmıştır. Sultan İbrâhim, Devlet Han’a yazdığı bir mektupta, Bâbü Şah’ı Hindistan’a davet etmekle büyük bir ihanet ettiğini söylemiş, Devlet Han ise “*Moğulları ben getirmedim, onu getiren sizin o çirkin davranışlarınız oldu*”³⁰¹ diye cevap vermiştir.

Sultan İbrâhim’in saltanata bakış açısı genel olarak Hint saltanat tarzına uygundu.³⁰² Ancak Nuhânî, Fûrmelî ve Lûdî gibi güçlü kabilelerin ve yöneticilerin yıkılması onun çöküşüne ve ölümüne neden oldu. Hâkimiyetini sağlamlaştırmak için büyük önlemler aldı fakat büyük kabilelerin karşısında başarısız oldu. Onun bu yönetim biçimi Sultan İbrâhim’in dedesi Behlûl Lûdî’den miras kalmıştı. Ama Sultan İbrâhim’in babası İskender Lûdî, tedbirli ve cömert davranmakla onları belli bir dereceye kadar emri altına alabilmişti. Behlûl Lûdî ve İskender Lûdî emirlerin ortaklaşa yönettiği bir iktidarı devam ettirmekteydi. Yönetiminde kendisine rakip olabilecek her türlü oluşuma kesinlikle karşıydı.³⁰³

Rivayete göre Sultan İbrâhim, devlet ve askerî işlerdeki olumsuzlukların ve kendisinin mağlup olmasına neden olan şeylerin, önceki döneme dayandığını iddia etmiş ve hânedandan gelen emirlerin ihmallerine bağlamıştır. O dönemde Hindistan’da merkezî bir monarşinin kurulmasını gerekli görenler, böyle bir zorluğu fark edince Sultan İbrâhim’in eylemlerinin bir hükümetin kurulması doğrultusunda olduğuna inanıyorlardı. Amacına ulaşmak için Afgan hükümdarı olan Lûdîler, Fûrmelîler ve Luhânîler gibi geniş aileleri zapturapt altına almaktan başka bir seçeneği yoktu. Bu ailelerin reisleri de Sultan İbrâhim’i

hükümdarı Bâbü Şah’a göndererek şöyle dedi; Sultan İbrâhim, babasının komutanlarından hükümetinin temelini oluşturan masum 23 kişiyi öldürdü. Ölülerin bir kısmını duvara astı, bir kısmını ise ateşle yaktı. Aynı zamanda öldürülenin ailesi yüzünü bile görmedi. Böylece Hindistan’daki insanlar Bâbü Şah’ı dört gözle gelmesini bekledi.” Bkz. Yâdgâr, s. 89.

³⁰⁰ Bedâûnî, s. 227; Nihâvendî, (1925), s. 487.

³⁰¹ Yâdgâr, s. 93.

³⁰² Duğlat, s. 188.

³⁰³ Halim, s. 195-197.

kendileri gibi bir emir olarak görüyorlardı. Fakat İbrâhim Lûdî, rolüne ilişkin onlara tamamen farklı bakardı. Zira bu derin ayrılık, az sayıdaki insana rağmen Hindistan eyaletlerinin sorumluluğunu üstlenen yöneticilerin tepkisine neden oldu. En başından beri Celal Han'ı saltanata ortak yapması, Sultan İbrâhim Lûdî'ye muhalefet zemini hazırladı. Sultan İbrâhim Lûdî ise bu muhalefet eylemlerine sert bir şekilde karşılık verdi. Dolayısıyla hem kendisine muhalefet edenler hem de onun lehine konuşanlar bu konuda hemfikirli. Sultan İbrâhim Lûdî, Afgan yöneticilerle birbirini izleyen iktidar mücadeleleri ve iç kargaşalar sonucunda Bâbü Şah'a mağlup oldu.

Böylece Sultan İbrâhim'in saltanatı, sekiz yıl, sekiz ay ve on sekiz gün süreyle sona erdi. Onun ölümüyle birlikte Lûdî'nin Delhi üzerindeki Afgan egemenliği tamamlanmış oldu. Hindistan'da yeni hânedan Bâbürlüler saltanat tahtına çıktı.

3.1.3. Sultan İbrâhim Lûdî'nin Askerî Gücü

Hindistan, çok fazla servete sahip olmasına rağmen askerî açıdan çok zayıftı. 16. yüzyılın ilk çeyreğindeki siyasî kargaşa Hindistan topraklarını savunmak için oluşacak bir çabayı engelledi. Ancak Hindistan'ın kalabalık nüfusa sahip olması büyük bir ordu kurmasına imkan tanıdı. Buna karşın, askerî ilerleme, silahların kalitesi ve taktiksel gelişimler açısından diğer ülkelere göre gerideydi. O sırada İran ve Afganistan bile ordularını topçu silahlarıyla donatmıştı. Kuzey Hindistan'ın yöneticilerinin hiçbiri gerek Hindu gerekse Müslüman olsun ateşli silahlara sahip olmayı umursamıyordu. Lûdîler döneminde Delhi ordusu ulusal bir güce sahip olmadığı için aşiret geleneği vardı. Askerî yönetime itaat yerine kendi aşiret liderlerine itaat ederlerdi. Aynısı, ister Rânâ Sangâ ister başka bir Hindu Krallığı olsun, Rajput ordusu için de geçerliydi. Hint orduları, geleneksel olarak bölümlere ayrılmıştı. Delhi Sultanlarının en karakteristik özelliği zayıf ve güçsüz olmalarıydı. Subaylar ve askerler eski geleneğe göre yönetiliyordu. Kuzeybatı sınırlarının tahkimatı ve savunması çoğunlukla göz ardı edilmişti.³⁰⁴

Yukarıdaki bilgilere göre, Sultan İbrâhim'in elverişsiz koşullar yüzünden Bâbürlüler'e yenildiğini söyleyebiliriz. Bu arada Bâbü Şah'ın başarısının, yalnızca Lûdî

³⁰⁴ Srivastate, s. 8.

hükümetinin zayıflığının bir sonucu olmadığını, o zamanlarda Hindistan’da henüz gelişmiş bir ateşli silahın bulunmadığını da belirtmek gerekir.³⁰⁵

3.2. Bâbü Şah’ın Hindistan’daki Faaliyetleri

3.2.1. Bâbü Şah’ın Hindistan Üzerine Seferleri

Bâbürnâme’ye göre, Bâbü Şah’ın Hindistan’a ilk seferi, Muharrem 925/ Ocak-Şubat 1519 yılında Kunar³⁰⁶ üzerinden Bacaür’a gerçekleşti.³⁰⁷ Bu dönemde Bacaür Kalesi, Afgan Delazak kabilesinin yerel yöneticisi olan Sultan Bacaür’un elindeydi. Bâbü Şah yerel hükümdarlardan birini Sultan Bacaür’a göndererek kendisine itaat edip kaleyi teslim etmesini istedi. Ama kalenin hükümdarı bu talebi reddetti. Bu nedenle Bâbü Şah savaşmak zorunda kaldı. Sonunda mücadeleyi Bâbü Şah kazandı ve Bacaür Kalesi’ni ele geçirdi. Bâbü Şah kalenin yönetimini “Hoca Kelan” adlı komutanlarından birine teslim etti.³⁰⁸

Bâbü Şah Bacaür’u ele geçirdikten sonra Sevâd tarafına yöneldi. O sırada Sevâd bölgesi, Afgan Yusuf Zâî’nin kontrolü altındaydı. Yusuf Zâî ve kabilesi Hindistan yolunun üzerindeyken Bâbü Şah onunla akrabalık³⁰⁹ ilişkisi kurarak yakınlaştı.³¹⁰

Bâbü Şah, Yusuf Zâî’nin kabilelerinin güvenini kazandıktan sonra İndus Nehri’ni geçerek civardaki bölgelere akınlar düzenledi. Devlet Han Lûdî’nin oğlu Ali Han tarafından yönetilen Behire vilayeti, (Pencap’a bağlı) Bâbü Şah’ın eline geçti ve Hindu Bey’e teslim edildi. Bundan sonra Bâbü Şah Gekher kabilesi (Gekherler’in reisi Hâtî Han) üzerine

³⁰⁵ Cevahirîl Nehru, *Keşfî Hind*, trc: Mahmud Tafzeli, Tahran: Emîr-i Kebîr Yay., 1308/1890, C. 1, s. 399; Tabîbî Nesîrî, *Temeddün-i Hind*, Müessesesi-i Ferhengî Münâdî Yay., Tahran, 1382/2003, C. 1, s. 34.

³⁰⁶ Kunar, doğu sınır hattıyla bitişik olup merkezî Esedâbâd’dır. Coğrafya olarak batıda Lagman, kuzeyde Bedahşan, güneyde ise Nengrehar eyaletiyle çevrilmiştir. İslâm dinî bu bölgeye yayılmadan önce Kâfiristan ismiyle anılmaktaydı. Bkz. Muhammed Hüseyin Yemîn, *Afganistan Târîh-i*, İntişârât-ı Akabî Kıssa Hanî Rahmet Market, 1380/2001, s. 231.

³⁰⁷ *Bâbürnâme*, (1308/1929), s. 137; Gülbeden Bânû, (1383/2004), s. 36; Bender, s. 62; Firişte, s. 201. Diğer bazı kaynaklara göre Bâbü Şah’ın Hindistan’a ilk çıkarmasını 1506-1507 yılı olarak kaydedilmektedir; Bahandarî, s. 152; Tabâtabâî, (1374/1987), s. 144. Bu iki kaynak dışında, Bâbü Şah’ın Hindistan’a ilk hücumu 1504-1505 yılı olarak bilinmektedir., Mübârek, s. 144; Nihâvendî, (1383/2002), s. 494.

³⁰⁸ *Bâbürnâme*, (1308/1890), s. 787.

³⁰⁹ Bâbü Şah, Afgan lideri Şah Mansur’un kızıyla evlenmiştir., Gülbeden Bânû, (1383/2004), s. 36.

³¹⁰ Abdullah Karger, *Şahenshah Suhenver*, El-ezher Yay., Pakistan, 1383/2004, s. 16.

hücum etti. Gekher'in ³¹¹ yönetim ve hükümet merkezî olan Perhâle kasabasını ve hazinelerini ele geçirdi.³¹²

Bâbü Şah Hindistan'da pek çok fetih gerçekleştirdi, ancak ele geçirdiği toprakları uzun süre kontrol edemedi. Fethedilen bölgeden ayrılınca bu topraklar eski sahiplerinin eline geçti. Bunun üzerine idarecileri uyarmak için Molla Mürşid'i Delhi'ye elçi olarak gönderdi. Ama Lahor hükümdarı Devlet Han Lûdî (İbrâhim Lûdî'nin kardeşi), mezkûr elçiye Hindistan'ın durumunu ve kargaşa içinde olduğunu gerekçe göstererek gitmesine izin vermedi.³¹³

Bâbü Şah'ın Hindistan'a ikinci seferi 925/1519'un sonundaydı.³¹⁴ Tarihçiler, Bâbü Şah'ın Hindistan seferlerini farklı bir şekilde yorumlamışlardır. Onun bu ikinci seferinin nedeni, İbrâhim Lûdî'nin taraftarı ve Afgan kabilelerinin reisi olan Yusuf Zâî'den kurtulmaktı. Bâbü Şah, bunu *Bâbürnâme*'de: "*Yusuf Zâî'den kurtulmakta kararlıydım*" şeklinde ifade etmektedir.³¹⁵ Ama bazı kaynaklara göre Bâbü Şah'ın bu seferdeki gerçek amacı Lahor'u ele geçirmektir.³¹⁶

Yusuf Zâî, Bacaür ve Suat çevresinin hâkimi olan Şah Mansur'un kızıyla evlenmek bahanesiyle Kâbil'e gelmişti. Diğer taraftan Peşâver vadisindeki Afgan kabileleri Bâbü Şah'a itaat etmiyorlardı. Bu nedenle Bâbü Şah, Yusuf Zâî'nin yokluğunu bir fırsat bilerek Peşâver'e doğru yola çıktı. Ama Peşâver'e ulaştığında Sultan Said Han (Kâşgar hâkimi), Bedahşan'a yöneldiği haberini aldı. Bâbü Şah, Sultan Üveys Han'ın oğlu Mirza Sultan Muhammed'i büyük bir orduyu Peşâver'e gönderdi ve dikkatini Kâbil'e verdi. Yoldayken

³¹¹ Pakistan'ın Pencap ve kuzeybatı sınırında yaşayan Müslüman savaşçı bir kabilenin adıdır. Bkz. A.S. Bazmee Ansari, *İslâm Ansiklopedisi*, C. 13, Türkiye Diyanet Vakfı Yayinevi, İstanbul, 1996, s. 551.

³¹² *Bâbürnâme*, (1308/1929), s. 147-159; Reyzâde, s. 71-72; Firişte, s. 201.

³¹³ Bâbü Şah Pencap'ı Timurluların mirası olarak biliyordu. Çünkü Emir Timur Pencap'tan ayrılmadan önce Sadaat hanedanını kurucusu Hızır Han adına bölgenin yönetimine teslim etmişti. Böylece bu hanedanlık 1413'ten 1452 yılına kadar Delhi ve Kuzey Hindistan'da saltanatını sürdürdü. Bu saltanatın ardından Afgan hanedanı Lûdîler tahta geçti. Bâbü Şah, İbrahim Lûdî'ye bir mektup göndererek şöyle dedi. Eğer benim karşıma çıkamıyorsan Pencap'ı Sadaat yönetimine teslim et. Daha fazla bilgi için Bkz. Mübârek, s. 146; Nihâvendî, (1383/2002) s. 494.

³¹⁴ Bender, s. 62; Ashirbadi Lal Srivastate, *The Mughul Empire (1526-1803)*, Agra College, Agra, 1966, s. 15.

³¹⁵ *Bâbürnâme*, (1308/1929), s. 154.

³¹⁶ Firişte, s. 201.

Sultan Said Han'ın dönüş haberini alınca Peşâver'deki Afganlara ani bir saldırıda bulundu ve büyük ganimet elde ederek Kâbil'e döndü.³¹⁷

Bâbü Şah'ın Hindistan'a üçüncü seferi 926/1519-1520 yılında gerçekleşti.³¹⁸ Pencap yolunda Bâbü Şah'ın ilerlemesini engelleyen kabileler vardı ve onları yendi. Sind bölgesini geçtikten sonra daha önce Bahire'de kendisine isyan eden ve bu bölgeye atadığı valiyi görevden alarak cezalandıran halkın üzerine yürüdü. Bâbü Şah'ın bu seferi bundan dolayı Behire bölgesi üzerine yoğunlaştı. Daha sonra Pencap'tan Siyâkût'a hareket etti ve burayı hiçbir direnişle karşılaşmadan ele geçirdi. Dolayısıyla bu şehri yağmalamadı ama Saidpur bölgesinin kendisine karşı gelmesinden dolayı bütün bölge halkının katledilmesini ve köleleştirmesini emretti.³¹⁹

Diğer taraftan Bâbü Şah Kandehar'daki önde gelenlerin teşvikleriyle Kandehar halkının isyanını ve itaatsizliklerini haber alınca Kâbil'e dönmek zorunda kaldı. Bunun nedeni ise Kandehar hükümdarı Şah Bey Erguvan (Şücâ Bey), Bâbü Şah'ın ele geçirdiği topraklara karşı tehlike arz etmesiydi.³²⁰

Bâbü Şah Kâbil'e döndükten sonra Kandehar'ı Argunların (16. yüzyılda Sind ve Mültan bölgesinde hüküm süren bir Türk hânedanı) elinden almaya karar verdi. Bu nedenle Kandehar bölgesine doğru harekete geçti ve burayı 926/1519-1520'de kuşatma altına aldı. Bu sırada Bedahşan'ın hükümdarı Can Mirza'nın ölüm haberi ulaşmıştı. Bâbü Şah, Şehzade Hümayun'u Bedahşan'a gönderdi. Kendisi ise Kandehar'ın bütün bölgelerini ele geçirdi.³²¹

Bu minvalde Şah Bey Erguvan, Horasan'da Atabey Emir Han'ı yöneten Şehzade Tahmasb Safevî'den yardım istedi. Şah Bey Erguvan, Bâbü Şah'ı Kandehar'ı fethetme düşüncesinden vazgeçirmeye çalıştı. Herat'a Özbeklerin saldırımlarında

³¹⁷ Fidâî, s. 194.

³¹⁸ Hâfî Han Muhammed Hâşim Nizâmülmülkî, *Müntehabü'l-lübâb*, düz: Mevlevî Kabiruddin Ahmed ve Mevlevî Gûlam Kadîr, Kalkûta: Oxford Üniversitesi, 1869, s. 46; Firişte, s. 202.

³¹⁹ Nizâmülmülkî, s. 46; Bender, s. 62.

³²⁰ Srivastate, s. 15.

³²¹ Gülbeden Bânû, (1383/2004), s. 37; Firişte, s. 202.

endişeleniyordu.³²² Ancak Bâbü Şah onun önerisini reddederek Kandehar'ı üç yıl boyunca kuşatma altında tuttu.³²³

Nihayetinde Şah Bey Erguvan, Bâbü Şah'ın uzun süren kuşatmasından bıktı ve herhangi bir taraftan yardım alamadığı için anlaşmak niyetiyle Şeyh Ebu Said Pûrânî'yi bir ahitnameyle beraber Bâbü Şah'a gönderdi. Bâbü Şah da Hoca Mahmud ve Hoca Abdülazîm'i Kandehar kalesine gönderdi. Görüşmeler sonucunda Kandehar'ın gelecek yıl Bâbü Şah'a devredilmesine karar verildi.³²⁴ Bu müzakere Bâbü Şah'ın üstünlüğünü göstermektedir. Yapılan antlaşma neticesinde Kandehar şehrinin anahtarı 13 Şevval 928/ 5 Eylül 1522 tarihinde Mîr Gıyâsüddîn Nebire Han Hândmîr (Habîbü's-Siyer yazarı) tarafından Bâbü Şah'a gönderildi. Bâbü Şah, bu mezkûr şehrin yönetimini oğlu Kamran Mirza'ya devretti.³²⁵ Böylece Hindistan yolunda bulunan önemli stratejik bir şehir Bâbü Şah tarafından ele geçirilmiş oldu.

Bu dönemde Lûdîlerin Afgan Devleti, Sultan İbrâhim Lûdî'nin zulüm ve baskısı yüzünden gerileme dönemine girmiş, hânedan içinde anlaşmazlıklar artmıştı. Ayrıca Sultan İbrâhim Lûdî bölgedeki ileri gelen halkı ve yaşlıları şehirden kovdu. Bu nedenle Sultan İbrâhim'in amcası Aleâddîn Âlem Han, yeğenine karşı Bâbü Şah'ın Kâbil'deki ordusuna katıldı. Devlet Han da (Pencap valisi) Bâbü Şah'a, Hindistan'ı ele geçirme ve Delhi'yi yönetme konusunda teşvikte bulundu.³²⁶

Bâbü Şah, 930/1523-1524'te dördüncü kez Hindistan'a sefere çıktı ve Lahor'un sınırına ulaştı. Pencap yönetiminden bir grup Lahor yakınlarında Bâbü Şah'la savaşsa da kendi aralarında anlaşmazlıklar yüzünden mağlup oldular. Böylece Bâbü Şah muzaffer bir

³²² Kandehar, stratejik bir şehir olduğu için bu şehrin ele geçirilmesi konusunda İran ile Hindistan arasında devamlı bir anlaşmazlık söz konusu olmuştur. İran ve Hindistan'ın Kandehar'ı fethetmesindeki en önemli etken, konum ve şöreti kazanmaktır. İran ve Hindistan'ın Kandehar'a karşı kazandığı zafer, Özbeklerin dostluğuna sebebiyet verdi. Özbeklerin taraf tutması bu meseleye bağlıydı., Riyâzü'l-İslâm, s. 264-265.

³²³ Firişte, s. 202., Riyâzü'l-İslâm, s. 202.

³²⁴ Bakkârî, (1357/1938), s. 111; Seyyid Mîr Muhammed b. Celal Tetevî, *Terhânnâme*, "*Târîh-i Sind der Zaman-i Erguvan ve Terhân*", (düz. Seyyid Hüsâmüddîn Râşidî), Haydarâbâd: Senedî Edebî Peder ve Haydarâbâd, 1965, s. 16-17; Tetevî, (1971), s. 490. Bazı kaynaklarda bu anlaşmadan hiç bahsedilmemektedir. Ayrıca Şah Bey Erguvan'ın kaçtığını söylenir., Firişte, s. 202; Fidâî, s. 177.

³²⁵ Ma'sûmî, s. 111; Tetevî, (1965), s. 17; Habîbî, s. 26-27.

Gülbeden Bânû, (1383/2004), s. 37.

³²⁶ Köprülü, (1986), s. 848.

şekilde Lahor'a girdi ve ardından Pencab'ın mâiyetinde olan Debalpûr Kalesi'ni ele geçirdi.³²⁷

Devlet Han, İbrâhim Lûdî'nin korkusundan Belûçlar kabilesinin içinde yaşıyordu. Çocukları Ali, Gazi ve Dilâver Hanları ise, tecrübelerini arttırmak için Debalpûr'a Bâbü Şah'ın yanına gönderdi. Bâbü Şah da Calender ve Sultanpûr'da³²⁸ Devlet Han'ın oğullarına önemli idari görevler verdi.³²⁹ Devlet Han'ın bağımsız bir devlet kurma fikri vardı, bu yüzden Bâbü Şah'ın ordusunu Dilapûr'dan uzaklaştırmak için bir Afgan birliğin ordusuna gizli görev verdi. Bu sırada Dilâver Han, babasının ve kardeşi Gazi Han'ın hilelerini Bâbü Şah'a bildirdi. Bâbü Şah da onların suikast planlarını ortaya çıkardı. Sonunda onları affetti ve Dilâver Han'a teslim etti.³³⁰

Bâbü Şah, Lahor'u Mîr Abdülazîz'e, Sialkot'u Hüsrev Koklaş'a, Debalpûr'u Sultan Alâeddîn'e ve Kalanaur'u Muhammed Ali'ye teslim ederek kendisi Kâbil'e döndü.³³¹

Devlet Han ve oğlu Gazi Han, Bâbü Şah'ın yokluğunu bir fırsat bilerek Celander, Depalpûr ve Sialkot'a saldırı düzenledi. Ancak bu olay keşmekeş ve bozulmaya neden oldu. Bu sırada Sultan İbrâhim, onlarla yüzleşmek için Hindistan'a yaklaşmış durumdaydı. Fakat Devlet Han ve Gazi Han, Sultan İbrâhim'e karşı başarılı olamayınca hileye başvurdular. Diğer taraftan Bâbü Şah, Delhi'yi feth etmek için Sultan Alâeddîn'i (Moğul hükümdarı) yardıma çağırmıştı. Aynı zamanda Sultan İbrahim Lûdî, Sultan Alâeddîn'e bir makam vaat ederek Lahor'dan gelmesini istedi. Sonra Sultan Alâeddîn, Sultan İbrâhim Lûdî'nin ordusuna katılarak Devlet Han ve Gazi Han'ın üzerine yürüdü. Bilahere Sultan İbrâhim'in ordusu onları mağlup ederek askerlerini dağıttı.³³²

³²⁷ Nizâmülmülkî, s. 47-48; Firişte, s. 202; Bender, s. 62; Lal, s. 80.

³²⁸ Celander ve Sultanpûr, Pencab'ın iki önemli stratejik şehirdir., *Bâbürnâme*, (1308/1890), s. 21

³²⁹ Firişte, s. 202; Bender, s. 62; Fidâi, (1283/1867), s. 195.

³³⁰ Firişte, s. 202; Lal, s. 13.

³³¹ Firişte, s. 202.

³³² Firişte, s. 203; Nizâmülmülkî, s. 48-49; Zain Khans, (1982). *Tabaqat-ı Babari*, trans: Hasan Aksari, Delhi: y.y.y., 1982, s. 40.

3.2.2. Rânâ Sangâ ile Kânvâ Savaşı ve Delhi'nin Fethi

Bâbü Şah hâkimiyetini sağlamlaştırmak için daha çok çaba göstermesi ve güçlü ordulara karşı mücadele etmesi gerekiyordu. En büyük rakiplerinden biri, güçlü Racpût³³³ birliğini yöneten ve Hindistan'ın en büyük toprak sahiplerinden biri olan Çitor'da³³⁴ Raca Rânâ Sangâ idi.³³⁵ Aynı zamanda Raca ailesinin en güçlü reislerden biriydi. Delhi uzun zamandır bu Racpûtlar tarafından yönetiliyordu. Rânâ Sangâ, Kâbil'e Bâbü Şah ile işbirliği yapmak için bir elçi göndermişti. Fakat Bâbü Şah'a söz vermesine rağmen sözünde durmadı. Bir rivayete göre sözünü tutmamasının sebebi, Lûdî hânedanının dağınık ve geniş topraklarını ele geçirmek istemesiydi. Başlangıçta Rânâ Sangâ, Kandeher kalelerinden birini ele geçirerek Bâbü Şah'ın adamlarını sınır dışı etmişti.³³⁶ Bununla birlikte Rânâ Sangâ, Hasan Han Mîvât ve Sultan İbrâhim Lûdî'nin kardeşi Mahmud Lûdî gibi Bâbü Şah'ın muhaliflerinden birçok kişiyle ittifak yaptı ve altmış bin kişilik büyük bir orduyla Agra'ya yöneldi.³³⁷

Rânâ Sangâ'nın büyük bir orduyla Agra'ya doğru hareket etmesinin nedeni, Hint imparatorluğunu yeniden ihya etmektir. Daha önce Rânâ Sangâ, rakibi İbrâhim Lûdî'ye karşı Bâbü Şah'ı destekleyeceğini düşünmüştü. Ancak bir süre sonra Bâbü Şah'ın atası Emir Timur'dan farklı olarak fazla ganimet peşinde olmadığını, Hindistan topraklarında daimi kalma niyetinde olduğunu öğrenince yardım etme düşüncesinden vazgeçti.³³⁸

Bâbü Şah bu durumdan haberdar olunca, Rânâ Sangâ'yla savaşmak için hazırlık yapmaya başladı. Agra'da bulunan askerlerini çeşitli yerlere gönderdi. Ayrıca, o sırada Jaunpûr'da olan oğlu Şehzade Hümâyûn'u Agra'ya davet etti. Hümâyûn ise görevini Sultan

³³³ Racpûtlar, kendini güneşin torunları olarak görüyordu ve bu kabile Hindistan'ın Racastan halkına bağlıydı., Darren Hardy, *Müsülmanan-i Hind Britanya*, trc: Hasan Lahutî, Meşhed: Bünyâd-i Pojuhişha-yi İslâmî, 1369/1990, s. 50; Sekizinci yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Racpût'tan daha önce Hristiyanlar Hint tarihinde görünmüştür. Yavaş yavaş Kuzey Hindistan'a ve Dekken Paltosu'nun bir kısmına yayılmaya başlamıştır. Bazılarına göre Gupta döneminin sonlarında Hindistan'a gelen Hunlarla özdeşleştirmişler. Sekizinci yüzyıldan onuncu yüzyıla kadar Hindistan tarihinde Racpût Saltanatı sözüyle meşhur olmuştur., Ali Asgar Hikmet, *Ser-zemin-i Hind*, İntişârât-ı Dânişgâh-i Tahran, Tahran, 1337/1958, s. 24.

³³⁴ Çitor, Hindistan'ın Racpût eyalet şehirlerinden biridir., *Bâbürnâme*, (1350/1971), s. 22.

³³⁵ Nurettin Muhammed Cihângîr Gürgânî, *Cihângîrnâme veya Tüzük-i Cihângîrî*, yay: Muhammed Hâşim, Tahran: İntişârât-ı Bünyâd-i Ferhengî İran, 1359/1980, s. 4.

³³⁶ Herevî (1935), s. 21; Nihâvendî, (1925), s. 503; *Bâbürnâme*, (1350/1971), s. 844.

³³⁷ Firişte, s. 208.

³³⁸ Amînî, s. 36.

Cüneyt Barlas'a bırakarak babasının daveti üzerine Agra'ya geldi.³³⁹ Sonra Bâbü Şah, savaşmak için Agra'dan hareket etti.

Nihayet İki ordu karşı karşıya gelince Racpûtlar, kendi ordularının üstün olduğunu gördüler ve savaşı kazanacağını düşündüler. Daha önce Racpût askerlerinin cesaret ve savaşçılık yönünden üstün olduğunu herkes duymuştu. Bu nedenle tarihçi Muhammed Şerif Münecim'in belirttiğine göre, bu durum Bâbü Şah'ın askerlerini tedirgin etti.³⁴⁰ Bâbü Şah durumun tehlikeli olduğunu fark edince hemen bir kurultay yaptı. Bu toplantıda kendisine orduyu güvendiği bir komutana bırakmasını önerdiler. Ayrıca kendisinin de Pencap'a gitmesini tavsiye ettiler. Bâbü Şah bu öneriyi reddetti ve ordusunu savaşa cesaretlendirmek için orduya komutanlık edeceğini ilan etti. Askerleri de herhangi bir korku ve şüpheyi kapılmadan şehitlik arzusuyla cesaretli bir şekilde savaşacaklarını söylediler. Bâbü Şah savaş öncesinde, işlediği bütün günahlara tövbe ederek ordusuyla birlikte Allah rızası için cihat etmeye karar verdi.³⁴¹

Bu savaş 12 Cemâziyelâhir 933/16 Mart 1527'de Biyâne bölgesinde Kânva yakınlarında gerçekleşti.³⁴² Racpûtlar daha önceki sayısız zaferlerinden cesaret alarak üstün olduklarını düşünerek tedbirsizce ilerlediler. Bâbü Şah da askerlerine cesaret ve moral vererek doğru zamanda saldırıya geçti. Bâbü Şah savaş taktiği savunma önlemlerinin yanı sıra, silah ve topçuları öne tarafa yerleştirdi. Onun bu fikri düşmanın heyecan ve cesaretinin kaybolmasına neden oldu. Sonunda Rânâ Sangâ ve ordusu cesurca savaşmasına rağmen yenildi.³⁴³ Bu savaştan çok sayıda asker firar etti ve komutanlarının çoğu da öldürüldü. Bu öldürenlerin arasında Hasan Han Mivân da vardı. Raca Rânâ Sangâ ise, savaş meydanından kaçanların arasındaydı.³⁴⁴ Bâbü Şah, kaçan orduları takip ederek Mivât vilayeti dâhil olmak üzere Ganj bölgesini bütünüyle kendi topraklarına kattı.³⁴⁵

³³⁹ Herevî, (1935), s. 23-24; *Bâbürnâme*, (1350/1971), s. 869; Bedâûnî, s. 235; Mübârek, s. 166; Nihâvendî, (1925), s. 50

³⁴⁰ Gülbeden Bânû, (1383/2004), s. 42; Firişte, s. 208.

³⁴¹ Bedâûnî, (1380/2002), s. 234; Herevî (1935), s. 25-25; Tebâtebâî, (1314/1897), s. 145; Gülbeden Bânû, (1383/2004), s. 43-44, Muni Lal, (1977), s. 92.

³⁴² *Bâbürnâme*, (1350/1971), s. 895; Firişte, s. 209; Tetevî, (1387/2009), s. 434.

³⁴³ Mübârek, s. 167-174; *Bâbürnâme*, (1350/1971), s. 809-906; Herevî (1935), s. 25-26; Sübhânî, (1377/1998), s. 268; Babur, (1969), s. 561-574; Lal, s. 93.

³⁴⁴ Rânâ Sangâ bu yenilginin üzüntüsünden iki yıl sonra öldü., Singh, s. 194.

³⁴⁵ Mübârek, s. 175; Firişte, s. 209.

Kânvâ Muharebesi çok önemliydi, özellikle Bâbü Şah için Pânîpet Savaşı'ndan daha büyük öneme sahipti. Zira bu savaşta kazanılan zaferden dolayı Bâbü Şah, Hintli/Müslümanların nezdinde Hindistan'ın yenilmez fatihi olarak görüldü. Öte yandan, Bâbü Şah Hint saltanatını miras yoluyla değil, askerî güçle elde etti. Kânvâ Savaşı'ndan sonra onun en önemli amacı topraklarını genişletmekti. Bâbü Şah bu savaştan hemen sonra hâkimiyet merkezini Kâbil'den Hindistan'a nakletmiştir.³⁴⁶

3.2.3. Çanderi Üzerine Sefer

Bâbü Şah, batıdan Afganların, güneyden ise Hindu birliğinin rehberi olan Raca Medinî Rao'nun tehdidi altındaydı. Bir süre sonra durumu vahim gören Bâbü Şah ordusunu hazırlayarak 14 Rebiyülevvel 934/9 Kasım 1527'de Agra'dan Çanderi'ye³⁴⁷ doğru yola çıktı. Daha önce kazanılan zaferden sonra onlara güvenmiyordu. Bâbü Şah 27 Rebîu's-Sânî 934/20 Ocak 1528'de Çanderi'ye ulaştı.³⁴⁸

Bâbü Şah Çanderi savaş öncesinde yaşanan olayları *Bâbürnâme*'de şöyle anlatmaktadır: “İç savaş sırasında bağımsızlığını kazanan Çanderi topraklarının çoğu Malûh hânedanının yöneticisi Sultan Nâsırüddin'in³⁴⁹ idaresi altındaydı. Sultan Nâsırüddin'in ölümünden sonra oğlu Sultan Mahmud, Malûh'u³⁵⁰ ele geçirdi. Diğer bir oğlu Muhammed Şah da Çanderi'nin yönetimini ele geçirdi ve kardeşi Sultan Mahmud'a karşı Sultan İskender Lûdî'ye sığındı. Sultan İskender de Sultan Mahmud'u himaye etti. Sultan İskender'in 923/1517'de ölümünden sonra tahta Sultan İbrâhim Lûdî geçti. Bir süre sonra Muhammed Şah ölünce Sultan İbrâhim Lûdî, Çanderi yönetimine kendi adamlarından birini tayin etti. Sultan İbrâhim Lûdî'nin yönetiminde olan Çanderi bölgesi daha sonra Rânâ Sangâ tarafından kuşatıldı ve Rânâ Sangâ şehri, Medinî Rao'ya devretti.”³⁵¹

Bâbü Şah, ilk önce Çanderi Kalesi'ni kuşattı. Bu sırada Medinî Rao diğer Rajputlarla birlikte başka bir kaleye sığındı. Rajputlar, kaleyi sonuna kadar kahramanca savundular, teslim olmadılar ve sonunda kendilerini intihar ettiler. Dolayısıyla Bâbü Şah'ın ordusu ateşli silahlar kullanarak kaleyi ele geçirdiler.³⁵² Bâbü Şah bu zaferin ardından

³⁴⁶ Singh, s. 194.

³⁴⁷ Çanderi, Hindistan'ın merkezî eyalet şehirlerindendir., *Bâbürnâme*, (1350/1971), s. 22.

³⁴⁸ *Bâbürnâme*, (1350/1971), s. 925-932.

³⁴⁹ Halaç Türklerinden olup Malûh'un hükümdarıydı.

³⁵⁰ Hindistan'ın merkez eyaletlerindendir., “Lugat-nâme-i Dihhudâ”

³⁵¹ *Bâbürnâme*, (1350/1971), s. 925.

³⁵² Firişte, s. 209-210.

Hindularla savaşma niyeti vardı, ancak doğudaki askerlerinin ağır yenilgileri onu bu eyleminden alıkoydu.³⁵³ Böylece Bâbüş Şah Çanderi'yi Sultan Nâsirüddin'in torunu Ahmed Şah'a teslim ederek kendisi doğruya doğru hareket etti.³⁵⁴

3.3. Bâbürlü Devleti'nin Kuruluşuna Etki Eden Faktörler

Daha önce Bâbüş Şah Hindistan yolunda bulunan önemli stratejik bölgelere dört sefer düzenlemişti. Bu seferler sırasında Bacaür, Sevâd, Peşâver, Sind, Behire, Pencap, Siyalkût, Kandehar ve Lahor'u ele geçirmişti. Bundan sonra Hindistan'ın iç kesimlerine doğru yöneldi. Bu sırada Hindistan'da Lûdî hanedanı iktidarda idi ve son Lûdî hükümdarı İbrâhim'in zulüm ve baskıları yüzünden hanedan gerileme dönemine girmişti.

3.3.1. Pânîpet Savaşı

Bâbüş Şah, Sefer 932/ Kasım-Aralık 1525'de beşinci kez Hindistan'a doğru hareket etti. Delhi'yi fethetmesi onun nihai hedeflerinden biri idi. Bâbüş Şah'ın Hindistan'a yaptığı ilk dört seferin sonucu, Lûdî yönetiminin zayıflığı ortaya çıktı.

Bâbüş Şah, Kâbil'deki askerî teçhizatını güçlendirdikten sonra Bedahşan hükümdarı Şehzade Hümâyûn'u, Hoca Kelan Beg'i, Gazne ve Zâbul kuvvetlerini yardıma çağırđı.³⁵⁵ Bâbüş Şah'ın bu askerî seferdeki ordusu Türk, Tacik, Semerkant, Bedahşan ve Horasan'ın yerel savaşçılarından oluşmaktaydı.³⁵⁶ Bu durum atası Emir Timur gibi tüm güçleri ve grupları Hindistan'ı fethetmek için kullandığını göstermektedir.

Bâbüş Şah'ın ordusu 1 Sefer 932/17 Kasım 1525 tarihinde Kâbil'den hareket ederek Hindistan'ı ele geçirme niyetindeydi.³⁵⁷ Oğlu Şehzade Kâmrân Mirza'yı Kâbil ve Kandehar'ı yönetmesi için görevlendirdi. 1 Rebiyülevvel 932/16 Aralık 1525'te Peşâver'den İndus Nehri'ni geçerek Hindistan'a doğru hızla ilerledi.³⁵⁸ Aynı yıl Bâbüş Şah, önce Siyalkut'u daha sonra Melavat (Milwat) kalesini ele geçirdi. Bu sırada Bâbüş Şah,

³⁵³ *Bâbüşnâme*, (1308/1890), s. 930.

³⁵⁴ Firişte, s. 210; Mübârek, s. 177.

³⁵⁵ Nizâmülmülkî, s. 49; Nihâvendî, (1383/2002), s. 487; Firişte, s. 203; Babur, (1969), s. 445.

³⁵⁶ Mübârek, s. 147; Nihâvendî, (1383/2002), s. 497.

³⁵⁷ Nizâmülmülkî, s. 49.

³⁵⁸ Bedâûnî, s. 229; Firişte, s. 203.

Devlet Han'ın kütüphanesinden büyük ölçüde faydalandı. Bu kütüphanede çok seçkin yazarların eserlerinin bulunduğu söylenmektedir.³⁵⁹

Melavat Kalesi'nin fethinden sonra Bâbü Şah, Devlet Han'ın (bu kaleye sığınan kişilere şiddetli bir şekilde serzenişte bulunmuştu) oğullarını, tüm Afgan tutsaklarla beraber Melavat Kalesi'nde esir alarak Kata Bey'e teslim etti. Sultanpûr'a ulaştığı sırada Devlet Han öldü.³⁶⁰ İki oğlundan biri olan Gazi Han, Sultan İbrâhim Lûdî'ye sığındı.³⁶¹ Diğer oğlu Dilâver Han ise Âlim Han'la birlikte Alâeddîn'e teslim oldu. Alâeddîn de onları sevinçle karşıladı.³⁶² Bu arada Şehzade Hümâyûn, İbrâhim Lûdî'ye bağlı ve Hamid Han'ın komutasındaki orduyu mağlup ederek müstahkem kalelerinden biri olan Hisâr-ı Fîruza'yı ele geçirdi.³⁶³ Diğer taraftan, Sultan İbrâhim Lûdî'nin emîrlerinden Afgan Bijen Celevâî ordularıyla birlikte Bâbü Şah'a sığındı.³⁶⁴ Böylece Bâbü Şah, Sultan İbrâhim Lûdî'ye karşı muhalif gruplardan gelen yardımla yeni topraklara yönelmeye hazırlandı.

Nihayet, 9 Recep 932/ 21 Nisan 1526 tarihinde Pânîpet ovasında şiddetli bir savaş yapıldı³⁶⁵ ve bu savaş Hindistan'ın kaderini belirledi. İbrâhim Lûdî'nin sayısız askerî vardı. Kaynaklara göre 100 bin askere ve 1000 file sahipti.³⁶⁶ Hâlbuki Bâbü Şah'ın ordusu 12 binden fazla değildi.³⁶⁷ Ama buna karşın, Bâbü Şah'ın leşkerinde savaş arabaları, topçular ve tüfekler vardı. Bu arabalar Üstad Ali Kulî ve Mustafa Rûmî önderliğinde Osmanlı tarzında sığır derisiyle birbirine bağlanmış ve arkalarında silahlı gruplar oluşturulmuştu. Bâbü Şah bu savaşta kendi tecrübelerine göre ordusunu kuvvetlendirmişti.³⁶⁸

³⁵⁹ *Bâbürnâme*, (1308/1929), s.169; Firişte, (1387/2009), s. 203.

³⁶⁰ *Bâbürnâme*, (1308/1929), s. 169; Firişte, s. 203-204.

³⁶¹ Nizâmülmülkî, s. 50. Ama Firişte'ye göre, Gazi Han'ın dağlara kaçtığını söyler. Firişte, s. 203.

³⁶² *Bâbürnâme*, (1308/1890), s. 748; Nizâmeddîn Ahmed Herevî, *Tabakat-ı Ekberî*, The Asiatic Society, Calcutta, 1935, C. 2, s. 6; Babur, (1969), s. 464.

³⁶³ Mübârek, s. 148; Nihâvendî, (1383/2002), s. 148; Herevî (1935), s. 297; Tetevî, (1387/2009), s. 406-407; Babur, (1969), s. 465-466.

³⁶⁴ Firişte, s. 204.

³⁶⁵ Meera Singh, *Medieval History of India*, Published Vikas Pub House, Delhi, 1978, s. 191.

³⁶⁶ *Bâbürnâme*, (1308/1929), s.174; Firişte, s. 204; Tetevî, (1387/2009), s. 410; Bedâûnî, s. 230. *Târîh-i Şâhî* kitabında ise Bâbü Şah'ın ordu sayısı yirmi dört bin olarak kaydeder. Bkz. Yâdgâr, s. 95.

³⁶⁷ *Bâbürnâme*, (1308/1929), s.178; Firişte, s. 204; Tetevî, (1387/2009), s. 410. *Müntehabü't-Tevârih* ve *Tabakat-ı Ekberî* eserlerde, Bâbü Şah'ın asker sayısı on dört bin olarak zikretmektedir., Bedâûnî, s. 230; Herevî (1935), s. 14.

³⁶⁸ Bedâûnî, s. 229; Mübârek, s. 149; Herevî (1935), s. 13.

Bâbü Şah'ın ordusu topçu kuvvetiyle saldırıya başladı. Sultan İbrâhim Lûdî'nin ordusunda bulunan filler ağır silahların korkunç sesinden ürkmeye başladı. Dolayısıyla Lûdîlerin işi daha da zorlaştı. Böylece Bâbü Şah'ın ordusu Lûdîlerin ön saftaki ordularını altüst etti. Lûdîlerin ordusunda ortaya çıkan bu kargaşadan sonra Bâbürlüler her yerden saldırıya geçti. *Bâbürnâme*'ye göre, Sultan İbrâhim Lûdî, bu tür yeni silahlara, savaş biçimine karşı tecrübesi olmayan deneyimsiz bir insandı. İbrâhim Lûdî savaş taktiklerini bilmiyordu, Bâbü Şah ise bu konuda ustaydı. Bâbü Şah'ın topçu ve tüfekçi grupları, Lûdî'nin kalabalık ve büyük ordusuna göre daha avantajlıydı. Ama yeni araştırmalar bu savaşta, yetenekli bir komutan olmadan, mevcut teçhizatın işe yaramayacağı kanaatinde idiler. Sonunda sabahtan öğleye kadar süren bu kısa savaş çok kanlı bir şekilde sona erdi. Sultan İbrâhim Lûdî'nin ordusu bu savaşta feci bir şekilde mağlup oldu ve binlerce askeriyle birlikte kendisi de öldürüldü.³⁶⁹ Pânîpet Muharebesi hem askerî hem de siyasî olarak Lûdîler için kesin bir yenilgiyle sonuçlandı. Lûdîler bunda sonra Bâbürlüler'e karşı bu yıkıcı mağlubiyetin telafisini hiçbir zaman gerçekleştiremedi.³⁷⁰ Böylece Afgan Lûdîlerin Delhi üzerindeki egemenliği sona erdi ve yeni bir hânedan Bâbürlüler Hindistan'a hâkim oldular.

Pânîpet Savaşı'nın sona ermesinin ardından Bâbü Şah ordunun bir kısmını Delhi ve Agra'ya gönderdi. Agra'ya gönderilen grubun komutanı şehzade Hümâyun'du.³⁷¹ Agra halkı ona kaleyi teslim etti. Hümâyun bu şehirde arama yaparak Bakramajit'in çocuklarını esir aldı. Hümâyun'un halka karşı merhametli davranışı, onun değerli hediyeler almasına neden oldu.³⁷²

³⁶⁹ Fazla bilgi için Bkz. Firişte, s. 203-205; Nihâvendî, (1383/2002). s. 496-499; Nizâmülmülkî, s. 49-54; Mübârek, s. 151-156; Herevî (1935), s. 2-16; Tabâtabâî, (1374/1987), s. 144-145.

³⁷⁰ Singh, s. 191.

³⁷¹ Bedâûnî, s. 231-232.

³⁷² Sundukları mücevherler arasında sekiz ayar bir elmas vardı, bu elmasın fiyatı o dönemde tüm dünya insanların bir günlük maliyetine eşitti. Kûhi-Nûr, (Işık Dağı) adına maruf olan bu elması Hümâyun, babasına hediye olarak sundu. Bâbü Şah, bu elması tekrar Hümâyun'a iade etti. Fazla bilgi için Bkz. Han Zaman, Han Dehlevî ve Hoca Hakim Gulâm Hüseyin, *Târih-i Âsîf Cahiyân*, yay: Muhammed Mehdî Tevessülî. İslâmâbâd: Merkez-i Tahkikât-i Fârsî'yi İran ve Pakistan, 1377/1998, s. 598; Tetevî, (1387/2009), s. 409.

Bâbü Şah 12 Recep 932/ 24 Nisan 1526'da Delhi'ye girdi ve Cuma günü Delhi Camii'nde kendi adına hutbe okutarak Hindistan İmparatoru olarak anıldı. Böylelikle Hindistan'da Bâbürlü İmparatorluğu kuruldu.³⁷³

3.3.2. Pânîpet Savaşı Sonrası Kargaşalar

Daha önce söylendiği gibi Bâbü Şah en büyük rakibi Sultan İbrâhim Lûdî'yi Pânîpet'te mağlup ederek Agra ve Delhi'yi ele geçirmişti. Ama Bâbü Şah'ın işi bununla bitmemişti ve hâlâ birçok sorunu vardı. Bâbü Şah'ın ilk sorunu, son yıllarda Sultan İbrâhim Lûdî'nin hükümlanlığı altında olup kendisine itaatsizlik gösteren merkezdeki çok sayıda Afgan komutanlardı. Bâbü Şah, Delhi ve Agra'daki hâkimiyeti ele geçirmesine rağmen bu güçlü liderlerin serkeşlik ve itaatsizlik durumu hâlâ devam etmekteydi.³⁷⁴ Bu bağlamda Bâbü Şah şunu ifade etmektedir. *“Halk benim önderliğimi kabul etmeyip kendi memleketlerine kaçtılar”*. Delhi ve Agra dışında, kaleleri olan diğer yöneticiler ise savunmalarını güçlendirip Bâbü Şah'ı karşılamak için hazırlandılar.³⁷⁵

Kannevc'den Ganek Nehri'ne kadar olan yerler Sambhal'da³⁷⁶ Kâsım Sambeli, Biyâne'de³⁷⁷ Nizam Han, Mîvât'ta Hasan Han, Dholpûr'da Muhammed Zeytûn, Gevâliyâr'da Tatar Han Sâreng, Rarpri'de Hüseyin Han Rûhânî, Etâve'de³⁷⁸ Kutup Han, Kalpî'de Ali Han ve Nesir Han Rûhânî gibi Bâbü Şah'a muhalif olan Afgan emirlerinin hâkimiyeti altındaydı. Öte yandan, Derya Han'ın oğlu Bihâr Han sultan sıfatıyla Mahavan'da³⁷⁹ tahta geçmişti.³⁸⁰

Bu yöneticiler Delhi'nin fethi ve yağmalamasından sonra, daha önce Delhi'den Timur küregen'in ayrıldığı gibi, Bâbü Şah'ın da Mâverâünnehir'e geri döneceğini

³⁷³ *Bâbürnâme*, (1308/1890), s. 767; Babur, (1969), s. 467.

³⁷⁴ Halim, s. 199

³⁷⁵ *Bâbürnâme*, (1308/1890), s. 207; Babur, (1969), s. 523.

³⁷⁶ Sambhal, Dholpûr ve Rarpri Hindistan'da Ganj ve Yamuna Nehirlerin arasında olan bir şehirdir. Bkz. Bâbü, “Bâbürnâme”, düz: Gülşen-i Arâ Begüm, Tahran Üniversitesi, (Basılmış Doktora Tezi, (1350/1971), Tahran, s. 22.

³⁷⁷ Biyâne ve Mewat Rajputana eyaletinin merkezî ile bağlı olan günümüzde Pencab'ın Güney ve Kuzeybatısında bir şehirdir. *Bâbürnâme*, (1308/1890), s. 222.

³⁷⁸ Kuzey Hindistan'ın Güneybatında Uttar Pradeş vilayetin olan bir bölgedir., Abbas Saîdî, *Dâiretü'l-Maârif-i Büzürg-i İslâmî*, Merkez-i Dâiretü'l-Maârif, Tahran, 1373/1994, C. 6, s. 514.

³⁷⁹ Agra'ya ait olan bir bölgedir., Bedâünî, s. 232.

³⁸⁰ *Bâbürnâme*, (1308/1890), s. 206; Bedâünî, s. 232; Firişte, s. 206; Nihâvendî, (1383/2002), s. 501; Herevî (1935), s. 18.

düşünmüşlerdi. Ancak Hindistan'ın geniş ve zengin topraklarının fethini uzun süredir hayal eden Bâbü Şah Agra'yı merkez karargâhı yaptı. Böylece Bâbü Şah, Kâbil'e dönmek niyetinde olmadığını ve bu geniş ülkenin muazzam servetinden istifade edeceğini herkese ilan etti. Bu konu hakkında *Bâbü rnâmesi*'nde şöyle izahta bulunmaktadır. “*Bedahşan, Kandehar, Kâbil ve Kunduz gibi faydası olmayan bölgelere sahiptim. Mâverâünnehir'de Özbeklerin kontrolündeydi. Onların askerî gücü bize göre fazlaydı. Dolayısıyla o bölgeye doğru hareket etmiş olsaydık, geri dönüşümüz zor olacaktı.*”³⁸¹

Diğer taraftan Bâbü Şah'ın bir sorunu da, ordu içinde bulunan Hint ve Afgan askerleri idi. Onlar, hem muhalefet ediyorlar hem de bölgedeki olumsuz hava koşulları yüzünden Bâbü Şah'ın Kâbil'e dönmesini istiyorlardı.³⁸²

Tüm bu sorunlara ve muhalif gruplara karşı Bâbü Şah büyük bir direniş gösterdi ve komutanları nazik ve etkileyici sözleriyle ordunun geri dönmemesi konusunda askerleri ikna etti. Sadece Hindistan fetihlerinde büyük pay sahibi olan generallerden Hoca Kelan'ın Kâbil'e dönmesine izin verildi ve yüksek miktarda değerli bir kazanç elde etti.³⁸³

Öte yandan Hindistan'daki ileri gelen halk, Bâbü Şah'ın Kâbil'e dönmeye niyeti olmadığını anlayınca ondan yardım istediler . Bâbü Şah da hepsini sıcak bir şekilde karşıladı ve onlara ikta arazileri vererek memnun etti.³⁸⁴ Diğer bazı muhalif emîrler, Bâbü Şah'la yüzleşemeyince itaat etmek zorunda kaldılar. Bu konuyu açıklamak için Sambhal Kalesi'nin hükümdarı Kasım Sambhal'i örnek verebiliriz. Kasım Sambhal ve Beben Han, Bâbü Şah'a mektup yazarak ondan yardım istedi. Bâbü Şah da onlara yardım etmek için Mirza Muhammed Kultaş'ı gönderdi.³⁸⁵ Bâbü Şah'ın bir başka muhalifi Gevâliyâr'ın yönetiminde olan Tatar Han idi. Bâbü Şah ona da, Menk Rey'in (Gevâliyâr'ın eski yöneticisi) kuşatmasından kurtardığı için kıymetli topraklar verdi.³⁸⁶

Bâbü Şah, İbrâhim Lûdî'nin diğer muhalif emîrlerinden olumsuz cevap alınca savaşa hazırlandı. Bu savaş girişimini kendisi yürütmek istedi. Fakat bir hükümdarın bu

³⁸¹ *Bâbü rnâme*, (1308/1890), s. 178.

³⁸² Firişte, s. 206.

³⁸³ *Bâbü rnâme*, (1308/1890), s. 207; Firişte, s. 206.

³⁸⁴ Fazla bilgi için Bkz. Bedâünî, s. 232; *Bâbü rnâme*, (1350/1971), s. 834; Firişte, s. 206; Nihâvendî, (1383/2002), s. 501; Fidâî, s. 196.

³⁸⁵ Firişte, s. 206; Tetevî, (1387/2009), s. 424; Herevî (1935), s. 19-20.

³⁸⁶ Firişte, s. 207; Fidâî, s. 197.

kadar zahmete girmesinin uygun olmadığını düşünen Şehzade Hümâyûn'un çağırısı üzerine Bâbü Şah savaşa katılmaktan vazgeçti.³⁸⁷ Bâbü Şah bu kararın ardından şehzade Hümâyûn'u Doğu Afganlar üzerine sefere gönderdi.

Şehzade Hümâyûn, Doğu Afganlara doğru ilerledikten sonra Kannûc'a³⁸⁸ geldi. Kaynaklara göre Afganların sayısı 40 bin civarındaydı. Hümâyûn'un ordusuyla savaşmayıp Jaunpûr'a doğru hareket ettiler. Bu sırada Fatih Han, (Hindistan büyük hükümdarlarından biri ve babasına Sultan İbrâhim, Hümâyûn Azam lakabı vermişti) yardım etmek için Şehzade Hümâyûn'un yanına geldi. Şehzade Hümâyûn onu babası Bâbü Şah'ın yanına Agra'ya gönderdi. Bâbü Şah da karşılayarak ona "*Hân-ı Cihân*"³⁸⁹ lakabını verdi.³⁹⁰ Daha sonra Şehzade Hümâyûn Jaunpûr'a gitti ve burayı ele geçirdi. Sonra Kalpî'ye gitti ve Kalpî hükümdarı Âlem Han, ona yardım etmek için onunla birlikte Agra'ya geldi.³⁹¹ Böylece Hümâyûn Jaunpûr'a kadar tüm doğu eyaletlerini ele geçirmiş oldu.³⁹²

Bâbü Şah 933/1526-1527 yılının ilk günlerinde bu karışıklıklara son vermeye karar verdi. Kendi hâtıratında belirttiğine göre kaleyi ele geçirmek için büyük bir top döktürdü. Her iki kaleyi savunan komutanlar bir süre direndi, ancak bir süre sonra biri yakalandı ve diğeri direnişin yararsız olduğunun farkına varınca teslim oldu. Böylece Biyâne Kalesi Bâbü Şah'ın eline geçti.³⁹³

Böylelikle Bâbü Şah Hindistan saltanatının başlangıcında Afgan yönetici unsurlarını boyun eğdirmeye hatta ortadan kaldırmaya çalıştı. Bu yolda bazen şiddet ve kan dökme yöntemini bazen de ikna edici tecrübesini ve hoşgörüsünü kullandı. Bâbü Şah kendisine yapılan bir suikast girişimini de feci şekilde cezalandırmıştır. Örneğin, İbrâhim Lûdî'nin annesi Bâbü Şah'ı zehirletmek istemişti. Ancak bu girişim başarısızlıkla sonuçlandı ve Bâbü Şah bu suikasttan tecrübesi sayesinde kurtuldu. *Bâbürnâme*'de kendisine yapılan bu suikast girişiminde bulunan faillerin nasıl cezalandırdığını ayrıntılı bir şekilde anlatmaktadır. Suçun ortaklarından olan Hint asıllı bir aşçıya ağır ceza bir vermiştir.

³⁸⁷ Mübârek, s. 163.

³⁸⁸ Kannûc, Hindistan'ın Uttar Pradeş vilayetine bağlı bir şehirdir., *Bâbürnâme*, (1350/1971), s. 24.

³⁸⁹ Dünya hükümdarı.

³⁹⁰ Mübârek, s. 164. Firişte, s. 206.

³⁹¹ Mübârek, s. 164.

³⁹² Bedâûnî, s. 233.

³⁹³ *Bâbürnâme*, (1350/1971), s. 853-858.

Bununla birlikte olayı tertipleyen iki kadından birini bir filin altına koymuş, diğerini de ayağından mermi ile vurmuştur. Ayrıca failleri bu suikaste teşvik eden İbrâhim Lûdî'nin annesinin tüm mallarına el koydurdu.³⁹⁴

Diğer taraftan Hindistan fetihleri hakkında yazılan fermanda 2 Cemâziyelevvel 933/4 Şubat 1527'de Bâbü Şah'ın Alâeddin Âlem Han'a (Sultan İbrâhim'in amcası), "Saltanat ve Halifelik" payesi, çocukları Celal Han ve Kemal Han'a "sultan" lakabı verilmiştir.³⁹⁵

Bu ifadelerden Bâbü Şah'a itaat eden Hintli yöneticilerin her birine kendi sarayında yer verdiği anlaşılmaktadır. Çünkü Bâbü Şah, Hindistan'daki konumunu pekiştirmek için yabancı bir fatih olarak yerli insanların güvenini kazanmak ve idari işlerinde yetkili devlet memurlarına güvenmek onun hoşgörü politikasındandı.

3.3.3. Afganlarla Mücadele

Çanderi savaşından sonra Bâbü Şah ordusuyla Kannûç'tan geçerek Lûdî ailesine sadık kalan Afganlılardan Beben Han ve Bâyezid'in üzerine yürüdü. Onları 934/1527-28'de mağlup ederek Gogra (Karnali) Nehri'ne kadar sürdü.³⁹⁶ Bâbü Şah aynı yıl Leknev'i ele geçirdi ve kısa süre sonra Gevâliyâr'a gitmek için Agra'ya döndü. Gevâliyâr'dayken Rânâ Sangâ'nın ikinci oğlu Bikramacit'in teslim olma talebini kabul etti.³⁹⁷

Bâbü Şah Gevâliyâr'dan döndükten sonra batıya saldırmaya hazırlanırken Mülta'daki büyük Belûcler'in ayaklanma haberini aldı.³⁹⁸ Öte yandan, Sultan İbrâhim'in kardeşi Mahmud Lûdî kendisini Batı Afganlıların hükümdarı olarak görüyordu ve Bihâr bölgesini ele geçirerek Doğu Afganistan'a hâkim olmayı düşünmekteydi. Böylece Mahmud Lûdî Bihâr vilayetinden yola çıkarak Afganlardan oluşan 100.000 kişilik orduyla yola çıktı. Bu orduya Bâbü Şah'ın rakiplerden Şeyh Bâyezid ve Beben Han da katıldılar. Mahmud

³⁹⁴ *Bâbürnâme*, (1308/1890), s. 203-204.

³⁹⁵ *Bâbürnâme*, (1308/1890), s. 211-212; Tetevî, (1387/2009), s. 235-236.

³⁹⁶ *Bâbürnâme*, (1350/1971), s. 934-937; Firişte, s. 210; Fidâî, s. 200.

³⁹⁷ *Bâbürnâme*, (1308/1890), s. 210; *Bâbürnâme*, (1308/1890), s. 973.

³⁹⁸ Firişte, s. 210; *Bâbürnâme*, (1308/1890), s. 973.

Lûdî'nin ordusu Fatih Han Servânî, Şir Han Surî ve diğer Afganların yardımıyla Vârânasi'ye³⁹⁹ doğru ilerledi.

Her geçen gün daha çok şöhret ve güven kazanan Bâbü Şah, 3 Cemâziyelevvel 935/ 4 Ocak 1529'da Mahmud Lûdî ile savaşmak için yola çıktı. Ancak doğuda Celâlüddin Şarkî'nin rakipleri, bölgenin eski hükümdarının soyundan gelen (Celâlüddin Bihâr Nuhânî'nin oğlu) Bihâr Han Lûdî, hânedanın temsilcisi olarak hüküm sürmekteydi. Celâlüddin Şarkî, Bâbü Şah ve Celâlüddin Bahadır Han'ın yardımıyla bazı soylu Afganlara güvenerek Bihâr Han Lûdî'yi aramaya başladı. Bu durumda savaşa girmek istemeyen Mahmud Lûdî, Bâbü Şah'ın siyasî politik gücünü görünce geri çekildi. Bir süre sonra birçok Afgan kabile reisleri Bâbü Şah'ın gücünü ve egemenliğini tanımış oldular.⁴⁰⁰

Mahmud Lûdî'nin çekilmesinin ardından Bâbü Şah Bihâr üzerine yürüdü. Bâbü Şah Bihâr'ın tüm bölgelerini ele geçirmek niyetindeydi ancak, bu vilayetin bir kısmı Bengal⁴⁰¹ Sultanlığının idaresindeydi. Bengal büyükelçisi Bâbü Şah'a, orayı terk etmesini söyledi. Fakat Bâbü Şah onun önerisini reddetti ve Ganj Nehri'nden geçerek ordusuyla beraber Bengal'e doğru ilerledi. Diğer taraftan Bengal ordusu, Gogra Nehri'nin diğer tarafında karargâh kurdu. Bâbü Şah da Gogra Nehri'nden geçme ihtiyacı duyduğu için gemi inşasına başladı.

Bâbü Şah, gemi inşa ederken Bengalliler'e ait gemileri uzaklaştırdı. Bengal ordusu da Bâbü Şah'ın geçidini kapatmaya ve sudan geçmelerini engellemeye çalıştı. Ancak, Bâbü Şah'ın nehir kenarına kurduğu topçular onları geri püskürttü. Böylece Bâbü Şah'ın askerleri Şaban 935/Nisan-Mayıs 1529'da Gogra kıyılarındaki savaşı kazandı.⁴⁰² Bu zaferden sonra Bâbü Şah, Bengal Kralı ile anlaşma yaptı ve diğer Afgan liderleri de teslim oldular.⁴⁰³

³⁹⁹ Diğer bir ismi Benâres, Ganj'ın sol yakasında ve Hindistan'ın Uttar Pradeş eyaletin güneydoğusunda bulunan bir şehirdir., A. S. Bazmee Ansari, "Benâres", *İslâm Ansiklopedisi*, TDV, C. 5, İstanbul, 1992, s. 430.

⁴⁰⁰ *Bâbü Şahname*, (1350/1890), s. 987- 990; Firişte, s. 210; Fidâî, s. 201.

⁴⁰¹ Hindistan yarımadasının kuzeydoğusunda bir eyalettir., Seyyid Hüseyin Hâdi, *Bengal*, düz: Kâzım Müsevî Becneverdi, Tahran: Dâire-i Maârif-i İslâmî, 1383/2004, C. 12, s. 602.

⁴⁰² *Bâbü Şahname*, (1308/1890), s. 1005-1015; ; Fidâî, s. 201; Singh, s. 195.

⁴⁰³ *Bâbü Şahname*, (1308/1890), s. 1017; Fidâî, s. 201.

Bâbüş Şah Bengal kralıyla barıştıktan sonra Agra'ya dönmeye karar verdi. Ancak Afganların Beben ve Bâyezid liderliğinde Bengal ordusundan ayrıldıklarını öğrendiğinde Gogra Nehri'nden geçerek Luknow'u ele geçirdi. Afganların bölgeyi ele geçirmesi Bâbüş Şah'ı onlara karşı harekete geçirdi ve Afganları yenmeyi başardı. Bâbüş Şah Afganları yendikten sonra peşlerinden bir ordu gönderdi. Nihayet Bâbüş Şah'ın ordusu onları yendi.⁴⁰⁴ Böylece Bâbüş Şah, Lûdî Afgan kalıntılarının direnişini kırmış oldu.

Bunun sonucunda, Bâbüş Şah Bedaşan'dan Bengal'e kadar uzanan bir imparatorluk kurmayı başardı. Bu imparatorluğun sadece Hindistan'ın batısında Behire, doğuda Bihâr, kuzeyde Himalaya ve güneyde Çanderi'ye kadar uzandığı bilinmektedir.⁴⁰⁵

Hindistan'da Bâbüş Şah'ın hâkim olduğu yerler şunlardır: Hisar Firuze, Delhi, Miyandûvab, Mivât, Biyâne, Agra, Gevâliyâr, Kalpî, Kannevc, Sumbul, Hayrâbâd, Behrâiç, Jaunpûr, Manakpur, Bihâr, Sirohi, Sarun, Chiparan, Gondige, Nagor ve Tembahir'dur.⁴⁰⁶

Diğer taraftan Bâbüş Şah'ın yönetimi altında olan Racalar şunlardır: Raca Motne, Raca Rubarin, Raca Bakramajit Ren Tembahir, Raca Klanjari, Raca Sang Diyu, Raca Bakmadio, Raca Bakm Çand'dır.⁴⁰⁷

Sonuç olarak Bâbüş Şah'ın Hindistan'da beş yıllık yönetimi sırasında Kuzey Hindistan eyaletinin Sind'den Bengal'e kadar bütün bölgeleri fethettiğini söyleyebiliriz. Sonunda 38 yıllık hükümlanlığın ardından 937/1530'da Hümâyûn'u halefi olarak tayin ettikten sonra ağır bir hastalıktan dolayı Agra'da öldü. Bâbüş Şah'ın naaşı vasiyetine göre Kâbil'e götürüldü ve Peygamber efendimizin ayak bastığı yer olarak bilinen Bağî Bâbüş'de nakledildi.⁴⁰⁸

⁴⁰⁴ *Bâbüşnâme*, (1308/1890), s. 1026-1027; Fidâi, s. 201.

⁴⁰⁵ Singh, s. 195.

⁴⁰⁶ *Bâbüşnâme*, (1308/1929), s. 65.

⁴⁰⁷ *Bâbüşnâme*, (1308/1929), s. 205.

⁴⁰⁸ Firişte, s. 211; Hîrevî, s. 26; Lâhûrî, s. 62; Bedâûnî, s. 235; Tetevî, (1965), s. 458; Gıyâsüddîn Mahmud Hândmîr, *Kânûni Hümâyûnî*, "Hümâyûnnâme", yay: M. Hidâyet Hüseyin, Calcutta: y.y., 1359/1940, s. 21.

4. BÖLÜM

BÂBÜRLÜ DEVLETİ'NİN KURULUŞUNA KATKI SAĞLAYAN FAKTÖRLER

4.1. Hindistan'da İslâmiyet

Hindistan'da İslâm'ın serüveni, Emevî döneminde (92-93/710-711) yıllarında Muhammed b. Kâsım es-Sekafî⁴⁰⁹ tarafından Sind bölgesini fethetmiş ve Mültan'a kadar uzanmıştır. Müslümanlar, yerli halka hoşgörülü davranmış ve İslâm dinini çekici hale getirmiştir. Hatta Budist ve Hindular'a din hürriyeti tanımış ve onların tapınaklarına dokunmamıştır.⁴¹⁰ Daha sonra 9. Yüzyılın sonlarına doğru Gazneliler'in (392-583/1001-1187) yükselişi Hindistan'da İslâm fetihleri açısından yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Sultan Mahmud Gaznevî'nin peşpeşe akınlar düzenlemesi İslâmiyet'in yayılmasına zemin hazırlamıştır. Sultan Mahmud, Hindistan'da yeni Müslüman olanlara İslâm dinini öğretmek için Türkistan'dan çok sayıda din bilginini oraya getirtmiştir. Böylece çok geçmeden Pencap'taki yerli halkın İslâm-Fars ve Türk kültürü ile tanışmasını sağlamıştır.⁴¹¹ Öten yandan Abbâsîler döneminde Bağdat ile Hindistan arasında kurulan karşılıklı ilişkiler sonucunda bir ilim ve fikir alışverişi doğmuştur. Böylece Hindistan'da asırlarca sürecek olan Türk-İslâm hâkimiyetinin temelleri atılmıştır.

Gazneliler'den sonra gelen Gurlular, Herat'ın doğu ve güneydoğusunda bulunan Gur bölgesinde hâkimiyeti tam sağladıktan sonra Hindistan'ın kuzeyine seferler düzenlemeye başladılar. Onların kuzey Hindistan'da fethettiği yerler ekonomik ve kültürel bakımdan gelişti. Güvenliğin sağlanması ile bölgede yaşayan Müslüman halkın refah seviyesi yükseldi. Hindistan'ın gelişme süreci 572/1176'da Gur hükümdarı Sultan

⁴⁰⁹ Muhammed, emniyeti sağladıktan sonra Beybül bölgesinde bir cami inşa ettirdi. Daha sonra Sivîstan, Kannevc, Benâres, Bilgram, Ecmîr, Bedâun, Hâcîpûr, Nâgevr, Mdanpûr, Maner, Mahastan, Nîrûn, Bağrûr, Rûr, Brahmanâbâd ve Mültan'a kadar yerleri kan dökmeden fethederek bol miktarda ganimet ele geçirdi. Böylece 92-96/711-715 yılları arasında gerçekleşen fetihler sayesinde bugünkü Kahiavar'dan (Hindistan) Belûcistan'a kadar bütün İndus vadisi olmak üzere İslâm hâkimiyetine girmiş oldu.

⁴¹⁰ Ebu's-Şeref Necîbüddin b. Zafer Nâsîh Cufâdekânî, *Tercüme-i Târih-i Yemînî*, yay: Câfer Şuâr, Tahran: Bengâh Yay., 1345/1966, s. 292-293; Abdülhay Gerdîzî, *Zeynü'l-ahbâr veya Târih-i Gerdîzî*, yay: Mirza Muhammed Han Kazvînî, Tahran: Bitâ Yay., 1327/1948, s. 397.

⁴¹¹ Bakârî, (1938), s. 7-16; Clifford Edmund Boswrth, *Silsileha-yı İslâmî Cedîd*, trc: Feridun Bedrehaî, Tahran: Merkez-i İslâm ve İran Yayınevi, 1349/1970, s. 574.

Gıyâseddin'in kardeşi Sultan Muizzüddin (602-606/1206-1210) tarafından başlatıldı. Sultan Muizzüddin, Hindistan'da ele geçirilen ganimetleri Delhi Sultanlığı'nın kurucusu ve ilk hükümdarı Kutbüddin Aybeg'e devretti. Daha sonra Sultan Muizzüddin'in komutanları Horasan'da iken Kutbüddin Aybeg, kuzey Hindistan'ın fethine başladı. Kutbüddin Aybeg, ilk olarak 588/1192-1193'de büyük hendeği ile meşhur Merut Kalesi'ni, daha sonra Yamuna ve Ganga Nehri'ni ele geçirerek Gücerât'a kadar ilerledi. Bölgedeki halkın çoğu İslâm dinini kabul etti. Ayrıca tapınakların yerinde camiler inşa ettirdi. Kutbüddin Aybeg, 589/1193-1194 yılında Delhi'yi feth ederek burayı yönetim başkenti yaptı. Böylece Sultan Muizzüddin, Delhi Sultanlığı'nın ⁴¹² ilk kurucusu olarak, Türk-Afgan hâkimiyetinin başlangıcı olan bir saltanat kurdu.⁴¹³ Bunun yanı sıra Kuzey Hindistan'a Türk kültürünün yerleşmesinde fevkalâde katkılar sundu. Bu katkılar günümüze kadar devam eden bir geleneğin başlangıcı oldu.

Bu hânedandan sonra bir başka Türk Devleti olan Halacîler (689-720/1290-1309) Delhi'de iktidarı ele geçirdi.⁴¹⁴ Bu hânedanın en meşhur Sultanı Alâeddin Halacî (695-715/1296-1316) idi. Kuzey Hindistan'daki gücünü sağlamlaştırmanın yanı sıra, topraklarını güney Hindistan'da Devlet-âbâd, Dvârasamudra ve Mudura gibi vilayetleri ele geçirdi. Aynı şekilde Çitor, Gücerât, Mândû, Calor bölgesini fethetti ve bir Müslüman Türk devleti olarak ilk kez Dekken'e⁴¹⁵ girdi. Dekken'in güney bölgesinde bulunan Malabar (Melîbâr) ve Mabâr'a kadar ilerledi. Böylece birçok yerel hükümdarı etkisi altına alarak iktisadî, içtimaî ve askerî reformları ile şöhret kazandı.⁴¹⁶

Halacîlerden sonra bir diğer Türk Devleti Tuğluklular (725-752/1325-1351) Delhi'de tahta çıktılar.⁴¹⁷ Bu hânedanın ikinci hükümdarı olan Muhammed Gıyâseddin

⁴¹² Diğer adları; Muizler, Memalik ve Gulâm-Şahlar olarak bilinmektedir. Fazla bilgi için Bkz. Bosworth, s. 571.

⁴¹³ Minhâcüddin Osman b. Sirâciddin Muhammed el- Cûzcânî, *Tabakât-ı Nâsirî*, düz: Abdülhay Habîbî, Kâbil: Encümen-i Târih-i Afganistan, 1342/1963, C. 1, s. 415-418; Mîr Hüseyin Şah, *Afgan-ha der Hind*, Kâbil: Devlet-i Matbaa-i Encümeni Târih-i Afganistan, 1345/1966, s. 25-34; Bosworth, s. 574-575; Güliye Gül Behrûzân, *Hind*, Defter-i Mütâlâât-i Siyasî ve Beynelmilelî, Tahran, 1379/2000, C. 1, s. 90.

⁴¹⁴ Eduard R. Zambaver, *Neseb Nâme-i Hulefâ ve Şehriyârân*, trc: Muhammed Cevâd Meşkûr, Tahran: Hayyâm Yay., 1536, s. 422.

⁴¹⁵ Hindistan güneyinde bulunan bir bölge., bkz. Khaliq Ahmad Nizâmî, "Dekken", *İslâm Ansiklopedisi*, TDV, İstanbul, 1994, C. 9, s. 112-113.

⁴¹⁶ Bosworth, s. 576-577.

⁴¹⁷ Zambaver, s. 423.

Tuğluk (725-752/1325-1351), Hindistan'ın tarihinde Müslüman egemenliği altındaki en güçlü yönetimlerden birini kurdu. Hindistan'ın kuzey ve güneyine sefer düzenledi. O dönemde Müslüman idareye teslim olmayan Varangal Racası Pratap Rudra rakibini yenerek kuzeyde Keşmir ve güneyde Dekken'e kadar güçlü bir devlet kurmayı başarmıştı. Ancak Tuğlukluların son zamanlarında (Fîrûz Şah Tuğluk), Müslüman-Hindu vatandaşların haklarına yönelik bir gerileme oldu. Bu nedenle Delhi Sultanlığı topraklarının bir kısmını kaybetti. Böylece hoşnutsuzluklar neticesinde Dekken dâhil olmak üzere hükümete karşı bazı ayaklanmalar başladı.⁴¹⁸

Muhammed Gıyâseddin Tuğluk'un döneminden sonra Tuğlukluların gücü azaldı. Bu sırada Hindistan olaylarını yakından izleyen Emir Timur, 800/1397-1398'de Mûltan ve Delhi'yi ele geçirdi. Tuğlukluların son hükümdarı Mahmud Şah, Timur'a karşı direnemeyince Delhi savaşında ağır bir yenilgiye uğradı. Böylece başkent Delhi'yi terk etmek zorunda kaldı. Timur'un Tuğluklular'a vurduğu ağır darbe neticesinde Hindistan'da 1394'te Jaunpûr, 1401'de Mâlva ve 1407'de Gucerât'ta bağımsız devletçikler doğdu. Tuğluklular'ın son hükümdarı Mahmud Şah 815/1412'de öldü. Hızır Han (Seyyidîler hânedanının kurucusu), Delhi'yi zapt ederek 817/1414 yılında yönetimi ele geçirdi. Böylece Tuğluklular hânedanı sona ermiş oldu.

Tuğluklular'dan sonra Seyyidîler (817-847/1414-1451), Hindistan'da hâkimiyeti ele geçirdiler. Özellikle hânedanının kurucusu Alâeddin Hüseyin Şah⁴¹⁹ ve oğlu Nusret Şah dönemleri Bengal Sultanlığı'nın altın çağı sayılmaktadır. Alâeddin Hüseyin Şah, Müslüman-Hindu tebaasının güven ve sevgisini kazandı. Aynı zamanda ilim adamlarını ve sanatçıları himaye edip bazılarını vezirlik ve debîr-i hâs gibi yüksek idarî makamlar verdi.⁴²⁰

⁴¹⁸ Ahmed Şentenâvî ve İbrahim Zekî Hurşîd, *Dâiretü'l-maârifî'l-İslâmiyye*, Tahran: Dârü'l-fikir Yay., 1352/1933, C. 5, s. 423; Bosworth, s. 473.

⁴¹⁹ Singh, s. 187-188; Srivastate, s. 2.

⁴²⁰ Begüm, (1350/1971), s. 776; E. Denison Ross, *The Cambridge History of India*, Delhi, 1963, C. 4, s. 9.

Bâbürlüler'den bir önceki hânedan Lûdiler (855-932/1451-1526) tarihleri arasında iktidara geçirdiler.⁴²¹ Lûdiler, Hindistan tarihinde Emir Timur'un geride bıraktığı düzensizliği ortadan kaldırarak nisbî bir iyileşme dönemi sağlamış oldular.

Tarihçi Lapidus'a göre, Delhi sultanlarının hâkimiyeti Türk-İslâm toplumu için muazzam bir zemin hazırladı. Hindistan'da İslâm hâkimiyeti dinî ve etnik gruplar, mezhepler ve mutasavvıfların oluşturduğu İslâmî hareketler üzerine kuruldu. Delhi yönetimi, bu grupları Bâbürlü İmparatorluğu'na intikal ettirdi. Bâbürlü İmparatorluğu Delhi monarşisinin bir devamıdır. Zira bu dönemde Türk ve İran Devleti, Hint mirası ile kaynaşma konusunda büyük mücadele verdi. Nihayet Hindistan'da İslâm kimliği zirveye ulaştı.⁴²² Lapidus, 16. yüzyılda Hindistan'da Bâbürlüler'in kültürel kimliğinin yükselmesinin ana nedenlerinden biri, Türk-İslâm ve İran kültürüyle iç içe olmasıdır, der. Bâbür Şah da asırlardır bölgede hüküm süren bu Müslüman devletler sayesinde Hindistan'da güçlü bir medeniyetin temellerini atmayı başardı.

4.2. Bâbür Şah'ın Dinî Hoşgörüsü

Bâbür Şah'ın din ve mezhep konusundaki görüşlerini anlamak için bizzat kendisinin kaleme aldığı *Bâbürnâme*'ye bakmak gerekir. Bâbür Şah bu eserinde her türlü düşüncesini samimiyetle ve açık bir şekilde ifade etmektedir. Hindistan'a İslâmiyet'in girişi fetihlerle gerçekleşmişti. Ancak Bâbür Şah döneminde İslâm, Hint bölgelerinde fetihlerle birlikte insanlara hoşgörü göstererek yayılmıştır. Diğer taraftan Bâbür Şah'ın amacı, Emir Timur'un yaptığı gibi sadece Hindistan'ı fethetmek ve hazinelerini ele geçirmek değil, Hindistan'a yerleşip bir devlet kurmak idi.

Bâbür Şah, din ve mezhep konusunda hiçbir zaman önyargılı olmadı. Onun asıl hedefi merkez Delhi yönetimini ele geçirerek kendi devletini güçlendirmektir. Bunu eyleme dönüştürmek için karşı tarafa hiçbir zaman şiddet içeren güç kullanmadı. Aksine şefkat ve nezaket gösterdi. Bâbür Şah'ın oğlu Hümayun'a yazdığı, nasihatlerini içeren bir mektupta,

⁴²¹ Zambaver, s. 423; Bosworth, s. 573.

⁴²² İra M. Lapidus, *Târîh-i Cevâm-i İslâmî ez Âgaz ta Karnî Hecdehûm*, trc: Mahmud Ramazan Zade, Meşhed: Bünyâd-i Pojuhişha-yı İslâmî, 1386/2002, s. 578-588.

onun, din ve mezhepler konusunda nasıl bir düşünce ve tutum içinde olduğu açıkça anlaşılmaktadır.

1. Her zaman din ve mezhep konusunda önyargılı olmaktan sakın. Halkın kutsallarına ve geleneklerine saygı göster. Tüm kabilelere ayrımcılık yapmadan adil şekilde davran!

2. İbadet yerlerini siyasetle ilişkilendirme, bütün dinî ve mezhebî liderlere hoşgörülü ol!

3. Hindu halkının kalbini kazanmak için inekleri öldürmekten kaçın, yardımsever ol ki insanlar sana itaat etsinler!

4. İslâm'ı barışçıl bir şekilde yaymak, kılıcın zoruyla yaymaktan daha iyidir.

5. İslâm mezheplerine karşı tarafsız kal ve bu mezhepleri siyasî amaç doğrultusunda kullanma!⁴²³

Bazı Hindu kaynaklarına göre, bu vasiyetin Bâbü Şah'a ait olduğu şüphe ile karşılanmaktadır. Ancak, Bâbü Şah Hindistan'ın fethini gerçekleştirirken, bütün mezheplere karşı önyargısız davrandığı ve Hindu tapınaklarını yıktırmadığı, yerli halka zulüm ve haksızlık yapmadığı bilinmektedir. Onun bu saygılı davranışı ve hoşgörüsü Hindistan'ı uzun süre yönetmesini imkân sağladı.

Bâbü Şah *Bâbürnâme*'de, Gevâliyâr Tapınağı'na yaptığı ziyaretten ayrıntılı olarak bahsetmektedir. Fakat putları yok etme konusunda bir emir verdiğine dair en ufak bir ima yoktur. Bu onun diğer dinlere karşı nefret duygusu taşımadığını göstermektedir.

Bâbü Şah Mâverâünnehir'de yıllarca süren sonuçsuz savaşların ardından Kâbil'e gitmek zorunda kaldı. Burada hâkimiyetini güçlendirmek için Afganistan'ın önemli bölgelerini zapt etti. Zamanla Hindistan'daki Lûdîlerin idaresinde oluşan boşluk Bâbü Şah'ı harekete geçirdi. Güçlü bir imparatorluk kurmak için Hindistan'ı stratejik bir yer olarak gördü. Bâbü Şah Hindistan'ı fethettikten sonra yaklaşık dört yıl yönetti. Bu süreçte bazı Hinduların kendi yönetimden razı olmadığını fark etti. Hindistan'da İslâm'ı kılıçla

⁴²³ Ali Rıza Şeyh Attar, *Din ve Siyaset Mevrudî Hind*, düz. Mahmud Seri'ül-kalem, Tahran: Dış İşleri Bakanlığı Yay., t.y., s. 198-199; Karger, s. 47-48.

yaymaktansa, gönülleri fethederek yaymanın daha isabetli olduğunu ön gördü. Bu nedenle kısa süren hâkimiyeti sırasında, gayrimüslim halk ile bir arada yaşama konusunda çaba gösterdi. Aynı zamanda dinler arasında uyum sağlama konusunda siyasî bakımından önemli rol oynadı.

Diğer taraftan bazı çağdaş Hindu tarihçiler Bâbü Şah'ın kendi adına yaptırdığı Bâbü-i Camii'nin Hindular ile Müslümanlar arasında bir anlaşmazlık yarattığını iddia etmektedirler. Bu tarihçilere göre Zahîrüddîn Muhammed Bâbü Şah, Ram'ın (Hindu Tanrısı) doğduğu tapınağı yıkarak yerine bir cami yaptırmıştır. Hindu tarihçiler iddialarını kanıtlamak için tarihi ve arkeolojik kaynaklara başvurarak Bâbü Şah'ın Hindulara karşı sert davrandığını göstermeye çalışmışlar. Fakat Hindu tarihçilerin iddia ettiği bu kanıtları, bir grup Hint'li akademisyen tarihçi tarafından araştırılmış ve güvenilir bir delile ulaşılamamıştır.⁴²⁴

Bâbü Şah, tüm sosyal etnik gruplara karşı hoşgörülü davranarak Hindistan'da bir devlet kurdu. Onun sarayında Hindular, Türkler, Afganlar, İranlılar, Hintliler, Moğullar ve İslâm dinine yeni giren Hintli Bumîler olmak üzere her çeşit etnik gruptan insan yer almaktaydı.

Bâbü Şah, Lûdîlerin yaptığı hatayı ve onların “yalnızca Afganları destekleme” politikasını izlemedi ve tüm sosyal gruplara karşı hoşgörülü davrandı. Onun bu politikası Hindistan'da Bâbürlü hükümetinin güçlenmesine neden oldu. Böylece devlet yönetimde gerekli istikrar ve düzenin sağlanmasında büyük başarı elde etti.

Hindistan'da İslâmiyet'in yayılmasında diğer iki önemli faktör rol oynamıştır. Bunlardan birincisi ticaret, ikincisi tasavvuf'dur.

Ticaret

Hint Yarımadası'nın Batı Asya ülkeleri ile ticari ilişkileri, eski çağlardan beri Basra Körfezi üzerinden sağlanmıştır. Günümüzde Basra yakınlarında olan Ubulla⁴²⁵ liman şehri, o dönemde Hindistan ile Batı dünyası arasında önemli ticaret merkezlerinden biriydi. Bu

⁴²⁴ Attar, s. 167.

⁴²⁵ Günümüzde Irak'ın Basra Körfezi'nin üstünde yer alan kadim bir liman şehridir. Bu liman Orta çağda, Batı Asya'nın Hindistan ile ticari limanı olarak hizmet etmiştir.

bakımdan Hindistan'ın ticarî ehemmiyeti açısından da “*Hint kapısı*” diye meşhur olmuştu. Bu kapı üzerinden ticaret ilişkileri İslâmî dönemde de devam etti.⁴²⁶ Müslüman tüccarlar, ticarî amaçlarla gittikleri yerlere İslâm dinini de götürdüler. Onların sayesinde İslâmiyet, Hindistan'ın batı ve güney bölgelerinde yayıldı.

Tasavvuf

Hindistan'da İslâmiyet'in yayılmasında diğer etkili olan bir faktör tasavvuftur. Mutasavvıflar özellikle uzak kırsal alanlarda Hint alt kıtasının sakinleri arasında İslâm'ın yayılmasında önemli rol oynadılar. Sûfiler, Hindistan'da İslâm dinini gönüllü bir şekilde tebliğ etmeye çalıştılar. Onların yaşam biçimleri, insanlara karşı hoşgörölü tavırları Hint toplumunun kültür ve medeniyetine tesir etmiştir. Yaşam ve faaliyet biçimleri birçok Hint sakinlerinin zihinsel etkileşimine neden olmuştur. Böylece iki toplum arasında oluşan düşmanlık ve nefreti, başarılı bir şekilde ortadan kaldırmışlar ve İslâm'ın diğer dinlere olan hoşgörüsünü tasavvuf aracılığı ile sunabilmişlerdir.⁴²⁷

Hindistan'a İslâm'ın nüfuz etmesinde diğer önemli bir faktör, 12. yüzyılın sonlarına doğru Orta Asya'dan Müslüman âlimlerin ve bilginlerin Hindistan'a göç etmesidir. Bunlar Delhi Sultanlığı sarayında idarî işlerde devletin yönetimine katkı sağlamaktaydılar. Zira bu âlimler ve din adamları kültürel tesir oluşturmak için yerleştikleri bölgelerde cami, tekke medrese ve zâviyeler kurdular. Din âlimlerinin Hindistan'a göç etmesinin ana nedeni, bu topraklarda düşünce ve ifade özgürlüğünün olmasıydı. Hinduizm olmadığı bölgelerde önyargı ve düşünce kısıtlaması yoktu.⁴²⁸

⁴²⁶ Ruhullah Müctebâ, *İslâm der Şuba Kahire-i Hind ve Pakistan*, Merkez-i Dâiretü'l-Maârif, Büzürg-i İslâmî, Tahran, 1383/2004, C. 8, s. 526.

⁴²⁷ Müctebâ, s. 575-576.

⁴²⁸ H. Karduş, *Hatrat-ı Hind*, İntişârât-ı Kitap Sera, Tahran, 1384/2005, s. 84.

4.3. Bâbürlüler İçin Hindistan'ın Çekiciliği

Hindistan, diğer ülkelerden tamamen farklı muhteşem bir ülkedir. Nehirleri, dağları, ormanları, çiçekleri, bitkileri, hayvanları, insanları hatta rüzgârı ve yağmuru ile bambaşka bir dünya olan Hindistan, dünyanın diğer bölgelerinden ayrı bir ülkedir. Sind vadisinden geçerken değişik topraklar, ağaçlar, kabileler ve kendine özgü gelenekleri vardır.⁴²⁹ Hindistan'ın en önemli özelliği bol miktarda altın ve gümüş madeni bulunan büyük bir ülke olmasıdır. Ülkenin bir diğer dikkat çekici yönü ise çok sayıda iş imkânlarının olması ve çok çeşitli mesleklerin icra edilmesidir.⁴³⁰

Orta Çağ'da Hindistan'dan bahseden kaynakların çoğu, bu ülke topraklarındaki bol ve tükenmez zenginliklerden bahsetmektedirler. Örneğin, Büyük İskender ve Kristof Kolomb, zenginliğiyle meşhur bu topraklara ulaşabilmek için tehlikeli okyanuslardan aşarak gelmiştir.⁴³¹ Diğer bir seyyah Marco Polo ise, Hindistan'ın bol ve doğal kaynakları hakkında pek çok bilgi vermektedir. Bazen elmadan bahsetmiş bazen de yağmur sonrası ortaya çıkan zenginlikten söz etmiştir. Ayrıca Hindistan'da gelişen pamuk ve keten ticaretinin dünyaya yayıldığına dikkat çekmiştir.⁴³²

Hindistan'ın zenginliği o toprağın çalışkan insanları sayesindeydi. Zira bu toprakların sahipleri olan çiftçiler çok sayıda kanallar kazarak kurak arazileri sularlar; pirinç, pamuk, şeker kamışı ve baharat elde ederler. Sulanan topraklarda yılda birkaç kez mahsul elde ederlerdi. Hint zanaatkârları yetenekleri ve deneyimleriyle tanınırdı. Kuyumcular, altın ve gümüşten güzellik eşyaları yapardı. Değerli taşları oymak ve kesmek konusunda ustaydılar. Sanatçılar da taş ve ağaca mükemmel şekil verirlerdi. Dokumacılar basit dokuma makinelerine sahipti ama örümcek ağlarından bile ince kumaş dokuyorlardı.⁴³³

Bâbü Şah'ın dikkatini çeken bir diğer önemli faktör ise, Hindistan'da siyasî istikrarsızlığın hüküm sürmesinin nedeni idari birliğin olmamasıydı. Pencap, Delhi, Mültan,

⁴²⁹ *Bâbürnâme*, (1308/1890), s. 778.

⁴³⁰ *Bâbürnâme*, (1308/1890), s. 787.

⁴³¹ Will Durant, *İhtinâk der Hindistan*, trc: Namur, Tahran: Gâm Yay., 1356/1977, s. 25.

⁴³² Marco Polo, *Sefernâme-i Marco Polo*, trc: Habibullah Sahih, Tahran: 1308/1890, s. 261-286.

⁴³³ Gerigoriy Markovich Donskoi ve Ye. Agibalova, *Ortaçağ Târih-i*, trc. Rahim Reis Neya, Tahran: Peyâm Yay., 1355/1976, s. 228-230.

Cunpûr, Bengal, Gucerât, Mâlvâ ve Keşmir gibi eyaletlerin farklı yöneticiler tarafından idare edilmesi Hindistan'da siyasî kargaşalara neden olmuştu. Bu sırada Sultan İbrâhim Lûdî'nin elinde bulunan Delhi, o dönemin en güçlüsüydü. Ancak Sultan İbrâhim Lûdî'nin tehlikeli rakipleri vardı ve ülkesinde çeşitli isyanlarla karşı karşıya kalmıştı. Bu nedenle Sultan İbrâhim Lûdî'nin muhalifleri, Bâbü Şah'ı Hindistan'ın fethi için davet etmişlerdi.⁴³⁴

Yukarıda açıklanan nedenlerden dolayı Bâbü Şah 932/1526'da Pânîpet'te, Sultan İbrâhim Lûdî'yi mağlup ederek orada bir hükümet kurmayı başardı. Böylece Hindistan'da yok olan istikrarı sağlamış oldu.

4.4. Bâbü Şah'ın Hindistan'da Yaptığı Reformlar

4.4.1. Politik ve İdarî Reformlar

Hindistan'da Delhi hükümdarlarının özellikle de Halacî ve Lûdî hânedanları döneminde güçlü bir idarî sistem kurulmuştur. Bu dönemde devlet işleri, Dîvân-ı Vüzerâ, Dîvân-ı Risâlet, Dîvân-ı Arz ve Dîvân-ı İnşâ olmak üzere dört dîvân tarafından idare edilmekteydi. Dîvân'ın her birinin başında bir başkan (sahib-i divân) bulunmakta idi. Hükümdarın nezdinde divan başkanlarının saygın bir yeri vardı. Dolayısıyla bu dönemde yüksek dîvânlar büyük önem ve güvenilirliğe sahipti.⁴³⁵ Özellikle Dîvân-ı Vüzerâ ve Dîvân-ı Arz Hindistan Bâbü imparatorluğunun ayrılmaz bir parçasıydı. Bu divanlar her zaman Hindistan'da kurulan hükümetlerde yer almıştır.

Bâbü Şah ve Hümâyûn gibi, Bâbürlü hânedanının ilk sultanları yeni bir hükümet sisteminin kurucuları olmayıp çoğunlukla Delhi sultanlarının sistemini takip etmekteydi. Bâbü Şah'ın idarî teşkilatı, Mâverâünnehir'de yaygın olan Lûdî Devletinin bir devamıdır. Bu yönetim şekli daha ziyade askerî nitelikli idi ve bürokratlar da ordunun bir parçasıydı.⁴³⁶

Bâbü Şah, Lûdîler döneminin kırılğan hükümet yapısını ve zayıflıklarını açıkça tespit etti. Çünkü Lûdîler de oluşan bu politik kırılğanlıkların merkezî otoriteyi tehlikeli bir

⁴³⁴ İbrâhim Lûdî'nin muhaliflerinin daveti hakkında Devlet Han ve Âlem Han dâhil olmak üzere bir önceki başlığa ayrıntılı olarak bilgi verilmiştir.

⁴³⁵ Yahya b. Ahmed b. Abdullah Sirhindî, *Târîh-i Mübârek Şâhî*, düz: Muhammed Hidayet Hüseyin, Kalkûta: y.y., 1931, s. 214; Nihâvendî, (1383/2002), s. 350.

⁴³⁶ Tabâtabâî, (1314/1897), s. 175.

şekilde baltaladığını biliyordu. Bâbü Şah, yönetim tarzını Lûdîler dönemi gibi devam ettirseydi, yeni kurulan devlet bir İmparatorluk olamazdı. Bu nedenle yönetim sisteminde bazı önemli değişiklikler yaptı. Bâbü Şah, kurduğu saltanatı toplumdan aldığı destekle sağladı. Bu nedenle hiçbir zaman mutlak bir yönetici olarak hareket etmedi. Otoriterliğini her zaman askerlerine ve aslarına karşı nezaketle uyguladı. Bazı yeni araştırmacılar onun yönetim sistemini Avrupa'daki aydınlanma dönemi idarelerine benzetirler.⁴³⁷ Esasen bu yönetim tarzında, hiyerarşik olarak yönetimin en üst makamında “Şah” yer almaktadır. Ayrıca yönetme konusunda sınırsız bir yetkiye sahipti.

Bâbürnâme ve diğer bazı çağdaş tarihî kaynaklarda Bâbü Şah dönemi idarî yapısı ile ilgili fazla bilgi verilmez ise de genel olarak yapılan çalışmalardan Bâbü Şah'ın yönetimi hakkında bir sonuca varabilmekteyiz. O'nun yönetim anlayışı:

1. Saraydaki yüksek rütbeli komutanlar askerî ve ulusal işlerden sorumluydu. Bu emirlerin altında bulunan *Mîrbahşî*⁴³⁸, *Kûtval*⁴³⁹, *Daruga*⁴⁴⁰ ve *Muhtesib*⁴⁴¹ gibi vergi memurları görev yapmaktaydı.

2. *Dârü'l-kadâ*, hâkim gözetiminde olan ve dini meselelerle ilgili fetva veren bir makamdı. Yargı başkanı bunu uygulamakla görevliydi.⁴⁴²

Bâbürlü hânedanının en önemli hükümdarı Ekber Şah döneminde bu sistem özel bir şekil ve düzen kazandı. Sonradan ülkenin bölünmesiyle idarî sistem ve vergi sisteminde önemli değişiklikler yaşandı.

Bâbü Şah, aktif bir siyasî ve askerî kişiliğe sahipti. Bu özelliğini hayatı boyunca sürdürdü. Çocukluğundan Hindistan'ın fethine kadar siyasî ve askerî faaliyetler ile

⁴³⁷ Singh, s. 96-197.

⁴³⁸ Ordunun malî ve idarî işlerinden sorumlu olan kimse.

⁴³⁹ Askerî memuru olup kasabadaki asayişten sorumlu olan kimseye denir. Bkz. Cevat İzgi, “Kûtval”, İslâm Ansiklopedisi, C. 26, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2002, s. 503.

⁴⁴⁰ Moğul devlet teşkilatında askerî, idarî ve malî yetkilere sahip olan memur. Bkz. Abdülkadir Yuvalı, “Daruga”, İslâm Ansiklopedisi, C. 8, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993, s. 505.

⁴⁴¹ İslâm devletlerinde, kamu düzenini korumak için iyiyi emretmek ve kötüyü yasaklamakla denetlemekle görevli teşkilat. Bkz. Cengiz Kallek, “Hisbe” veya Muhtesib, İslâm Ansiklopedisi, C. 18, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 133.

⁴⁴² *Bâbürnâme*, (1308/1890), s. 25.

ilgilendiği için ailesiyle fazla vakit geçiremediği bilinmektedir.⁴⁴³ O, ömrünün büyük kısmını savaş alanlarında geçirdi. Özellikle de Hindistan'ın fethinden sonra sürekli savaş meydanındaydı. Bu yüzden idarî teşkilatlarda reform yapma fırsatı bulamadı.⁴⁴⁴ Fakat asker kökenli komutanlarını vergi işlerinin başına tayin ederek önemli bir girişimde bulundu. Örneğin Raperi bölgesine Mahmud Ali'yi, Etâveh'a Mehdi Hoca'yı, Kannûc'a Sultan Mahmud'u ve Dholpûr'a Sultan Cüneyt'i vergi toplam işlerini yönetmek için tayin etti. Böylece komutanlarını yeni fetihlere hazırlamak için motive etmiş oldu. Bu bölgelere atanan emîrlere hedeflerine ulaşmak için savaştılar ve gitgide güç kazanmaya başladılar. Komutanların yaptığı bu eylemler Bâbü Şah'ın fetihlerinin hızlanmasında büyük etki yarattı.⁴⁴⁵ Bu politikanın olumsuz yanı Hümâyûn döneminde iktidarın zayıflamasına hatta kısa süreliğine tahttan uzaklaşmasına neden oldu. Uygulanan bu politikanın, hükümdarın otoritesini zayıflatmış olduğu ortaya çıktı.⁴⁴⁶

Bâbü Şah yetenekli bir politikacı ve devlet adamıydı. Muhalefeti zayıflatmak için bazı kendine özgü bir yöntemleri vardı. Bu yöntemlerden biri muhalefet liderleri arasında anlaşmazlık ve karamsarlık oluşturmaktı. Örneğin Bâbü Şah, Lûdî Devleti'ni devirmek için bu taktiği kullandı. Ayrıca şunu da zikretmek gerekir ki Bâbü Şah kendi topraklarında özellikle de Hindistan'daki gayrimüslim halklara karşı şiddete başvurmazdı. Eğer bu şekilde nazik ve hoşgörülü davranmasaydı yönetimi de başarılı olamazdı. O'nun bu şekilde nazik davranışı etkili bir siyasî yöntemdi. Örneğin Bâbü Şah, daha önceki il ve ilçe yöneticilerini Kâbil'de bulunan Bâbürlü şehzadeleri arasından seçerken, Hindistan'ın fethinden sonra bu makamlara saray mensuplarını ve kendine hizmet edenleri hatta Hint racasını görevlendirdi.⁴⁴⁷

Bâbü Şah, en güçlü rakibi olan Özbek hükümdarı Muhammed Şibanî Han'ı mağlup ederek Şah İsmâil Safevî ile diplomatik ilişkiler kurdu. Bâbü Şah, *Bâbürnâme*'de kendi sarayındaki Safevî elçilerinin bulunması konusuna açıklık getirmiştir. Bâbü Şah, Bâbürlü Devleti'nin kurulmasının ardından Özbeklerle de dostane ilişkiler kurdu. Örneğin Belh'in

⁴⁴³ *Bâbürnâme*, (1308/1890), s. 217.

⁴⁴⁴ Singh, s. 195.

⁴⁴⁵ Singh, s. 193.

⁴⁴⁶ Singh, s. 196.

⁴⁴⁷ Karger, s. 49.

Özbek hükümdarı Sultan Kitin Kara döneminde, 935/1528’de Kemâlüddîn Kınak, Küçüm Han ve Amin Mirza Özbek olmak üzere birçok diplomat Bâbü Şah’ın sarayında elçi olarak görev yaptı.⁴⁴⁸

Diğer taraftan Bâbü Şah Hindistan krallarıyla da diplomatik ilişkiler kurdu. Bu durumu korumak ve barışın devam etmesi için Bengal büyükelçisi Bâbü Şah’ın sarayına geldi.⁴⁴⁹ Bunun yanı sıra özellikle İran ve Mâverâünnehir’den çok sayıda büyükelçi onun sarayında bulundu.

Bâbü Şah’ın sarayında İran’lı ve Mâverâünnehir bölgesinin elçileri başta olmak üzere Kızılbaş elçisi ve Özbek elçisi yer alıyordu. Ayrıca İran Büyükelçisi Süleyman Ağa ve Sistan Büyükelçisi Hüseyin de Bâbü Şah’ın davetine icabet etmişlerdir.⁴⁵⁰ Sarayda Yunus Ali ve Abdullah isimli kişiler gelen elçilerin organize edilmesinden sorumluydu.⁴⁵¹ Bâbü Şah’ın sarayında farklı devletlere mensup elçilerin bulunması onun kapsamlı bir siyasî ilişkisi olduğunu göstermektedir.

Bâbü Şah’ın Hindistan’daki en büyük başarılarından biri askerî alanda yapılan reformlardı. Bâbü Şah, Afgan emîri İbrâhim Lûdî ve Hindu Racası Racpût’u mağlup ederek güçlü bir imparatorluk kurdu. Ayrıca Bâbü Şah’ın oğulları Hümâyun ve Kamran Mirza ile Raca Medeni Rao’nun kızlarının evlenmesi, aralarındaki diplomatik ilişkilerin güçlü olduğunu göstermektedir. Bâbü Şah’ın Bâbü Devleti’nin genişlemesinde büyük etkisi olduğu gibi Hindistan’da merkezî bir hükümet sisteminin uygulanmasında önemli bir rolü vardır. Bu sistemde idarî işler, doğrudan merkezî yönetime bağlıydı. Daha sonra bu sistem gelenek haline geldi ve kendi soyundan gelenlerin devamını sağladı. Böylelikle Bâbü Şah yönetimin meşruiyetini büyük ölçüde askerî güce dayandırdı.⁴⁵²

⁴⁴⁸ *Bâbürnâme*, (1308/1890), s. 217.

⁴⁴⁹ *Bâbürnâme*, (1308/1890), s. 238.

⁴⁵⁰ *Bâbürnâme*, (1308/1890), s. 229.

⁴⁵¹ *Bâbürnâme*, (1308/1890), s. 211.

⁴⁵² Singh, s. 197.

4.5. Bâbüş Şah'ın Ordu Teşkilatı

Bâbürlü yönetimindeki Hindistan'da askerî güçlerin özel bir yeri ve önemi vardı. Hindistan sultanları, düşmanlarına karşı bu askerî gücü kullanarak hâkimiyetlerini pekiştirdiler. Bâbürlü Devleti'nde askerî teşkilatın başında “Şah” adı verilen yüksek rütbeli bir komutan bulunuyordu. Onun altında “Mîr Bahşı” denilen diğer bir askerî görevli yer alırdı.

Bâbüş Şah'ın başarısının ana faktörlerinden biri hem disiplinli orduya sahip olması, hem de ateşli silahlardan top ve tüfeğin kullanılmasıydı. Cevahirlal Nehru, konuyla alakalı kitabında Bâbüş Şah'ın başarısının sadece Delhi'deki saltanatın zayıflığına bağılı olmadığını, bilakis, o dönemde Hindistan'da henüz yaygın olarak ateşli silahlardan top ve tüfeğin kullanılmamasına bağlamaktadır.⁴⁵³

Bilindiğı üzere Osmanlı ordusu Çaldıran Savaşı'nda (23 Ağustos 1514) İran ordusuna karşı silah olarak topu kullanmıştı. Yeni icat edilen bu silah Türk-İran arasındaki savaşın kaderini belirlemişti. Bu yüzden Bâbüş Şah, Osmanlı-Safevî savaşının sonucundan ders aldı ve top yapımı için Osmanlı kökenli Üstad Ali Kuli'yi istihdam etti.⁴⁵⁴ Bâbüş Şah askerî yönden örnek alınabilecek olan Özbek komutanlarının askerî disiplinlerini, savunma tekniklerini, tahkimatlarını ve topçu kuşatma sistemlerini Hindistan'a yaptığı seferlerde etkili bir şekilde kullandı. Kazandığı bu tecrübeyle Timur Devletinin bakiyesi olan gruplarla mücadelede başarılı oldu ve bu ateşli silahlar sayesinde Hindistan topraklarını ele geçirdi.⁴⁵⁵

Bâbüş Şah'ın askerî başarısında orduyu idare etmekteki mahareti ön plana çıkıyordu. Tecrübeli bir komutan olarak, ordusunu askerî gruplara ayırmış ve her grubun başına deneyimli ve tecrübeli komutanlar tayin etmişti. Bu gruplar savaş meydanında yerlerini şu şekilde alıyorlardı. Ordunun sağ tarafında “Meymene”⁴⁵⁶, sol tarafında “Kul”,⁴⁵⁷ merkezde ise özel bir askerî grup vardı. Sağ tarafına *on'gyan* (sağ taraf) sol

⁴⁵³ Nehru, s. 399.

⁴⁵⁴ Mâzenderânî, s. 51

⁴⁵⁵ Harrison Hardy, “Bâbüş” Dânişnâme-i Cihânî İslâm, düz: Seyyid Mustafa Mîr Selim, Tahran: Bünyâd-i Dâiretû'l-Maârif-i İslâmî, 1375/1396, C. 1, s. 60.

⁴⁵⁶ Diğer adıyla Meyse, savaş sırasında emirin sağında olan bir ordunun sağ kanadıdır.

⁴⁵⁷ Savaş alanında ordunun merkeziyetine denir.

tarafına ise *solyan* (sol taraf) isimlerini vermişti. *Kul*'un merkezinde yer alan Bâbüş Şah'ın yanında “*Tâbin*”⁴⁵⁸ adını taşıyan özel gençlerden oluşan bir birlik bulunuyordu. Bu gençlerden oluşan gruplardan sağ kanatta olanlara (*o'ng*), solda olanlarına ise (*sol*) deniliyordu⁴⁵⁹

Örneğin, Bâbüş Şah, Pânîpet Savaşı'nda (932/1525-1526) ordusunu bizzat kendisi savaş alanında organize ederek hazırlamıştı.⁴⁶⁰ Bâbüş Şah'ın ordusu süvari, piyade ve topçu olmak üzere üç gruptan oluşmaktaydı. Topçu grubu at, kazan, araba ve tüfekten ibaretti. Bu grup savaşın ön safında olup *âteşbâz* (fışekçi), *ra'd-endaz* (gürleyici), *tüfeng endâz* (tüfek kullanıcısı) ve *frengi endâz* (makineli tüfek) olmak üzere dört kategoriden oluşmaktaydı.⁴⁶¹

Bâbüş Şah, 935/1528-1529'de Ganj Nehri kenarında Bengallilerle yaptığı savaşta yukarıda belirtilen silahları kullanmış ve Bengalli Sultan Celâlüddîn'in gemileriyle savaşmıştır.

Bâbüşnâme'de Bâbüş Şah'ın gemi yapımı ve kullanımı ile ilgili şu bilgiler yer almaktadır. Kânuh Muharebesi'nden önce büyük bir gemi yapıldığı, savaş sırasında haberleşmeyi sağlayan bir iletişim gemisinin olduğu, bir de askerî ve özel güvenlik ve koruma gemisinden bahsedilmektedir.⁴⁶²

4.5.1. Bâbüş Şah'ın Kullandığı Silahlar

Bâbüş Şah'ın, savaşlarda kullandığı silahlardan birisi düşman kalesini yıkmak için kullanılan darp aleti (mancınık) idi.⁴⁶³ Kahve Savaşı'nda (933/1516) Ali Kuli ustanın emriyle düşmana karşı devasa taşlar atılmış ve düşman evlerini darp ve tüfek aracılığıyla yıkmıştır.⁴⁶⁴ Bununla beraber *Bâbüşnâme*'de, ateşli silahların yanında kılıç ve mızrak gibi ateşsiz silahların kullanıldığı söylenmektedir. Bâbüş Şah Hindistan'da kazandığı deneyimlerini ve tecrübelerini kaleme aldığı *Bâbüşnâme*'de, şu bilgileri vermektedir: “*Üstad*

⁴⁵⁸ Komutanın emri altında olan fakat rütbesi olmayan bir askerdir.

⁴⁵⁹ *Bâbüşnâme*, (1308/1890), s. 132.

⁴⁶⁰ *Bâbüşnâme*, (1308/1890), s. 211; *Bâbüşnâme*, (1350/1971), s. 761-762.

⁴⁶¹ *Bâbüşnâme*, (1308/1890), s. 140.

⁴⁶² *Bâbüşnâme*, (1350 /1971), s. 1000.

⁴⁶³ *Bâbüşnâme*, (1308/1890), s. 228.

⁴⁶⁴ *Bâbüşnâme*, (1308/1890), s. 213.

*Ali Kuli, büyük bir kazanın (top) içine bir taş attı, taş hedefe gitti ve kazan patladı. Her parçası bir kalabalığın üstüne düşerek kazan sekiz kişiyi öldürdü”.*⁴⁶⁵

Bâbürnâme’nin Farsça metninde geçen *kazan* kelimesi, muhtemelen o sırada bir arabaya takılan top anlamında kullanılmaktadır. Zira Bâbü Şah eserinde “*sorunsuz bir şekilde topu getirmek için araba yolunun yapıldığından*” bahseder.⁴⁶⁶

Bâbü Şah Ganj Nehri’nin kenarında Bengalliler ile yaptığı savaşta, çeşitli silahlar kullandığını kullanmıştır: “*Üstad Ali Kuli ve Mustafa komutasındaki askerlere topu kullanmaları için emir verdi.*⁴⁶⁷ *Bu iki komutan top, tüfek ve top-ı freng’in kullanılmasından sorumluydu.*⁴⁶⁸ *Bu sırada Bâbü Şah’ın kendisi de Üstad Ali Kuli’nin taş atıp dövdüğünü görmüş ve Üstad’ın attığı taş iki gemiyi batırmıştı. Dolayısıyla büyük topu savaş yerine sevk etti.*⁴⁶⁹ *Üstad, top-ı Frengi’yi Bâbü Şah’a göndererek hazır olduğunu söyledi.*⁴⁷⁰ Böylece top-ı frengi, top ve tüfeklerin her birinin meydan savaşlarında, kale ele geçirmede ve deniz savaşlarında kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Nişancılar

Bâbü Şah döneminin en önemli soğuk silahlarından biri ok ve keman idi. Çok eski çağlardan beri savaşçılar tarafından kullanılmaktaydı. Bu silah, büyük savaşlarda önemli rol oynardı. *Bâbürnâme*’de ok ve kemanın kullanımıyla ilgili detaylı bilgi verilmektedir.⁴⁷¹

Savaş Arabası

Bâbü Şah eserinde savaş arabasından bahsederken *darpen*⁴⁷² ve tüfek ile birlikte kullanmıştır.⁴⁷³ Bâbü Şah’ın savaş taktiği aynı zamanda Osmanlı gazilerinin savaş yöntemlerinin bir taklidi olarak kabul edilmektedir. Tüfekçiler ve *Ra’d endâzân*,⁴⁷⁴ ordunun ön safında bulunarak zincir arabalardan oluşan bir savaş cephesi oluşturlardı.⁴⁷⁵ Pânîpet Muharebesi’nde “*Yedi yüz savaş arabası Üstad Ali Kuli tarafından yönetilmekteydi. Bu arabalar zincir*

⁴⁶⁵ *Bâbürnâme*, (1308/1890), s. 218.

⁴⁶⁶ *Bâbürnâme*, (1308/1890), s. 219.

⁴⁶⁷ *Bâbürnâme*, (1308/1890), s. 239.

⁴⁶⁸ *Bâbürnâme*, (1308/1890), s. 239.

⁴⁶⁹ *Bâbürnâme*, (1308/1890), s. 239.

⁴⁷⁰ *Bâbürnâme*, (1308/1890), s. 240.

⁴⁷¹ *Bâbürnâme*, (1308/1890), s. 127-137.

⁴⁷² Kaleyi döven top silah anlamındadır.

⁴⁷³ *Bâbürnâme*, (1308/1890), s. 80.

⁴⁷⁴ Gök gürültüsü gibi ses çıkartan silahın adıdır.

⁴⁷⁵ *Bâbürnâme*, (1308/1890), s. 211.

yerine hayvan derisiyle birbirine bağlıydı. İki savaş arabası arasında altı veya yedi Türk askeri bulunmaktaydı. Silahlı kişiler arabalarının arkasında durup ateş etmekteydi.”⁴⁷⁶

Bâbü Şah, kaleleri ele geçirmek için Tur⁴⁷⁷ ve Şato’dan⁴⁷⁸ bahsetmektedir.⁴⁷⁹ Tarihçi Bedâûnî savunma taktiğine şu açıklamayı getirir. “İki savaş arabası arasına altı veya yedi adet Tur(kum Torbası) yerleştirildi. Böylece silahlı adamlar arabanın barınağına ve Tur’a sığınabilirdi. Süvariler içeriden ve dışarıdan savunmada ayağa kalkarak mücadele ederdi. Gerekli zaman arabanın arka tarafına geri dönerdi.”⁴⁸⁰

Tüfekçiler (Tüfeng-endâzân)

Tüfek, Bâbü Şah ordusunda her zaman kullanılan en önemli silahlardan biri idi. Bacaur Savaşı’nda (925/1519) Üstad Ali Kuli ve Vali Hazan, Bâbü Şah ordusunun en yetenekli tüfekçilerindendi. Örneğin *Bâbü Şahname*’de Ali Kuli’nin tek başına beş kişiyi tüfekle etkisiz hale getirdiği yazılmaktadır.

Üstad Ali Kuli ve Vali Hazan’ın tüfek kullanmasının yanında diğer ateşli silahları da vardı. Bunların bir günde yedi veya sekiz Bacaur askerini bu ateşli silahlarla öldürdüğü iddia edilmektedir. Ayrıca bu savaşta Ali Kuli iki defa Frengi silahını da kullanmıştır.⁴⁸¹ Kaynaklara göre Frengi silahı barutla ateşlenen Avrupa yapımı bir silah olarak bilinmektedir. Bu sebeplerden dolayı ünlü tarihçi Bedâûnî, silah konusunda mahir olan Üstad Ali Kuli’ye “âteşbâz”⁴⁸² unvanını vermiştir.⁴⁸³

Bâbü Şah, Ganj bölgesi fethedildikten sonra 935/1528-1529’de özel askerleri Pehlivan Hacı Muhammed, Pehlivan Behlûl, Veli Yar ve Üstad Ali Kuli’nin iki oğlu ile beraber kutlama (toy) yaparak her birine birer hançer hediye etmiştir.⁴⁸⁴

Böylece Bâbü Şah ordusunda çeşitli tüfekler kullandığını ve tüfeğin onun ordusunda en önemli savaş aletlerinden biri olduğunu söyleyebiliriz.

⁴⁷⁶ *Bâbü Şahname*, (1308/1890), s. 173.

⁴⁷⁷ Veya Tura, Tobra; Siper veya perde manasındadır. Kum torbası da denilmektedir.

⁴⁷⁸ Hendek, sur ve kaleler çevrili müstahkem mesken.

⁴⁷⁹ *Bâbü Şahname*, (1308/1890), s. 137.

⁴⁸⁰ Bedâûnî, (?), s. 230.

⁴⁸¹ *Bâbü Şahname*, (1308/1890), s. 128 ve 171.

⁴⁸² Ateşle hünerini gösteren kimse.

⁴⁸³ Bedâûnî, (?), s. 230.

⁴⁸⁴ *Bâbü Şahname*, (1308/1890), s. 229.

Kengeş (Müşavere Meclisi)

Kengeş tabiri Türkçede müşavere meclisi demektir. Bu meclis, devlet görevlileri, üst düzey askerî yetkililer ve ileri gelen insanlardan oluşmakta olup önemli konuları görüşmek için toplanırdı. Bu mecliste ülkenin sorunlarını çözmek için kararlar alınır ve alınan bu kararlar tüm bölgelerde uygulanırdı.

Bâbü Şah savaş taktikleri hakkında fikirlerini her zaman Kengeş komutanları ile paylaşırdı. Çünkü o hayatı boyunca Semerkant, Kâbil ve Hindistan gibi çeşitli bölgelerde savaşmıştı ve bu konuda önemli tecrübeye sahipti. Bu yüzden hükümet ve idarî işlerle daha az ilgilendiği oluyordu. Ancak her zaman savaş planları hakkında düşmanın güç ve kapasitesine göre Kengeş meclisinde istişare ederdi. Ayrıca savaşan askerler için özel bir kurultay kurulmuştu. Örneğin, Bâbü Şah Pânîpet Savaşı'yla ilgili şunları nakletmektedir: *“Pânîpet Muharebesinden önce mühimmat düzenlenmesi ile ilgili Kengeş'in yöneticilerine danıştı. Böylece Pânîpet kentindeki düzen ve savaş durumu güçlendi.”*⁴⁸⁵ Bâbü Şah döneminde Kengeş'in (Danışma Meclisi) kurulması özel bir öneme sahipti. Bu nedenle saltanat sarayında Danışma Meclisi ve önemli konuların araştırılması için özel bir bina inşa edilmişti.⁴⁸⁶

4.6. Bâbü Şah'ın Hindistan'daki Kültürel Etkisi

Mâverâünnehir bölgesi 14. yüzyılın sonları ile 15. yüzyılın başlarında daha önce hiç görülmemiş parlak bir dönem yaşamıştır. Bu dönemde Emir Timur ve oğulları ilim ve irfan ehlini desteklemekteydi. Ülkesindeki bilim insanlarını ve zanaatkârları toplayıp Mâverâünnehir, Semerkant, Buhara, Herat ve Horasan gibi bölgelere gönderiyordu. Böylece Mâverâünnehir tarih, edebiyat ve bilim alanında Şahruh, Baysungur ve Sultan Baykara gibi meşhur kişiler sayesinde büyük bir bilim ve sanat merkezine dönüştü. Dolayısıyla Timurlu yönetimi, bir asır boyunca ilim ve irfanla Hint halkını aydınlattı. Böylece Timurlu dönemi önemli olduğu için tarihçiler tarafından bir Rönesans dönemi olarak vurgulanmaktadır.⁴⁸⁷

⁴⁸⁵ *Bâbürnâme*, (1308/1890), s. 173.

⁴⁸⁶ *Bâbürnâme*, (1308/1890), s. 230-231.

⁴⁸⁷ Ahmed Tacbahş, *Târîh-i Temeddün ve Ferhengî İran*, Navid Şiraz, Şiraz, 1381/2002, s. 35.

Timurlular başlangıçta kılıcın gücüyle iktidara gelen göçebe bir topluluktur. Dolayısıyla fethedilen yeni topraklara sunabilecekleri hazır bir medeniyet ve kültürden yoksundur. Çünkü Timurlular fazla bilgi ve kültüre sahip değildi. Ancak Timur'un İran'a girişiyle birlikte eğitim ve kültür alanında önemli gelişmeler yaşandı. Bu gelişmenin sebeplerinden biri, Timurluların İran'daki medenî ve kültürlü insanlarla etkileşim içerisinde olmasıydı. Böylece Timurlular, İran'da adaletli yönetimi bir anlayış olarak benimsedi.⁴⁸⁸

Bâbürlü hânedanının kurucusu Zahîrüddîn Muhammed Bâbü, İran'daki Timurluların parlak döneminin son temsilcisiydi. Bâbü Şah, ordu sistemini oluştururken atası Emir Timur'u örnek aldı. Ayrıca edebiyat ve kültür alanında Baysungur Mirza, Uluğ Bey ve Sultan Hüseyin Baykara gibi önemli insanları örnek gösterdi. Bâbü Şah'ın gençlik çağında Mâverâünnehir'in her yeri edebiyat ve kültürün merkezî oldu. Semerkant, Buhara, Fergana gibi şehirler edebiyat ve bilim alanında Timurluların desteğiyle çok ileri seviyeye ulaştı. Bu gelişmişlik özellikle bilimin büyük destekçisi ve ciddi bir edebiyat hayranı olan Sultan Hüseyin Baykara döneminde ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte Herat'ta erdemli ve rakipsiz insanlardan oluşan bir bilim topluluğu bulunmaktaydı. Örneğin şiir alanında Abdürrahman Cami ve Ali Şîr Nevâî, tarih ve edebiyat alanında Hüseyin Vâiz, resimde Mîrhând ve hattatlık alanında ise Ali Meşhedî gibi âlimler ve sanatkarlar büyük ölçüde çalışmalar yaptı.⁴⁸⁹

Bâbü Şah'ın Hindistan'a gelişiyle birlikte edebiyat, bilim ve sanata yönelik birçok gelişme yaşandı. Aynı zamanda pek çok âlim, şâir, tarihçi ve sanatçının Horasan'dan buraya gelmesine ortam hazırlandı. Bu nedenle Bâbürlü döneminde sanat, bilim, kültür ve eğitim alanlarda önemli adımlar atıldı. Örneğin 935/1528-1529'de tarihçi Hândmîr, bilim adamı Mevlâna Şehâbeddin Ma'mayî ve sanatçı Mîr İbrâhim Kanunî gibi önemli isimler Herat'tan getirildi. Bu gelişmeler kültürel ve sanatsal ilkelerin Horasan'dan Hindistan'a aktarılmasında önemli rol oynadı.

Bâbü Şah, Timur döneminin üretken kültür ve maneviyatının etkisi ile Hindistan'da Orta Asya'nın kültürel geleneklerini yaymayı başardı. Bahçe ve köşklerin kurulması bu

⁴⁸⁸ Münferd Ferahânî, *Peyvend-i Siyaset ve Ferheng der Asrî Zevâli Timûriyân ve Zuhurî Safevîyân*, Encümen-i Âsar ve Mefâhir-i Ferhengî, Tahran, 1381/2002, s. 50-501.

⁴⁸⁹ Daha fazla bilgi için Bkz. Ferahânî, s. 155-167.

kültürel geçmişin bir göstergesidir. Aynı zamanda Timur döneminin kültürel unsurları, Hindistan'ın mevcut kültürüyle karşılaştırıldığında daha zengin olduğu görülmektedir.

Bâbü Şah savaşlarla geçen hayatında fırsat buldukça halkın refahı için tarımlarla uğraşmıştır. Bâbü Şah'ın en önemli reformları arasında arazi planlamaları ve mali alanlardaki düzenlemeler öne çıkmaktadır. Onun reformları arasında toprakların ziraata açılması, arazi vergisinin toplam mahsulün dörtte birini geçmemesi, arazi vergi tahsildarlarının suiistimalini önlemeye çalışılması, eskiden kullanılan İskenderiye ölçüsünün yerine Bâbü Şah'ın öğrettiği ip endazesinin yaygınlaştırılması gibi düzenlemeler yer alır. Zikredilen bu düzenlemeler Bâbürlü hükümdarı Cihangir dönemine kadar devam etti.⁴⁹⁰

Bâbü Şah posta sisteminde de bazı önemli reformlar yaptı. Agra ile Kâbil arasında postane ağı kuruldu. Postane biriminde çalışanlar devletin kararnamelerini ve acil mektupları ulaştırmak için her zaman atlarıyla hazır bulunmaktaydı.⁴⁹¹ Bâbü Şah'ın Hindistan'daki reformlarından bir diğeri de “*damga*” muafiyetiydi. Yurt dışına ihraç edilen ürünlerin vergisi, tüccarları mali olarak zorlamaktaydı. Ayrıca devlet memurları vergiyi tahsil ettikten sonra ticari malları icazet olarak (damga) mühürlerdi. Fakat Bâbü Şah, başta İran olmak üzere komşu ülkelerle ticareti geliştirmek ve Hintli tüccarları teşvik etmek adına damga vergisini kaldırdı.⁴⁹²

4.7. Hindistan'da Bâbü Şah'ın İmar Faaliyetleri

Bâbü Şah Hindistan'ı ele geçirdiğinde şehirleşme açısından Mâverâünnehir'in çok gerisindeydi. Bâbü Şah, Hindistan'ın Mâverâünnehir gibi gelişmiş bir coğrafya olması için muazzam çaba gösterdi. Böylece Bâbü Şah Hindistan'ı fethettikten sonra kısa bir süre konut yapımı, eğlence parkları, ağaçlandırma ve havuz yapımı gibi birçok yeniliğe imza attı. Hindistan halkı daha önce bu gibi gelişmelere şahit olmamıştı. Bu konutlar ırmağın üzerine inşa edildiği için “*Kâbil*” olarak adlandırıldı.⁴⁹³

⁴⁹⁰ Firişte, s. 212.

⁴⁹¹ *Bâbürnâme*, (1350/1971), s. 964.

⁴⁹² *Bâbürnâme*, (1308/1890), s. 882-883.

⁴⁹³ *Bâbürnâme*, (1308/1890), s. 211.

Kalkınmaya önem veren Bâbüş Şah, Hindistan'daki kısa hükümdarlığı sırasında Agra'da birçok bina inşa ettirdi. Aynı zamanda diğer şehirlerde de her gün yaklaşık bin beş yüz insan Bâbüş Şah'ın yeni binaları için taş fabrikalarında çalışmaktaydı. Sadece taş kesme işinde 680 kişi çalışıyordu.⁴⁹⁴

Bâbüş Şah Hindistan mimarisinde parlak bir döneme karşılık gelmektedir. Zira Semerkant ve Herat'taki mimarilerden de örnek aldı. Bunun için Hindistan'da Bâbüş Şah'ın dönemi mimari konuda Rönesans dönemi olarak bilinmektedir. Bunun yanı sıra Kâbil'deki bahçe mimarisi Bâbüş Şah tarafından Hindistan'a getirilmişti. Bu konu ile ilgili Ahmed Yâdigâr şöyle ifade belirtmektedir. *“Hindistan'da Cadde sistemi ilk defa Bâbüş Şah tarafından yapıldı, daha önce böyle bir cadde düzeni bulunmamaktaydı.”*⁴⁹⁵

Yapılan binalar şunlardır:

1. Agra'da *Çeharbağ* (dört bahçe) olarak adlandırılan bahçe, su kuyusu, hamam, salon, beyaz mermerden yapılan havuz ve halvethane gibi yapılara sahiptir. Bu bahçenin yapımında kırmızı özel Biyâne taşı kullanıldı.⁴⁹⁶

2. Agra kalesinin içinde üç katlı köşk ve kubbeli taş caminin yanı sıra büyük saray (eyvan) bulunmaktadır.⁴⁹⁷

3. Dholpûr'da *Çeharbağ*, Nilüfer adlı bina ve hamamı ile birlikte bir köşk inşa edildi.⁴⁹⁸

4. Agra'da Zühre bahçesi, sekiz behişt bahçesi ve Ram bahçesi olmak üzere toplam üç bahçe bulunmaktadır.⁴⁹⁹

Bâbüş Şah döneminde yapılan eserlerden sadece bir kaçı günümüze ulaşmıştır. Bunlar:

⁴⁹⁴ *Bâbüşnâme*, (1308/1890), s. 205.

⁴⁹⁵ Yâdigâr, s. 120.

⁴⁹⁶ *Bâbüşnâme*, (1308/1890), s. 210-211.

⁴⁹⁷ *Bâbüşnâme*, (1308/1890), s. 210-211.

⁴⁹⁸ *Bâbüşnâme*, (1308/1890), s. 213-223.

⁴⁹⁹ *Bâbüşnâme*, (1308/1890), s. 245

1. 1526 yılında Pânîpet’de Kâbil bahçesinde inşa edilen Yâdigâr Camisidir.
2. Sambhal Camisi.
3. Rohil Kahnd Camisi.
4. Lûdîlerin kalesinin içinde Hint binaları tarzında yapılan Agra Cami.⁵⁰⁰
5. Bâbü Şah’ın nezaretiyle Awadh bölgesinde Mîr Bâkî İsfahânî tarafından *Mescid-i Bâbüri* inşa edildi.⁵⁰¹

Bütün bu vasıflarıyla Bâbü Şah, büyük bir imparatorluğun temellerini atmış, adını cihangirler listesine yazdırmıştır. Onun kurmuş olduğu bu devlet, 18. yüzyıl başlarına kadar güçlü bir şekilde varlığını devam ettirmiştir. Hindistan’ın ilim, kültür, sanat, mimarî, ticarî vb açılardan gelişmesine ciddi katkıları olmuştur.

⁵⁰⁰ Roos, s. 524.

⁵⁰¹ Kübra Tekiyye Muhammedî, *Bâbüri, Mescit*, düz: Seyyid Mustafa Mîr Selim, Tahran: Bünyâd-i Dâiretü’l-Maârif-i İslâmî, 1375/1996, s. 64.

SONUÇ

Türk tarihinin yetiştirdiği en büyük şahsiyetlerden biri olan Bâbü Şah, bir devlet adamında bulunması gereken birçok üstün vasfı şahsında toplamıştı. O, bir devlet adamında bulunması gereken cesaret, akıl, dirayet, fetih ve gaza arzusu ile olayları kendi lehine çevirme gibi yeteneklere sahipti. Fergana vilayetine hâkim olduğu sırada, bu bölgenin kendisine yetmeyeceğini, cihan devleti kurmak için yeni yerlerin fethedilmesinin gereğine inanıyordu. İşte bütün bu üstün vasıflar onu seçkin bir asker ve komutan yapmaktadır.

Bâbü Şah'ın kurmuş olduğu Bâbürlü Devleti (932-1254/1526-1858), Hindistan'da üç yüzyılı aşkın hüküm sürmüş Safevîler, Özbekler ve Osmanlı Devleti ile ilişkileri olmuştur. Kültürel açıdan sürekli zenginleşen ve İslâm medeniyetini yücelten, dönemin büyük devletleri arasında yer almıştır. Bâbü Şah'ın ve Bâbürlü hükümdarlarının Hindistan'da yaptırdığı tarihî ve mimarî eserler, günümüzde hâlâ varlığını sürdürmektedir.

Bâbürlü Türk Devleti, Hindistan'da siyasî üstünlüğünün yanı sıra, hâkim olduğu coğrafyada eğitim ve kültür alanında da önemli gelişmeler kaydetmiştir. Bu yönüyle diğer İslam devletleri arasından kolayca temayüz etmiş ve İslâm medeniyetine önemli hizmetlerde bulunmuştur.

Günümüzde Hindistan'da Türklerin ve Türklüğün izleri hâlâ devam etmektedir ki, Bâbü Şah'ın bunda büyük katkısı vardır. Hindistan gibi çok çeşitli ve farklı kültürlerin bir arada yaşadığı bir coğrafyada, özünü ve kültürünü kaybetmeden, yerli halkla birlikte kendi halkını büyük bir refah seviyesine erdirmişdir.

Bâbü Şah'ın başarısının altında, diğer etnik gruplara karşı hoşgörölü davranması yatar. Onun sarayında Hindular, Türkler, Afganlar, İranlılar, Hintliler (Bumîler) ve Moğullar olmak üzere her etnik gruptan insan yer almaktaydı. Bâbü Şah, Lûdîlerin yaptığı hatayı ve onların “yalnızca Afganları destekleme” politikasını izlemedi. Onun bu politikası Hindistan'da Bâbürlü hükümetinin güçlenmesine imkân sağladı. Böylece devletin uzun ömürlü olmasında ve yönetimin istikrar içinde sürmesinde önemli payı vardır. Bâbü Şah hiçbir zaman mutlak bir yönetici olarak hareket etmedi. O, otoritesini her zaman insanlara karşı nezaketle uyguladı. Bazı yeni araştırmacılar Bâbü Şah'ın yönetim sistemini Avrupa'daki aydınlanma dönemi idarelerine benzetirler.

Hindistan’da merkezî hükümet sisteminin uygulanmasında onun önemli rolü vardır. Bu sistemde idarî işler, doğrudan merkezî yönetime bağlıydı. Daha sonra bu bir gelenek haline geldi ve kendi soyundan gelenler bu sistemi devam ettirdiler. Bâbü Şah döneminde yönetim büyük ölçüde askerî güce dayanıyordu.

Bâbü Şah’ın Hindistan’daki en büyük başarılarından biri askerî alanda yapılan reformlardı. Bâbü Şah, Afgan emiri İbrâhim Lûdî ve Hindu Racası Racpût’u mağlup ederek güçlü bir imparatorluk kurdu. Bilindiği üzere Osmanlı ordusu Çaldıran Savaşı’nda (23 Ağustos 1514) İran ordusuna karşı silah olarak topu kullanmıştı. Yeni icat edilen bu silah Türk-İran ordusu arasındaki savaşın kaderini belirlemişti. Bu yüzden Bâbü Şah, Osmanlı-Safevî savaşının sonucundan ders aldı ve top yapımı için Osmanlı kökenli Üstad Ali Kuli’yi ülkesine davet etti. Bâbü Şah askerî yönden örnek alınabilecek olan Özbek komutanlarının askerî disiplinlerini, savunma tekniklerini, tahkimatlarını ve topçu kuşatma sistemlerini Hindistan’a yaptığı seferlerde etkili bir şekilde kullandı. Kazandığı bu tecrübeyle Timur Devleti’nin bakiyesi olan gruplarla mücadelede başarılı oldu ve bu ateşli silahlar sayesinde Hindistan topraklarını ele geçirdi.

Bâbü Şah’ın Hindistan’a gelişiyle birlikte edebiyat, bilim ve sanata yönelik birçok gelişme yaşandı. Aynı zamanda pek çok âlim, şâir, tarihçi ve sanatçının Horasan’dan buraya gelmesine ortam hazırlandı. Örneğin 935/1528’de tarihçi Hândmîr, bilim adamı Mevlâna Şehâbeddin Ma’mayî ve sanatçı Mîr İbrâhim Kanunî gibi önemli isimler Herat’tan getirildi. Bu gelişmeler kültürel ve sanatsal ilkelerin Horasan’dan Hindistan’a aktarılmasında önemli rol oynadı.

Bâbü Şah’ın kurmuş olduğu Bâbürlü Devleti onun torunları tarafından devam ettirilmiştir. Özellikle Ekber Şah, Bâbürlü Devletini tek bir merkezî idare altında toplamayı başarmış ve devleti en geniş sınırlarına ulaştırmıştır. O, saltanatı sırasında Batılı gezgin ve din adamlarına sarayını açmış, böylece Hint dünyasının dışındakiler kültür ve medeniyetlerinden haberdar olmuştur. Ayrıca Bâbürlü Devletinde bir takım idarî, malî ve askerî reformlar yapmış ve önemli yeniliklere imza atmıştır.

Bâbü Şah, aynı zamanda edebiyata ilgi gösteren şâir bir hükümdardı. Mâverâünnehir’in zengin edebî ve kültürel gelenekleriyle iç içeydi. Böylesine zengin bir kültürel ortamda

yetenekli bir şâir, sanatçı, yazar, etkili bir eleştirmen ve edebiyatçı olarak ortaya çıktı. Küçük yaşlarından itibaren boş zamanlarının bir kısmını çeşitli âlimlerden ders alarak, şiir besteleyerek ve anılarını yazarak geçirdi. Müzik ve şiir konusunda fevkalade yetenekliydi. Bâbüş şah çok kitap okuduğu gibi, yazmayı da çok seven biriydi. Fırsat buldukça bir şeyler yazardı.

Bâbüş şah'ın sanat ve estetiğe olan ilgisi ve merakı, onun Bâbüş Hattı (*Hatt-ı Bâbüri*) isimli yeni yazı çeşidini icat etmesini sağlamıştır. Tarihçi Bedâünî, *Müntehabü't-Tevârih*'de onun, kendi eliyle bir Kur'an-ı Kerim yazdığını ve Mekke'ye gönderdiğini söylemektedir.

KAYNAKÇA

- Abdullah, *Târîh-i Dâvûdî*, (düz. Şeyh Abdürreşîd), Müslim Üniversitesi, Aligarh, 1954.
- Ahmedî, Meryem Mîr, *Târîh-i Siyasî ve İçtimaî İran der Asrî Safevî*, Emîr-i Kebîr Yayınevi, Tahran, 1371 h./1992.
- Akûn, Ömer Faruk, “Bâbü”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. IV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1991, ss. 397.
- Akûn, Ömer Faruk, “Bâbürnâme”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. IV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1991, ss. 404-405.
- Akûn, Ömer Faruk, “Bâbü’ün Sanatkâr ve Fikir Adamı Yönü”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. IV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1991, ss. 397.
- Ansarı, A. S. Bazmee, “Benâres”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. 5, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1992, ss. 430.
- Arat, Reşit Rahmeti, *Bâbü ve Yazısı*, Türk Kültürü Yayınları, Ankara, 1964, ss. 17-19.
- Esterâbâdî, Seyyid Hüseyin b. Murtaza Hüseyinî, *Târîh-i Sultan-ı ez Şeyh Safî ta Şah Safî*, (yay. İhsan İsrakî), C. 2, İlmî Yayınevi, Tahran, 1366 h./1987.
- Attar, Ali Rıza Şeyh, *Din ve Siyaset Mevrudî Hind*, (düz. Mahmud Seri’ül-kalem), Dış İşleri Bakanlığı Yayınları. Tahran, t.y.
- Bâbü, “Bâbürnâme”, (düz. Gülşenî Arâ Begüm), Tahran Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, (Basılmamış Doktora Tezi), Tahran, 1350 h./1971.
- Bâbü, Dîvân-ı Zahîrüddîn Muhammed, (ed. Şefike Yarkin), Riyâset-i Neşerât-ı Akademi-i Ulûm-ı Afganistan, Kâbil, 1362 h./1983.
- Bâbü Şah, *Bâbürnâme*, (düz. Yusuf Kutval), Kazan Üniversitesi, 1856.
- Bâbü Şah, Zahîrüddîn Muhammed, *Bâbürnâme*, (çev. Şefika Yarkin), (haz. Muhammed Yakup Vâhidî), Riyâset-i Neşerât-ı Akademi-i Ulûm-ı Afganistan, Kâbil, 1386 h./2007.
- Bâbü, Zahîrüddîn Muhammed, *Bâbürnâme*, (çev. Porsu Şamsiyev), Yulduzça Yayınları, Taşkent, 1990.

Bâbü, Zahîrüddîn Muhammed, *Bâbürnâme*, (çev. Ramiz Askar), Azerbaycan Milli Elmlar Akademik Enstitüsü Yayınları, Bakü, 2011.

Bâbü, Zahîrüddîn Muhammed, *Bâbürnâme Mevsûm bi-Tüzük-i Bâbü-i*, (çev. Aburrahîm Hân-ı Hânân), (der: Mirza Muhammed Şîrâzî), Melikü'l-kitap, Bombay, 1308 h./1929, (Çevirimiçi) <http://afghandata.org:8080/jspui/handle/20.500.12138/18298>. Erişim tarihi, 10 Ekim 2019.

Bâbü, Zahîrüddîn Muhammed, *Târîh-i Bâbü Şah ve Vekâyi Fergana*, (trc. Macide Salâh Mahluf), Darü'l -Afaki'l Arabiyye, Kahire, 2002.

Bahandarî, Sutan Ray, *Hulâsatü't-tevârih*, Dânişgâh-i Tahran yayınevi, Tahran, 1918.

Bakkarî, Seyyid Muhammed Ma'sûm, *Târîh-i Sind Ma'rûf be Târîh-i Ma'sûmî*, (düz. Ömer b. Davud Pota), Kayyâme Yayınevi, Bombay, 1357 h./1938.

Banu, Gülbeden, *Gülbedennâme*, (düz. İrec Efşar), İntişârât-ı Edebî ve Târîh-i Mevkâfâtî, Dr. Mahmud Efşar Yezdî, Tahran, 1383 h./2004.

Bayur, Yusuf Hikmet, *Hindistan Tarihi*, C. 2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1947.

Bazmee, A.S., "İbrahim Lodi" *The Encyclopædia of İslâm*, E.J., Vol 3, Brill, 1986, ss. 995.

Bedâûnî, Abdülkâdir b. Mülûkşâh, *Müntehabü't-Tevârih*, (düz. Ahmed Ali Sahib), C.1, Bita Yayınevi, Kalkata, t.y.

Begüm, Gülbeden, *Hümâyunnâme*, Matbaa-i Doruglin fi-lisk, London, 1902, (Çevirimiçi)<http://ketabfarsi.club/books/more/5936%D9%87%D9%85%D8%A7%DB%8C%D9%88%D9%86+%D9%86%D8%A7%D9%85%D9%87%2B%DA%AF%D9%84%D8%A%D8%AF%D9%86+%D8%A8%DB%8C%DA%AF%D9%85>. Erişim tarihi, 05 Ocak 2020.

Behrûzân, Güliye Gül *Hind*, C. 1, Defter-i Mütâlaât-i Siyasî ve Beynelmilelî, Tahran, 1379 h./2000.

Beyânî, Hânâbâ, *Târîh-i Nizâmî'yi İran Devre-i Safevî*, C. 1, Tulû-i Kalem Yayınevi, Tahran, 1353 h./1974.

Beyoğlu, Ali Ahmet, "Tarhan", *İslâm Ansiklopedisi*, C. 40, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, ss. 19-20.

Bıyıktay, Halis, *Timurlular Zamanında Hindistan Türk İmparatorluğu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.

Bosworth, Clifford Edmund, *Silsileha-yı İslâmî Cedîd*, (trc. Feridun Bedrehây), C. 1, Merkez-i Bâz Şinâsi-i İslâmî'yi İran, Tahran, 1381 h./2002.

Browne, Edward, *Târîh-i Edebî İran*, (trc. Ali Asgar Hikmet), C. 1, Emîr-i Kebîr, Tahran, 1351 h./1972.

Cihângüşâ-yı Hâkân, (düz. Allah Deta Mazter), İntişârât-ı Merkez-i Tahkikât-i Fârsî-yi İran ve Pakistan, İslâmâdâd, 1350 h./1971.

Cufâdekânî, Ebu's-Şeref Necîbüddin b. Zafer Nâsîh, *Tercüme-i Târîh-i Yemînî*, (yay. Câfer Şuâr), Bengâh Yayınevi, Tahran, 1345 h./1966.

Delafosse, Claud Fraser, *Hind Târîh-i*, (trc. Seyyid Muhammed Takî Fahr Dâi Geyânî), C. 1, Neşeriyât-i Kamisun-i Maârif, Tahran, 1316 h./1937.

Dihhudâ, Mirza Ali Ekber Han, *Lugatânâme*, (düz. Muhammed Muîn Câferi Şehîdî), C. 13, Dânişgâh-i Tahran Müessesesi-i Lugâtname-i Dihhudâ, Tahran, 1375 h./1955.

Donskoi, Gerigoriy Markovich ve Agibalova, Ye., *Ortaçağ Târîh-i*, (trc. Rahim Reis Neya), Peyâm Yayınevi, Tahran, 1355 h./1976.

Duğlat, Mirza Muhammed Haydar, *Târîh-i Reşîdî*, (yay. Abbas Kuli Gaffârî Ferd), Merkez-i Neşrî Mîrâs-ı Mektûp, Tahran, 1383 h./2005, (Çevirimiçi) <https://amp.taaghche.com/book/3079/%D8%AA%D8%A7%D8%B1%DB%8C%D8%AE-%D8%B1%D8%B4%DB%8C%D8%AF%DB%8C>. Erişim tarihi, 15 Ekim 2019.

Durant, Will, *İhtinâk der Hindistan*, (trc. Namur), Gâm Yayınevi, Tahran, 1356 h./1977.

El- Cûzcânî, Minhâcüddîn Osmân b. Sirâciddîn Muhammed, *Tabakât-ı Nâsîrî*, (düz. Abdülhay Habîbî), C. 1, Encümen-i Târîh-i Afganistan, Kâbil, 1342 h./1963.

El- Hüseyinî, Hürşah b. Kubat, *Târîh-i elçi-i Nizâm Şâhî*, (düz. Mahmud Rıza Nasîrî ve Koaçı Haned), Encümen-i Âsâr ve Mefahir-i Ferhengî, Tahran, 1379 h./2000.

El-Hüseyinî, Hürşâh b. Kubâd, *Târîh-i Kutbî Müsemma be Târîh-i Elçi-i Nizâm Şâhî, Târîh-i Âli Timur ez Timur ta Ekber*, (yay. Mücâhid Hüseyin Zeydî), Camia-i Âliye-yi İslâmiyye, Delhi, 1965.

El-Kummî, Ahmed b. Şerefüddin el-Hüseyinî *Hulâsatü't-tevârih*, (düz. İhsan İsrakî), Tahran Üniversitesi, Tahran, 1359 h./1980.

Emini, Îrec, *Koh-Nur der Rehgüzâr-i Târih*, (trc. Abdulrıza Huşang), Peykan Yayınevi, Tahran, 1382 h./2005.

Emir Hânî, Gulâm Rıza, *Târîh-i Moğulan-Timuriyân*, Defteri Pojuhişha-yi Ferhengî, Tahran, 1383 h./2004.

Erskine, William, *İran ve Bâbü*, (trc. Zabihullah Mansûrî), Nigâristân Yayınevi, Tahran, 1387 h./2008.

Ferahânî, Münferd, *Peyvend-i Siyaset ve Ferheng der Asrî Zevâli Timûriyân ve Zuhurî Safevîyân*, Encümen-i Âsâr ve Mefahir-i Ferhengî, Tahran, 1381 h./2002.

Ferd, Abbas-Kuli Gaffârî, *Revâbit-i Safeviyye ve Özbekân*, Dış İşleri Bakanlığı Yayınlar, Tahran, 1376 h./1995.

Fidâî, Mirza Nasrullah Han, *Türk-Tâtzan-ı Hind*, Nigâr Yayınevi, Tahran, 1283 h./1867, (Çevirimiçi)

<http://ketabfarsi.club/books/more/5887%D8%B7%D8%A8%D9%82%D8%A7%D8%AA+%D8%A7%DA%A9%D8%A8%D8%B1%DB%8C%2B%D9%86%D8%B8%D8%A7%D9%85+%D8%A7%D9%84%D8%AF%DB%8C%D9%86+%D8%A7%D8%AD%D9%85%D8%AF>. Erişim tarihi, 27 Ekim 2020.

Firişte, Muhammed Kasım, *Târîh-i Firişte (Gülşen-i İbraîmî)*, C. 1, Nawal kishore, Lucknow, 1301 h./1922, (Çevirimiçi)

<https://ketabnak.com/book/68717/%D8%AA%D8%A7%D8%B1%DB%8C%D8%AE-%D9%81%D8%B1%D8%B4%D8%AA%D9%87-%D8%AC%D9%84%D8%AF-1>.

Erişim tarihi, 11 Kasım 2019.

Gaffârî, Kadı Ahmed Kazvîni, *Târîh-i Cihân-ârâ*, kitâb Fûrûşî-i Hâfız, Tahran, 1963.

Gaffârî, Kadı Ahmed, *Târîh-i Cihân-ârâ*, (yay. Hasan Narakî), Kitâb Fûrûşî-i Hâfız, Tahran, 1343 h./1964.

Gerdîzî, Abdülhay, *Zeynü'l-ahbâr - Târîh-i Gerdîzî*, (yay. Mirza Muhammed Han Kazvîni), Bitâ Yayınevi, Tahran, 1327 h./1948.

Ghazi, Zahirudin Muhammad Babur Padshah, *The Babur-nama in English (Memoris of Babur)*, Vol 4, Translated by Annette susanna beveridge, London, 1969.

Grenard, Fernand, *Babur*, (çev. Orhan Yüksel), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971.

Grousset, Rene, *İmparator-i Sahrânvardân*, (tcr. Abdülhüseyin Meykade), İntişârât-i İlmî ve Ferhengî, Tahran, 1368 h./1989.

Gubâr, Mîr Gulâm Muhammed, *Afganistan der Mesir-i Tarih*, Cumhuri Yayinevi, Tahran, 1374 h./1995.

Gül, Mansur Sıfat, *Sahtar-i Nihad ve Endişe-i Dinî der İran Asrî Safevî*, Hidemât-i Ferhengî Resâ, Tahran, 1381 h./2002.

Gülçin, Ahmed Maânî, *Karvan-ı Hind*, İntişârât-i Kudsî Rezevî, Meşhed, 1369 h./1990.

Gürgânî, Nurettin Muhammed Cihângîr, *Cihângîrnâme veya Tüzük-i Cihângîrî*, (yay. Muhammed Hâşim), İntişârât-ı Bünyâd-i Ferhengî İran, Tahran, 1359 h./1980.

Habîbî, Abdühay, *Zahîrüddîn Muhammed Bâbü Şah*, Beyhakî Yay., Kâbil, 1972.

Hâdi, Seyyid Hüseyin, *Dâ'ire-i Ma'ârif-i Büzürg-i İslâm-ı Bengal*, (düz. Kâzım Müsevî Becneverdî), C. 12, Dâire-i Maârif-i İslâmî, Tahran, 1383 h./2004.

Hâdi, Seyyid Hüseyin Zâde, *"Bâbürnâme" Dâire-i Maârif-i İslâmiyye*, İslâm ve Kültürü Rehberlik Bakanlığı Yayinevi, Tahran, 1381 h./2002.

Hâkân, Cihângüşâ-yı, *Târîh-i Şah İsmâil*, (düz. Allah Deta Muzaffer), Merkez-i Tahkîkât-i Fârsî-yi İran ve Pakistan, İslâmâbâd, 1350 h./1971.

Halef, Müftî Aliddin, *İbretnâme*, (düz. Muhammed Bakır), C. 1, İntişârât-i Pencab-i Akademi, Lahor, 1961.

Halim, Abdual, *History of the Lodi Sultans of Delhi and Agra*, University of Dacca, Dacca, 1961.

Hândmîr, Emîr Mahmud, *Târîh-i Şah İsmâil ve Şah Tahmasb*, (düz. Muhammed Ali Cerrâhî), Tahran: Gösterte Yayinevi, 1370 h./1989.

Hândmîr, Gıyâsüddîn b. Hümâmiddîn Hüseyinî, *Târîh-i Habîbü's-siyer*, Kitabhâne-i Hayyâm Yayinevi, Tahran, 1333 h./1954.

Hândmîr, Gıyâsüddîn Mahmud, *Kânûni Hümâyûnî, "Hümâyûnnâme"*, (yay. M. Hidâyet Hüseyin), y.y., Calcutta, 1359 h./1940.

Hardy, Harrison, *"Bâbü" Dânişnâme-i Cihân-i İslâm*, (düz. Seyyid Mustafa Mîr Selim), C. 1, Bünyâd-i Dâiretü'l-Maârif-i İslâmî, Tahran, 1375 h./1396.

Herevî, Hoca Nimetullah, *Târih-i Hân Cihân-ı ve Mahzen-i Afgan-ı*, (düz. Seyyid Muhammed İmâmüddîn), C. 1, Ziko Yayınevi, Pakistan: 1379 h./1960, (Çevirimiçi) <http://www.sudoc.abes.fr/cbs/xslt/DB=2.1//SRCH?IKT=12&TRM=079749704>. Erişim tarihi, 10 Ocak 2020.

Herevî, Nizâmeddîn Ahmed, *Tabakat-ı Ekberî*, C. 2, The Asiatic Society, Calcutta, 1935,(Çevirimiçi)<http://ketabfarsi.club//books/more/5887%D8%B7%D8%A8%D9%82%D8%A7%D8%AA+%D8%A7%DA%A9%D8%A8%D8%B1%DB%8C%2B%D9%86%D8%B8%D8%A7%D9%85+%D8%A7%D9%84%D8%AF%DB%8C%D9%86+%D8%A7%D8%AD%D9%85%D8%AF>. Erişim tarihi, 08. Ocak 2020

Hikmet, Ali Asgar, *Ser-zemin-i Hind*, İntişârât-ı Dânişgâh-i Tahran, Tahran, 1337 h./1958.

Hasanov, Saidbek, “*Buyuk Siymolar Zahiriddin Muhammad Bobur*”, O’zbekiston Yay., Toshkent, 2011.

Hüseynî, Ebu Tâlib, *Tüzukat-i Timuri*, Kitabfuruş-i Esedî Yayınevi, Tahran, 1342 h./1964.

Hüseynî, Nâsirüddin Şah, *Temeddüin ve Ferhengî İran ta Âgaz-ı Devre-i Pehlevî*, Tahran: Sipâhiyân-i İnkılâb-i İran Üniversitesi yayınevi, 1354/1975.

Irvine, W., *The Imprial Gazatteer of India*, Vol 2, New Delhi, 1909.

İsfahânî, Fidâî ve Mirza, Nevvâb, *Dâstân-ı Türk-tâzân-ı Hind*, (tcr. Bernâme-i Kavim), Çaphâne-i Muhammed Ali Ferdin, Tahran, 1341 h./1962.

İsfahânî, Nevvâb Mirza Fidâî, (düz. İlâm Behamay), Muhammed Ali Ferdin Yayınevi, Tahran,1341 h./1962.

İzgi, Cevat, “Kûtvâl”, İslâm Ansiklopedisi, C. 26, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2002, ss. 503.

Kallek, Cengiz, “Hisbe” veya Muhtesib, , İslâm Ansiklopedisi, C. 18, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, ss. 133.

Kanbu, Muhammed Salih, *Ameli Salih Mevsim Be Şahcihânnâme*, (düz. Gulâm Yezdânî ve Vâhid Kureyşî), C.1, İntişârât-i Meslis-i Terekk-i Edeb, Lahor, 1967.

Karduş, H., *Hatırat-ı Hind*, İntişârât-ı Kitap Sera, Tahran, 1384 h./2005.

- Karger, Abdullah, *Şahenşah Suhenver*, El-ezher Yayınevi, Pakistan, 1383 h./2004.
- Kazvînî, Budak Münşî, *Cevâhirü'l-ahbâr*, (düz. Muhsin Behramnejad), Tahran üniversitesi Merkez Kütüphanesi Yayınevi, Tahran, 1378 h./2000.
- Kazvînî, Mirza Muhammed Vahid, *Târîh-i Cihân Ârâ'yi Abbâsî*, (düz. Seyyid Saîd Mîr Muhammed Sadık, Beşerî ve Kültürel Çalışmalar Enstitüsü, Tahran, 1383 h./2004.
- Kazvînî, Muhammed Yusuf Vale İsfahânî, *Huld-i berin: Târîh-i Timuriyân ve Türkmenan*, (düz. Haşim Muhaddis), Mîrâs-ı Mektûp, Tahran, 1379 h./2002.
- Kemaç, Güzel, “Özbeklere Karşı Babür ve Safevî İşbirliği”, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 2010.
- Khans, Zain, *Tabaqat-ı Babari*, (trans. Hasan Aksari), Delhi, y.y.y., 1982.
- Koç, Bilal, “Babürlüler Devleti’nin Kurucusu Babür Şah’ın Dış Siyaseti”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2011.
- Komisyon, “Bâbü”, *Özbekistan Milli Ansiklopedisi*, Devlet İlmî Neşriyatı, Taşkent, 2006, ss. 425.
- Koprulu, M. Fuad, *The Rncyclopadia of Islam*, E. J, Brill, Leiden, 1986, ss. 847.
- Köprülü, M. Fuad, “Babur” *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt: 2, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1943, ss. 180-187.
- Kuhzâd, Ahmed Ali, *Bala Hisar-i Kabul ve Peş Âmadhâ-i Tarih-i*, Kitâb Fûrûşî Halid Yayınevi, Kâbil, t.y.
- Lâhûrî, Molla Abdülhamid *Padişahnâme*, (yay. Mevlevî Kabiruddin ve Mevlevî Abdürrahîm Munalkin), C.1, Kalkûta, 1867.
- Lal, Muni, *Babar (Life and Times)*, New Delhi, 1977, (Çevirimiçi) <https://archive.org/search.php?query=externalidentifier%3A%22urn%3Aoclc%3Arecord%3A1147730835%22>. Erişim tarihi, 10 Ocak 2020.
- Lapidus, İra M., *Târîh-i Cevâm-i İslâmî ez Âgaz ta Karnî Hecdehûm*, (trc. Mahmud Ramazan Zade), Bünyâd-i Pojuhişha-yi İslâmî, Meşhed: 1386 h./2002.
- Lehmann, F., “Babur”, *Encyclopadia Irannica*, USA, 1988, Vol 3, ss. 321.
- Mahdevî, Abdurıza Huşang, *Târîh-i Harici İran ez İbtidâ Devran-i Safeviyye ta Payan-i Ceng-i Duvvum Cihânî (1500-1945)*, C. 3, Emîr-i Kebîr Yayınevi, Tahran, 1364 h./1985.

Mal, Rey Bender b. Buhar, *Lübbü't-Tevârih ya Târîhu'l-Bâb*, Tahran Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, Tahran, t.y.

Malcolm, Peter, *Târîh-ı İslâm Cambridge*, (trc. Timur Kâdirî), Beynelmilel Yayınevi, Tahran, 1383 h./2004.

Mazenderânî, Vâhid, *Hind ya Serzemin-i İşrak*, Firdevsî Yayınevi, Tahran, 1337 h./1958.

Mazzaoui, Michel, *Peydâyiş-i Devlet-i Safevî*, (trc. Yakup Azhand), C. 1, Güsterde Yayınevi, Tahran, 1363 h./1984.

Mîr Hüseyin Şah, *Afgan-ha der Hind*, Devlet-i Matbaa-i Encümen-i Târîh-i Afganistan, Kâbil, 1345 h./1966.

Muhammedî, Kübra Tekiyye, *Bâbü'rî, Mescit*, (düz. Seyyid Mustafa Mîr Selim), Bünyâd-i Dâiretü'l-Maârif-i İslâmî, Tahran, 1375 h./1996.

Muîn, Muhammed, *Ferhengî Fârsî*, (yay. Seyyid Cafer Şehidî), C. 5, Çaphâne-i Behmen, Tahran, 1350 h./1981.

Mübârek, Şeyh Ebül Fazl, *Ekbernâme*, (yay. Gulam Rıza Tabâtabâi Mecd), Müessese-i Mütalaat-i ve Tahkilat-ı Ferhengî, Tahran, 1372 h./1994.

Müctebâ, Ruhullah, *İslâm der Şuba Kahire-i Hind ve Pakistan*, C. 8, Merkez-i Dâiretü'l-Maârif Büzürg-i İslâmî, Tahran, 1383 h./2004.

Münferd, Mehdi Ferahânî, *Peyvendî Siyaset ve Ferhengî der Asrî Zevâli Timuriyân ve Zuhûr-i Safevîyân*, Encümen-i Âmâr ve Mefahir-i Ferhengî, Tahran, 1381 h./2002.

Müstevfî, Muhammed Muhsin, *Zübtetü't-Tevârih*, (düz. Behruz Güderzî), C. 1, İntişârât-i Edebî ve Târîh-i Mevkufat Muhmud Efşarî Yezdî, Tahran: 1375 h./1996.

Nehru, Cevahirlal, *Keşfi Hind*, (trc. Mahmud Tafdîlî), C. 1, Emîr-i Kebîr Yayınevi, Tahran, 1308/1890.

Nehru, Javaharlal, *The Discovery of India*, (ed. Robert I. Crane), Anchor Books, New York, 1960.

Nesîrî, Tabibi, *Temeddün-i Hind*, C. 1, Müessese-i Ferhengî Münâdî Yayınevi, Tahran, 1382 h./2003.

Nevâî, Abdülhüseyin, *Esnâd ve Mukâtebât-ı Târîhî-i İran ez Timur ta Şah İsmâîl*, Müessese-i Mütalaat-i İslâmî, Tahran, 1341 h./1962.

Nevâî, Abdülhüseyin, *Revâbit-i Siyasî ve İktisadî İran der Devre-i Safevîyye*, Semt Yayınevi, Tahran, 1377/1998.

Nevâî, Ali Şîr, *Divan-ı Emir Nizamüddin Ali Şîr Nevâî*, (ed. Rükneddin Hümâyün Ferrûh), Kitabhâne-i İbn Sînâ, Tahran, 1342 h./1963.

Nevâî, Abdülhüseyin ve Gaffârî Ferd, Abbas-Kuli, *Târîh-i Tahavvülât-ı Siyasî İçtimâî, İktisadî ve Ferhengî İran der Devran-ı Safevîyye*, Semt Yayınevi, Tahran, 1381 h./2002.

Nihâvendî, Abdülbâkî *Me'âsir-i Rahîmî*, (yay. Muhammed Hidâyet Hüseyin), C. 1, Bitâ Yayınevi, Kalkûta, 1925.

Nihâvendî, Molla Abdülbâkî, *Me'âsir-i Rahîmî*, (yay. Muhammed Hidayet Hüseyin), C. 1, Bitâ Yayınevi, Kalkûta, 1931.

Nizami, Khaliq Ahmad “Dekken”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. 9, TDV, İstanbul, 1994, ss. 112-113.

Nizami, Khaliq Ahmad, “Gevâliyar”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. 14, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1988, ss. 38.

Nizâmülmülkî, Hâfî Han Muhammed Hâşim, *Müntehâbü'l-lübâb*, (düz. Mevlevî Kabîruddin Ahmed ve Mevlevî Gûlam Kadîr), Oxford Üniversitesi, Kalkûta, 1869, (Çevirimiçi)

<https://pdf.tarikhema.org/PDF/%D8%AF%D8%A7%D9%86%D9%84%D9%88%D8%AD%A9%D8%AA%D8%A7%D8%A8-%D9%85%D9%86%D8%AA%D8%AE%D8%A8-%D8%A7%D9%84%D9%84%D8%A8%D8%A7%D8%A8-%D8%AF%D9%88-%D8%AC%D9%84%D8%AF/>. Erişim tarihi, 08 Ocak 2020

Özcan, Azmi, “Nevvâb”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. 33, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, İstanbul, 2007, ss. 67-68.

Özkaya, Yücel ve Akyıldız, Ali, “Muhassıl”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. 31, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006, İstanbul ss. 18-20.

Parsa Dost, Menüçehr, *Şah İsmâil-i Evvel Padişah-i be Eserha'yı Dirpa-i der İran ve İranî*, C. 1, Sihhâm-ı Yayınevi, Tahran, 1375 h./1996.

Pırlanta, İsmâîl, “Babür Şah ve Babürlü Devleti’nin Kuruluşu”, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri 2001.

Pool, Stanley Lane, *Tabakât-ı Selâtin-i İslâm*, (trc. Abbas İkbal), C. 1, Dünya’yı Kitap, Tahran, 1363/1984.

Polo, Marco, *Sefernâme-i Marco Polo*, (trc. Habibullah Sahihî), Binâ Yayınevi., Tahran. 1308/1890.

Pûrânî, Seyyid Muhammed b. Bâyezâd, *Nusretnâme*, (düz. Zâkir Ensar Zâhid Han), Karaçi: Karaçi Üniversitesi Yayınevi, 2000.

Reyzâde, Divanî Danî Çand, *Key-Gevhernâme*, (yay. Muhammed Bakır), İntişârât-ı Pencap Edebî Akademi, Lahor, 1965.

Rezevî, Seyyid Abbas Athar *Şîa der Hind*, C.1, Defter-i Tebligât-i İslâmî Havze-i Ameliyye’yi Kum Merkez-i İntişârât, Kum, 1376 h./1997.

Rızvî, Saiyid Athar Abbas “Jaunpûr”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. 23, TDV, İstanbul, 2001, ss. 578.

Rızvî, Seyyid Abbas Athar, *Şîa der Hind*, C. 1, Havza-i Kum Merkez-i İntişârât, Kum, 1376 h./1998.

Riyâzü’l-İslâm, *Târîh-i Revâbit-i İran ve Hind der Devre-i Safeviyye ve Efşâriyye*, (trc. Muhammed Bakır ve Abbas-Kuli Gaffârî Ferd), Emîr-i Kebîr Yayınevi, Tahran, 1373 h./1994.

Roemer, Hans Robert, *İran der Asrî Cedîd ez 1350 ta 1750*, (trc. Âzer Âhençî), Tahran Üniversitesi Yayınevi, Tahran, 1380 h./2001.

Roemer, Hans Robert, *Târîh-i İran: Devre-i Safevîyân*, (trc. Yakup Acand), Camî Yayınevi, Tahran, 1380 h./2001.

Ross, E. Denison, *The Cambridge History of India*, Vol 4, y.y., Delhi, 1963.

Roux, Jean Paul, *Büyük Moğulların Tarihi Babür*, (çev. Lale Arslan Özcan), Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2008.

Roux, Jean Paul, *Moğul İmparatorluğu Tarihi*, (çev. Aykut Kazancıgil ve Ayşe Bereket), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2001.

Rumlu, Hasan Bek, *Ahsenü’-t-Tevârih*, (yay. Abdülhüseyin Nevâî), C. 2, İntişârât-i Esâtir, Tahran, 1384 h./2005.

Sabahaddin, Said, *Bizim Timuriye*, (yay. Mevlevî Ali Sahib Nedevî), Matbaa-i Maârif, Delhi, 1367 h./1947.

Safevî, Sâm Mirza, *Tuhfe-i Sâmî*, (nşr. Vahîd-i Destgirdî), Fûrûğî Yayinevi, Tahran, 1314 h./1935.

Saîdî, Abbas, *Dâiretü'l-Maârif-i Büzürg-i İslâmî*, C. 6, Merkez-i Dâiretü'l-Maârif, Tahran, 1373 h./1994.

Savory, Roger, *Der Bâb-i Safevîyân*, (trc. Ramazan Ali Ruhû'l-ilâhî), Merkez Yayinevi, Tahran, 1380 h./2001.

Savory, Roger, *Tahkikât-i der Târih-i İran Asrî Safevî*, (trc. Abbas-Kuli Gaffârî Ferd ve Muhammed Bakır Ârâm), Tahran, Emîr-i Kebîr Yayinevi, 1382 h./2003.

Semsâmül-Devle, Şahnevâz Han Nevvâbî, *Mâserü'l-Ârâ*, (düz. Dânişver-i ve Diğerrân), C. 1, Gaîd Yayinevi, Kalkûta, 1888.

Server, Gulâm, *Târih-i Şah İsmâil-i Safevî*, (trc. Muhammed Bâkır Ârâm ve Abbas-Kuli Gaffârî Ferd), Merkez-i Neşrî Danişgâ, Tahran, 1374 h./1995.

Siddîkî, Tâhire, *Dâstân-ı Saray der Şube Kahire der Devre-yi Timûriyân (932-1247)*, Merkez-i Tahkikât-i Fârsî-yi İran ve Pakistan, İslâm Âbâd, 1377 h./1998.

Siddîqî, İqtidar Husain, "Lûdîler", *İslâm Ansiklopedisi*, C. 27, TDV, Ankara, 2003, ss. 130-132.

Singh, Meera, *Medieval History of India*, Published Vikas Pub House, Delhi, 1978, (Çevirimiçi)

<https://archive.org/search.php?query=The%20Medieval%20History%20of%20India>
. Erişim tarihi, 10 Ocak 2020.

Sirhindî, Yahya b. Ahmed b. Abdullah, *Târih-i Mübârek Şâhî*, (düz. Muhammed Hidayet Hüseyin), y.y., Kalkûta, 1931.

Srivastate, Ashirbadi Lal, *The Mughul Empire (1526-1803)*, Agra College, Agra, 1966, (Çevirimiçi)

<https://archive.org/search.php?query=Ashirbadi%20Lal%20Srivastava%20C%20The%20Mughal%20Empire%20%281526-1803%28>
. Erişim tarihi, 18. Ocak 2020.

Sübhanî, Tefvîk, *Nigâhî be Târih-i Edeb der Hind*, C. 1, Şûrû-i Güsteriş-i Zebân ve Edebiyât-ı Fârsî, Tahran, 1377 h./2002.

Şâmî, Nizâmeddîn-i, *Zafernâme*, (yay. Penahi Semnanî), C. 1, Bâmdâd Yayınevi, Tahran 1363 h./1984.

Şen, Mesut, “Babür’ün Mektupları”, *Türklük Araştırmaları Dergisi*, İstanbul, 1997, ss. 736 vd.

Şentenâvî, Ahmed ve Hurşîd, İbrahim Zekî, *Dâiretü’l-maârifî’l-İslâmiyye*, C. 5, Dârü’l-fikir Yayınevi, Tahran, 1352 h./1933.

Tabâtabâî, Gulam Hüseyin, *Siyerü’l Müteahhirûn*, Sangî Yayınevi, Lucknow, 1374 h./1987.

Tâhirî, Ebul Kasım, *Târîh-i Siyasî ve İçtimâî İran ez Merg-i Timur ta Merg-i Şah Abbas*, Şirket-i Sehamî Yayınevi, Tahran, 1347 h./1968.

Tacbahş, Ahmed, *Târîh-i Temeddün ve Ferhengî İran*, Navid Şiraz, Şiraz, 1381 h./2002.

Taşagıl, Ahmet, “Mergînân”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. 29, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2004, ss. 181.

Tebrîzî, Mirza Muhammed Ali Müderris, *Reyhânetü’l-edeb*, (yay. Mîr Mahmud Musavî), C. 4, kitâb Fûrûşî-i Hayyâm, Tahran, 1326 h./1947.

Tetevî, Kadi Ahmed ve Kazvînî, Asafhan, *Târîh-i Elfi*, (yay. Seyyid Ali Ali Davud), Fikri-ruz Yayınevi, Tahran, 1378 h./1999.

Tetevî, Mîr Ali Şir Kâni *Tuhfetü’l-Kirâm*, (düz. Seyyid Hüsâmeddin Râşidî), C. 3, Senedî Edebî Burd-i Haydarâbâd, Haydarâbâd, 1971.

Tetevî, Seyyid Mîr Muhammed b. Celal, *Terhânnâme*, “*Târîh-i Sind der Zaman-i Erguvan ve Terhân*”, (düz. Seyyid Hüsâmüddîn Râşidî), Senedî Edebî Peder ve Haydarâbâd, Haydarâbâd, 1965.

Tetevî, Seyyid Mîr Muhammed, *Tarhannâme: Târîh-i Sened der Zamân-i Erguvan ve Tarhan*, (düz. Seyyid Hüsâmeddin Râşidî), Senedî Edebî Burd-i Haydarâbâd, Haydarâbâd, 1965.

Türkoğlu, İsmâil, “Şeybânî Han”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. 39, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2010, ss. 43-45.

Ulvi Türk, Ümit, “Safevi Devleti’nin Özbek Hanlıkları ve Babür Devleti ile Siyasi İlişkileri”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2017.

Unat, Yavuz, “Uluğ Bey”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. 42, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2012, ss. 128.

Üzüm, İlyas, “Kızılbaş”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. 25, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2002, ss. 546-557.

Vasîfî, Zeynüddin Mahmûd-ı, *Bedâiyü'l- Vekâyi*, (yay. A. N. Boldyrev), C. 1, Enstitü-i Milel-i Asya, Moskova, 1961.

Yâdgâr, Ahmad, *Târîh-i Şâhî*, (yay. Hidâyet Hüseyin), y.y., Kalkûta, 1385 h./1979.

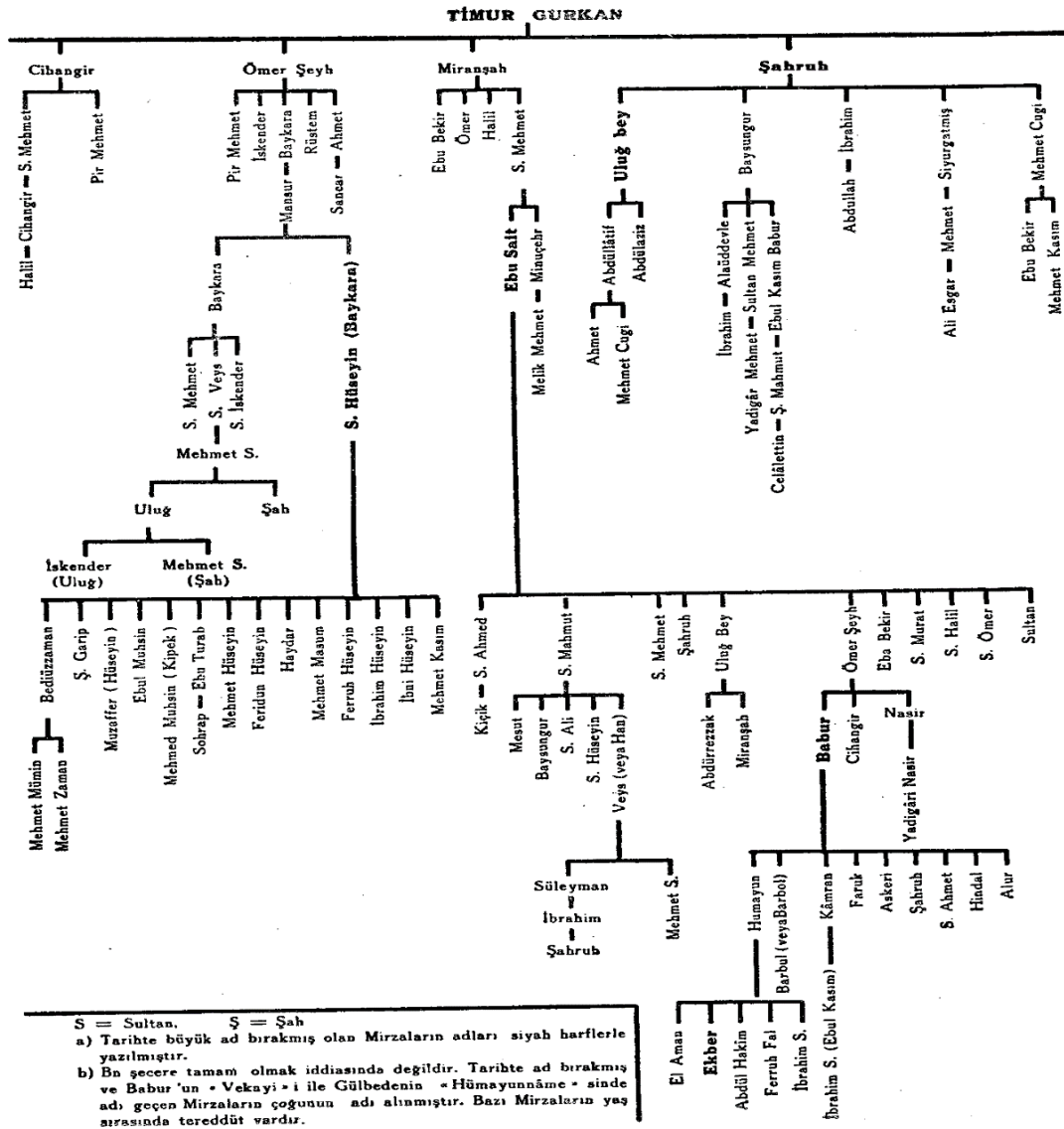
Yemîn, Muhammed Hüseyin, *Afganistan Târîh-i*, İntişârât-ı Akabî Kısseye Hanî Rahmet Market, y.y.y., 1380 h./2001.

Yuvalı, Abdülkadir, “Daruga”, *İslâm Ansiklopedisi*, C. 8, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993, ss. 505.

Yücel, Bilal, *Bâbü'r Dîvân-i* (Gramer, Metin Sözlük), Türk Tarih Kurumu, Yayınları, Ankara, 1995.

Zambaver, Eduard R., *Neseb Nâme-i Hulefâ ve Şehrîyârân*, (trc. Muhammed Cevâd Meşkûr), Hayyâm Yayınevi, Tahran, 1536.

EKLER

Ek 1: Bâbü'r Şah'ın baba tarafından Timur Küregen'e dayanan şeceresi.

Kaynak: Zahîrüddîn Muhammed Gazi Bâbü, *Vakayı Babur'un Hatıratı*, çev. Rahmeti Reşit Arat, C.III, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1970

S. = Sultan. Ş. = Şah.

¹ ve ² Tuğluk Timur (Hükümdarlığı 748-764; 1347-1363), oğlu Hızır Hoca (791-801; 1389 - 1399) ve arada bulunan Kamerüddin (Duğlatlar'dan) büyük Timur zamanında yaşamışlardır.

³ Veys'in küçük oğludur, ancak ağabeyi Yunus'tan önce hükümdarlık etmiştir.

⁴ Sultan Ahmet Mirza'nın karısı.

⁵ Ömer Şeyh Mirza'nın karısı, Babur'la Hanzadenin anası.

⁶ Muhammed Hüseyin Duğlatın karısı ve Tarihi Reşidî'yi yazan Muhammed Haydar Duğlatın anası.

^{7,8} Babur'un dayıları. Onun amcaları olan Sultan Ahmet ve Mahmut Mirzalarla karıştırılmamalı.

⁹ Sultan Mahmut Mirzanın karısı, Han (veya Veys) Mirzanın anası.

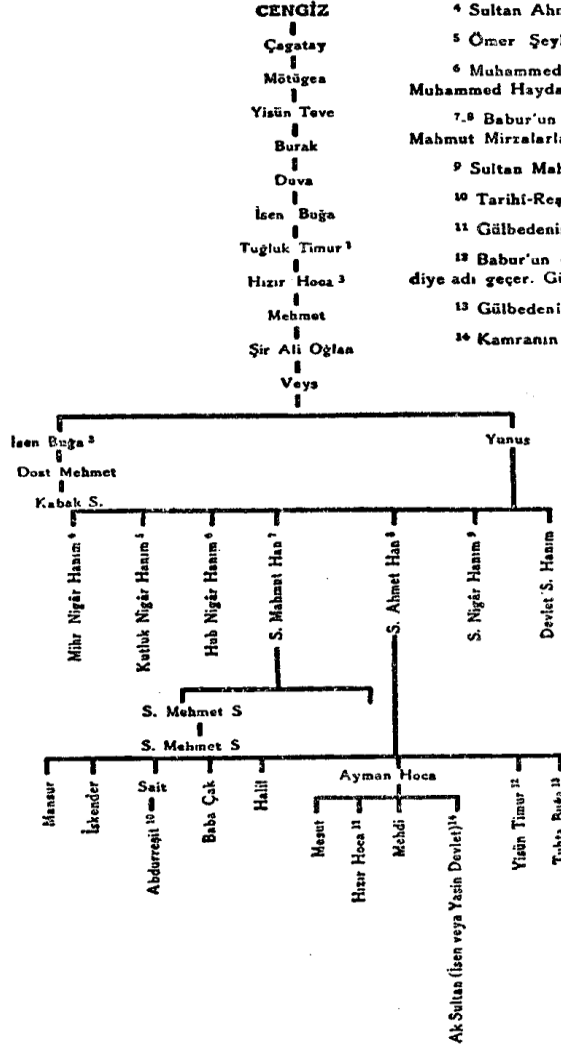
¹⁰ Tarihi-Reşidî ona ithaf edilmiştir.

¹¹ Gülbedenin kocası.

¹² Babur'un «Vekayi» inde (ایسن) İsen, Tarihi Reşidî de (یسین) Yisün diye adı geçer. Gülbedenin ana-baba bir kız kardeşi Gültrengin kocası.

¹³ Gülbedenin ana-baba bir kız kardeşi Gülçehrenin kocası.

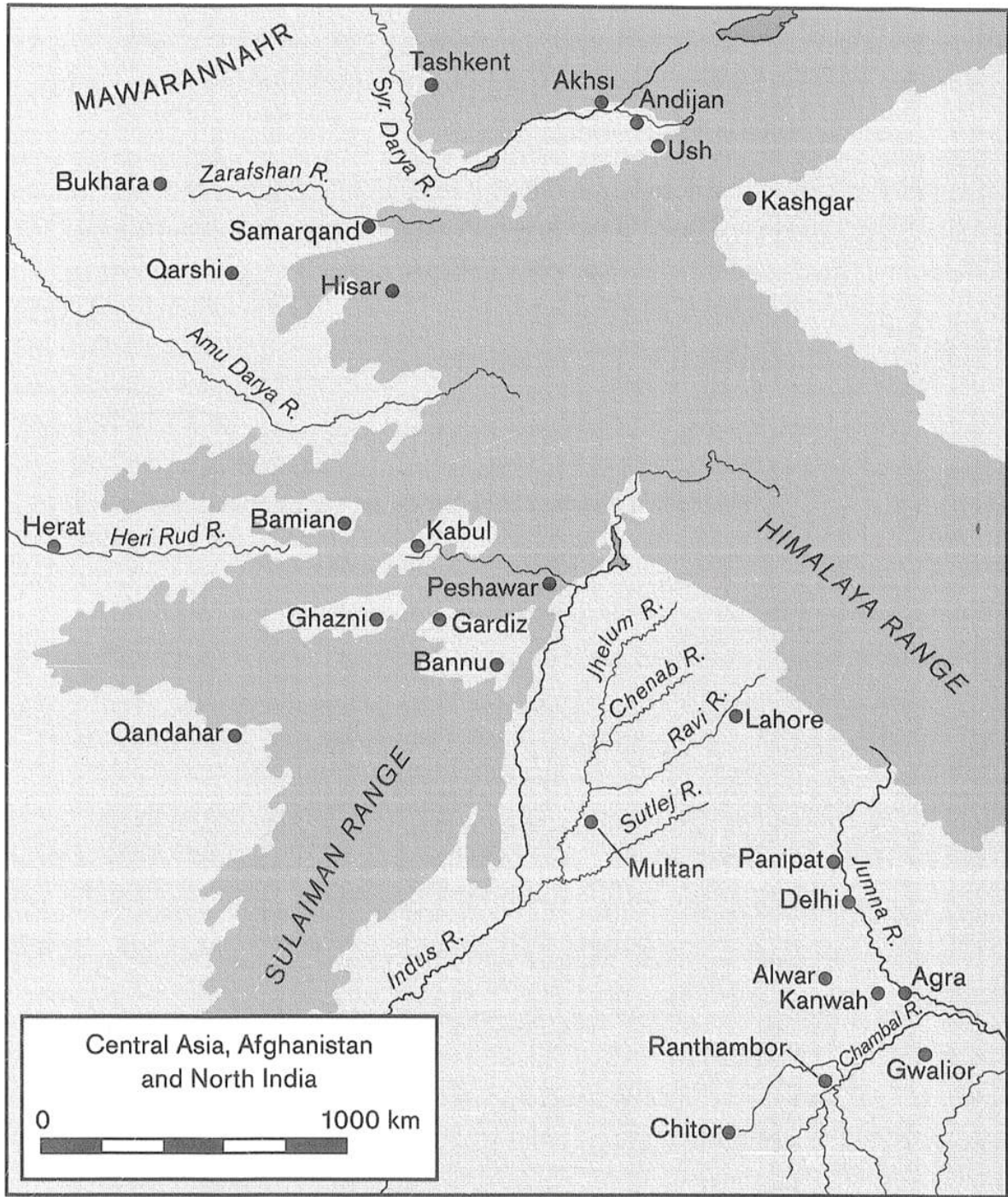
¹⁴ Kamranın kızı Habibe'nin kocası.

Ek 2: Bâbü Şah'ın anne tarafından Cengiz Han'a dayandığına dair şeceresi

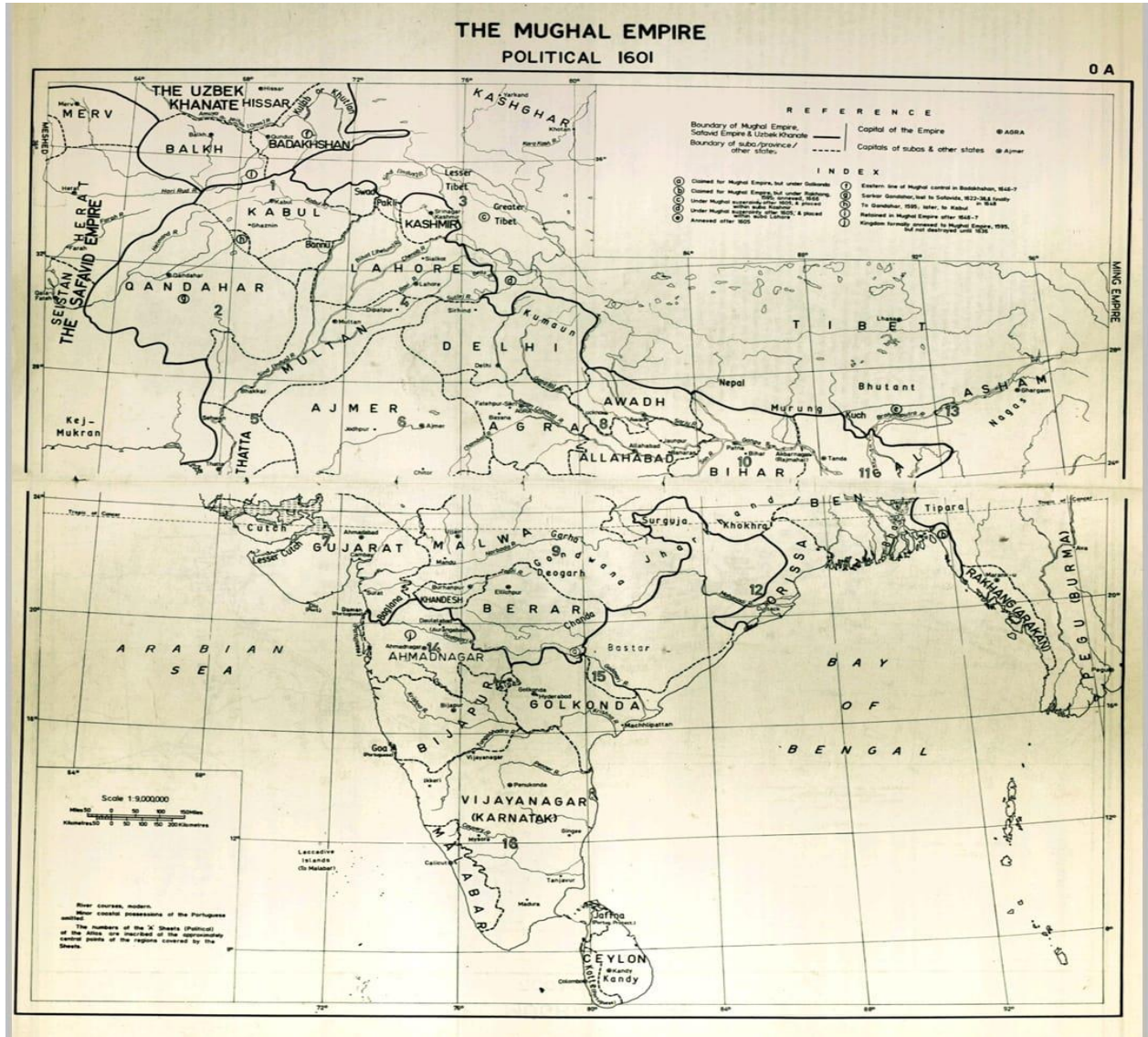
Kaynak: Zahirüddin Muhammed Gazi Bâbü, *Vakayı Babur'un Hatıratı*, çev. Rahmeti

Reşit Arat, C.III, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1970

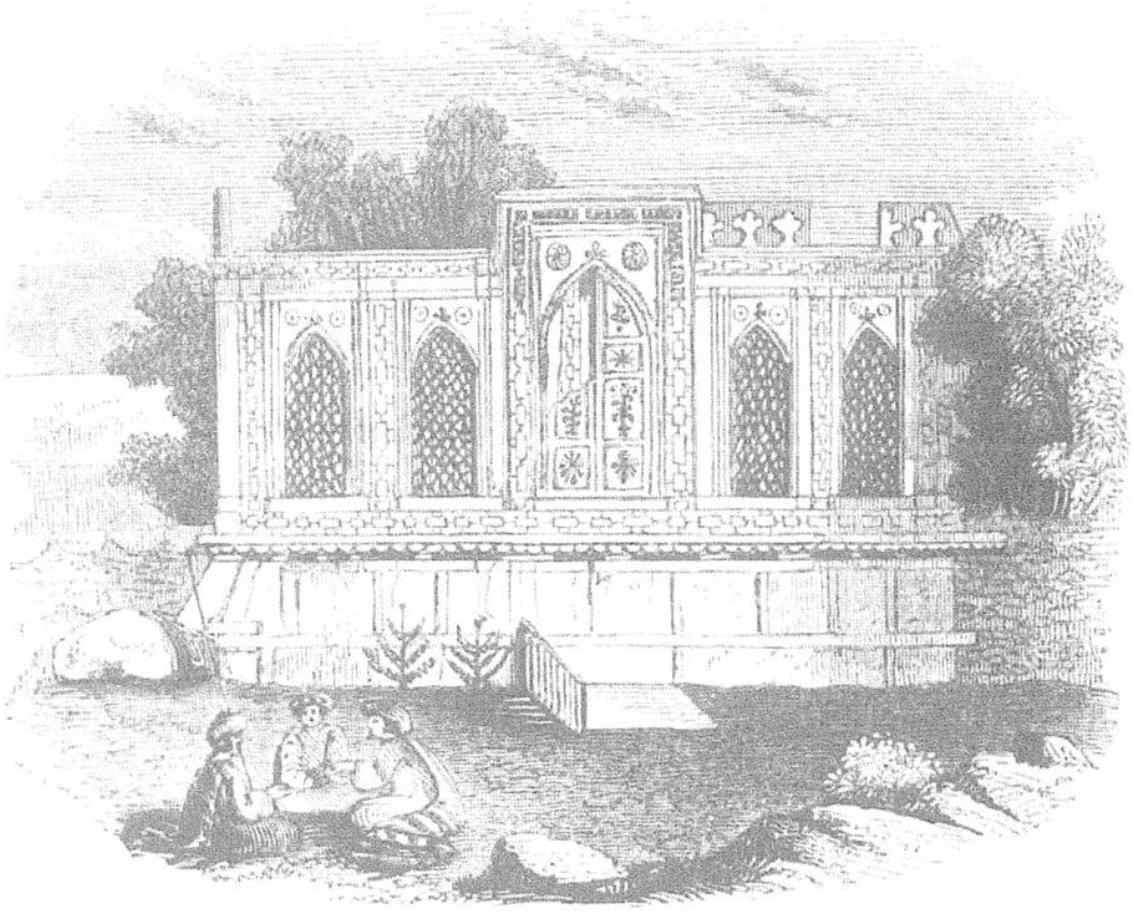
Ek 3: Mâverâünnehir, Afganistan ve Hindistan

Kaynak: Stephen Erederic Dale, *Timurid Prince and Mughal Emperor 1483-1530*, Cambridge Univesity, 2020

Ek 4: Bâbü İmparatorluğu 1600'lı yıllar.

Kaynak: İrfan Habib, *An Atlas of the Mughal Empire*, Oxford University, New Yourk

Ek 5: Bâbüş Şah'ın Mezarı, Kâbil 1844 yılları

Kaynak: Charles Masson, *Narrative of Various Journeys in Belochistan, Afghanistan, the Panjab and Kabul*, London 1844, Cilt 2, s. 238

